અંકુશ

પુસ્તક બીજું — કાર્તિક ૧૯૮૫ — અંક ૧ લો

ONWARD

It is with feelings of sincere pride and gratification tha present our New year (second) first Number to our vari ous subscribers advertisers writers, well wishers and to the general public

The magazine is started in Kartik last with a view to serve the cause of humanity in general and literature in particular Full twelve months have since elapsed and 12 separate issues are regularly out in spite of sweeping ravages both of plague and influenza

Every month the journal has gained more and more in popularity and general support

Saints shastries and prominent writers of note have helped us from the very beginning and feeling thankful for

સદા સ્નેહી અમે એના

૧૭૨

નિખાનસ છે હ ય જેના સ઼ા સ્નેહી અમે એના— ટેક૦

ખર કહેતા ગ ખાતી ન બદલે સ્વમમા પે ની

ભલે હો વિપ્ર કે કોળી— સ઼ા સ્નેહી૦

ન મૂક વશની મા ન વગા હર્ષના વા ર

ભલે હો રક કે ગ ત— સ઼ા સ્નેહી

ખુશીથી ખાય ખવરાવે ખુ ાની ગાય ગવરાવે

જુદાઇ ને ા ના લાવે— સદા સ્નેહી

ગો નહિ જે અધમ ચાળ નાતિને નાપાનતિ પાજે

જીવન શુપરોપમા ગાજે— સદા સ્નેહી

વિના મ ી ર માગી જુએ હિત જગતન ગી

ભલે હો રાગી કે ત્યાગી— સદા સ્નેહી

અમન પામી અ ભદતા રે નહિ નેખુના ચાના

ભલે હો અન દાતા— સ઼ા સ્નેહી૦

સરલ બનોં મિત્રમા રોમે ન લપટારે કદી લોભે

ન ગ જે ભાર ચગી મોજે— સ઼ા સ્નેહી

વિનયભરી જેહની વાચા ન હોવે મનના કાચા

રહે કેશવ રમે રાચ્યા— સ઼ા સ્નેહી

રાજ્યકવિ કેશવલાલ શ્યામજી

વિમલ વાત્સલ્ય

લેખ—શ્રીયુત છગનલાલ હરિલાલ પંડ્યા જુનાગઢ.

સૂર્યનો પ્રતિદિન ઉદય અને અસ્ત થાય છે તેના અંતરગાળામાં પૃથ્વી ઉપર કેટલાએ પ્રાણીઓના જીવનનો નાશ થાય છે, કેટલાએ સંસાર ચક્રમાં ભ્રમણ કરવાને નવા જન્મ પામે છે, કેટલાએ નવી નવી અચિન્તિત આપત્તિમાં આવી પડે છે ને કેટલાએ અણધારી સંપત્ સંપાદન કરે છે. કેટલાએ વૈદ્યોના સાહાય્યથી રોગમુક્ત થઈ સુખનો લ્હાવો લેવાને પાછા પ્રવૃત્તિમાં પડે છે અને કેટલાએ આધિવ્યાધિને શરણ થઈ મહાશ્રમે ઉપાર્જિત કરેલ સમૃદ્ધિનો ઉપભોગ લેવા અશક્ત બને છે. કેટલાએ સ્નેહી સંબંધીના શાશ્વત વિયોગ દુઃખની પીડા ભોગવે છે અને કેટલાએ નવા સ્નેહી સંબંધીઓ મેળવી ગેલ થાય છે—આમ સર્વ ભિન્નભિન્ન દશા ભોગવવા છતાં માયાના પ્રભાવથી મોહમયી ભ્રમણામાં—મદિરાપાને જગત્ આખું કેવું ઉન્મત્ત બનેલું છે!—દુઃખી મનુષ્ય પણ દુઃખ વિસારે પાડવાને અને પુનરપિ સુખના સાધન પ્રાપ્ત કરવાને કેવા યત્નો કરી રહ્યા છે—એ વિષયો ક્ષણે ક્ષણે દૃષ્ટિગોચર થવાથી તેના વિચારમાંજ લીન થયેલો પરોપકાર કરવામાંજ જીવન ગાળનારો ડૉ. બેનૅગમ બ્યાક્ષાગી સમે એકવાર કોઈ રોગીની સારવારમાંથી છૂટો થઈને ફરતો ફરતો ટોમસ્મિથની ઝુંપડી આગળ આવી પહોંચ્યો. એટલામાં તેના મહાવેગી, બળવાન, કદાવર ઘોડાના પગનો ધમકાર અને તેનો ખોંખારો દૂરથીજ સાંભળી તે ખેતર ખોડતો દોડતો પોતાના ખેતરમાંથી આવીને રાજમાર્ગ ઉપર હાંફતો હાંફતો ઉભો રહ્યો. ડાક્તરને પાછા પોતાની સામા આવેલા જોઈને તેને નિશ્ચય થયો કે જે મેળવવા તેઓ ચિંતાતુર હતા તે હજુ તેમને મળ્યું નથી તેથી તેણે નીચા વળી સલામ કરીને નમ્રતાથી પૂછ્યું—'ત્યારે શું સાહેબ! આપને મ્હારા કુતરાની જરૂર છે?'—ડાક્તરે મહા મહેનતે શ્રમ શમન કરતાં પરસેવાના ધારા શીણથી ન્હવાઈ ગયેલા ઘોડાની લગામને મ્હોંમાંથી કેમ જાણે કચડી નાખીને જોર ફેંકી દઈ પુનરપિ સ્વાતંત્ર્ય મેળવવાને મથતો હોય તેમ ઘડી ઘડી ડોક ઉંચી નીચી કરીને ઘુરઘુર શબ્દ કરતા પોતાના અશ્વને રોકીને ઉત્તર દીધો કે—હા ભાઈ—આ તમારા ગામમાં હું બધે ફર્યો પણ મને એક પણ કુતરો બીજે કહીં મળતો નથી ને તેટલા માટેજ હું તમારા એ જાનવરને માટે પાંચ પાઉંડ જેટલી મોટી રકમ આપવાને તૈયાર છું.

'ત્યારે! આપ પહેલાં અહીં આવ્યા હતા ત્યારે મેં એ વિષે ખાત્રીથી કહ્યું ન હતું કેમકે કુતરો મ્હારા એકમાત્ર દીકરાનો છે; પણ આટલી મોટી રકમ મળશે એમ જા

ીને મને લાગે છે કે એ ર। પા વા વિના નહિ રહે આપ જરા નામો તો હુ એને જઇને પૂછી આવુ

દાક્તર જવાને તો ઘણા અ ીરા થઇ ગયા ર્ના પણ જવ મ અણુધારી રીતે અનિ િત મળ્યો ને એ ુતરાની તેમન પુરેપૂરી જ હતી તેથી ખોગી થયા વિના ઠ્ઠ્કો નથી એમ તેમને લાગ્યુ જ્યો જ આન ને એમ મ્હેવાની સાથેજ તે મે ગ ો ને ચોગીવારમા મેમ વર્તના એ દૃશળ દેખાતા પણ સુંદર મુખાકૃતિવાળા ા ને તેગીને પાછો આ ો તેની પાછળ પા ા એ શુ જ્યાંવાળા વાગથી ભરેલો કાળો નાનો કુ તરો ચાલતો હતો તે તરો આ અજાણ્યા માણસને જોઇને ભસવા નાગ્યો પણ તેને તે ઉોકરાએ એક ઇશારો રીને તરત છાનો રાખ્યો

"આને સાહેબ હવે આપજ પૂછી જુઓ એકુતે મ્હુ

કેમ ભાઈ! હારો તગ મને આ પીશ? હૂં તેના બ નામા તને પા પાં આપવા ખુ ી છુ

'આપને તેનુ શુ ામ છ ઊ ગએ નીચુ મો રાખી ધીમે અવાજે પાની બોય ઓનરતે ઓતરતે નાખુશી જણાવતા નજ થી

એના બાપે આવો સવાલ સાંભળી ક્રોધા વેશમા તેને મારવાને મૂ Cાેમ્ચે પા ઊ રાએ આના ખળી જઈને તે ઘા ચૂ ા યો

ત્યારે તેની ા પ્યાન છે? આપી ? એ કુતરો મ્હારે તો પાય પાં નુ ામ છે પછી ભલે ને એનુ જે ગમેનુ હોય તે કરે, ’

ક્તરે જાણ્યુ કે આ નકરા મા વખાન જશે તેથી તેમણે ત નજ ાા નિ ીને ચાતવાની તૈયારી કરતા કરતા કહ્યુ —

મ્હાર ાગત તું તે નગ હને આ આ આવજે હે ત્હા મ ાન જોયુ છે

'હા સાહેબ તેની ટેકરી ઉપર છે તેને આગળ ટેટા ન ીેને ા ત છે પ ?

ા તે નવ વાગે ન આવ ? મિ રિમથ તમને નમા ા નાગા આ કુતરો મો પહોચાડ્યાથી મળશે

ધાતર બોલતો બધ થયો ત્યાનુથી ચાલ દી રો અને જેમ ઉભા હતા તેમ િર રહ્યા ઊ રો તો નીચુ ઘાલીને હ પણ ર ા વિચારમા પ હતો એેમનામાં અ રથી કો ીનો સા સાભ ી સ્મિથ ઘર તરફ જતા તેને કહેવા લા ો —

હે સાભળ્યુ પૈન—ત્હારો કુતરો મ્હે વેચ્યો છે ને તે ત્હારે લઇને આપી આવ વાનો છે?

પણ એનુ એ શુ કરશે?

તેની ત્હારે શુ પચાત છે? ભલેને મારી નાખે આવુ મને બીનુ ધરાક ાેઇ મળવાનુ છે?—ત્હ હવે ત્હાર ામે વળગ—મે હારી મા તને બોલાવે છે

ત્હારા બાપા ે હારો ુતરો વે ો ? માએ પૈ ા જોતા જ્ઞ ર્યા

હા

તેના નાણા આવ્યા?

ના મ્હાર એને આજ રાતે જઇને પહોંચાડી આવવાનો છે

પૈ બિચારો દયામણે ચ્હેરે રડતો રડતો

જે કંઈ કામ કરવાનું હતું તે કરી લઈને ઘરના પાછલા ભાગમાંથી નીકળી પાસેના કબરસ્તાનમાં ગયો. ત્યાં એક ખૂણે સંતાઈને પોતાના કુતરાને બાથમાં ઘાલી નિરાશ થઈ ચિંતા કરવા લાગ્યો. કુતરો પોતાના ઉપરના આ વ્હાલથી આંખો મીંચીને લપાઈ ગયો પણ ટૅગ જ્યારે બોલવા મંડ્યો ત્યારે તેણે ધીમેથી આંખ ખોલીને જાણે સાંભળતો હોય તેમ ઉંચું માથું કર્યું.

આપણે બંનેને સતાવાની ટૉમી-આ એકજ જગા છે અહીં કોઈને આવવું ગમતું નથી તું જાણે છે ને મમી (મા) અહીંઆ મ્હારી પાસેજ ભોંયમાં સુતેલી છે.

આમ બોલતે બોલતે એણે વાંકા વળીને તેની માતાની કબર ઉપર હાથ ફેરવ્યો. આ જગા તો તે કંઈક ઘાટમાં હતી પણ ત્યાંના ત્યાં ઉંડો ખાડો પડી ગયો હતો અને આસપાસ ઘેના નીંદામણ ગયા હતા.

ટૉમી! હું એમ ધારતો નહોતો કે મા આખીને આખી અહીં સમાઈ ગઈ છે એનો ઓથી સારો અર્ધ ભાગ તો આકાશમાં ગયો છે ને જે અર્ધો ભાગ હું ઓળખું એવો હતો તે અહીં છે.'

આ શબ્દો એના મ્હોંમાંથી નીકળતા હતા પણ તે ઘણાજ મંદ સ્વરે વચ્ચે વચ્ચે ડુસકા પણ તેની સાથે સંભળાતાં હતાં પણ આ તો હજી બીની થઈ ન હતી એ એકદમ સમજ્યો હતો કે રોવે કંઈ વળવાનું નથી. કુતરો તો એનું બોલવું બંધ થયું કે પાછો વળી આંખ મીંચી ગયો હતો. ફરી એણે શરૂ કર્યું કે જાગી ઉઠ્યો—

' આખા જગતમાં ટૉમી! બધાએના—કુતરાઓના પણ બે ભાગ છે તેમાંનો એક ઉપર જાય છે અને બીજો નીચે જાય છે—તું જાણે છે ત્હારે પણ તેમજ છે હો—જો આ ત્હારી પુંછડી હાલે છે તે (તેની રૂંવાટાવાળી પુંછડી પકડીને નરમાશથી પંપાળતાં પંપાળતાં તે બોલ્યો) તે એક ભાગ અને બીજો જે આંખે જોઈ શકાતું નથી તે-તેને અમે લોક આત્મા કહીએ છીએ.

ટૉમીએ એનું નાજુકડું નાક નાના ટૅગના માથાના વાંકડીયા વાળમાં ઘોસી દીધું ને પાછો તે તો ઉંઘી ગયો. એટલામાં વળી ટૅગને બોલતો સાંભળી જાગી ઉઠ્યો.

આજ તો ટૉમી-(આસપાસ કોઈ સાંભળતું તો નથી એમ જોવા માટે દૃષ્ટિ ચારે પાસ ફેરવતો ફેરવતો તે ધીમેથી બોલ્યો) તું જાણે છે? તને કંઈક થવાનું છે. તેટલા માટેજ હું તને તે કહેવાને અહીં આવ્યો છું.

ટૉમી બિચારો પુંછડી હલાવીને જાણે આતુરતા બતાવતો હોય તેમ ઉંચે જોવા લાગ્યો.

તને દુઃખ તો થશે પણ તે હઠે મ્હેં વચન આપ્યું છે. બાપા જે કહે છે તે ... ફરીશ તેથી મ્હારે તો અણગમતે પણ તને આપી દેવો પડશે.

આમ વાત કરતે કરતે તે મને જાણે ઘણાએક કલાક સાં શાંત બેસી રહ્યો. આખરે પોતાના મનમાં કંઈ જાણે એક મહા ... નિશ્ચય કર્યો હોય તેમ દૃઢતાથી ટૅગ ઉઠ્યો. કુતરો તેની પાછળ આવ્યો અને ઘર આગળ આવી પહોંચતાં ટૅગે તેના ગળાના પટામાં સાંકળ નાખી તેને બાંધી લીધો.

પછીથી પૅક પાછો ઘરની બ્હાર નીકળ્યો અને ખેતરોમાં થઇને સામેની ટેકરી ઉપર ચ ના લાગ્યો કનાિક થ્યો ત્યારે દાક્તર બેનેટના બગનાપાસે આવી પહોંચ્યો અ ે નીચેથી ઉપર સુધી નિહાળીને તેની સામુ ટગર ટગર જોવા લાગ્યો ન્તુ ર ચેનાઉપર રંગબેરંગી ફૂલોથી તેનો આગનો ભાગ છવા ' ગ્યો હતો બ્હાર આગાળામા નરમ ગાદી તળીઆવાળી મ્હોટી મ્હોટી આરામખુરશીઓ રાખેલી હતી ને તેમાંથી એક ઉપર મ્હોટી એક કાળી બિલાડી રમન્તા લામા વાળવાળી સુતી હતી તે પૅ રમા ા ગ્યો એ બે સે ખ્યાક કરીને ા ી ની ને પાછી ન્નુખ ગઇ પછી એણે ાટ વગાડ્યો એટલે ઘર માંથી એક ાભી મ્હા આવી તેને એણે કહ્યું કે મ્હારે પેના ામા ચેાા ઉપર બેસીને મરવા નીકળેલ તેમને મળવું છે

ા—પાછનના ભાગમા તે બેઠા છે— એવો જવાબ મળતા તે એટી તર જતો હતો એટલામા પોતાને કોઈ મળવા આ્યુ છે. એમ સમ ે ાકતર પોતે ઇ તેની ત ફ આવતા જણાયા તેમણે પ ને જોતાજ પૂ છ્યુ કે—' કુતરો લાવ્યો ?

ના —

કેમ ?

આનો ઉત્તર પૅટથી ઝ આપી શકાયો નહિ. તેના ગળામાં ડુંટડા ાળાતા હોય તેવો ાક થવા લાગ્યો પોતાના મનની વાત છે ડવાથી તે મંજુર ન થાય અ ે મશ્કરીમા પણ તે ગણી કાપ એવી બ્હીકથી તેની જીભ ઉપડતી ન હતી

' ગતે તુ લાવીશ ખરો કે નહિ ?—જરા નીડાઇને દાક્તરે પૂછ્યું

જો સાહેબ તમારે તે જોઇતોજ હશે તો હુ લાવી કેમકે મ્હાના બાપાએ મને ુ કે કે મ્હાર તેને વહ જ ાંપ શે પણ સાહેબ ! તમે જે પૈસા મ્હારા બાપને આ પવા માગો છો તે માટે મ્હારા ગામના ા લામા કુજ આવીને તમારું ામ મ્ દુ તો કેમ ? હુ આળસુ નથી અને તમે ગ્ગેને જો મ્હારી પાસેથી ન ેા તો ુ તમે જે કહો તે કરી આપવા તૈયાર છુ

ાકતર આ સાભળી વિસ્મિત થયા— આવી લાગણી—આ ના નાના બાળકનામા હશે એમ તેઓ ધારતા ન હતા

પણ ભાઈ હારે કોઈ માણસનુ કામ નથી હાસ તો કુતરો જોઇએ છીએ અ ે આ ગામમા બીજા કોઇ પાસેથી મને તે મળી શકે તેમ નથી તેથીજ મ્હારે તેના મૂલ રતા બમણા ત્રમણા પૈસા ત્યાગ બાપને આપવા પડે છે તુ ન મ્હેને એની એટલી િ મત ગ ણાય ખરી ?

જુઓની સાહેબ —વિચાર કરતે રતે પૅટે જવાબ દીધા— એ તો જે ામ માટે તમે મા તા હો તે ામના પ્રમાણમા તેની કિંમત થાય મ્હારા બાપ ે તો એ કોઈ નોએ નથી અને મ ે તો સાહેબ આખી દુ નિયા રતા એ વધારે કિંમતી છે

દાકતર આ સાભળી પગથી માથા સુધી તે ે નિહાળતા ચકિત ેા ઉભા રહ્યા મ્ પાપ હવે તો ા િ મતથી તેમના સામે જોઇ રહ્યા

"આ તો જુદી વાત નીકળી'— ડાક્તરે કહ્યું, 'તું જાણે છે હું ડાક્તર છું? મ્હારે એ કુતરા પ્રયોગ માટે જોઈએ છીએ

શાને માટે સાહેબ?—અણસમજમાં પેટે પ્રશ્ન કર્યો '

"જોને-મ્હારે તો-એની ઉપર દવાઓ-

"સાહેબ મને ચોખે ચોખું કહો કે તમે એને શું કરશો'—અધવચ પેટે અધીરાઈથી બોલી ઉઠયો

"હું તને સમજાવવા માગુ છું પણ તું બાળક છે તેથી તને તેની મગજમાં સમજ નહિ પડે જો મ્હારે તેનો ઉપયોગ આખી મનુષ્ય જાતના ભલાને માટે કરવો છે

"સાહેબ એ શું?"—વળી પેટે પૂછ્યું

'જો—માણસો સ્ત્રીઓ છોકરા અને છોકરીઓ—ગમે તે માંદુ થાય તેના ઉપર અમુક દવા કેવી લાગુ પડે તે પ્રથમ આ કુતરાથી જાણી લેવાય તો ઘણા જણનો જીવ બચે

પેટે આ સાંભળી ચાકુ કંપી ઉઠયું

ત્યારે શું સાહેબ, તમે એને મારી નાખશો?

'ના ભાઈ ના—એમ તો એની મેળે કદાચ પાછળથી મરી જાય '

પેટ જરા પાછો હઠયો અને એનો અવાજ બેસી ગયો હોય એમ મુશ્કેલીથી બોલ્યો "—

ત્યારે શું એ જીવતો હોય ત્યારેજ તમે બધું કરી લેશો?

"હાસ્તો એ તો એમજ થાય

આટલા નાના છોકરાને આવી વાત વધારે સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવી તે ડાકતરને કઠિન લાગ્યું હતું પણ પેટેજ વિશેષ ખુલાસો એટલામાં કરી દીધો

એની અંદર શું થાયછે તે તમે જોશો ખરું? એટલા માટેજ તમારે એનો ખપ છે?

ડાક્તર વિચારમાં પડયા આ વાત મુદ્દે તો ખરી હતી પણ તેની હા કહેતાં નિષ્ઠુરપણાનો વહેમ આવવાથી તે અચકી ગયા પણ એ સિવાય બીજો કંઈ ઉપયોગ કરવાનો હતો નહિ—તેથી આખરે એમણે સાચેસાચું "હા કહી દીધું તે સાંભળી વળી પેટ એકદમ પાછો આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે—એને બચાવે મ્હારાથી તે કામ નહિજ થાય?

'ના—રે—ના—મ્હારે તો કુતરા ઉપરજ અજમાયશ કરવાની છે—જા હવે—મને ખોટી ન કર—મ્હારે ઘણું કામ છે

પેટ બિચારો માથું ખભા ઉપર નાખીને નિરાશ થઈ આવ્યો

એટલામાં ડાક્તરે તેને બૂમ પાડી બોલાવ્યો અને કહ્યું કે જો તું એને લઈને બરાબર નવ વાગે આવીશ તો હું ત્હારી મહેનત બદલ તને પાંચ શિલિંગ બીજા પણ આપીશ

પેટ તો ચારનોએ ચીઢાઈ ગયો હતો તેથી આ સાંભળી તેને વધારે ગુસ્સો ચઢયો તેથી તિરસ્કાર બતાવતો— પૂળો મૂકો તમારા એ પૈસામાં —એમ બબડતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો

ડાકતરને કાને આ શબ્દો પડતાંજ તે સ્તબ્ધ બની ગયા

(અપૂર્ણ)

मानवेच्छा અને विधिविरुद्धता

લેખ —ચંદ્રશંકર ધીરજલાલ પંડ્યા —મ'ના

વસંતતિલકા—

દુખી સુખી પતમહીં જનને રે તૂ
ધાર્યાથકી વધિ વિભિન નમ્ર કરે તૂ
આશા અનેરી ઉગની ઉગમા રહે છે
નિશ્વાસ દીવ મેં તે પર્ણ જોઈ રહે છે

* * * *

ગંગાતટે સુગંન આની ઉભા રહ્યા આ
નવે દિશે મસીત શ રધુનંદ આવ્યા?
હાો મને પુરણ હા! પણ ન ક!
સામિત્રિમ નથા આ અહિ સારનાર!
સ્કંધે જુઓ પતિતણે મૂં વામહસ્ત
ઉંચો રે પર્ણોથી દક્ષિણ‌ુમાં તત
તેનેય ક મંતા હુ યોમિ સ્ફુરે
આપ ત્વરિત પતિ ઉર સ્વઉર સગે
મોની ઉગી પતિમુખે દુ વિલો રે તા
આનિ ગનેર્યો ન નો પરિતાપ જાતા
આહા! પ્રભુ! સુભગ આ હરિઆળી ભૂમિ
સ તમનો સહુન ઊંડજ દે બનાવી

હા હા પ્રિયે! ધન આ તત્ર સત્ય તો છે
તેથી આ રતુ તો મુને ગમે છે
સપ્રાસ્તપૂર નિર્દિન ગૃહેથી આવી
સાય નપુણ ઉધા દૂર રહુ હુંજ આહા
કોનાહલો જગતના પના ન છે
સાના ય શાનિનુ સદૈવ અહીં નવત
આત્મોન્નતિપથ સધાય અહીં સુરીતે
જેથી સુમાય નશુ શુચિ ય પ્રભુ નેને
યો ગી-મહીં તપ જ્ય તેથી રીચા
વ્હાના હશે લિર તનરથગ આવના આ
નતો યમે નિરજનરથગમધ્ય તે રે
નરતીમમો તુખન લઈ હાં શું આવે?

હરિગીત—સુનાગથ ગોરી, શું એ થાતા થયા હા! ચુમ્મનો!
જાણ ન હું ચુમ્મન મધુર વર્જીત રાખે છી અહો!
જેને અરે! નિજ જિવનમાં દર્શન અનુભર્યાં તો ન એ
જ્ઞાતા વદે છે, વ્યર્થ જીવન! મધ્ય જ અમસ એ

શિખરિણી—હશે એનો જેને, સ્વઅનુભવ તે તો થઈ શકે,
પરન્તુ એ દંગો, અનુભવવિનાનો શય કથે?
બને તે ના ના હો, પણ તુ વિના તે ભ્રમ ઘટે?
થયો વિતૂ જ્ઞાતા, નિર્ખો ... ડરો જેઘડતે!
ચૂંબતી વેળાએ નયુર્ગો દ્વિદરો દૂરી ઉરી, ને
પુન ભેગા થાના મતિપૂરી માફક ધસે
જણાવે લોનાને સુખદ સુરીતૂ દરય વર આ,
રૂપજો માગી આવી ... ન મળી રે જિવનમા

મન્દાક્રાન્તા—માટે એનૂ સુખ અનુભવી આયુ જેના ભગે તે
દૂરે જાવા મૂરખ નર વા કર્મહીણો હો તે
માપુ! લેજે દૂરી દૂરી તું એ, સુખનો સ્વાદ પ્રેમે!
આવે, નાવે, રસમય પળો, જિન્દગી મધ્ય ફેર!
એને ચાપી તન ઉર સહે, પ્રેમની એ પ્રતિમા!
હેને ચાપી, તન ઉર મહે સ્નેહની એ સરિતા!
રૂડી, મીઠી, અનુપમ અમી અંગે જેના ભર્યા છે,
ચાપતા તૂ હદનકદયે શાન્તિ એ અર્પી દેશે

શિખરિણી—હવે એનૂ માત્ર મિલન પ્રણયી રોકી શકે?
વળી તોડી કાશ વિમલ પ્રણયી પ્રેમજ શકે?
શકે સત્તા મારી ના પ્રણયી છે તો રોકીજ નહી,
મૂકે ગાઢતા એ વધુ ઉર ઉરે મિલન થવા

મન્દાક્રાન્તા—તોડી તો તો મગર્વો હઠથી પ્રેમ તૂટી પડે ના,
તોડ્યા તો વધુ ઘટ્ટ બને, પ્રેમીનો પ્રેમ તો હા!
જો તૂટે તો, જરૂર ગણજે પ્રેમી ના સ્વાર્થી એ તો
પ્રેમી ના કો નિર્ભિક જ, પણ લાગી પ્રીતિનો
પ્રેમી જીવે નભમાં જનના હૃદ-સાર્વ ભૌમે
પ્રેમી જીવે પ્રણય ગના, સૂરજ શી પ્રીતિને
પ્રેમીનો તો મિલન નહીં, આપુ! આત્મા દિગે છે,

પ્રેમીનૂ તો જીવન મધુરૂ પ્રેમી માટે ઠરે છે
પ્રેમીનાં, કટુ વચન તો પ્રેમીને મિષ્ટ લાગે,
સુધા જેવા મધુ મ્હો વળી સાત્વકી રે સદાયે
પ્રેમીનો તો કદી નવ જુવે પ્રેમી કો વાકચુકનો
પ્રેમીનૂ તો આણુ સઘળુ પ્રેમી માને અહોહો!
પ્રેમી માટે પ્રણયી જન ના જિંદગી બાની માને
પ્રેમી માટે સ્વરગિ સુખને પ્રેમી ખો૦ સહર્ષ!
પ્રેમી માટે પ્રણયી નિત દુઃખ કેવુ માધુર્ય ગ્રહે!
ને દુઃખ તો સ્વપુરસથી માધુર્ય કેવુ બને છે
ભાવો આવા હૃદય ઉપજે વા મ્હો અન્ય ભાવે
આપી દીધુ હૃદય હરે બોની ઓહો! સુભાગી!
સનાગો તૂ લતની નવલા પર્ણ જેવા મૃદુ છે
આપતામા હૃદયદૃનિ હાની હા! બઝાવે છે
અનુષ્ટુપ— તમે ધારો નથી તનુ લાવણ્ય મુજ તો મહા
વ્યર્થ શું ઉપમાઓ ને શરમાવો મને નમુ!
ના ના વ્હાલી! ધરો મુને રત્ન તવ સમુ ઇ
ભાગ્યવંત ગણા મારે સત્ય અસત્ય એ નહિ
ભલે હોના! વખાણો એ મોટાઇ છે વડાતણી
પોતાનુ સહ ટાળીને વડાઇ લઘુની કરે
જુઓ આકાશમા ભાનૂ સ્વતેજથી પ્રકાશીને
તિમિર નષ્ટ કરે વિશ્વે છતે ગર્વિષ્ઠ ના બને
હે મિષ્ટભાષી! સુગાત્રે! હૃદયની મણી તું
યુવાન ચુંબી ચુમ્મીને સ્મિતહાસ્ય વળી કર્યુ
મંદાક્રાન્તા—રે! રે! આવુ મિલન પળમા આવ્યુ! છે જવાનૂ
રે! મનનૂ મધુર સુખડુ વીતિ સે રે જવાનૂ
રે આવાનો કુદરત નકી દુઃ કરતી હશે રે!
નો આવા મધુર સુખનો નાશ થાશે શુ મે જે?
અનુષ્ટુપ—અહો! ના ભાન એવુ તો મસ્ત પ્રણયીને શિ
હશે ત્રાતા કદાપિ તો ના ઉર કિન્તુ એ નહે
જુઓ જુઓ સ્વપત્નીને નિજ કરાંગુલિવડે
હા! પાછો ફરીને તે કંઇ બતાવતો વદે —

(અપૂર્ણ)

વ્યવહારનું મહાકાવ્ય

'બળિયાના બે ભાગ'

બાવીશ જાતનાં બળ

અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૭ થી

'આતંકનિગ્રહ' ફાર્મસી, જામનગર-કાઠિયાવાડ

અગ્યારમે નંબરે કુળબળ છે પ્રાણી માત્રમાં અને તેમાં પણ મનુષ્યોમાં કુળનું બળ ઘણું જ ઉપયોગી છે. ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થનાર મનુષ્યને કુળને ન છાજતાં હોય તેવા કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થતો જોઈ જો કોઈ વિચક્ષણ મનુષ્ય તેને કહે કે અરે! કેવા કુળનો માણસ છો એ વિચાર તો કર! તુને આવા દુષ્કર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરતી વખતે શરમ કેમ આવતી નથી. એ સાંભળી તે માણસ ઘણેભાગે અકાર્યમાંથી પાછો ફરે છે. ન જારજાતસ્ય ललाटशृङ्गं कुलप्रसूते न च पाणिपद्मम्॥ यदा यदा मुञ्चति वाक्यबाणं तदा तदा जातिकुलप्रमाणम्॥ એ નીતિવાક્ય મનુષ્યના કુળબળની પરીક્ષામાટે ઉત્તમ માર્ગ બતાવેછે. એ વાક્યનો ભાવાર્થ આવો છે કે અકુલીન માણસના શરીરમાં તેના અકુલીનપણાને જાહેર કરનારૂં કપાળમાં શીંગડું હોતું નથી તેમજ ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલા માણસના હાથમાં તેના કુલીનપણાને જાહેર કરનારૂં કમળ હોતું નથી. એટલે શરીર તો ઘણેભાગે મનુષ્યમાત્રના સમાનજ હોય છે. તેથી તે ઉપરથી કુલીનઅકુલીનપણાની પરીક્ષા થઈ શકતી નથી. પણ મનુષ્ય જ્યારે જ્યારે વાક્યરૂપ બાણને છોડે છે (બોલેછે) ત્યારે ત્યારે તેના કુલીનપણાની તથા અકુલીનપણાની પરીક્ષા થઈ શકે છે. કુળબળની સંપત્તિવાળો માણસ જે જે લોકો સાથે સાક્ષાત્ સંબંધથી કે પરંપરા સંબંધથી જોડાએલો હોય છે તે તે લોકો ઉપર પોતાના નીતિમય સદાચારની છાપ પાડે છે. એટલે સંબંધમાં આવેલા લોકોને પણ સદ્વર્તન દ્વારા કુળબળને મેળવવામાટે ફરજ પાડે છે.

આ સ્થળે આ વાત જાણવી જોઈએ કે સમવાય સંબંધથી સંયોગ સંબંધથી કે કોઈ બીજા તેવા પ્રકારના સંબંધથી જે જે પ્રાણી કે વનસ્પતિ પદાર્થો જોડાએલા હોયછે તેઓમાં કહેવાય છે કે દુષ્ટ પદાર્થના સંગથી સારો પદાર્થ પણ દુષ્ટ થઈ જાય છે. જે ઉપરથી કાગડાની જોડે ગોળાને બાંધ્યો હોય તો વાંકો આવે પણ માન આવે એ કહેવત ચાલે છે. તે વિષયના દાખલાઓ પણ જેટલા જોઈએ તેટલા મળી શકે તેમ છે તોપણ એક દાખલો આવો પણ મળે છે કે હમેશને માટે દુષ્ટના સંસર્ગમાં રહેતાં છતાં પણ પોતામાં દુષ્ટપણાને નહિ આવવા દેતાં ઉપરાંત દુષ્ટના સંસર્ગથી બીજા પ્રાણીને થએલા મરણાંત કષ્ટમાંથી બચાવી લેછે. જેમકે સર્પના મસ્તકમાં રહેનાર મણિ કે જે સર્પના ઉગ્ર વિષને પણ નષ્ટ કરી પ્રાણીને બચાવે છે. એ દાખલો ઉપરની હકીકતથી સિદ્ધ છે. હિતોપદેશમાં કહ્યું છે કે कुलीनैः सह मित्रता क्वापि न विनश्यति। ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલા લોકોમાંથી મિત્રતા કરનાર માણસ દુઃખી થતો નથી. મનુસ્મૃતિમાં કહ્યું છે કે રાજાએ કુલીન પુરૂષોને મંત્રિપદ આપવું. એ પ્રમાણે કુળબળ ઘણું ઉપયોગી અને આપત્તિઓને દૂર કરનાર છે.

ઓગણીશમે નંબરે જાતિબળ છે. મનુષ્ય વગેરે પ્રાણિવર્ગમાં તથા વનસ્પતિવગેરે અપ્રાણી વર્ગમાં ભિન્નભિન્ન જે જાતિઓ છે તે સંબંધી અસર સંસ્કાર કે સ્વભાવ તે તે પદાર્થોમાં રહીને પદાર્થને પોતાના સ્વાભાવિક કાર્ય કરવામાં જે કુદરતી સામર્થ્ય આપે છે,

તે જાતિમ દ કરેવાય. જાતિ અનેકપ્રકારની છે મનુષ્યોની, ઢોરોની પશુઓની પક્ષીઓની જાતિવરગ એ ચ્યારે તથા મહાજાતિ છે અને મનુષ્યોમાં બ્રાહ્મણાદિ છે તે જાતિ છે તે અંતર ([illegible]) જાતિ છે મનુષ્યે પોતાનાં જાતિ ધર્મનું પાળન અવશ્ય કરવું છે જાતિમદવાળો માણસ પોતાના જાતિ [illegible] ધર્મ કર્મમાં દુરસ્ત રહે [illegible] માણસ એવો જેને પોતાની જાતિનું અભિમાન ન હોય તે માણસ [illegible] પોતાના ધર્મકર્મથી ભ્રષ્ટ [illegible] જાતિ અભિમાન જાતિના અભિમાનવગરના ધર્મ ભ્રષ્ટ લોકોના સંગ [illegible] આવવાથી એવા થતા થતા છેવટ નષ્ટ થઈ જાય છે તેથી તેવા જાતિભ્રષ્ટ લોકોના સંસર્ગમાં [illegible] જાતિમદવાળો માણસ ગમે તેવી મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો હોય તોપણ પોતાના જાતિ [illegible] પોતાના ધર્મથી ભ્રષ્ટ થતો નથી અને તેથી તે [illegible] થાય છે [illegible] પ્રાણીઓની ઉત્તમતા તથા અધમતાના જ્ઞાનમાટે [illegible] [illegible] જાતનો [illegible]

[illegible] જાતિના [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] જાતિની પરીક્ષા થઈ [illegible] જાતિનો [illegible] [illegible] પરીક્ષાવાળો થતો નથી [illegible] જાતિનું [illegible]

જાતિ છે [illegible] જાતિ ન કહેવાય પણ [illegible] તથા જાતિનો [illegible] [illegible] [illegible] તથા [illegible] [illegible] નથી

[illegible] આવે છે [illegible] આ માણસ [illegible] છે એવા [illegible] સારા ગુણવાળો છે એવો [illegible] લોકોના [illegible] આવતો હોવાથી [illegible] [illegible] ગુણવાનો [illegible] [illegible] તથા [illegible] થાય છે [illegible] હોય તો તે પોતાની મેળેજ [illegible] આવે છે [illegible] પોતાના ગુણને જાહેર કરવામાં [illegible] નથી. જેમ કસ્તુરીમાં રહેલો સુગંધ પોતાની મેળેજ બહેરમાં આવે છે પણ કસ્તુરીને પોતાના સુગંધને જાહેર કરવામાં કંઈ યત્ન કરવો પડતો નથી [illegible] માણસ ગુણવાન ન હોય તે માણસ ગુણવાળા માણસને ઓળખી શકતો નથી તથા [illegible] માણસ પોતે ગુણવાળો હોય તેને [illegible] કોઈ [illegible] માણસ [illegible] તેને તે ઉપર [illegible] મત્સર-અદેખાઈ [illegible] તેથી એ બીજાને [illegible] ગુણ [illegible] નથી તેથી કોઈ એવો માણસ મળી આવે કે જે પોતે [illegible] હોય અને ગુણવાન માણસઉપર પ્રેમ રાખતો હોય તો એ બીજાના ગુણોની કદરદાની

લાભ થાય પણ તેવો માણસ સદ્‌ભાગ્યેજ મળી શકેછે ઉપના અભિપ્રાયનાજો શ્લો આવો છે—" नागुणी गुणिनं वेत्ति गुणी गुणिषु मत्सरी । गुणी च गुणरागी च विरल सरलो जन જેમ વિદ્યાધન ચોરથી હરી શકાતુ નથી ભાઈઓના ભાગમા વેચણીના વિષયરૂપ થતુ નથી તેમજ આ ગુણધન પણ ચોરથી લુટી શકાતુ નથી તેમ વેચી શકાતુ પણ નથી ગુણધનવાળો મનુષ્ય જ્યા જ્યા જાયછે ત્યા ત્યા સત્કારનુ પાત્ર થાયછે અને દુખનુ નિવારણ કરી સુખને પામેછે પૂર્વકાળમા અનેક મહાત્માઓ ઉત્તમ ગુણ ધનવાળા જેવા કે ધર્મરાજ યુધિષ્ટિર અર્જુન ભીષ્મ રામચંદ્ર પ્રહ્લાદજી ગુરૂ તાનિય બલિરાજા શિબિરાજા, રતિદેવરાજા માધાતા રાજા વીરવિક્રમરાજા ભોજરાજા અને કુમાર પાળરાજાવગેરે થઈ ગયા છે તેઓનુ શારીર બળ ધનબળ અને પરાક્રમબળ માનને વશ થઈ ગયેલ છે પણ ગુણબળ આજના સમયમા પણ તેવુને તેવુ જાગ્રત રહેલુ છે તેથી ગુણધન સપાદન કરવામાટે વિચક્ષણ પુરૂષોએ યત્ન કરવો જોઇયે જેઓએ યા ચાક્ષિણ્યવગેરે સાધારણ ગુણ ધનનુ સપાદન કરેલુ હોય તેઓ પણ પોતાના કુટુબમા અને જ્ઞાતિવગેરેમા સારી પ્રખ્યાતિ અને સ માનને પ્રાપ્ત થાયછે ત્યારે જેઓએ અ સાધારણ પ્રયત્નથી ગુણધનનુ સપાદન કરેલુ હોય તેઓ ઘણા દેશોમા અને ઘણા લોકોમા પ્રખ્યાતિને તથા સ માનને પ્રાપ્ત થાયછે એમા કશુ આશ્ચર્ય નથી જેઓએ દીર્ઘ કાળપર્યંત પોતાના શરીરાદિકની દરકાર રાખ્યા વગર અનેક કષ્ટોને વેઠીને ઘણી મુશ્કેલીઓને સહીને અપાર દુખોને ખમીને અને અનંત આક્ષેપોનો પણ અનુભવ કરીને અનુક્રમે સદ્‌ગુણોનુ સપાદન કરેલુ હોયછે તેઓએ આ જગતના પ્રાણિવર્ગ માટે કેટલો ઉપકાર કરેલો છે તેનુ પ્રમાણ કોઈ રીતિથી થઈ શકે તેમ નથી આપણે હમેશા તેવા ગુણી જનોતરફ પૂજ્યબુદ્ધિ માનવૃત્તિ અને તેઓના ગુણોનુ સ્મરણ કરી પોતામા તેવા ગુણોનુ સપાદન કરવાની સદ્‌વૃત્તિ હમેશા રાખવી એ આપણી ફરજ છે ન્યાયશાસ્ત્રવાળા વિદ્વાનો ગુણો ગુણીને છોડી ક્ષણમાત્ર પણ રહી શકતા નથી એમ માનેછે અને તે મતને અનેક યુક્તિપ્રયુક્તિઓથી સિદ્ધ પણ કરી બતાવેછે તથાપિ આ પ્રકૃતવિષય ગુણીજનોના ગુણો તેઓના શરીરોના અભાવમા પણ રહી બીજા લોકોને વધુ હિતાવહ ગુણસપાદનનો માર્ગ બતાવવામા હાજરી આપ્યા કરેછે એ વાતને સિદ્ધ કરેછે તેથી ન્યાયશાસ્ત્રકારોના મતને શિથિલ કરી દે છે

એ રીતેજ નવમુ ગાયબળ છે ઘરાતન શૂર અથવા હિમત એઓ બનના પર્યાય છે આ ગાયબળ કેટલાએક પ્રાણિઓમા હમેશા અને સ્વાભાવિક હોયછે અને કેટના એ પ્રાણીઓમા બીજાની સહાયતાથી કે કાર્ય તેના સમયમાજ ઉત્પન્ન થાયછે તેનો ઉપયોગ કેટલાએ મનુષ્યો વિવેકથીજ એટલે દેશ કાળ અને પાત્રનો સપૂર્ણ વિચાર કરીનેજ કરેછે અને કેટલાએક મનુષ્યો વિવેકવગર પણ આ બળનો ઉપયોગ કરી પાડેછે તે અયોગ્ય છે ગાયબળની સાથે જો ક્ષમાગુણ

અર્જુનના સબંધમાં ચાર દૈવમય અનિષ્ટ તાવાઈ થઈ ગયું ત્યારે તે શ્રીકૃષ્ણના સ્વધામમાં પધાર્યા પછી તેના જનાનાવગેરેને અનાથ જેવા થઈ ત્યાંથી પોતાને ત્યાં તેડી જતા હતા તે વખત એ ખામ નના કેટલાએક લુંટારાઓએ સામે આવી તેને એક સાધારણ માણસની માફક પરાસ્ત કર્યો હતો એ વાત ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધમાં અર્જુને જાતે જ પોતાના જેઠ બંધુ યુધિષ્ઠિરપાસે જાહેર કરી છે એવા બીજા પણ અનેક દાખલાઓ છે આ દૈવમયને છે તો ખબર દેવાનું ... મતલબ છે કે બીજા સઘળા બળોનો ઉપયોગ જ્યાંથી કોઈ તેના સંયોગોથી અભીષ્ટ ફળની પ્રાપ્તિ ન થતી અને તેને બદલે અનિષ્ટની પ્રાપ્તિ થતી એવી બાબતનો સંભવ દેખાતો હોય ત્યાં ... એવું ... કે જેથી ... બાબતથી કેટલુંક જુદુંજ પરિણામ આવેછે આ બનતની આગળ બીજું શું બનતું નથી અને તેનું પરિણામ આ રાખવી ... છે કે આ ... થયું આ ... ભાગળ ... વાણી ... ની પુતળી માફક પ... છે તે જેમ નચાવે છે તેમ તેઓને નાચવું પડે છે સુખદુઃખનું સંપત્તિવિપત્તિનું અને જયપરાજયનું કે ... જીવનમરણનું ચક્ર ... કર્યા કરેછે તે ચક્ર એક લગુમાં ... માંથી ... નાગી ... છે અને બીજા ... માં ... માંથી ... કરવા પણું ... છે આ વિષયમાં એ ... ભાગળ ... ની બુદ્ધિ કોઈની ... થતા ... નો ... કોઈની ... કોઈનો ઉપાય ... થઈ શકે તેમ નથી એ પ્રમાણે છતા પણ આ વાત સમજવાની છે પણ તે ઉપરથી સર્વ કર્તવ્યનો ... રાખવાનો નથી પરંતુ જે જે સમયમાં જે જે દેશમાં ... માં અને જે જે ... ના સંબંધમાં વિચક્ષણ પુરૂષોની, અનુભવી લોકોની દાજરબુદ્ધિવાળા લોકોની સજ્જનોના લોકોની અને હિતેચ્છુ લોકોની જેવી એક સલાહ થાય તેની સાથે ... ના પ્રમાણમાં પોતાની બુદ્ધિથી પણ યોગ્યવિચાર મેળવી બીજા બળોમાંથી જે જે બળનો ઉપયોગ કરવો ઉચિત થાય તે તે બળનો ઉપયોગ કરવામાં ... પણ ... સાહ છે ... નહિ

— સહયોગી લોહાણા હિતેચ્છુ —

જણાવે છે કે— અકુરા સચિત્ર દીવાળીનો અંક પુસ્તક ... ના ... મારમો ... નગર ખાતેથી આ ... એ ... વર્ષ થયા પ્રગટ થાય આ માસિકના સચિત્ર અંકમાં દીવાળી ... જે ... આપવામાં આવ્યા છે તે સુંદર અને આ ... તેમજ તેમાં આવેલા ... અને લેખો પણ વાંચવા યોગ્ય ... આ માસિક તેના વિદ્વાન અને ઉત્સાહી તંત્રી ... ... મણિશંકર ગોવિંદજી વઘાણીએ પોતે એક ... અને ... થી ... માત્ર એક ... ની ... મુદતમાં ... ના ... ના હાથથી ... તેનું ... મોખરે અને સુપ્રસિદ્ધ બનાવી ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા ... છે અમો આ માસિક તેના તંત્રીદ્વારા તેમનો અને સર્વના ... માં વિશેષ સેવા કરવા ભાગ્યશાળી બને તેમ ઇચ્છીએ છીએ

ભાગીરથી

(વસંતતિલકા)

જેના તરંગપવને પશુયે તરે છે
જ્યાં સ્નાનથી નરની પાતક નીતરે છે
પામી મુનીન્દ્ર સુર કિન્નર સિદ્ધ તોયે
હોયે ત્રિલોક અનિમેષ રહી વિલોકે— ૧

જ્યાં ચિત્તશુદ્ધિ જન પામ વિના પ્રયાસ
આનન્દ ઓઘ ઉભરે અઘ સર્વ નાસે
દે સ્વર્ગનો સઘળો સુખ આદિ આપી
ઉંચી ન વસ્તુ જગ એથકી અન્ય જાણી— ૨

પક્ષી પશુ મનુષ વાનર કીટ જન્તુ
આહીં તજે જલધિ નિજ પ્રાણતંતુ
પહોંચે સ્વધામ ક્ષણમાં વપુ દિવ્ય પામી
આનન્દ અનુભવે ભવરોગ વામી— ૩

વૈમાન શ્રી લટકતાં જન ગેહ જોતા
પૂરી પ્રતાપી જગમંગલકારી માતા
જ્યાં ઐરની નિરતી નથી માર્દતા
મન્દાકિની જન મને સહુ રોગહર્તા— ૪

હે તીર્થ ગણ્યું શુચિ કીર્તિ- ભીમ માતા
ભાગીરથી સગરનંદન મોક્ષદાતા
પ્રાર્થે તને જનનિ! આશિષ એ લેવી
ઉત્કર્ષ આર્યભૂમિનો કર શીઘ્ર દેવી! ૫

ચન્દ્રકાન્ત મગનલાલ ઓઝા,
ગાજરો

આ એય સત્યાગ્રહ

લેખ —શ્રીયુત ગંગલાલ જયાશંકર વાયજી—જામનગર

હા કહો કે ના કહો આમોના [illegible] ગમે તેમ તાણો મૂકો [illegible] ની [illegible] રો નાકના ટેરવા ગમે તેમ ફરવો [illegible] નાકર [illegible] બીજાતોને ગમે તે રીતે ધમ [illegible] પરંતુ અમારી સત્યાગ્રના ગને લે મુગેની સુદિન આપ પાસે [illegible] બોલવા વતાનો સબબ પણ ન રહે એ રીતે-રણુ કરવી એ એક જાતનો સત્યાગ્રહ છે નિષ્કામ કર્મયોગી મહાત્મા ગાંધીજી આશીશ અને

પારથી રાણિમા બીસ મા પે ભાગો કરી હોમ કની પડેપ રવા માગી છે સારથી પમારે વરમા જેમ તેમ ઉધુ અવળુ કાન રવાજ માં પુ ક આ શુ કરીએ પણ તે કહેવાય નહિ અને સહેવાયએ નહિ એ તો તમે જાણો પરના છો એ લે આ વાત જરા કરી દઉં પરંતુ કોઈ બીજાને તે કહેશો? એતો ઉન પાનાએ કશું નહિ ને ઉપરુ [illegible]

ચરણે અર્પી દીધુ છે મા઼બાપ હમણાં તે મર્કટ ને મદિરાપાનજ જેવુ થયુ છે વાક લઈ આવતા જરા વાર થઈ જાય તો મીજાજ ફરી ગયાની નીશાનીતરીકે આ જ્યારે બ હારથી આવ્યા કે ઇન્ડીને સ્ટીમ લઇ ૨૧૨ ડીગ્રીપર છે તેની નિશાની અને ખાત્રી અ પાનના છોકરાઓપર મેઇફ્રીવાહન બોલતોજ હોય પૂછતા કારવતાજ નથી કે ભૂખ લાગી હશે, પ તુ ઉલટા કેટલી વખત વાટ જોઇએ અમે નવરા નથી," હજી સ્ત્રી સભામા જવુ છે એના એ । સત્કાર ર ચનો ઓની વાદળી રગની શીશીમાથી Pure castor oil નો ઓવરડાઝ ચડા ો એવુ ર વદન કરી–રીસેપ્શન કમીટીના પ્લેટફોર્મ (સત્કારમંડળી કમીટીના આસન) પરથી ભાષણ આપના મડી પડ છે

સ્યો બોનો! હજુ શુ કહીએ કોને કહીએ અને કહી ગો ફાયદો? પરતુ લખતા રહે વાનુ નથી અને તેથી કાગળપર કલમ પરાણે લખાતી જાયછે પણ હ્રર માન એટલેનોજ કે મીસીસ અત્યારે સભામા આઇ દિ સ આ ગળની ભાષણ મોટે ભરી કઇ વિષયમા અનુમો । આપના ગયેલ છે એટલેજ આ લખવાના વખત મળ્યો છે નહિતર શુ દે। છે કે અભાગથી સ્ત્રીસભાના એક ઓનરરી સેક્રેટરી વિરુદ્ધ લખી શકાય–નારે ના, તુરતજ ગામના વકીલને રોકી ય નક્ષીનો કેસ માડી સત્યાગ્રહ બનાવી રાખય

હમણા હમણા મીસીસનુ તીર Anti clockwise એટલે ઘટિકાયત્રની વિરુદ્ધ ગતિએ ચાલવા માડયુ છે કયાથી શીખી આવી એતો મારો વ્હાલો પરમેશ્વરજ જાણે પરતુ ખાસી સાડા ત્રણ ફુટની નેતરની વોકીંગ સ્ટીક મારા ખુના વાસાપર ચાર પાચ ઝાટકી હસમુખે વદને બોલવા લાગ્યા કે—'પતિરાજ! ભાષણમાં સત્ય કહ્યુ હતુ કે નેતરમા સ્થિતિસ્થાપકતાના ગુણ છે જોયુને આપના વાસાપર મે તેને અચ્છી રીતે ઝા ટકી પરતુ તે તો વળવાને બદલે જેમની તેમજ રહી જવાબ શુ આપ્યો હશે એતો આપેજ અટકળ કરી લેવી પરતુ વિચાર માન એ તોજ થયો કે આ । વાસો મીસી સની શોધખોળ કરવાના Experiments (પ્રયોગો) કરવાની એક સારી અપ-ટુ-ડેઇટ શીટીંગ્સવાળી Laboratory (પ્રયોગશાળા) હોવીજ જોઇએ

એ જાતનો એવોજ કીસ્સો પાછો બની ગયો છે તે એમ હતો કે એક વ્હાડો દ મલિકના ઉપ રથી કટાળી જઈ મારી જ મવાની ઓસરી શીનાઈનથી ધોઇ મારી થાળી રસો ।માથી લઇ પાટલાતરફ રનો માચ કરતો હતો એટલામા કોણ જાણે કઇ જા તના લડકાના જરા ઇસારાથી અથવા તો આજકાલ મુજબ વિગેરે સ્થળે અસર્વ્યા ઇન ફ્લુએ ઝાની ઇફેક્ટથી મીસીસે પાછળ છાના માના આવી ફૂટબોલની એક પુશ દીધી આપણે તો સારી પેઠે લપસી જઈ ભૂમાતાને સાષ્ટાંગ દડવત્ કરતા હોઈએ અને તણે સરવેખાતામા તુરતમાજ ઉમે તારી કરતા માપવાની દોરી જૂની જઇ જાતે જ આપણી કરતા હોઇએ એમજ લાગ્યુ હા ગનુ મારી પેરે મદન થયુ પૃથ્વીના પ્રવર્ષકાનુ હાસ્ય

કરતા કરતા મીસીસ બોલ્યા— પતિરાજ! Newton ના fundamental laws માથી Law of centre of gravity એટલે ગુરૂત્વાકર્ષણનો નિયમ મને તો સાચોજ લાગેછે મારૂ આપ આની નીચી જમીનપર આપને ધક્કા આપતા આગળ નપસવાને બદલે ચો। નપસી આમ એ એક પગે કેમ ભાગ્યો। મોનો હવે કાં વશીકાર! કાં ઓછી થઇ?

અરે રામ આગનામા તો તમે કેમ ધરાઇ જાઓ છો આવી આવી તો ઘણીએ વીતી છે પરંતુ મીસીસના સત્યાગ્રહનો છેડો આ વતો નથી મીસીસને ન્યુસપેપર વાચવાનો શોખ ઘણો જ છે આમ પોતે એક દિવસના કટકા એટલે પૂછ્યુ શુ। એક દિવસે એક અંગ્રેજી દૈનિકમા Gandhi s passive esistance in Kaira—એ વાક્ય વાચી ઉતાવળમા મારી પાસે આવી તેણે ટાંગ્યુ પહોરની એક ડમડમ ફુકી ફક્ત એટલુ માત્ર એટલેજ કે Kaira ને બદલે Cairo એટલે એને બદલે કેરો (ઇજીપ્ટ)ની વાત સમજયા— પતિરાજ લાપસી ખાતાં વદને મીસીસે મશીનગનનો મારો ચાલુ કર્યો મહાત્મા ગાંધીએ તો વળી મીસ્ર આદરી આફ્રીકાનો એક ભાગ છોડી ઇજીપ્તના લોકોની હારે ધાયા સત્યાગ્રહ તો જુઓ। ઇક નીગ્રોની બાબત છે ધન્ય છે તેમને કે નેમો સત્યાગ્રહી થયા ત્યા તો ઘણા દેશી માણસો લાગેછે આ વાત વાચી હૂં તો હસજેમા પરંતુ આતો મીસીસની અક્કલના Select programme માના મેમ્બ સજ છે

વળી અમારે ઘરમાં આ મહાન્ યુરોપીય યુદ્ધનિર્ણ પણ ઘણુ ઘણુ સમજે છે અને ભાષણ દેવા પણ તયાર થઇ જાયછે પણ ફક્ત કહેવાની વાત એટલીજ કે જે પેપર કયા કર્યો રાખ્યો છે અને તેઓ કયા કયા આવેલ છે તેની પણ સમજણ નથી અને કદાચ સમજાના જાઇએ તો સમજે નહીં આ એય એક જાતનો સત્યાગ્રહ । તમારા ઘરમાએ આમ બાબત છે ? તો મહેરબાની કરી નમજે હાય પેની લોકમાન્ય મ્હેવત ઘેર ઘેર માગીના ચુલા સત્ય ન હોય

— હિત વચનો —

૧ સંયોગથી વસ્તુ તે સૌની જેઠ છે
૨ ઉદ્યમ કરવો પુરૂષને આધીન છે માટે તેમા ઉદાસીન ન રહેવુ જોઇએ
૩ શરણાગતને જીવતાં સુધી પણ છોડવો નહિ
૪ સત્ય પુરૂષો પોતાની સત્યતા ઉપર જીવે છે
૫ બીકાયુ માગ। અને આરોગ્ય પરાયા આશ્રયથી જીવે છે
૬ પગરવિચારે કામ કરનારાઓના આ રભને છેડે વિપત્તિ જ હોય છે
૭ અવશ્ય કરવાના કામમા વખત ગુમાવો નહિ

आशा

सती! सिद्धेश्वरी समारकी शृंगार आशा,
मनोमकवेगिनी, गतिवाहिनी सचार आशा!

स्वर्गसे सह गामिनी प्रयाणमें यह पास,
अनलता सहचारिणी "आशा" अमरावास!

वियोगे योगिनी सयोगिनी साकार आशा,
हृदयकी वाहिनी उद्धारिणी आधार आशा!

क्षणमें सखी सह राजती क्षणमें करे विरोध,
यह तुझ हर्षा हर्षका एकहि आये क्षोभ!

निरन्तर मोहिनी उत्साहनी उमग आशा,
सदा सहवासिनी परगामिनी सुमन्त्र आशा!

जीवन कवा ये खेलता सुरभि सुमन प्रसराय,
आशा आश्रित मोहमें पराग कहीं भमराय!

जीवन-व्यापार हृदयागारकी सुपराग आशा,
हृदयके रागका अविराग ये सुविराग आशा!

तेरा वह है जीवना तुझ सहवासे वास,
योग वियोगे हे सखि! छोडो इष्ट सुवास!

मनोमकवेगनी गतिवाहिनी सचार आशा,
सखि! सिद्धेश्वरी ससारकी शृंगार आशा!

सतीशचन्द्र गुप्त

ॐ

ધર્માચાર્યનાં કર્તવ્યો

લેખક—બ્રહ્મનિષ્ઠ મહારાજ શ્રીનથુરામશર્મા

ધર્મશાસ્ત્રપ્રમાણે પોતાના શિષ્યોને ઉપવીત આપી તેમને અર્થસહિત સાંગ વેદ ભણાવનાર આચાર્ય કહેવાય છે. ષડ્દર્શનોના કોઈ એક દર્શનના પારંગત પુરુષ તે તે દર્શનપ્રમાણે તે તે દર્શનના આચાર્ય કહેવાય છે. ભિન્ન ભિન્ન શાસ્ત્રોના પ્રતિપાદ્ય વિષયોની એકવાક્યતા કરનાર, અધિકારીઓને સદાચારમાં સ્થાપનારા અને પોતે પણ શાસ્ત્રોક્ત સદાચાર પાળનારા પુરાણોપ્રમાણે આચાર્ય કહેવાય છે, અને વેદાંતશાસ્ત્રપ્રમાણે શ્રોત્રિય બ્રહ્મનિષ્ઠ ને મુમુક્ષુઓને દયાવડે બ્રહ્મસ્વરૂપનો ઉપદેશ કરનારા આચાર્ય કહેવાય છે. કોઈ પણ સંપ્રદાયના મુખ્ય ગુરૂ પણ તે સંપ્રદાયપ્રમાણે આચાર્ય કહેવાય છે. સાધુઓના મંડળોના મહંતને પણ આચાર્ય કહેવામાં આવે છે. તેમને અવશ્ય કરવાયોગ્ય જે શુભકર્મ તે કર્તવ્ય કહેવાય છે. એ સર્વ પ્રકારના આચાર્યોના તેમાં પણ વિશેષે સંપ્રદાયોના આચાર્યોના અર્થાત્ લોકોને ધર્મોપદેશ કરનાર ધર્માચાર્યોના જે જે સામાન્ય કર્તવ્યો વર્તમાન સમયમાં આ અંતઃકરણની વૃત્તિમાં સ્ફુરે છે તે તે સામાન્ય કર્તવ્યો તેમની (ધર્માચાર્યનું કામ કરનારાઓની) ને જનસમૂહની જાણમાટે સર્વ જનની ન્યાયનાથી લખાય છે.

પ્રત્યેક સંપ્રદાયના આચાર્યે પોતાના સંપ્રદાયના મુખ્ય ને ગૌણ સિદ્ધાંતો પોતાના સંપ્રદાયના પ્રામાણિક ગ્રંથોનું સમર્થ અધ્યાપકપાસે અધ્યયન કરીને અને બહુશ્રુત વિદ્વાન્ પુરુષોપાસે તેનું શ્રવણ કરીને યથાર્થ જાણવા જોઈએ. અન્ય સંપ્રદાયોના સિદ્ધાંતનું સ્વરૂપ જાણવામાટે અન્ય સંપ્રદાયના પ્રમાણભૂત શાસ્ત્રો પણ તેમણે મધ્યસ્થભાવથી વિચારવા જોઈએ. ઉપયોગી શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરવામાં તેમણે લેશ પણ આળસ ન રાખવી જોઈએ. સ્વસિદ્ધાંતના ને પરસિદ્ધાંતોના શાસ્ત્રો સારી રીતે વાંચવાવિચારવાથી સ્વસિદ્ધાંતમાં વિવેકવાળી અડગ શ્રદ્ધા થતી નથી ને પરસિદ્ધાંતને તેઓએ તેવો ન્યાય આપી શકાતો નથી. તેમણે પ્રમાણને યુક્તિથી સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવાનો સ્વભાવ રાખવો જોઈએ. દુરાગ્રહી ન થવું જોઈએ.

પ્રત્યેક ધર્માચાર્યે પોતાના ધર્મના સિદ્ધાંતને અનુસરી નિત્ય સવારસાંજ યોગ્ય ક્રિયા ને યોગ્ય વિચારવડે પોતાના ચિત્તની શુદ્ધિ એકાગ્રતા સૂક્ષ્મતા ને શાંતિ વધારવા યથાયોગ્ય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પોતાના સિદ્ધાંતમાં તેમણે ઊંડી દૃઢ ને વિવેકવાળી શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ. ઉપરની વાત લોકોને

દેખાડવાની કે વિવેકવિનાની દુરાગ્રહવાળી શ્રદ્ધા તેમણે ન ગણેલી જોઇએ પોતાના ધર્મસિદ્ધાંતના જે જે ભાગમાં પોતાના અંતઃકરણને પ્રમાણ ને યુક્તિવડે પૂરી સત્યતાનું ભાન ન થતું હોય તે તે ભાગ પ્રમાણયુક્તિમાં સમર્થ નિષ્પક્ષપાતી ને વિશેષજ્ઞ પુરુષને પૂછીને યોગ્ય રીતે સમજવો જોઇએ ને તેમાં જે જે શંકાઓ પોતાને રહેલી હોય તે તે શંકાઓ પ્રમાણ તથા યુક્તિવડે દૂર કરી તેનો યથાયોગ્ય નિશ્ચય કરવો જોઇએ જે ધર્માચાર્યે પોતાના સિદ્ધાંતનું સ્વરૂપ પ્રમાણો ને યુક્તિઓવડે તથા ર્થ જાણ્યું હોય ને તેમાં સત્યતાનું ભાન પોતાના અંતઃકરણને કરાવ્યું હોય તે ધર્માચાર્યજ જિજ્ઞાસુઓની યોગ્ય શંકાઓનું દુરાગ્રહ, ભય કે ક્રોધરહિત પોતાનું અંતઃકરણ રાખી યથાયોગ્ય સમાધાન કરી શકે છે એવી યોગ્યતાવિનાના પોતાને ધર્માચાર્ય માનનારા પુરુષો જિજ્ઞાસુના અંતઃકરણમાં ઉપજેલી યોગ્ય શંકાઓનું પ્રસન્નતાપૂર્વક પક્ષપાતરહિત યથાયોગ્ય સમાધાન કરવા સમર્થ થતા નથી

પ્રત્યેક ધર્માચાર્યે પોતાના શરીરધર્મોને તથા પોતાના વ્યવહારને યથાયોગ્ય ર ભાગના જે સમય અવશેષ રહે તેના યોગ્ય વિભાગ પાડી તેનો સ્વધર્માનુષ્ઠાનમાં ઉપયોગી શાસ્ત્રોના અધ્યયનમાં શુભવિચારમાં ઇતર જનોને સ્વધર્મનો નિર્દોષ વ્યાખ્યાનોવડે ઉપદેશ આપવામાં અને શાસ્ત્રાધ્યયન કરવાની ઇચ્છાવાળા પુરુષોને શાસ્ત્રાધ્યયન કરાવવામાં ને સામર્થ્ય હોય તો લોકોના હિતમાટે યોગ્ય ગ્રંથો રચવામાં સદાગ્રહપૂર્વક સાવધાનતા રાખી ઉપયોગ કરવો જોઇએ કોઇપણ ઉપાયવડે પુનઃ પ્રાપ્ત નહિ થનારો પોતાના મનુષ્યજન્મનો અમૂલ્યવાળો સમય તેમણે આલસ્યપ્રમાદ અને અવ્યવસ્થામાં નિરર્થક વ્યતીત થવા નજ દેવો જોઇએ

ધર્માચાર્યનું કામ કરનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિએ પોતાના ધર્મનું નિત્ય શ્રદ્ધા પ્રીતિ વિવેક અને સદાગ્રહથી પરિપાલન કરવું જોઇએ અને પોતાના ઉપદેશમાં વિશ્વાસ રાખનારા શિષ્યોને, ભક્તોને અને તટસ્થ સજ્જનોને પોતાના અંતઃકરણે સત્ય માનેલા ધર્મનો શુદ્ધભાવથી યોગ્ય શબ્દોમાં ઉપદેશ કરવો જોઇએ, પણ અન્ય ધર્મનું પૂર્વાપરનો વિચાર કર્યાવિના દ્વેષબુદ્ધિથી વા અજ્ઞાનથી કઠોર ને નઠારા શબ્દોમાં ખંડન ન કરવું જોઇએ અન્ય ધર્મોમાં જે ખંડન કરવાયોગ્ય ભાગ પોતાની બુદ્ધિમાં પ્રતીત થતો હોય તે ભાગની અસારતા કે અપકારકતા પોતાના મનમાં મધ્યસ્થભાવનાયુક્ત રાખી યોગ્ય પ્રમાણો ને યુક્તિઓવડે વિવેકવાળા શબ્દોથી તટસ્થ સજ્જનોને તથા અન્ય ધર્મવાળાઓને તેના સ્વધર્મમાં વિચાર કરવાની રુચિ ઉપજે એવી રીતે પ્રતિપાદન કરી દેખાડવું જોઇએ તથા તે અસાર ને અપકારક ભાગ તે ધર્મમાંથી કાઢી નાખવાથી તે ધર્મ પાળનારાઓને થતાના લાભો પણ તેમણે યોગ્યરીતે સમજાવવા જોઇએ તેમણે ઉપદેશ કરતી વેળા સત્સંસ્કારવાળા શ્રોતાઓના હૃદયોના તંતુઓનો સ્પર્શ કરી તેનું આકર્ષણ કરનારી ઉપદેશના વિષયનું ઉત્તમ પ્રકારે સ્ફોટન કરી શ્રોતાઓના અંતઃકરણોમાં

તેના સંબંધમાં નવો પ્રકાશ પાડનારી હોતા એટા. અંતઃકરણોમાં કર્તવ્યનિષ્ઠાનો યોગ વધારનારી આડંબરવાળા ને નિરર્થક શબ્દોથી રહિત ને મધુર ભાષા વાપરવી જોઈએ. વળી તેમણે ઉપદેશના વિષયને મહુ લબાવવાનો કે ટુંકો કરી નાખવાનો સ્વભાવ ન રાખવો જોઈએ. વ્યાખ્યાન કરતી વેળા તેમણે તમાકુ ચુંથવી નહિ, તમાકુ ચાવવી નહિ, થુંકવું નહિ, તાંબૂલ ખાવું નહિ, અંગ્રાસડિ જોવું નહિ, વિનોદ હસવું નહિ, આ વ્યાખ્યાન જોવાની નહિ, નઠારા શબ્દોનો પ્રયોગ કરવો નહિ, જ્વતાં માણસોના ઉદાહરણો બનતાસુધી આપવાં નહિ, કોઈની નિંદા કરવી નહિ, પોતાના અંતઃકરણથી વિરુદ્ધ કાંઈપણ બોલવું નહિ, કોઈપણ મનુષ્યની સામે ક્રોધથી જોવું નહિ, વ્યાખ્યાનમાં વિચારનો કે વાણીનો દોષ થવા દેવો નહિ અને પોતાના અંતઃકરણમાં ને વાણીમાં ગર્વ, ક્રોધ, ભય કે ખેદનો આવિર્ભાવ થવા દેવો નહિ.

સર્વ ધર્મોના આચાર્યોએ દેશ, કાલ અને લોકોની સ્થિતિનો વિચાર કરી પોતાનો બાહ્ય વૈભવ વ્યવહારપક્ષે નભી શકે તેટલો ને બની શકે તેટલો સાત્વિક રાખવો. તેમણે ઋણ કરીને વ્યવહારનું કે ધર્મનું ગાડું કાંઈપણ કામ નભાવવું. પોતાની પાસે જેટલું દ્રવ્ય હોય તે નાણાં થાય તે પ્રમાણે પોતાના પોષ્યવર્ગના તથા સ્થાનાદિના આવશ્યક વ્યવહારમાટે જે જે વસ્તુઓ જોઈએ તે તે તેમણે રોકડા આપી યોગ્ય ભાવથી સારી જોઈને પોતાના વિશ્વાસપાત્ર પ્રામાણિક મનુષ્યપાસે મગાવવી. તેમણે કોઈપણ વસ્તુ ખાતે માંડાવીને ઉધાર મગાવવાનો સ્વભાવ નજ રાખવો. કોઈ વેળા પોતાના ભંડારમાં દ્રવ્યનો સંકોચ હોય તો તે વેળા કોઈ વસ્તુવિના ચલાવી લેવું વા તે વસ્તુ અલ્પપ્રમાણમાં વાપરીને ચલાવી લેવું, પણ તે વસ્તુ ઉધાર નજ મગાવવી. દુર્ભાગ્યના ઉદયથી કોઈ વેળા દ્રવ્યનો બહુ સંકોચ હોય તોપણ તે વેળા દ્રવ્યની સ્પૃહાને વશ થઈ અસત્ય બોલીને વા અન્યાયને માર્ગે ચાલીને દ્રવ્ય મેળવવા તેમણે ઇચ્છવું નહિ, વા મેળવવું નહિ. તેમણે ઉદાર કે કૃપણ ન થવું, પણ ઉદાર ને કરકસરવાળા રહેવું. તેમણે પોતાને માટે કે પરને માટે ઉત્સવાદિ વ્યય કરાવવું નહિ. પ્રથમ લખ કરી પાઠશાળા ઉઘાડીને, નાનું કૂવા વાવ કે ધર્મશાળા બંધાવીને, કે પુસ્તકાલય ઉઘાડીને પછી ગૃહસ્થોપાસે યાચના કરવાનો શ્રમ લેવો તે તેમની પદવીને શોભારૂપ નથી. અમુક ધર્મકર્મ કરવામાટે, વા બ્રાહ્મણભોજનમાટે, કે સાધુભોજનમાટે, ના મેળામાં અતિથિઓનો સત્કાર કરવામાટે પણ તેમણે દ્રવ્યના ઉધરાણામાં પડવું ઉચિત નથી. તેમણે નિરંતર પોતાનું સર્વ શાસ્ત્રીય વૈદિક કર્તવ્ય ઉત્તમ પ્રકારે કર્યા કરવું. ને એમ કરતાં સજ્જનો જે દ્રવ્ય પોતાની મેળે શ્રદ્ધા તથા પ્રીતિથી અર્પણ કરે તેનાથી પોતાનો સર્વ વ્યવહાર વિવેકપૂર્વક ચલાવવો. ને પોતે સ્વેચ્છાથી ધર્મના સર્વ કાર્યો યથાયોગ્ય કરવાં. તેમણે પોતાના ગૃહસ્થ શિષ્યોને કે શ્રદ્ધાળુ સજ્જનોને તેમણે ઘેર પોતાની પધરામણી કરવામાટે કે દ્રવ્ય અર્પણ કરવામાટે કંઈ કહેવું નહિ, કે કોઈ મનુષ્યદ્વારા તેમ

કાંઇ કહેનરાનું નહિ તેમણે ખેતી કે વ્યાપાર જાતે કરવા કે કરાવવા નહિ જો પોતાનો પ્રાપ્ત વ્યવહાર ચલાવતા પોતાની પાસે કાંઈ દ્રવ્ય અવશેષ રહે તો તે ભવિષ્યના વ્યવહારરૂપ માર્થના ઉપયોગમાટે કોઈ યોગ્ય સ્થળે તે મૂળ દ્રવ્યને હાનિ ન પહોચે એમ યોગ્ય વ્યવસ્થાથી રાખવું પણ વ્યાજના લોભને વશ થઈ તે મૂળ દ્રવ્યને હાનિ પહોચવાનો સંભવ હોય એવે અયોગ્ય સ્થળે તે રાખવું નહિ તેમણે પોતાનો નાસ વ્યવહાર કરતા દ્રવ્યરૂપ અનાત્મ વસ્તુમા પોતાનું ચિત્ત મમતાદોષને વશ થઇ બંધાઈ ન જાય તે માટે ઘણામા ઘણી સાવધાનતા સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી રાખવી તેમણે ક્રીડામાટે વાનર હરણ ને સસલાઆદિ પશુઓ કે પોપટ મેના વા કાકગિવાઆદિ પક્ષીઓ પાળવા નહિ નિવૃત્તિ પ્રધાન જીવન ગાળનાર આચાર્યે દૂધઆદિ માટે ગાયઆદિ પશુઓ બનતાસુધી ન પાળવા જો કોઇ કારણથી નજ ચાલી શકે એમ હોય તો તેમણે દૂધઆદિમાટે ગાયઆદિ પશુઓ માત્ર ઉપયોગજેટલાજ રાખવા વધુ નજ રાખવા તેમણે ગાડીઆદિ માટે ને અશ્વ તથા બળદ આદિ પશુઓ જો નજ ચાલે એમ હોય તો ઉપયોગજેટલાજ રાખવા વધારે ન રાખવા ગૃહસ્થાશ્રમી આચાર્યોએ પણ પ્રથમ તેનો વિચાર કરી જોઇતા વાહનાદિ રાખવા નજ ચાલતા જે પશુઓ રાખવામા આવે તે પશુઓને તૃણ ભોજન જળ સમયસર ને સારી જાતનું મળે તથા તેમનું સારી રીતે રક્ષણ થાય એવી સર્વ પ્રકારની યોગ્ય ગોઠવણ રાખવી રાખવી જોઇએ

ટમમા તેમણે પોતાનો નાનોમોટો સર્વ પ્રકારનો વ્યવહાર શુદ્ધ હૃદયનાવાળો ને સજ્જન સુશેલ્ધુઓને અનુકરણ કરવાજેવો રાખવો જોઇએ તેથી વિપરીત નજ રાખવો જોઇએ

તેમણે પોતાની સમીપમાં રહીને અંગની સેવા કરનારા ને દૂર રહીને બહારની સેવા કરનારા સેવકો બનતે પ્રયત્ને નજ ચાલે તેટલા પોતાનું કામ યથાયોગ્ય કરી શકે એવા પ્રમાણિક સ્વધર્મ પાળનારા સદાચરણી નમ્ર ઉદ્યોગી, સહનશીલ મધુર વાણી બોલનારા અયોગ્ય સ્પૃહાવિનાના, વ્યાધિ ભરેલા ને સ્વચ્છતા રાખનારા રાખવા જોઇએ પણ અપ્રામાણિક આળસુ, ક્રોધી નાસ્તિક મલિન રહેનારા ને દુરાચરણી મનુષ્યોને તેમણે સેવકતરીકે ન રાખવા જોઇએ જોઇએ તેના કરતા વધારે સેવકો રાખવાથી વિક્ષેપ ને ખર્ચ બન્ને વધે છે, માટે માન ધર્માચાર્યપણાની મોટાઇ દેખાડવા એવી પ્રવૃત્તિ કરવી ઉચિત જણાતી નથી યાચના માનનો ભંગ કરાવનારી છે, માટે માણસ આદિનું બનતું વધારે પડતું ખર્ચ રાખી તે ખર્ચને પહોચી વળવામાટે પોતાના ગૃહસ્થ શિષ્યોની પાસે કે અન્ય સજ્જનોની પાસે યાચના કરવી પડે એવી સ્થિતિમા જવું સમજુ ધર્માચાર્યને ઉચિત નથી વળી તેમણે યોગ્યતાવિનાના શિષ્યોનો સમૂહ સાથે લઇને ફરવું ને ખર્ચનો બોજો વધારવો તે પણ યોગ્ય લાગતું નથી

પ્રત્યેક ધર્માચાર્ય પોતાનું નિવાસસ્થાન જોનારને સાત્વિક આનંદ ઉપજાવનારું ને સ્વચ્છ રાખવું જોઇએ પોતાના નિવાસસ્થાની

અંદર જે જે પદાર્થો હોય તે સર્વ પણ સાત્ત્વિકભાવ ઉપજાવનારા ને સ્વચ્છ રાખવા જોઇએ તે દુષ્ટ મનોવિકારો ઉપજાવનારા કે મલિન સ્થિતિમાં રહેતા ન જોઇએ દેવના કે પોતાના દર્શનાર્થે બહારગામથી આવનારા શિષ્યોને તથા સજ્જનોને ઉતારો આપવામાટેના સ્થાનો પણ પવિત્ર ને એના [illegible] સાત્ત્વિકભાવ ઉત્પન્ન કરે એવા રખાવવા જોઇએ તેમણે પોતાના સ્થાનમાં નાનું [illegible] મોટું ઉપયોગી ગ્રંથોના સંગ્રહવાળું એક પુસ્તકાલય તેનું અકારાનુક્રમવાળું ને વિષયાનુક્રમવાળું સૂચીપત્ર રાખીને સારી સ્થિતિમાં રાખવું જોઇએ કે જેથી ધર્મમાં પ્રીતિવાળા સજ્જનો તેનો યોગ્ય લાભ લઇ શકે [illegible] પોતાના સ્થાનમાં વા સ્વામિત્વમાં કોઇ દેવમંદિર હોય તો તે દેવમંદિર ને તેની આસપાસની ભૂમિ બહુ પવિત્ર રખાવવી ને દેવની પૂજા બહુ માનપૂર્વક વિધિસર કરવી વા કરાવવી

પ્રત્યેક ધર્માચાર્યે પોતાનો પહેરવેશ બની શકે તેટલો સાદો ને પોતાની પદવીને શોભે એવો રાખવો જોઇએ [illegible] શોભતું પહેરવું [illegible] આપડું ન પહેરવું એ [illegible] સ્મરણ રાખી તેમણે નાનાપ્રકારના રાજસ અલંકારો ધારણ ન કરવા જોઇએ તથા જોનારની દૃષ્ટિને તુરત ખેંચનારા નાનાપ્રકારના રાજસ રંગીન વસ્ત્રો પણ તેમણે નજ ધારણ કરવા જોઇએ તેમની વસ્ત્રાદિ પહેરવાની રીત પણ સાત્ત્વિક જોઇએ રાજસી તામસી ન જોઇએ

પ્રત્યેક ધર્માચાર્યે પોતાની રસનેન્દ્રિય બહુ વશ રાખવી જોઇએ તેમણે રાજસતામસ આહારનું ને મિષ્ટાન્ન તેલ ને મરચાનું વધારે સેવન ન કરવું જોઇએ તથા અત્યાહારી ન થવું જોઇએ તેમણે સદા પથ્ય પરિમિત સુખપૂર્વક પાચન થઇ શકે એવો ને પવિત્ર આહાર ધીમે ધીમે સારી રીતે ચાવીને પાત્ર પાસેની ભૂમિ પાત્રનો વિશેષ ભાગ કે પોતાનો [illegible] તેની નીચેનો ભાગ મલિન ન થાય તથા પ્રવાહી પદાર્થો તેના મુખમાંથી ધ્વનિ ન થાય એવી રીતે લેવો જોઇએ ભોજન કરતાં કે જલપાન કરતાં [illegible] તેટલું, ભોજન ને જલપાન બંધ રાખીને [illegible] તેમણે મનની પવિત્રતા શાન્તિ અને આહારના વિવેકયુક્ત સેવનવડે પોતાના મનને તથા પોતાના શરીરને સ્વસ્થ રાખવાં જોઇએ

પ્રત્યેક ધર્માચાર્યે પોતાના ધર્મનું નાસ્તિક લોકોના કે કુતર્કી લોકોના દુષ્ટ વિચારોથી રક્ષણ કરવા તથા પોતાના શિષ્યોને યોગ્ય જિજ્ઞાસુઓને ભક્તોને તથા તટસ્થ સજ્જનોને સત્ય સિદ્ધાન્ત યોગ્ય પ્રમાણો ને યોગ્ય યુક્તિઓ વડે સમજાવવા વારંવાર શિષ્ટાચારને અનુસરતાં યોગ્ય વ્યાખ્યાનો આપવાં જોઇએ તથા દેશકાળને અનુસરતાં યોગ્ય પુસ્તકો રચીને બહાર પાડવાં જોઇએ [illegible] રખવામાં તેમણે બીજાની નિંદા કે ઉપહાસ કદાપિ પણ ન કરવાં જોઇએ તેમજ અયોગ્ય શબ્દોનો પ્રયોગ પણ તેમણે ન કરવો જોઇએ શિષ્ટ જનો સાંભળીને કે વાંચીને પ્રસન્ન થાય તથા પોતાને પૂર્વપક્ષી માનનારા પણ સાંભળીને વા વાંચીને તેના ઉપર ગુણાધિક્ય [illegible] વિચાર કરવા પ્રેરાય તેવી રીતે યોગ્ય પ્રમાણો

આપીને તથા યો૫ યુક્તિઓ પ્રદર્શિત કરીને તેમણે ગભીર ભાષામા મધ્યસ્થે વિવેચકની રીતે બોલવુ વા લખવુ જોઇએ આના શુભ પ્રયત્નવડે તેમણે પોતાના ધર્મનુ દુષ્ટ વિચારોથી રક્ષણ કરવુ જોઇએ, તથા જિજ્ઞાસુ જનોમા તેનો પ્રસાર કરવો જોઇએ તેમણે રાજાઓ અધિકારીઓ ધનાઢ્યો પ્રતિષ્ઠિતો ને ખરપૂરી પુરૂષોની સાથે પ્રસગ આવે પોતાની પ૰ નીનો વિચાર કરીને વિવેક વાળા મધ્યસ્થભાવથી નિર્ભયતાથી ને નિસ્પૃહતાથી વર્તવુ પણ તેમની ખુશામત કરવી નહિ, વા પ્રયોજનવિના તેમને મળવા જવુ નહિ અથવા પ્રયોજનવિના વારવાર તેમની સાથે મળવુ નહિ તેમજ તેમણે કોઇના ખાનગી કામમા પડવુ નહિ ધાર્મિક પ્રયોજન હોય. તેટલો સમય જ પોતાના નિવાસસ્થાનપર પોતાનું શ્રેયસ ઇચ્છનારી ને સદાચરણી સ્ત્રીઓને પુરૂષો હોય તે વેળા આવવાની તેમણે અગત્ય જણાય તો અનુમતિ આપવી પણ દુરાચરણી પ્રપચી ને સ્વાર્થપરાયણ સ્ત્રીઓને દ્રવ્યાદિની લાલચોને વશ થઇ પોતાના નિવાસ સ્થાનપર આવવાની કદીપણ તેમણે અનુમતિ નજ આપવી જોઇએ યોગ્ય ને પ્રૌઢ વયની સ્ત્રીઓની સાથેનો ધાર્મિક પ્રસગ પણ વિવેક ધૈર્ય ને સાવધાનતા રાખી ન કરવો તેમનો ને પ્રસગ રાખવો

પ્રત્યેક ધર્માચાર્યે ઉદ્યોગી પ્રમાણિક, સત્ય આચરણ કરનારા વ્યવસ્થાથી વર્તનારા સાર માનતાવાળા સદ્ગુણી, વિનયી ઇન્દ્રિયોને તથા મનને વશ રાખનારા, પરમ દયાળુ વિવેકી મધુ વાણી વૈરાગ્યાદિને પવિત્ર રાખનારા, પ્રસન્નવદનવાળા, નિશ્ચિત, કર્તવ્ય નિષ્ઠાવાળા નિસ્પૃહ ઉદાર ને પ્રતાપી રહેવુ જોઇએ આ શુભગુણો જો ધર્માચાર્યમા યોગ્ય પ્રમાણમા ન હોય તો ધર્માચાર્યે તે શુભગુણો યોગ્યપ્રમાણમા મેળવવા તે શુભગુણોની પ્રાપ્તિ થતાસુધી સદાગ્રહ રાખીને સતત પ્રયત્ન કરવો જોઇએ કેમકે તે શુભગુણોની પ્રાપ્તિ કર્યાવિના કોઇપણ ધર્માચાર્ય પોતાનું પ્રાપ્ત કામ સારી રીતે-સ્વપરનુ હિત સધાય એવી રીતે કરી શકતા નથી ધર્માચાર્ય શ્રીપરમેશ્વરના પ્રતિનિધિતુલ્ય ગણાવછે માટે શ્રીપરમેશ્વરમા રહેલા અનેક શુભગુણો જે માત્ર શાસ્ત્રદ્વારા લોકોના જાણવામા આવે છે પણ પ્રકટ જોવામા આવતા નથી, તે સર્વ શુભ ગુણો આસ્તિકજનોને પોતાનામા પ્રકટ દેખાડવાનું છે એમ કરી આ ઉદ્દેશ ધર્માચાર્ય થવાનુ પોતાનુ બહુ વિકટ, ગભીર ને પવિત્ર કર્તવ્ય છે તે તેમણે કદીપણ ભૂલવુ જોઇતું નથી

નેત્રાદિ જ્ઞાનેન્દ્રિયોને તથા વાણીઆદિ કર્મેન્દ્રિયોને વશ નહિ રાખનારા કામી ક્રોધી લોભી રસ આસક્ત વિલાસી નિર્દય પ્રમાદી ને આત્મકલ્યાણના સાધનોનું અનુષ્ઠાન નહિ કરનારા પશુ લોકમા માત્ર આચાર્ય નામથી ઓળખાતા આચાર્ય કર્તવ્યથી રહિત હોવાથી આચાર્યપદને યોગ્ય ગણાતા નથી એવા કથનમાત્ર આચાર્યોએ જો તેઓ યોગ્યતા ન મેળવે તો તેમના અનુયાયીઓએ લોકહિતાર્થે આચાર્યપદનુ કામ કરતા અટકાવવા જોઇએ

ધનસંચયને બે બોલ.

ગઝલ કવાલી

દમાઈશ નમિ ઉ કગિની જમા કરતા જરી જોજે
નય ર ઝેરની અગિની જમા કરના જરી જોજે— ટે
મરીશ તે એદની આ ફેતી તાદગી થા
નની રહી ગાની પાસે જમા કરતા જરી જોજે— દમાઈશ૦
અરોગનિ એદની એવી જપાડે વારિના ટેવી
કહે નિ માનની મી જમા રતા જરી જોજે— આઇશ
ચમનથી મેગની એને થયા મુકિ કોઈ એ હુને
ફટાની હાર જઈ નટેને જમા કરતા જરી જોજે— દમાઈશ૦
ઘણા કુરી એ ને ખાગી ગયા છે ઝદગી હારી
ગણિકામા તુ ની તારી જમા રતા જરી જોજે— કમાઈશ
ઘડીઆસમ નિત્ય વહેવાની નથી સ્થિર ક્યાંઈ રહેવાની
દુઃખો નિરાત દેવાની જમા કરતા જરી જોજે— કમાઈશ
કરજ પરમારથે ખતે થા ઉપયોગિ એ અંતે
કહ્યુ નથુરામ એ સંતે જમા કરતા જરી જોજે કમાઈશ

કવિ નથુરામ સુંદરજી

ચંદ્ર–પ્રભા

એકદરે આંખોના સઘળા રોગ નાબુદ કરવામા અદ્વિતીય ગુણ ધરાવે છે કામા કોઈ આ દવા એક વાર અજમાયશ દાખલ વાપરે છે તે હમેશા યાદ કરે છે મોટા મોટા દાક્તરો અને હકીમોએ તેની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરી છે તેના સેવનથી લગભગ એંશી વર્ષ સુધીનુ આંખમા પડેલુ ફુલ ઓગળી જાય છે જેને પોતાની આખના કોઈપણ દરદને નાબુદ કરવુ હોય તેણે આ દવાની જરૂર અજમાયશ કરવી જોઈએ સર્વેની અનુકૂળતા માટે તેની કિમ્મત પણ એક શીશીના ફક્ત રૂ —૮— ટેટી જૂજ રાખવામા આવી છે પત્રવ્યવહાર સ્વચ્છ અક્ષરે કરો.

સોલ એજટ—બી ડી શર્મા,
જાગીરા–સમાચાર દિલ્હી

— પુસ્તક પરિચય. —

જ્ઞાન ગમતના ગૌહરો—

રચનાર માણેકશાહ દીનશાહ મીસ્ત્રી

અંગ્રેજી ફારસી અને ઉર્દુ સાહિત્યમાંથી નાદરી કાવ્યના રત્નોનો સંગ્રહ પુસ્તક આકારે રા મીસ્ત્રીએ બહાર પાડેલ છે

જે ગીતોમાં અનેક પ્રસંગોએ કામ લાગે એવી જૂદી જૂદી જાતની શિખામણો આપ નારી સખ્યાબંધ નાહાની મોહોટી વિવિધ વાતો પ્રમાણ-વર્ણન અને દાખના ટીનો સાથે આ પુસ્તકમા સમાવવામા આવીછે

વિષયોની અનુક્રમણિકા આપી હોત તો વાચનારને વિશેષ ઉપયોગી થાત પાકા પુઠાના સુદર બાઇડીંગવાળા આ પુસ્તકની કિમત રૂા ૧-૧૨-૦ છે

મહિલા મહોદય—

આ ગ્રંથ જૈનસાધુ બાલવિજયજી મહારાજે તૈયાર કરેલછે વ્યવહારધર્મ અને નીતિના શિક્ષણોથી ભરપુર છે શિક્ષણીય ચારિત્રો આપી પુસ્તકની ઉપયોગિતા વધારી છે કિમત રૂા ૧-૪-૦ રાખવામા આવેલ છે પાકુ પુઠું અને બાઇડીંગ સારૂં છે

વૈરાગ-દ્વિતીય કિરણ—

રચનાર ભાઇશંકર કુબેરજી શુક્લ, મોરબી-નિવાસી

આમા જૂદા જૂદા ૧૭ વિષયો ઉપર ભિન ભિન વૃત્તામા ભાવદર્શક કવિતાઓ આપેલી છે અર્જુન ઉર્વશી સંવાદ વગેરેની કવિતાઓ ઇતિહાસનો આસ્વાદ આપેછે સારે શ્વશુરમંદિરે જતી નવોઢા, રામસિંધુ રાજયોગ વગેરેની કવિતાઓ પ્રધાનતાથી ગ્માન રની મજા દેખાડેછે અને અમુક અમુક પાદપૂર્તિઓ કવિની પ્રતિભાશક્તિનો પ્રકાશ કરેછે

વૈરાગ-તૃતીય કિરણ—

રચનાર ભાઇશંકર કુબેરજી શુક્લ મોરબી-નિવાસી

આમા પણ જૂદા જૂદા ૨૮ વિષયો ઉપર વિવિધ વૃત્તમા કવિતાઓ જોવામા આવેછે જેમાં ઘણે ઠેકાણે ચમત્કારજનક ભાવો દૃષ્ટિગોચર થાયછે

મહાત્મા મન્સૂર

અથવા

પરમાત્મયજ્ઞમાં પ્રાણાહુતિ !

લેખક—શ્રીયુત ઠક્કુર ના. વા. વિસનજી—[illegible]

ચતુર્થ પરિચ્છેદ

કારાગૃહના દ્વારમાં યોગનો ચમત્કાર

 સૂરના મુખમાંથી નીકળેલો એ 'અનલહક્!'નો ધ્વનિ ધર્મભીરૂ મુસલમાનોના હૃદયમાં તીક્ષ્ણ બાણ સમાન ખુંચવા લાગ્યો અને તેથી તેઓ મર્માહત તથા ઉત્તેજિત થઇને મન્સૂરના પરમ વિરોધી થઇ ગયા. તેના સર્વ નાશમાટે કટિબદ્ધ થઇ ગયા. કટ્ટર લોકો તો તેને દેહાંતદંડ આપીને તેના જીવનનો અંત કરી નાખવા માટેની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરી બેઠા અને બહુજન સમાજનો એજ અભિપ્રાય થયેલો જણાતો કે તલવારની ધારથી આ ક્ષણેજ મન્સૂરના મસ્તકને તેના દેહથી જુદું પાડી નાખવું એજ તેના આ બીભત્સ અપરાધ કુફ્રની યોગ્ય શિક્ષા છે! આ અભિપ્રાય બહુધા અસહિષ્ણુ જનોનોજ હતો. એટલે કે, જેઓ ધર્મયાજકો હતા તેઓ મન્સૂરના આ સ્વચ્છંદ આચરણની વાર્તા સાંભળીને હૃદયમાં વિરક્તિ અને મુખમંડળમાં વિકૃતિની છાયા લાવીને પોતાના હોઠોપર હસ્ત રાખીને પોતાની તટસ્થતાનેજ દર્શાવવા લાગ્યા. કિન્તુ અલૌકિક ક્ષમતાશાળી અને ધર્મવીર સિદ્ધપુરુષ મહાત્મા મન્સૂર લોકોના આટલી સીમા પર્યન્તના વિરોધને અનુભવતા છતાં પણ સ્વીકૃતમાર્ગથી લેશમાત્ર પણ વિચલિત થયા નહિ.

હાય હાય મન્સૂરને આ શું થઇ ગયું! એને આવી કુબુદ્ધિ ક્યાંથી અને કેવી રીતે સૂઝી! આવા નગરના ઉદ્ગારો કાઢતા અને લોકો અનુશોચના કરવા લાગ્યા. અનેક દયાળુ જનોનો એક વિશાળ સમુદાય મન્સૂરપાસે જઇને વિનયપૂર્વક તેને કહેવા લાગ્યો કે- આપ જો કૃપા કરીને અમારી એક પ્રાર્થનાને સ્વીકારશો તો આપનો અમારાપર અપાર ઉપકાર થશે. આપને અમારી માત્ર એ એકજ પ્રાર્થના છે કે આપ 'અનલહક્!' ને બદલે 'હું અનલહક્!' નો ઉચ્ચાર કરતા રહો. અમો આશા રાખીએ છીએ કે, અમારે અમારી આ પ્રાર્થનાનું કારણ આપને નવેસરથી સમજાવીને કહેવું પડશે નહિ. આપ પોતે વિજ્ઞ તથા જ્ઞાનભંડાર હોવાથી અમારા આ અનુરોધનો હેતુ અવશ્ય આપના જાણવામાં આવી ગયેલો હોવોજ જોઇએ. તે તો સમજ્યાની આ

પ્રાર્થનાનું શ્રવણ કરીને મહાત્મા મન્સૂર મૃદુ ગંભીર ભાવથી ઉત્તર આપતો કહેવા લાગ્યો કે–'તમારી પ્રાર્થનાનો સમસ્ત મર્મ મારા જાણવામા આવી ગયો છે કારણ કે મન્સૂર માતાના ઉદરથી પોષાતો અર્ભક નથી અનુપમ દાતા અને દયાળુ અલ્લાહના અનુગ્રહથી આટલા મર્મને જાણી લેવાની મારામા સંપૂર્ણ શક્તિ છે તે માત્ર ઇશ્વર છે અને તેજ સમુદાય છે તે સર્વવ્યાપક, સર્વમય વિશ્વવ્યાપક તેમજ સર્વસ્થાન તથા સર્વસમયમા વિદ્યમાન રહેનારો છે અને ભવિષ્યમા પણ રહેવાનો છે એ હું નથી જાણતો તેમ તો નથીજ !

' ગૂઢ મનુજ મંડિત નગરમા જનતા રહિત એકાન્તમા
જલહીન મરુભૂમા અને સાગર અનિલ વિસ્તારમા
ઉત્તાલ ગિરિના શિખરમા પાતાલ અતિ ભયંકરમા
સુખકાર શુભ જ્યોતિમા ને દુખકર અંધકારમા
દુર્ગમ્ય ગિરિની ગુહામા પાવક પવન આકાશમા
વજ્રાગ્નિજનિત વિશાળ મેઘોના તરલ આભાસમા
અતિ દૂરવર્તિ સુમેરુ તેમ કુમેરુકેરા મધ્યને
ભૂતોદ્યમા સ્વનોમ્માં તે વ્યાપ્ત છે સર્વ સ્થળે
રક્તપ્રભા દેવી ઉષાના લલિત લાલ લલાટમા
સ્તિમિત નયન સંધ્યા સમયના મંદ આભા-પાટમા
ફળ પુષ્પ વૃક્ષો વલ્લરી ને વૃક્ષના વળી પત્રમા
સુંદર સુમનના સુરભિમા ને ફળસ્વાદ વિચિત્રમા
પીયૂષમા વિષમા તથા નિર્મલ સલિલ કલ્લોલમા
પાવક શિખામા તેમ શીતલ પવનના હિલ્લોલમા
અક્ષત ઉજ્જ્વલતા વિસ્તારી સૂર્યના આલોકમા,
શીતળ નિશાપતિકિરણમા ને રમ્ય તારકલોકમા
સહાની વિકરાળ મૂર્તિ પ્રખર સમર ક્ષેત્રમા,
મધુકેલિ લીલા ભૂમિમા આમોદ નર્તન નેત્રમા
અતિ સૂક્ષ્મ વાલુકણ વિશે માનવતણા માનસવિશે
નગનાથના પ્રાસાદમા ને ઝુંપડી દીનની વિશે
મારા તમારામા ધનિકમા તેમ જન ધનહીનમા
રે પતંગો કીટાણુમા પશુ પક્ષી તેમજ મીનમા
સારાંશ કે આ વિશ્વમા ને વિશ્વ વસ્તુ સર્વમા
સતત વસેછે તેજ ઇશ્વર રાખ માનવ ગર્વ મા
છે બ્રહ્મમય આ વિશ્વ ને ઇશ્વર જગત્ આકાર છે
ભાવે પ્રભુને નિત જેમા એનો દરિમાર છે
હુ ભિન્નતો જેનો નથી મમ રૂપ એકાગ્ર છે
તેથીજ મારા મુખવિશે આ 'અનલહક્' ઉચ્ચાર છે

આ પ્રમાણેના ઉદ્‌ગારો કાઢીને સર્વ શક્તિમાન પરમાત્માની અગાધ શક્તિ તથા સર્વવ્યાપકતાની પ્રશંસા કરતો મહાત્મા મંસૂર આગળ વધીને કહેવા લાગ્યો કે- આહા! તે સર્વશક્તિમાન્ તથા સર્વવ્યાપક પરમેશ્વર સર્વ સમયે સર્વ સ્થાનોમાં સમભાવથી વિરાજિત હોય છે! છતાં પણ લોકો તે સર્વવ્યાપક પરમેશ્વર જાણે કોઈ અત્યન્ત દૂરના સ્થાનમાં સર્વથા અપરિજ્ઞાત સ્થાનમાં વસતો હોયની! એવા આશયના તમામ ઉદ્‌ગારો સાંભળીને માણસોના મનમાં અતિશય આશ્ચર્ય થયા કરે છે! લોકો એમજ કહ્યા કરે છે કે- અમો તને શોધી શોધીને થાકી ગયા અને અમારી સર્વ શક્તિઓનો અંત આવી ગયો. તોપણ અમને તેના દર્શન કિંવા સાક્ષાત્કારનો લાભ મળી શક્યો નહિ અને મળી શકવાનો પણ નથી અર્થાત્ તે ખોવાયેલા ધનનો અથવા તો પરમેશ્વરરૂપ તે અમૂલ્ય રત્નનો અમને ક્યાંય પણ પત્તો મળી શકતો નથી! અરે આ કેવી અદ્‌ભુત કથા અને કેવી ભયાનક ભ્રાન્તિ! જેને પરમાત્માએ વિચાર તથા વિવેકરૂપ ચક્ષુ આપેલાં છે તે મનુષ્ય કદાપિ આમ બોલવાનું સાહસ કરી શકે તેમ છે ખરૂં કે? હે મારા બન્ધુજનો! પરમેશ્વર શું ખોવાઈ જાય તેવો પદાર્થ છે? જુઓ જુઓ જો નેત્રો હોય તો તેમને ઉન્મીલિત કરીને જુઓ તો મહા વિશાળ વિરાટ્ સ્વરૂપે તે નયન તથા મનને વિમોહિત કરતો સર્વત્ર વિરાજી રહેલો છે એમજ તમારા જોવામાં આવશે! ચન્દ્ર, સૂર્ય તથા અનન્ય નક્ષત્રઆદિ આધાર અનંત આકાશ દેશ શું નેત્રોના અન્તર્ગતમાં નથી સમાઈ જાય તેમ છે? વિસ્તીર્ણ મહાસાગરનો [illegible] નથી અને તેથી તે [illegible] સર્વદા સમાન ભાવથી વર્તમાન [illegible] છે હું જળનો એક સામાન્ય બુદ્‌બુદ્ (પરપોટો) માત્ર હોવાથી તે અનંત મહાસાગરમાં પડીને કોણ જાણે ક્યાંય વિલીન થઈ ગયો છું અને [illegible] ચિહ્ન કિંવા મારી સત્તાનો લેશ માત્ર પણ અવશિષ્ટ [illegible] નથી હાય! મારૂં અદ્‌ભુત [illegible] કેમ [illegible] આટલું બોલીને મહાત્મા મંસૂર નીરવ થઈ ગયો. મંસૂરના આ ઉદ્‌ગારને સાંભળીને તેને સમજવામાટે ત્યાં બેઠેલા લોકોના મનમાં આગળ કરતાં પણ અધિક [illegible] સંચાર થયો અને તેથી તેઓ તેનો પ્રતિકાર કરવાની આશાથી અન્યાન્ય ઉપાયોને યોજવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા.

તે પછી [illegible] સમયના એ શરીયતનેજ [illegible] વળગી રહેલા એ લોકો ધર્મોપદેષ્ટા અને શાસ્ત્રવેત્તા એવા કે પોતાના ધર્મગુરુઓ માનતા તથા [illegible] પાસે ગયા અને તેમને તેમણે મંસૂરના અનલહક! ઉચ્ચારની સમસ્ત કથા સવિસ્તર કહી સંભળાવી. તે ધર્મગુરુઓ અને શાસ્ત્રવેત્તાઓ એ કથા સાંભળીને આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા અને પરસ્પર નાનાવિધ વાદવિવાદ તથા અનુમાન આદિ કરવા લાગ્યા પરંતુ એઓ તત્ત્વદર્શી અને બુદ્ધિમાન્ પુરુષ હતા તેઓ તો સર્વથા નિસ્તબ્ધતા તથા મૌનનું અવલંબન કરીનેજ બેસી રહ્યા. [illegible] કે, તેઓ મંસૂરની [illegible] તથા તેની ઉક્તિના [illegible]

અર્થ ગૂઢાર્થને સારી રીતે જાણતા તથા સમજતા હતા એટલે તેની વિરૂદ્ધ એકપણ શબ્દ ઉચ્ચારવો તે અક્ષમ્ય અન્યાય છે એમ ધારીને તેમણે સર્વથા માનનુંજ અવલંબન કરી લીધું હતું તત્ત્વદર્શી અને વિચારશીલ પુરૂષોના એ મૌનાવલંબનનો અર્થ સાધારણ બુદ્ધિના લોકોએ એવો કર્યો કે "એ વિચારશીલ પુરૂષોએ મન્સૂરને ધર્મવિરોધી અને પાપાત્મા માની લીધો છે અને તેટલા માટેજ તેમણે મૌનનું અવલંબન કરી લીધું છે આવી માન્યતાનો પ્રચાર થતાં સાધારણ લોકો અને શાસ્ત્રજ્ઞાતા પંડિતો મન્સૂરના એ મહાન્ અપરાધનો તેને ઉચિત દંડ આપવાના પ્રયત્નમાં પ્રવૃત્ત થયા પરંતુ શાસ્ત્રીય વિધાન અને ખલીફાની અનુજ્ઞા વિના મન્સૂરને દંડ આપવાની તેમની ઇચ્છા ફળીભૂત થવાનો સંભવ નહતો એટલે પ્રથમ તો સર્વ લોકો 'મુફતી' પાસે ગયા અને તેમણે તેમનો અભિપ્રાય માગ્યો તે સમયમાં અબુલ અબ્બાસ નામક એક શાસ્ત્રનાનિશારદ અને અતિવિલાસપર પુરૂષ બગદાદ નગરના મુફતી પદને શોભાવતો હતો તે પોતા પાસે આવેલા એ લોકોના પ્રશ્નને પ્રથમ તો નિરૂત્તરજ રહ્યા અને જ્યારે તેને ઉત્તર આપવા માટેનો અતિશય આગ્રહ કરવામાં આવ્યો ત્યારે મનિન મુખથી જણાવ્યું કે "મન્સૂરના અત્યારના ચરિત્રને હું લેશમાત્ર પણ જાણતો નથી અને તેથી મારાથી એ વિષે અત્યારે અને આ ક્ષણે કશો પણ અનુકૂળ અથવા પ્રતિકૂળ અભિપ્રાય આપી શકાય તેમ નથી' મુફતીનું આવું ઉત્તર સાંભળીને સર્વ લોકો હતાશ તથા મનિન મુખ થઈને ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા અને વજીર આગળ પોતાની ફરિયાદ લઈ ગયા

વજીર હાસિદ ઇબ્ન્ અલ અબ્બાસ એક ધર્મભીરૂ તથા સરળનેતા પુરૂષ હતો, એટલે તે લોકોના મુખથી મન્સૂરની ધર્મવિરોધિની ઉક્તિ અને તેના અનિષ્ટ પરિણામની કથાને સાંભળી લીધા પછી તે વ્યાકુલ તથા ઉત્તેજિત થઈને મહાત્મા મન્સૂરનો વિરોધી થઈ ગયો અને ગંભીરતાથી બોલ્યો કે-

આપણા પવિત્રતમ ઇસ્લામ ધર્મને અક્ષય અવિચલ અને નિષ્કલંક રાખવાની જો આપણી ઇચ્છા હોય તો આવા ધર્મદ્રોહી મનુષ્યનો તત્કાળ શિરચ્છેદ કરાવી નાખવો એજ આપણું એક માત્ર કર્ત્તવ્ય છે।" એ પછી તેના જાણવામાં આવ્યું કે 'ધર્માચાર્યો ઉન્મત્ત મન્સૂરની વિરૂદ્ધ મતના આપવાના કાર્યમાં અસંમત છે એટલે તેણે એક મોટી સભા ભરવાનો પ્રબંધ કર્યો એ સભામાં સાધારણ મનુષ્યો ઉપરાંત બગદાદના સર્વ ધર્માચાર્યો આવીને ઉપસ્થિત થયા હતા અને મન્સૂર પોતે પણ આવ્યો હતો ધર્માચાર્યોએ મન્સૂર સાથે બુદ્ધિ તથા તર્કવિતર્કયુક્ત પ્રચંડ વાદાનુવાદ ચલાવવા માંડ્યો, પરંતુ તેજસ્વી મન્સૂરે કોઈપણ પ્રકારે તેમના કથનનો સ્વીકાર ન કર્યો અને પોતાની ઉક્તિને ધર્મવિરોધિની ઉક્તિતરીકે ન સ્વીકારી। મન્સૂરની એ અવિચલતા તથા દૃઢતાને જોઈને વજીર તથા અન્ય સભાસદો ઉત્તેજિત થઈ ગયા અને કતલ કરી નાખવાની આજ્ઞા આપી દેવામાં આવી બગ । નગરના સમાધિ રણનાદ

વિચારપતિ કાઝી ઇમ્ન ઉમરે મહાત્મા મ ન્સરના પ્રાણદંડની આજ્ઞા લખી નાખી અ ય ધર્માચાર્યોએ પણ એ માટે પોતાની અનુમતિ આપીને તે આજ્ઞા પત્રમા પોતાના હસ્તાક્ષરો રી આપ્યા જ્યારે પોતામાટે આવા પ્રકારની બીજી શિક્ષાનો નમય થઇ ગયો એટલે મહાત્મા મ સૂ ઉચ્ચ સ્વરથી કહ્યુ કે— આપ સર્વ આ અધિકાર વિનાની સત્તાની આજ્ઞાથી ચલાવી લ્યો છો ? અથવા ધારો કે કોઇની આજ્ઞાની આવશ્યકતા નથી તો પણ કારણ વિના કોઈ મનુષ્યપર અસ્ર ઞ્ચા કરીને અક્ષમ્ય દોષના ભાગી થવુ અને કોઈ મનુષ્યપર કા પનિક દોષનો આરોપ કરવો એ કયા શાસ્ત્રનો વિધિ છે ? મા ધર્માચરણ શરેહથી વિરુદ્ધ નથી મારો ધર્મ— વિષયક વિશ્વાસ પવિત્ર ઇસ્લામની પવિત્ર દીવાલપર પ્રતિષ્ઠિત છે! મુ લ્લાના મ દિરને જમીનદોસ્ત અને ચૂર્ણ કરી નાખે એવી કોની શક્તિ છે વા ? સર્વ વ્યાપ પરવર દિગાર પોતાના રક્ષણુવીન ભક્તોને સદા વિ સ્તારેલાજ રાખે છે એ તમારે ક્દાપિ ભૂલી જવાનુ નથી જો અનકરીમ વ અ નરહીમ મારો રક્ષક છે તો અન્ય કોઇ પણ મારો ભક્ષક થઈ શકે તેમ છે* નહિ ?

મહાત્મા મ સૂરના આ વા બોલ સાભળીને વ જીર અતિશય કોપાયમાન થઈ ગયો અને તેથી તેણે તત્કાળ મ સૂરને જિ દાનખાના કેદમા લઈ જવા માટેની આજ્ઞા આપીને અમરરક્ષક મહામાત્ય ખલીફાપર એ વિ ષેનુ એક પત્ર પણ લખી નાખ્યુ એ પત્ર લઇને વ જીર તથા કેટલા અમહિબ્દ્રુ નોમિ ખલી ફાના દરબારમા જઇ પહોચ્યા

તે સમયમા મનસ્વી અને મુખ્તદીર બિ લ્લાહ નામ ક રુ મહામાત્ય ખલીફાના સિ હાસનને શોભાવતો હતો અને તે એક મહાકત્ત વ્યપરાયણ તથા ધર્મ બીરુ પુરુષ હતો પવિત્ર શરીયતથી વિરુદ્ધ જો ક પણ કાર્ય તેના જોવામા આવે તો શરીયત વિરુદ્ધ વર્તનારના તે અપરાધની તે ક્દાપિ ક્ષમા આપતો નહોતો તે ન્યાયના તુલાદ ડને પો તાના હસ્તમા ધારણ કરીને વિચારપૂર્વક અપરાધીને ઉચિત ડ તથા નિરપરાધીને મુક્તિ આપતો હતો મ સૂરની અધર્મોક્તિની કથા સાભળીને પ્રથમ તો તેણે 'પાપ પાપ!' કરીને મ્લાનમુખથી પોતાના શ્રવણોમા આ ગળીઓ ભોસી દીધી અને પછી નીચુ મુખ કરીને તે કોઇ એ ગભીર ચિ તામા નિમગ્ન થઇ ગયો અને કોઇને તેણે કાઇપણ કહ્યુ નહિ તેને આવીરીતે બહુવારસુધી ચિન્તામગ્ન અને નિરુત્તર રહેલો જોઇને ત્યા આવેલા લોકોમાંનો એક પુરુષ હાથ જોડીને તેને પ્રા ર્થના કરતા કહેવા લાગ્યો— ઇસ્લામ સ માજના અધિપતિ આપને આવીરીતે નિ ત્તર તથા નિસ્તબ્ધ થયેલા જોઇને અમો ભયભીત તથા ચળવિચળ થઇએ છીએ શાસ્રાનુમોદિત શુભ કાર્યના પરિપાલનમાટે અને પાપના પ્રતિકારમાટે આપ આમ નિશ્ચેષ્ટ થઇને રહી રહો એવુ કોઇપણ કારણ હોય એમ અ

* શરીયત અથવા શુરા મહમ્મદીય ધર્મ શાસ્ત્ર આને કે કુરાન શરીફ હદીસ શરીફ અને ઇજમા અથવા કયાસ એ નામથી ઓળખવામા આવે છે

મારી શુદ્ધિ અમને કહી શકતી નથી જો પવિત્ર શરીઅતને અક્ષમ રાખવાની આપની આકાંક્ષા હોય જો ધર્મના અપમાનનુ પ્રતિ વિધાન કરવાની આપની ઇચ્છા હોય અને દુષ્ટજનોના દમનને આપ યોગ્ય તથા ન્યાય યુક્ત માનતા હો તો હવે વિશેષ વિલબ ન કરતા આ વિષયમા આપનુ જે કાંઇપણ કર્ત્તવ્ય હોય તે પૂર્ણ કરી બતાવો આપ ધર્મના રક્ષક તથા અમારા પ્રતિપાલક હો વાથી જો આપ આના પ્રસગે આવા પ્રકારની શિથિલતા તથા ઉદાસીનતા દર્શાવશો તો તેથી નિર્મળ ઇસ્લામ ધર્મમા કલકની કાલિમા લાગી જશે અને એશ્વરના દ્વાર ઉન્નત મસ્તક તથા અમારા ઉજ્વલ મુખો ધર્મના આવા ઘોરતમ અપમાનથી સદાને માટે પ્રભાહીન થઇ જશે એનો આપે અવશ્ય વિચાર કરવાનો છે અમો ક્ષુદ્રજનો હોવાથી આપ સમક્ષ આના કરતા વિશેષ બોલવાની અમારી ક્ષમતા નથી અને તેથી આપના ઉત્તરની અપેક્ષા કરીને અમો માનને ધારી લઇએ છીએ!

પ્રજાવત્સલ અને પ્રજારજક ખલીફાએ કાંઇપણ બોલ્યાચાલ્યા વિના લોકોની એ પ્રાર્થનાને સાભળી લીધી અને તે સાભળીને લોકોના હૃદયમાં કેવો ભીષણ તથા અસહ્ય આઘાત થયો હતો, એ વિષેની કલ્પના પણ કરી લીધી પરતુ લોકોના અભિપ્રાય તથા મન્સૂરના પરિણામનો વિચાર કરતા તે આ વાતના પ્રત્યાઘાતનો તેણે પોતે પણ અનુભવ કર્યો હતો અને તેથીજ તે અત્યા સુધી સ્થિર ધીર નીરવ અને ગભીર ભાવને ધારીને બેઠો રહ્યો હતો તેના મનમા વારવાર એજ પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યા કરતો હતો કે- હવે આનો શો નિર્ણય કરવો?' ઘણીકવાર સુધી વિચારમા નિમગ્ન રહ્યાપછી અતે તે એવાજ નિશ્ચયપર આવ્યો કે- આ પ્રકારના પાપના પ્રાયશ્ચિત્તની વ્યવસ્થા તો પ્રથમ કરવીજ જોઇએ!' અને એ નિશ્ચયપર આવીને ક્ષુબ્ધ ચિત્તથી મન્સૂરને કારાગૃહમા એક બદીજન તરીકે રાખવા માટેના પ્રસ્તાવને તેણે પોતાનુ અનુમોદન આપી દીધુ

હવે બીજી બાજુ રસના આકર્ષણથી આકર્ષાવાના મન્સૂરને જ્યારે રાજપુરુષોની આજ્ઞાથી પકડવામા આવ્યો તે વેળાયે ચાર તરફ મહા કોલાહલ વ્યાપી ગયો લોકોના સમુદાયો મહાત્મા મન્સૂરના અગ્ર અને પશ્ચાદ્ ભાગમા જાણે તેઓ મોટા મહોત્સવમા ભાગ લેવાને નીકળ્યા હોયની! તેવીરીતે આનન્દમગ્ન થઇને ચાલવા લાગ્યા તપોધન મન્સૂરને તત્કાળ કારાગૃહના દ્વારપાસે લાવીને ઉભો રાખવામા આવ્યો અને નિર્દય રાજકર્મચારીઓએ તેને કારાગૃહના રક્ષકના હસ્તમા સોપી દીધા મહાત્મા મન્સૂર બદી અથવા કારાગૃહવાસી થયો! આહા! શો આક્ષેપ! કેવી ઘોર યાતના! લોકોના સમુદાયો કારાગૃહના દ્વાર પાસેથી કોલાહલ કરતા પાછા વળ્યા ...ના એક એક ગૃહમા આ દિવસના બનાવનુ વર્ણન થવા લાગ્યુ અને આબાલવૃદ્ધ સ્ત્રી તથા પુરુષાના મુખમાથી એજ વિષયની વાર્ત્તા નીકળતી સભળાવા લાગી મન્સૂરના શિરપર આવેલી આપત્તિથી કેટલાક લોકોને હર્ષ થયો કેટલાક લોકોના

મનમા રોષનો આવિર્ભાવ થયો અને કેટલાક લોકો ભયવે નામા પગીને કાઇપણ એ વા આ ા વિના મૌનપૂર્વ અનુમોદન રવા લાગ્યા!

એક ગ્રથકારે પોતાના એક ગ્રથમા આ ઘટનાવિશે એવો ઉ લેખ કરતો કે જ્યારે મહાત્મા મ સૂરને પ ામા આ યો અને લહરીઓવડે ત્રેગયેલો મ સૂર ાટના ા રમા આવી રહ્યો તે વેળાયે એક આન મનુષ્ય અજ્ઞાનસહિત ઉપહાસ રીને ઉચ્ચ ઃ થી મ સૂરને સબોધીને ુ કે- અ યા સાધુડા! જો તુ સાધનાના બળથી સપૂર્ણ સિદ્ધ પુરુષ થયેલો હોય તો આ તારી જ આ ભયાનક દુર્દશા થઇ છે તે શાથ ખરી ? શુ તારુ સર્વ તપોબળ આ સામાન્ય સ યમ સમક્ષ પરાભૂત અને પરાજિત થ ગયુ? દુર્દા ત શાર્દૂ ન સાથેના સગ્રામમા ભીરૂ સ્વભાવના અજ (બકરા) નો વિજય થવાની વાર્ત્તા તો આ તેજ જ ાામા આવી? આ આશ્ચર્ય કારક નથી શુ? હાય પાખડી યોગિન્ જો તુ ખરેખરો સાધ હોત જો તારામા અણુમાત્ર પણ ભાવનાનું બળ હોત તો આવી અસાધારણ વિપત્તિઓનુ નિવારણ રીને આ આ કષ્ટદાયક બધન યત્રણામાથી સાધારણ પ્રયત્નથી પણ તું પોતાનો ઉદ્ધા રી શક્યો હોત! અહો! તે ઉદ્ધા રી પુ ષ જ્ઞાનના ગર્વે ને ધારીને ધર્મ ને આડબર દર્શાવી અધમ નો સચાર કરે છે અને અ તે પોતે ઘોરતમ વિપત્તિની ગહન ગર્ત્તામા જઇ પડે છે તેના જેવો અને તેના કરતા વિશેષ બીજો નિદ્ય ગર્હ અને તિરસ્કાર પાત્ર પુરુષ કોણ હોઇ શકે વારુ? તુ પાખડી યોગી છે અને તેથી તારા અપરાધની તને જે શિક્ષા મળી છે તે સર્વ પ્રકારે યોગ્ય તથા ઉચિત છે એમા કઇપણ સશય છે જ નહિ!

તે મનુષ્યના આ કટુ વચનોએ તીક્ષ્ણ બાણ સમાન મહાત્મા મ સૂરના પ્રેમાર્દ્ર હૃદયમા પ્રવેશ કર્યો. મૂર્ખ મનુષ્યના કર્કશ વાક્યોથી સમતાને ખોઇને ચચળતાનો પ્રકાશ કરવો એ સર્વથા અનુચિત છે એમ જાણતા છતાં પણ તે દુષ્ટ મનુષ્યના મુખમા ધૂળ નાખવા માટે અને તેના હૃદયમા પશ્ચાત્તાપનો પાવક પ્રજ્વલિત કરવા માટે તેના એ વચનોને સાભળવાની સાથેજ જે સ્થાનમા અસખ્ય લોકો મ સૂર પર દૃષ્ટિને સ્થિર કરીને ઉભા હતા અને જે સ્થાનમા શતાવધિ લહરીઓ મ સૂરની ચારે તરફ ફરીને ઉભા હતા તે સ્થાનમાથી નિમેષમાત્રમાજ મહાત્મા મ સૂર જોતજોતામા ક્યાં પણ તણે યા અ તર્ધાન અથવા અદ્રશ્ય થઇ ગયો તે કોઇના પણ જોવા કિવા જાણવામા આવી શક્યુ નહિ અર્થાત્ મ સૂરને આવી રીતે અચાનક અદ્રશ્ય થયેલો જોઇને દર્શકો અને અ જનો જાણે તેમના શિરપર વજ્રપાત થયો હોયની! તેવી રીતે સ્તબ્ધિત વિસ્મિત અને ચકિત થઇ ને માનપૂર્વ એકબીજાના મુખને જોવા લાગ્યા તેમના મુખમાથી શબ્દ નયનમાથી નિમેષ હૃદયમાથી ગતિ અને અ ગપ્રત્યગમાથી

રૂપ નો સર્વથા લોપ થવાથી તેઓ ગતિ શૂન્ય સ્થિર પાષાણપ્રતિમાસમાન થઇ ગયા! નાટ્યશાળામાના પટપરિવર્ત્તનપ્રમાણે જાણે આ એક ઐન્દ્રજાલિક અપૂર્વ વ્યાપાર થઇ ગયો હોયની! એવોજ સર્વને ભાસ થવા લાગ્યો બહુ બ઼ુ વિચાર કરવાના એ રહ સ્યને જાણવાનો કોઇપણ ઉપાય તેમના જો વામાં આવી શક્યો નહિ કૂટબુદ્ધિ પ્રહરીઓ પણ આ અદ્ભૂત ઘટનાના સાક્ષાત્કારથી મૃત મનુષ્યસમાન સર્વથા સ નાશ્ચ ય થઈ ગયા કેટનીકવાર પછી તેમનામા કિંચિત્ ચૈત યનો આવિર્ભાવ થતા તેઓ કહેવા લા ગ્યા કે—"હાય! આ શુ થયુ! અપરાધી મ સૂર ક્યા ચા યો ગયો? મ સૂર હવે પાછો અમારા હાથમા આવી શકશે ખરો ? આ વાર્તા જ્યારે ખલીફાના જાણવામા આવશે ત્યારે તેઓ શુ કહેશે અને તેમના પ્રશ્નુ અમો શુ ઉત્તર આપીશુ? કોણ જાણે અમને આ અપરાધની કેવી કઠિન શિક્ષા મળશે અને મ સૂરના પાપથી અમો ગરીબો મા ર્યા જઇશુ! આટનાબધા નોકોના મધ્યમા ી પ ના યન! અહા! કેવી લજ્જાસ્પદ ઘટના! કેવા અપમાનનો વિષય! રાજસભામા અમારા કલંકિત મુખોને અમો કેવી રીતે બતાવી શકીશુ વા ? દેશદેશાન્તરના લો ો આ ઘટનાના સમાચાર સાભળીને અમારાવિષે શુ ધારશે અને અમારાવિષે કેવા અભિપ્રાયો બાંધશે? હાય હાય! આવી આપત્તિમા તો કોઇપણ મનુષ્ય ક ાપિ નહિ પડ્યુ હોય! આવા પ્રકારના અનુતાપજ ય ઉદ્ગારોની સાથે મહા ખેદ વ્યાપી ગયો કેટલાકો મુખના સાટાસને દર્શાવીને કહેવા લાગ્યા કે—"ભાઇઓ! હવે આવી રીતે વ્યર્થ અનુશોચના અને હાયવ વા કરવાથી શો લાભ થવાનો છે વારૂ? આ ઘટનાથી આપણે કાઇપણ ખીવાનુ નથી અને કોઇનો પણ ભય રાખવાનો નથી કારણ કે, આપણે અપરાધિને ભાઇ જાણી જોઇને બુદ્ધિપૂર્વક છોડી મૂક્યો નથી મ સૂર એક મહા ભયાનક માયાવી અને જાદુગર છે, એ વાત્ત ક્યા કોઇથી અજાણી છે? માયાવી વિદ્યાના પ્રભાવથી જેનામા અદૃશ્ય થવાની અથવા પલાયન કરવાની શક્તિ રહેલી હોયછે, તેને આપણે તો શુ પણ વિશ્વની સમસ્ત રાજશક્તિઓ એકત્ર થઇ જાય તોપણ બંધનમા રાખી શ તી નથી, એતો એક સર્વમાન્ય સિદ્ધાત છે એટલામાટે ચાલો આપણે બધા સાથે મળીને ખલીફા સાહેબ આગળ જઇએ અને અપરાધી મ સૂરના અદૃશ્ય થવાની આ વાર્તા તેમને કહી સભળાવીએ. ખલીફા સાહેબ પોતે પણ મ સૂરની માયાવી વિદ્યાના પ્રભાવને જાણતા હોવાથી તેઓ આપણને કાઇપણ કહેવાના નથી એવો મારો દૃઢ નિશ્ચય છે પરતુ ઘણાક લોકો એવા હતા ક જેમના મન આ સાહસવર્ધક વા યોના શ્રવણથી લેશમાત્ર પણ શાંત ન થયા અને તેથી તેઓ સવથા નિરાશ તથા હતાશ થઇને મલિન મુખની સાથે હાથ ઉપર હાથ મેલી ઢાણપોક મૂકીને રડવા લાગ્યા

(અપૂર્ણ)

નીગ્રોને પ ખામા ન્હી Cજેનુ મિચાર્ મ પીયા મહોગ રા યના ામમી પજામા હતુ ન હતુ યનુ ે રશિયાની નરવાર ખણ મળી કે ત ન ર તેની નાગે જમ નોની ુદ્ધમામ ગ્રીક્ષે ગો ન ને જોઇ ઉજિયામ વે મિ ના વરાવનાર કા સ ુ મગજ ચમકુ તને ચરી નાખનારો રન નીએ પોતાન મ ાન નો મ ગી દાઅ તટસ્થ ેનજિયા ાનુ શરીર ચીરીને આગળ વધાર્યુ તે જોઇ ા નાડનુ નોની C ગી ટ્યુ અને ન્યાયપ્રિયતાની પ્રેરણાથી તે પોતાની પૂરતી તયારીઅગ જ ખડુ થઇ ગયુ તેની મ ે હિદુસ્ત ન અને તેના બીજા સસ્થાનો ઓસ્ટ્રેલિયા કેને ા ટા મસાનરોરે ણ ઉભ થ ગિયા જમ નીને જે જુ તમમા ુ જનુ જોઈ ટકીને તેની પનાહ લેવાનુ દ આવ્યુ અને એ બાજની બગાસિરીમા અનગ્રેસિયાએ પણ પોતાની જાનમાના કાપી ચીનની જમીનમા જામી ગયેલો જમ નનો એમ પગ ઈ નાડના મિત જાપાને કાપી ના ખ્યો અને આફ્રિ ામા Cગી નિકળેલા રમ નના જોરાવર અગોનેટા સવાયત ફેથી નનરન મોચાએ ખચાવીને ઉખેરી નાખવા મા ા અને પોર્ ગીઝ મિતની પણ તેમા સામેલ ગિરી થઇ જમન મહારા યના ઉત્પા પ્રિ સ કિ માટે પડેના ત્રિગ ર્મતુ છટાલી પ્રોરગીશન કેના અ ામમાને લીધ કેટલીક મુદત ન સ્થ રહી પાછળથી મિત્રરાજ્યોની જ ુમા આવી ઉઠુ અને ક્રોસના રા યએ બન પાને તાજ્ઞે દ ા બ ાવા માગ જેમા પરિણામે તેને ગજગાદી છે ડી પડી મેન ામ નાચુ અને પેરીસ પડવાની તૈયારી

દેખાણી પલા ાસ અને ઇ ાંડે જમ નીના વેગને રોક્ષી તેને પાછુ હઠા યુ રશિયાએ ઓસ્ટ્રીયાને ચીંખવા માંડયુ પણ જમનીની મ થી ઓસ્ટ્રિયા જગાયા ગયુ અને રશિયાને માઠ ત્યુ પડયુ ન ત્ની અંધાધુંધીએ ાિયાને રે ખાડયુ ત્યાનો શાહનશાહ કેદ થયો ન ન ાન સત્તાપર આ યો પરા ચોડાજ વખત ાા ની 1 C હત પ્ર નપદે તે પ ાને દાબી ઈ શાહનશાહનુ ખુન ુ અને જમનીસાથે સુલેહ કરી જમનીએ તેને ચરી નાખી પોતાનો સ્વાથ આપો રશિયાને ભરોસે મિનરા પોતી તગ્ફામા મદાર પા ાં રમાનિયાને પણ આ પ્રસગે દબાઇ જવુ પ ડ અને જમનીએ તેના પણ તેવાજ હાલ કર્યા. એ ર જમનને પ્રતાપે ઓસ્ટ્રિઆએ છટકીને એક જબરો ફટકો લગાવી દીધા શત્રુપક્ષનુ નાસ ાયક મો ુ વધારેવધારે ઉછળવા લાગ્યુ અને લ ાઇ ચલાવનાગ મિત્રરા ો તથા ન ાઇથી અલગ ુનિયાનાં તટસ્થ રા યો પણ એ મોજુ દુનિયાને દુ ખ ાયક થઇ પ ે એમ માનવા લાગ્યા યુરોપીર ધમ રા યના પ્રેસીડે ટ પોપે તથા અમેરિ ાના લોકશાહી પ્રેસીડે ટ વિલસને જમનીને માણુસાઇ ઠા પવાઞોનો બ ા ન િ ાની ચેતવણીઓ આપી તથા સુ ે ન કે એ બચવાના પ્રસ્તનો કરવા મા યા ન ુ કસ્તરથી ફ્ રી જતુ ાજ્ઞ્બી દરતો જોઇ વાકવાને અસમથ થયેલા સમર્થ જમ ને તે ચેતવણીએ અને તે પ્રસ્તનોને ઠોકરે લગાવી અ માન આપુ િ ર રાખતો જતો જુલમ જોવો પણ અસ ર થઇ પ તા પ્રેસીડે ટ વિલ્સનની આપ લાભ ાઇ સ્વર

જાહેર થયો અને તેનુ નરમ હૃદય મજબૂત થયુ જર્મને એ વેપારી ભાઈની મશ્કરી કરી પણ એ વેપારી ભાઈએજ ના ચતી ભણભૂમિમા પૂર્તિમાની ઉ્મિએ નહાનાગરમા ભરતી થાય તેવી પોતાની તરફના લાખો વસ્તીઓની ભરતી કરી દીધી અને તેની ટોળીઓએ શત્રુના મગજમા સળગી રહેના અભિમાન પર અગ્નિને ચરી નાખ્યો. ફ્રેન્ચ માર્શલ ફોશના હાથનીચે આ ૧૯૧૮માંની પોતાની મરજી મરજી વ્યવસ્થા સોંપી મિત્રો સહીના મિત્રરાજ્યોને મારી મરકી મૂકી અ જમાનવામા ઉતાવળે આગળ વધી આવેના ન્નુપર સવારી કરવાની માલાલક્ષી વાગી આવી અને તેનો તેણે જૂદા જૂદા રણક્ષેત્રોમા નિશ્ચિત યોજનાઓ અમલમા મૂકી પૂરો લાભ લીધો હીંડનબર્ગની તોખડી દીવાન હનવા લાગી, તુરી લશ્કર પાછુ હઠયુ અને સાથે સાથે પ્રતાપી ગ્રીસના પરાક્રમી સિપાઈ માણસોએ રૂંધી લેનાયેલો રાજમુખ અનાજ વગેરે આવશ્યક ચીજોની નહિ ચનાની લેનાય તેવી તગીમા આવી પડયો ચીન સીયામ આર્જેન્ટાઈન, ચીલીવગેરે અનેક રાજ્યોએ બતાવેલી વિરુદ્ધતાને જોઈ પોતાનાજ જોર ઉપર રહી શકશે તેવી ગણતરી ન હતી તે રાજ્ય પોતાના મિત્રોસહિત દબાવા લાગ્યો. મિત્રપક્ષમા મેન ઢયમ નવિયા અને મો ગીનીનો મિત્ર ગણ ચોની બાદેધરીસાથે વધારેવધારે જોર બતાવતા લાગ્યા અને લાખોની સખ્યામા આવી પડેલા ઉદારભાવના અમેરિકનોએ મિત્રલશ્કરમાં રેડ રહ્યો તેનુ જીવન નવો પ્રકાશ નવો ઉત્સાહ અને નવુ જોસ પ્રગટી

દીધું રાજ્યપતની સાથેના મધ્યભાગમા જો ડેલુ બલગેરિયા ટૂંક અને સર્વીયન વસારાને ઝીલી શક્યુ નહિ તે તુર્કી પાછુ અને શત્રુપક્ષથી છૂટુ થઈ મિત્રપક્ષને નમી પડયુ બસ જોરજુલમીના દહાડા ભરાઈ ચૂક્યા ટર્કીની આખપરથી અહિતને હિતરૂપે દેખાડનાર ચિનગી ચશ્મા ઉતરી ગયા તેણે પોતાના બચાવની બાકીઆમે નજર કરી જર્મને તેને ફરાણે પ્રથમના ચશ્મા પહેરાવવા માડયા પણ તે તેણે પહેર્યા નહિ અને બલગેરિયાની પેઠે તેપણુ વગરશરતે મિત્રરાજ્યોને શરણે આ તુ ઓસ્ટ્રીયા પાછુ ચમકયુ તેની પણ આખો ઉઘડી પણ આખો ઉઘડવાની સાથે તેના શરીરના તમામ અવયવો એકમીજાથી છૂટા પડી ગયા અને જે શરીરથી તે લડયુ હતુ, તેણે ધા કરી યા હતા તે શરીર હતુ ન હતુ થઈ ગયુ બલગેરિયાનો નાહાનો ઝાર ગાદી ખોઈ બેઠો તેનો દીકરો પણ તેજ અવસ્થાએ પહોચ્યો અને સામ્રાજ્યસત્તા નબળી થઈ ટર્કીમાથી જર્મનપક્ષના આગેવાન અમલદારોને પાણીચુ મળી ગયુ અને ઓસ્ટ્રીયાના હંગેરીનગેરે પ્રાન્તો સ્વતંત્ર રાજ્યોના રૂપમા ફેરવાઈ ગયા ઓસ્ટ્રિયાનો વૃદ્ધ શહેનશાહ તો લડાઈ શરૂ થયા પછી તરતમાજ પરલોકવાસી થયો હતો અને તે પછી ગાદી પર આવેલો શહેનશાહ ૧૧ આ વખતે રાજ્ય ગયો છેવટ જર્મનની વારી આવી જર્મન પ્રજાએજ કૈસરને ખખેરી નાખ્યો. અને પ્રેસીડેન્ટ વિલ્સનને પગે પડી વગર શરતનુ શરણુ મજુર કર્યુ એક વખતનો મહાન કૈસર વિલિયમ—આખી દુનિયાને કબજે ક—

બાકુ સ્વપ્નું જોનો જ્ઞાનનો જીવાત્મા મરાકાની સામા થઈ મીટે હાથે તિન કરાવવામાટે મોટો ાતો નિ મ તિસ્માન ॥ આગમ વધી ગયેનો નેનો તે ઉપરે ગોના ॥ ૮ હારેલા લશ્કરોએ ૯ ગુન ૮ ગોગો અને ગી । ગેી ગોતાજીજ ન તએ ધ કા મરાવેના ની રાજ્યાની છોગી । મેહેર ગી ગ ગી ॥ ાકરખા હોનેડમા નાગી છૂટ્યો છે ગો તાગે નજરકેદ રાખવાના ઓક અધિકારીએ સાભળી ચૂકોછ ગો હોને ના સજાવાળા ઓના ભયા જ્ઞાવવાળા વિવેકથી એ ખગોળ્યા ખબર રહેવાની ન આપવાગો રાત જ્યાણી િલગીર થઇ ે ે મુ ી થઇને ન ચમાટ કરતી છેદ ીને અધિકારથી વેશ્યેની બનાી સ્થિર થઇ ગયો ૮ દુનિયાએ બુર કા તો મ મેલ્યા િ વાનરા યોની ભૂખ મ ની ન ત ે અનાજની મ પહોચાડવાની ઉ રતા મિત્રરા ગો ે ાંરી ૮ અને વન રાજ્યો ફરીને કઇ દગોફ । ન રે તેમાટ એહની જમીન ીગીનાગી વરતોાર નેઓની સદી ઠરાવીને હવે ગિાત યો ૧૯૧૮ ની ગામમા જે ની પાળી ચગતો ઘરી મ્હાવા કો ર મ ગોળા । અને ઈને પોતપોતાના ાજી ન ન । તથા રતાં સારામાણ કામોનો બ ના પ । ગગ । નાતાની મોટાઇ સાગી ન તેમોના પાત્તગ્યપાક તુગે અને કરે ાથ ે આખી દુનિયાને સરસ થ સુખના મ ાવને લાન નગા િ હુસ્તાન પણ દુનિયાની મ ૮ ે નાતસ્ત્રાનત્રમાટ નિરરે ન ન વોગે નાગ ઇગ નું માનીતુ છે ગીગે ાને માટે તેણે વગરમેને પોતાના આબુ પાસરેના છે તેને િભૂલી ઠામ આવરો નહિ તો હવે વાલ જોનામ ાર વનેરાહ વાલ જોવા મિત્રમ ગોનર યાત્રિન આગોવાનો ઘટા જેવો માયસ કેશ અને વાર જેવો સ્વાત પ્રસુખ ભોગવતી અને હવે પ ગી સ્વાત પ્રસુખ ભોગવવાની આશાથી રદ્ર તેહ શ તિ ઉત્ગની નઝી કગના ાફ સનરદ્ ન ર નાખી ેગી સાગી યોગ્ય ન ત એ

આ પ્રસંગપ્રાપ્ત નાતાના સરખા તખની પૂર્તિ મા મ્ ય વાચનારાઓને માગે નીચના ના । શાસ્ત્રવચનો વસ્તુસ્થિતિના ન ચ ક થશે—

दृष्ट्वाऽश्मनि नय नयमान् नृपान् हसति भूरियम् ।
अहो ! मा विनिगीषन्ति मृत्या अनन्तका नृपा ॥१॥
कामं नय नरेन्द्राणा माथ स्याद्विदुषामपि ।
यन स्नापमे विन्द य तिनिग्रम्मिता नृपा ॥२॥
पूर्व निर्जित्य षड्वर्ग नयामो राजमन्त्रिण ।
तत सचिवपौरासकरान्द्रानस्य कण्टकान् ॥३॥
नय श्रमण नयाम पृथ्वा सागरमखलाम् ।
इत्यायामद्रक्ष्या न पश्यन्त्यन्तिकऽन्तकम् ॥४॥

समुद्रावरणां जित्वा मां विशन्त्यब्धिमोजसा ।
कियदात्मजयस्यैतन्मुक्तिरात्मजये फलम् ॥ ५ ॥
मां विसृज्यैव मनवस्तत्सुताश्च कुरूद्वह ।
गता यथागतं युद्धे तां मां जेष्यन्त्यबुद्धयः ॥ ६ ॥
मत्कृते पितृपुत्राणां भ्रातृणां चापि विग्रहः ।
जायते ह्यसतां राज्ये ममतासक्तचेतसाम् ॥ ७ ॥
ममैवेयं मही कृत्स्ना न ते मूढेतिवादिनः ।
स्पर्धमाना मिथो प्रति म्रियन्ते मत्कृते नृपाः ॥८॥
पृथुः पुरूरवा गाधिर्नहुषो भरतोऽर्जुनः ।
मान्धाता सगरो रामः खट्वाङ्गो धुन्धुहा रघुः ॥९॥
तृणबिन्दुर्ययातिश्च शर्यातिः शन्तनुर्गयः ।
भगीरथः कुवलयाश्वः ककुत्स्थो नैषधो नृगः ॥१०॥
हिरण्यकशिपुर्वृत्रो रावणो लोकरावणः ।
नमुचिः शम्बरो भौमो हिरण्याक्षोऽथ तारकः ॥११॥
अन्ये च बहवो दैत्या राजानो ये महीधराः ।
सर्वे सर्वविदः शूराः सर्वे सन्निताऽनिताः ॥१२॥
ममता मय्यवर्तन्त कृत्वांश्चैमत्यधर्मिणः ।
कथाशेषाः कालेन ह्यस्तगाथाः कृता विभो ॥१३॥

પોતાની ઉપર વિજય મેળવવામાં વ્યગ્ર એવા રાજાઓને જોઇને આ પૃથ્વી હસે છે કે અરે! મૃત્યુના રમકડાં સરખા રાજાઓ મને જીતવાની ઇચ્છા કરે છે. દીર્ઘ વિચાર—શીલ ગણાતા મોહોટા રાજાઓની આ ઇચ્છા નિષ્ફળ જ થાય. કારણ કે એવી ઇચ્છાને લીધે તેઓ જેને ફીણની ઉપમા અપાય એવા નિસ્સાર આ દેહ ઉપર અત્યંત ભરોસા વાળા થઇ જાય છે. પ્રથમ કામાદિક ષડ્વર્ગ અથવા ઇન્દ્રિયષડ્વર્ગને અને રાજમંત્રિઓને કબજામાં લઇશું અને તે પછી મુખ્ય અમાત્ય દ્વારા, શહેરના આગેવાનો જેનાપર પૂરતો ભરોસો હોય તે મુખીઓને પણ કબજામાં લઇ આખા દેશના લોકોને પણ જીતીશું એમ ક્રમવાર સમુદ્રપર્યંત પૃથ્વીને પોતાની કરીશું એવી આશામાં (ધા) ગયેલા હૃદયો વાળા તેઓ પાસે જ ઉભેલા કાળને દેખતા નથી. તેઓ મને (પૃથ્વીને) સમુદ્રપર્યંત જીતી લઇ કેવળ શૌર્ય પરાક્રમ અને હિમ્મતથી સમુદ્રમાં પણ આગળ વધે છે. પરંતુ પોતાના મનઉપર કાબુ મેળવેલો હોય અને તેમાં જે ફળ મળે તેની પાસે આ ફળ માત્ર હિસાબમાં નથી. પોતાના મનને હાથમાં રાખે તેનું ફળ તો મુક્તિ છે. મનુ જેવા રાજાઓ

અને તેના દીકરાઓ પણ અને છોકરીજ જેમ આ યા હતા તેમ પાછા ચાયા ગયા છે હું એવી છુ તેને એ મૂર્ખાઓ શુ જીત નાના રના? રા ધમા મમતાવ બધાયેનાં ચિત્તવાળા વિચારહીન પિતાપુત્ર અને ભાઇઓ વચ્ચે પણ મારેમારેજ કકાસ નીકળે છે મૂર્ખ! આ સમય તારી મારીજ છે તારી નથી એમ બોલતા અને એ બીજાની સ્પર્દ્ધા કરતા રાજાઓ મારેમાટે બીજાઓને મારે છ અને પોતે પણ મરેછે પૃથુ પુરૂરવા આધિ નહુષ ભરત સહસ્રાર્જુન માંધાતા સગર રામ ખટ્વાંગ ધુંધુમાર રઘુ તૃણબિંદુ યયાતિ શર્યાતિ શંતનુ ગય ભગીરથ કુવલયાશ્વ કકુત્સ્થ નૈષધ અને નૃગ એ ઓ તેમજ હિરણ્ય કશિપુ વૃત્ર લોકોને વનારો રાવણ નમુચિ શબર ભૌમ હિરણ્યાક્ષ તારક અને બીજા પણ મયદાનવ જેઓમાં આગેવાન છે એવા દૈત્ય રાજાઓ આ સઘળા સઘળુ જાણનારા શૂર સર્વને જીતનારા અને પોતે કોઇથી નહિ જીતાય એવા હતા તેઓ મારેવિષે અત્યંત મમતા રાખીને વર્તતા હતા પરંતુ મરણધર્મિ એટલે વિનાશધર્મવાળા હોવાથી તેઓ પોતાને કૃતકૃત્ય માને-પોતે સઘળુ ધાર્યું કરી લીધુ છે અને હવે કાંઇ કરવુ બાકી નથી રહ્યુ એવી રીતે પોતાને કૃતાર્થ માને-તેની પહેલાજ કાળે તેઓને ઉપાડી લીધા છે અને તેઓની સારી માઠી વાતો પાછળ રહી ગઇ છે

શુ આ વ્યાસવાણીમા કંઇપણ અસત્યનો આભાસ આવે તેવુ છે? સારાંશ કે વિચાર-રહીત પ્રત્યેક વ્યક્તિએ પોતાની ફરજ ચૂકવી નહિ અને ફરજ ઓળંગવી નહિ એજ ઉચ્ચતર છે

એક અણજમતુ—અળખામણ જોડુ—દુકાળ અને મોઘવારી

૧૮૯૯ અને રોગચાળાએ પોતાનો ખેલ ભજવવામા ખામી ન રાખી ત્યારે દુકાળ અને મોઘવારી એઓને પોતાની ઓરડીમા અદૃશ્ય પડી રહેવુ કેમ ગમે? એમ થાય અને પોતાનું પરાક્રમ કંઇ ઓછુ અંકાઇ જાય તો એમની નાતમા એમની આબરૂજ જાય એટલામાટે તેઓ પણ પૂરતી તૈયારી સાથે હિંદુસ્તાનઉપર ઉતરી આવેલા છે લડાઇમાં અને રોગચાળામા મરણ પામી અસંખ્ય પ્રાણીઓ સ્વર્ગમાં પહોચ્યાં કોણ જાણે ઇન્દ્રના ગોળામાનુ બધુ પાણી પી ગયાં કે જેથી આ તરફ પાણી દેવાનુ તેણે માંડીજ વાળ્યુ અને દુનીઆઇ ચોઇ પાણી મત્યાવગર દાણો દેવાનુ શીખ્યાજ નથી તેથી દાણો પાણી બન્નની તાણ અને તેમા નાણાની પણ મોંઘાણ! પાંચ રૂપિયાનો પગાર ઢર પાંચ માણસના કુટુંબનો મુખી માણસ ખાતે પિયે પણ દાણો લાવી કુટુંબને કેવીરીતે જીવાડી શકે! સખ્તનુ શિખર તે આનુ નામ! પૈસાદારોને પણ પોકાર કરવો પડે ત્યા મધ્યમ વર્ગની તો શી વિસાત! અને નિર્ધનવર્ગ તો જાણે નાશના કિનારા પરજ પહોચ્યો. ઇશ્વરના ગર્ભહૃદયમા જાણે ચાબખાઇ ઉઠે ખણે ખૂંચી ગયાં હોય તેવુ થયુ છે પણ સબુર! ૧૮૯૯ બધ પડી છે રોગ ચાળો નબળો પડ્યો છે તો તે પરથી અનુમાન થાય છે કે સ્વર્ગનો યમાધીશ કોઈ

કોઇને કોઈ કોઈ વખત નિ જેવો દેખાય છે પણ ખરીરીતે નિર્દય નથી હોતો કિંતુ ન્યાયી હોય છે ગુ હેગારને તેના ગુન્હા જેટલી સજા ભોગવવી તો પડે છે પણ તે પછી તેને લાંબો વાર પણ નથી દમા રાખવામા આવતો કે નથી કોઈ બીજી જાતની સજા રનામા આવતી એવીરીતે જનસમૂહના-સમષ્ટિના ઋિન કર્મોનો ભોગ પૂરો થયો હશે તો હવે આ અનુગમતા અગાખામણા જોઇને પણ તે દયાળુ દેવ આપણાથી ધીમેધીમે છૂટુ પાડી દૂર દૂર ધકેલના માડશે અને જે જે રાજાઓ તથા પરોપકારી ધનવાન ગૃહસ્થો ગરીબોને દાણાવગેરેની બની શકતી મદદ આપવાની પ્રવૃત્તિઓ કરી રહ્યા છે તેમને તેમના સત્કર્મનો યોગ્ય બ નો પણ આપશે.

— સવાલ-જવાબ —

અ કુશ ના આશ્વિનના અ મા પુછેના સવાલના ખરા જવાબ મોકલનારના નામ –

(૧) મી ભગવાન દાસ હેમરાજ જા ૨૭ વે —કુંભારવાડ—જામનગર

(૨) રા વળીન વીરજી લીલાધર જામનગર

(૩) ગ જયતીલાલ મગળજી ઓઝા મી એ-રાજકોટ

(૪) ગ બાલકૃષ્ણ મોહનલાલ દીવાન જામનગર

(૫) । રા તિલાલ ચતુલાલ ડોક્ટર અમ દાવાદ

(૬) । લક્ષ્મીલાલ માણેકલાલ ડોક્ટર વડો રા

(૭) રા પ્રે । ીમ યાન નાગનાર.

(૮) ગ મૌગે ન છોટુભાઇ દીવાનજી વડોદરા

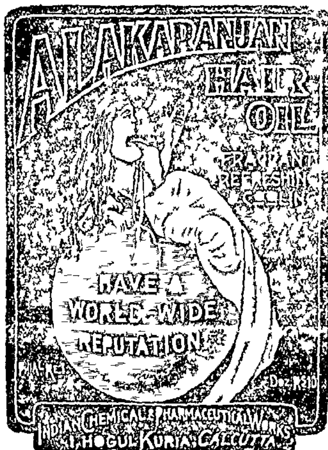
(૯) ગ મોહનલાલ ગમ્મી-કરાચી

(૧૦) પરાન ત દરગોવિ વ્યાસ-રાધનપુર

ખરો સવાલ

૧૦	૧૮	૨	૭
૬	૩	૧૫	૧૩
૧૭	૧૧	૮	૧
૪	૫	૧૨	૧૬

" આ તેલ મેસર્સ કરશનદાસ લધુને ત્યાંથી મળી શકશે. "

અલક-રંજન તેલ.

બહુજ ખુશબોદાર સુવાસિત તેલ વાળને ચકચકિત બનાવે છે અને મનને પ્રફુલ્લ બનાવે છે વાળ ખરી પડતા અટકાવે છે અને મગજને શાંત કરે છે

એક શીશીના રૂ ૧ ૦ ૦
ત્રણ શીશીના રૂ ૨ ૮ ૦
એક ડઝનના , ૧૦ ૦ ૦

ઝરઝીના (રજીસ્ટર્ડ)

જુવાનીમા થતી ભયંકર ભૂલોને અંગે થતા લોહીના બગાડ માટે સર્વોત્તમ છે ચામડીના દરેક રોગનો નાશ કરી લોહી સુધારવા માટે શ્રેષ્ઠ છે ચાર ઔંસની શીશીના રૂ ૧-૧૨-૦ ત્રણ શીશીના રૂ ૫ ડઝનના રૂ ૨૦ એક રતલના રૂ ૬-૮-૦

અશ્વરીન

શારીરિક અને માનસિક નબળાઇને દૂર કરવાનું ટૉનિક છે હરકોઇ જાતની નબળાઇને દૂર કરી સ્મરણશક્તિને સતેજ કરે છે નબળી તંદુરસ્તીને બળવાન બનાવી દરેકોઇ કારણથી ઉત્પન્ન થયેલ અશક્તિને હઠાવે છે ૬૪ ડોઝની શીશીનો રૂ ૧-૦-૦ ત્રણ શીશીના રૂ ૨-૧૨-૦ ડઝનના રૂ ૧૧ ૨૫૬ ડોઝના રૂ ૩-૮-૦

ઇન્ડીઅન કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ
૧ હોગલ કુરિઆ—કલકત્તા

ટેલી ઍડ્રેસ
ઝરઝીના કલકત્તા

દિલ્હી દરબાર.

("સેન્ચરીઝ ઑફ ધી મોગલ ... એ અંગ્રેજી ગ્રંથનો ગ્રંથકર્તા અને
પ્રકાશકની ખાસ પરવાનગીથી આ અંકુશ માસિક માટે
અનુવાદ કરાવવામાં આવેલ છે—અધિપતિ)

અનુવાદક—શ્રીયુત વકીલ

પ્રકરણ પહેલું

મહાભારત ચળવળ

શહેનશાહ જહાંગીરના રાજ્યઅમલના સમયનું વર્ણન આપણે કરીએ છીએ હિંદુસ્તાનમાં મોગલ મહારાજ્ય ઉજ્વલ કીર્તિ સત્તા, શ્રેષ્ઠતા અને ભભકાની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલ હતું મોજશોખના બધા સંભવિત સાધનોથી હરહંમેશ હમેશાં વ્યવહાર ચાલુ હતો તે જમાનાના સર્વ સુંદર સુગંધી દરબારો ઑરીયન્ટલ લોકોની સ્વાભાવિક ઉદારતા અને ઉડાઉપણાથી વપરાતા હતા અને સ્ત્રીઓ અને દારૂથી ઉત્પન્ન થતી સર્વ પ્રકારની વૃત્તિઓને પોષવાની મર્યાદ પૂર્ણજોશમાં ભોગવાતી હતી ખરેખર કહીએ તો આખી મોગલ દરબારવ્યભિચારના ખાડામાં રગદોળાતી હતી જગતના સત્તાની સત્તા અને સાહેબી સાથે સરખામણી થાય એવા મોગલ બાદશાહ ... બેગમમહાલ—જે બેગમમહાલનું સૌંદર્ય માન ઉત્તાપિદેશ (...) ના સ્વર્ગ અનુપમ બગીચાના સાથે સરખાવી શકાતું હતું—તે બેનમહાલથી શરૂ કરીને દિલ્હીના ચોક બજારમાં પાન વેચનારના ઝુંપડા પર્યંત, દરેક સ્થળ એનાથી ભરપૂર હતું અને તે જમાનાના પુરુષો શોધી શકે તેવી વિચિત્રતાઓ મોજશોખના ધારી શકાએ તેવા સર્વ સાધનોથી દરેક સ્થળ ભરપૂર હતું દરેક સ્થળે મોજશોખ હતો અને આનંદના ઝરાઓ દરેક દિશામાં વહેતા પદવી અને સત્તા દોલત અને આબરૂ નભાવી અને સાથે એ સર્વમાં ... દરબાર દુનિઆના ઇતિહાસમાં અનુપમ હતો તે સમયમાં જન્નતુ ... મારી માસમાં દિલ્હી અને આગ્રા જેવાં શહેરોમાં એ ભયંકર ચળવળ ચાલુ હતી કે જેથી દરેક ... અને ... થતો હતો સર્વ સ્થળે મહેલમાં ઝુંપડામાં રોજીના ધામમાં મજદૂરમાં, બાદશાહના ખાનદાની બેગમ મહાલના ઉપનગરના લોકોમાં, સ્ત્રીઓના ... માં, તેમજ આશક માશુકની અનુપ

ધીતી તિમો ગોળમા માત્ર એકજ વાત હતી અને એકજ વિષયનો વિચાર ચલાવતા હતા સગળ નાગા સ્થળે લોકો ભેગા થઇ આજ વિષય ચર્ચતા હતા આ વિષય સર્વ ધ્યાન રોકી રહયો હતો પણ દરેક વ્યક્તિ ઘણીજ નરમાશથી આંતરિક બીકની લાગણીથી આ વિષય ઉપર વિવેચન કરતી હતી તે વર્તમાનમા તે વખતનો કોઇપણ મુસાફર અથવા અજાણ્યો ચાલી સરલાઇથી સમજી શકતો હતો કે કાંઇપણ ઘણો અસાધારણ અકુદરતી ભયંકર અને ધાસ્તી ઉપજાવનારો બનાવ બનેલ છે જેથી માણસોના મન આટલા ઉશ્કેરાઇ ગયા છે માત્ર એકજ આ પ્રકારનો બનાવ હતો એમ નહોતુ પણ ઘણા મોટા શહેરોમા નવા જુદા જુદા અસાધારણ અતિ ભયંકર મન ઉત્પન્ન કરે તેવા બનાવો સર્વ સ્થળે લોકોને ઉશ્કેરતા હતા

પહેલો બનાવ એ હતો કે તરતમા એક ભયંકર યુદ્ધ થવા સંભવ છે શાહજાદો બા ઘણી મહેનતે ગુપ્ત રીતે છોડી ચાલી ગયો હતો સમાચાર હતો કે બાપ દીકરા વચ્ચે અને ભાઇઓ વચ્ચે એક ભયંકર યુદ્ધ થશે જે યુદ્ધથી લોહીની નદીઓ વહેશે અને મોગલ શહેનશાહત ગમગશે દિલ્હીની સાથે હિન્દુસ્તાનનુ ભવિષ્ય શુ થવાનુ કોઇપણ ચા બાબત નક્કી કહી શકતુ નહોતુ આવા અસાધારણ બનાવથી લોકોના મન ઉપર અસાધારણ અસર થાય તેમા કાંઇ નવાઇ નહોતી

બીજો બનાવ એક પછી એક ભેદ ભરેલા ખુન ઉપર ખુન તથા મુસાફરી મામથી દરે મંગળવારે દિલ્હીના બાદશાહી દરવાજામા એક યુવાન અને ખુબસુરત યુવાનનુ મુડદુ દિવાલ ઉપર લટકતુ દિલ્હીના બાદશાહી દરવાજામા આ મુડદુ કયાંથી અને કેવીરીતે આવેછે ને ગુપ્તપણે કોણ દુર કરી શકતુ નહોતુ તે મુડદાં ઓળખી શકાય એવા કાંઇ સાધન નહોતા તેઓની નજર બાબત જરા ભયથી અથવા રોગથી કાંઇ જાણી શકાતા નહોતાં ક્યારે અને કયા અને કીરીતે તેઓ મારી નાખવામા આવેછે તે અજાણ્યુ વસ્તુમા રહતુ દેકમુડદુ ખુબસુરતની મૂળ સ્થિતિએ વદન નગ્નાવસ્થામા દેખાતુ હતુ અને તેથી રીતે તે કમનસીબ મુડદુ કોનુ છે અને કઇ જાતિનુ છે એ ચોકસાઇથી નક્કી કરવુ તે સહેલુ કામ નહોતુ બારીક તપાસ કરનારની નજરે આ કેટલાક મુડદા ખુબસુરત અમીર મુસલમાનોના હોય એમ જણાતું હતું જ્યારે કેટલાક હિંદુના ખાનદાન કુટુંબના ગૃહસ્થોનાં જણાતા હતા આ મુડદા ઉપર કાંઇપણ જોર જુલમના ચિન્હ માલુમ પડતા નહોતા એ બહુ નવાઇ જેવી વાત હતી આ કમનસીબ યુવાનોના ભયંકર ખુન શા કારણથી થતા હતા તે કાંઇ સમજી શકાય તેમ નહોતું તેથી દિલ્હીના બાદશાહી દરવાજામા દર મંગળવારે નગ્ન મુડદાનો દેખાવ તે જમાનાના શહેરીઓના મનમા બહુ ભયંકર ભય ઉત્પન્ન કરે તેમા કાંઇ શક નહોતો

ત્રીજો બનાવ તે ભૂત-પ્રેતના અલૌકિક કૃત્યો હતા તે એવી રીતે અમલતા ધરાવતા હતા કે જ્યારે જ્યારે લોકો કોઇ પણ સ્થળે ભેગા થતા ત્યારે તેઓ આ ભૂ-

શુક્ન ચહેરાથી એક બીજાને પૂછતા કે આ ન સાભરેન તેમજ ન કલ્પના થઇ શકે એવા ભૂત–પ્રેત ા ૃતે શુ છે અને શામાટે થાયછે! તે સમાન તે વખતે સર્વનુ ધ્યાન ખેચનો અને અદ્ભુત ચિતા ઉત્પન કરાવનો અને તેજ એ કલા બનાવની સર્વ લોકો ચર્ચા કરતા હતા

આ બાબતને આટલી બધી અગત્યતા આપવાનું એક બીજુ પણ કારણ હતું તે એ હતું કે–લોકોને ખાત્રી થઇ હતી કે આ બન્ને બનાવો ન કરી કે તેની સાકળી એક બીજા સાથે જોડાયેલા છે લોકોની આ મા સ્તાને એક વખતે બની એ જ સમય બનેલા બનાવોથી પુષ્ટિ મળી હતી

તેજ દિવસે જે દિવસ શાહઝાદો આ શાહી મહેલ છોડી ગયો તેજ ભય ર મગ ગ ચારથી ઉપર વર્ણવેલ દીલ્હીના બા શાહી દરવાજામા સુ દા દેખાવા લા ગ્યાં અને વળી તેજ દિવસથી તે ભયકર, ઉશ્કેરનાર ૮ ૫ અદ્ભુત ભૂત–પ્રેતના દેખાવો દેખાવા લા ગ્યા

આ બન્ને બનાવ ઉપર નિર્દિષ્ટ કથાનમાણે ત્યાં દરના દેશોમાં એક વખતે બ ન્યા પહેલો બનાવ આગ્રા શહેરમાં બીજે ઠેકાણે બી જો બનાવ ફતેહપુર સીકરીમાં અને ૯ ૧ ઉત્પન્ન કરે તેવાં આ બન્ને પ્રસંગો એકબીજાનો ન ી શકે તેવો સબ ધ લોકોના મનની ઉત્સુકતામાં વધારો કરતો હતો

ફિ ા આ ફતેહપુર સીકરી ા ા ો આ અ ા ના અ ધિપા એ બ્રિ ા ા ા ા ા ા ા સ ા ા ા સ ધ ધરાવતા હતા એમ તે જમા ા ા ી રહેલું ાકીને ભાળીને રહ્યું મો ા ા ઉતરી ા ા ા ા ા ા ા ા

અને આ બનાવોના ભેદભરમો કોઇ ઉકેલી શક્યુ નહોતુ તેની લોકોના ભય અને આ શ્ચર્યની હદ નહોતી

જે બનાવની ખ્યાતી તેઓ સમ જ શકતા સમજી શકતા નહોતા તે બનાવથી લોકો ઘ ણા ઉશ્કેરાઇ ગયા હતા આ લોકોને બહુ બીક લાગતી હતી તેમાં શુ ગાજ્યું અને આને લઇને દિલ્હી અને આગ્રાના રહેવા શીઓ આ બ બનાવોના મનુષ્યો આ સમાચ નહિ થયેલ નહિ કરેલ બનાવોથી બહુ ઉશ્કેરાઇ ગયા હતા

ફતેહપુર સીકરીનો બનાવ પ્રથમ આપણે વર્ણવીએ

આગ્રાથી ા માઇલ ફતેહપુર સીકરી આવેલુ છે વાચક જાણતા હોવા જોઇએ કે એક પર્વતના શિખરઉપર મહાન અકબરે પોતાની નવી અને એક વખતની પ્રિય રાજ્ય ધાની ફતેહપુર સીકરીમા સ્થાપી હતી પણ પાછળથી સારા પીવાના પાણીની તંગીને લઇને પોતાની પ્રિય રાજ્યધાનીને તેણે ત્યાંથી ફેરવી હતી ત્યારબાદ તેણે પવિત્રપાવની જમ ા ના નદીના કિનારે આગ્રા નામનું સુદર શહેર વસાવ્યુ હતુ જે વખતનુ આ વર્ણન છે તે વખતે ફતેહપુર સીકરી ફક્ત ગત ગૌરવના ા ા ા ા ા બા શાહી ફ માન અને ા ા ા ા લોકો નવી રાજ્યધાનીમા ગયેલા ા ા ા ા ા ા ા ા ની સાથે ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા શહેર ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા

ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા ા

નહોતો ફતેહપુર સીકરીના પન તોની ઝડી ઓના એક સત્તારાગો મુસલમાન ફકીર એ ો રહેતો હતો તેની અતિ મામાથી નઇ બા શાહ ા પુત્ર થયો આ તે મહાન ફકીર સલીમની યાદ રીરી માટે પોતાના પુત્રનું નામ સલીમ રાખ્યું ફતેહપુર સીકરીના પવ તમાં તે મ ાન ફકીરની ના ગીરીમા તેમના યા નાશે મપ્ઝાની વિશ્વ નખ્યાત મરી ના અ નુકરણરૂપે આરસની અતિ સુ ર મગી ચ નરે બાંધી તે પવિત્ર મુસલમાની સતતી બાદશાહી જાગતી રાખવા મહત્વનગરની ફતે હપુર સી ગીની પરાની જમીનને હિંદુસ્તાનના મહારા પની રા નાની બનાવવા અ મરની ગ્રહાન આમશિા હતી યાંસુધી ફકીર હૈયાત હતો સાંસુધી અ ાર હિંદુસ્તાન ા પુદાજુ ા ભાગોમાંથિ જીત મેળવી પાછા ફરતા દરેક વખતે ફકીરને રૂબરૂ મળી તેની સલાહ ન્યા કરતો ગગન ચુંબિત મહાન C વિજય સિંહ દ્વાર જે આ ગંજેરમાં અને ા આ ય થો જીત મેળવી આવી અ ા ો ર નો તે હ ુ પણ ત્યાં ઊભો છે અને મુસાફરા ા મામા તેના ાનાવ ાર પ્રતિ માનની લાગણી ઉ ત્પન્ન કરે છે

મગ આપણા વ ાનના સમો—તારે ા શાહ જહાંગીરના ા ય અમલના છેવટ ના ભાગમાં—ફતેહપુર સીકરીમા ઘણા બેજ મનુષ્યો નિવાસ રતા હતા તેમાંનો એ મ ાન ફકીર સલીમનો અનુયાયી હતો વા હેવ શાહ અ નરે ોતાના ધાર્મિ મહાન ગુ ના શારીરિક અવશેષોને બહુ ખૂબસુરત મેતીગાથી અલંકૃત કરી આરસની બાદ ઘક ઘરમાં રાખી તેના ઉપર ધ્યાન આ-પવા એક ફકીરની ોઠવણ કરી હતી બીજે માળમ બહુ જ મુસલમા ા ઉમરાવ મ ા ા તખાન હતો ત્યારે તના રહેવાસીઓ આ નગીરા પાની—તે તાપિત નહિ ને જોડી આ યા ા ા ત્યારે ન ાના સર ાન પ ી જહાંગીરના રાજ ા અમલમા ગૃહ મકાનને આ હાલને નીચે નમાો નિર્ભિ કરી —

હઝરત આ તસવેના શાહને ની ચાકરી કરવાની કોઈપણ માણસની આવશ્ય તા છ અને ખાસ કરીને ફતેહપુર સી રીના બા વાની મહેલની ખાસ સભાળ રાખવાની જરૂર છે અને આપના આ શાહી ફરમાનથી આ આપ નામ ારનો નમ તાો ાર મેનફ તે પાયમાન ચોન શરે ની સભાળ રાખવા તૈયાર ન બાદ ાહ હુઝતે ચહેરે પ વાન ી આપી કારણ કે તેણે વિચાર્યું કે તે પ્રમાણિક બોધ મતનો અને ધાર્મિક હસિયાનો હઇ મના ાન મોગલ રમારના ભય ર માનવા અને બે બેરમોની તેમ જ અતિ મો ત ોખરી અને દુનિઆની જ જાળી દૂર એ ાત ર હી ાગવાની છ મય ાવે છે સારથી દુઃ સન ાન તે અવ નાર ાગેન આ શાહી મહેલ ે ન ુ વિ ા ા ાવ્યામા છે તેમાં રહેતો મેર તે સુ ર મ ાનો અર્ધ ચણેલ સ્થિતિના અધુરા ાખવામા આવ્યા હતા હિંદુસ્તાનના ખુ ા ખુ ા ભાગોમાંથી મોના વેતા ન થી કામ કરનારા નિષ્ણાત કુ િ પાર અને પ્રતિવત ારીગર કડીયાઓએ આ સુંદર માર્મિક મહેલ બાંધવાના કાય મા પોતાની સર્વ શક્તિનો વ્યય ર્યો હતો

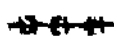
છતા પણ તેઓને પોતાનુ નામ અધુર મૂકી આગ્રા જવુ પડ્યુ હતુ અને આ એક નાના ગામડાના વિસ્તાર જેટના આ શાહી મહેલને નાશ પામેના ટગનાની માફક છોડી જ્યો પ્રયોગ હતો તે મહાન મકાનના કે ભાગની કોઈ જાણીતુ હોતુ વૃદ્ધ અને તુરેશી સના બત પણ બધા ભાગથી પરિચિત ન્હોતો બહુ વિસ્તીર્ણ ઘાના આવાસનાગો તે મકાનના આગના ભાગમા રહેવાનાયક થોડા ઓરડા વૃદ્ધ સનાબત વાપરતો તે બાદશાહી પ્રાસાદના બીજા ભાગની તપાસ કરવાની તેણે કોઇ વિસ દરકાર કરી નહિ તેના કુટુબના માણસો બહુ નહોતા તેનો આજ્ઞાંકિત નોકર મહમ જાન બચપણથી તેનો જીંદગીનો સાથી હતો જ્યારે આગ્રા શહેરના બાદશાહી દરબારની સત્તા ઉઠી એકાંત શાંત જીદગી ફતેહપુર સીકરીમા ગાળવાનો પોતાનો શેઠ ઇચ્છે છે એમ મહમદજાનને જણાયુ ત્યારે મહમ જાન નિમકહલાલ કુતરાની માફક પોતાના શેઠ સાથે એકાંતમા જીંદગી ગુજારવા લાગ્યો વૃદ્ધ ઉમરાવને પોતાસાથે એક સ્ત્રી નોકર હતી કેટલા લાંબા સમય થના હમીદા વૃદ્ધ સનાબતસાથે રહેછે તે લોકો ભૂલી ગયા હતા જ્યારથી લોકો સનાબતને ઓળખવા લાગ્યા ત્યારથીજ તેઓ હમીદાને તેની એ નીમકહલાલ અને આજ્ઞાંકિત ચાકરડીતરીકે જોતા

વૃદ્ધ ઉમરાવો બાદશાહની દરબારમાથી એક વર્ષાસન મળતુ જેમાથી તેઓ પોતાનુ ગુજરાન ચલાવતા આ નાની આવકથી તે વૃદ્ધ ઉમરાવ મહાન કુલીનતથી પોતાનુ ખરચ ચલાવતો અને દુનિઆના સુખ અને સાધનોની તેને તૃષ્ણા ન હોવાથી તે તેટનાથી સંતોષ પામતો તે નાના કુટુબનાસ્તે જરૂરી ખોરાકની ચીજો મહમ જાન એક નીમકહલાલ નોકર તરીકે લાવી આપતો જો ચીજોની હમીદા રસોઇ કરતી અને નોકરતરિકે કામ પણ હમીદા કરતી ,આથી સનાબત એક સાચા સાધુ તરીકેની જીંદગી ગુજારતો હતો તેની લાંબી સફેદ દાઢી તેનુ વિશાળ પહોળુ કપાળ, તેની ચકચકતી આંખો, લોકોના મનમા એવી માનની લાગણી ઉત્પન્ન ન કરતી કે તેઓ તેને એક સાચા સાધુતરિકે ગણતા

એ બીજી મધુર સુંદર વ્યક્તિ વૃદ્ધ સનાબતના ગૃહને દીપાવતી હતી તે તે અરણ્યમા પ્રાણ અર્પનાર (ઓએસીસ નામના) ઝરા સમાન હતી આ ત્રણ વૃદ્ધોમા તેણી દીપતી અને વાડીના અતિ સુંદર ફુલની માફક તે ગૃહને શણગારતી તેવી એક મધુર ન્હાની પંદર વર્ષની બાલિકા હતી પોતાની યુવાની ના મધુર સમયમા સૌંદર્યના સાગરની સુંદરી સમાન બના જતી ત્યા આનંદ અને સુવાસ પ્રસરાવતી હતી દુનીઆનુ મધુર અને અપને પરવશ બનાવે તેવુ સૌંદર્ય મનુષ્યદષ્ટિને ભાગ્યેજ નજરે પડતુ લોકો તેને વૃદ્ધ સનાબતની પાલીતરિકે માનતા હતા પણ લોકો જ્યારે તેણીને તે રીતે બોલાવતા ત્યારે હમીદા ધીરેથી પોતાનુ માથુ ધુણાવતી

પ્રકરણ બીજું

તે કોણ છે?

સાંજનો રમણીય સમય હતો ફતેહપુર સીકરીની ટેકરીઓને તેજોમય બનાવી સૂર્ય નારાયણ પશ્ચિમ દિશામાં ધીમેધીમે ગતિ કરતા હતા ધીમેધીમે અસંખ્ય સુંદર તારાઓનું અજવાળું પ્રસરતું હતુ ભિન્નભિન્ન પક્ષીઓ જુદાજુદા ઝાડની જુદીજુદી ડાળીઓ ઉપરથી પોતાના મધુર અવાજે સર્વ દિશાએ ફેલાવતા હતા અને રાત્રિના આગમનથી તેઓ આરામ લેવાને બાદશાહી મહેલના તથા દીર્ઘના ભાગોમા ભરાઇ જવા માંડતા હતા અને થોડે દૂર મસીદ તે મુલ્લા પોતાના મધુર બુલંદ ગંભીર અવાજે પ્રાર્થના કરતો હતો જે અવાજ સર્વ સ્થળે સંભળાતો હતો

તેવા રમણીય સમયે લુતીઆ પોતાના સુંદર-શિરપર કેતુ સુંદરશિર નમુની કૃતિનો એક અનુપમ આદર્શ—પાણીનો ઘડો લઇ બાદશાહી મહેલની પશ્ચિમ બાજુએ કુવામાંથી પાણી ભરવા જતી હતી કુવા આસપાસ બનાવેલી ઉંચી જમીનઉપર પાણીનો ઘડો તે બાલિકાએ મુક્યો અને અસ્ત પામતા સૂર્યની રમણીયતાતરફ એકી નજરે જોવા લાગી

બહારની દુનીઆનું ભાન તદ્દન ભુલી જઇને તે બાલિકા અસ્ત પામતા સૂર્યની સુંદરતા નાજ વિચાર કરવામાં મશગુલ બની. અસ્ત પામતા સૂર્યના સોનેરી કિરણો તેણીના સુંદર અને મધુર ચહેરાઉપર પડતા તેણીની સુંદરતામાં ઘણો વધારો થયો કુદરત પણ ઇશ્વરની આ અલૌકિક સૌંદર્યની મૂર્તિ રૂપ બાળીકાને પોતાના ખોળામાં રાખીને સુંદર દેખાવા લાગી.

આ રમણીય સુંદરી આ આકર્ષક આકૃતિ કુવામાંથી પાણી ખેંચી શકે એ શું સંભવિત છે! શું તે શક્ય છે! તે સુંદર મધુર અને કોમળ શરીર સખ્ત મજુરીમાટે સર્જાયેલું છે! પણ અરે! દુનીઆને તેની ક્યાં દરકાર છે? દુનિઆના સાધારણ મનુષ્યની છોકરી પ્રમાણે તેણી ગૃહકાર્યની દરેક વ્યવસ્થા ચલાવતી અને આવી જાતના કામથી ઘણો આનંદ લેતી અને જ્યારે જ્યારે હમીદા તેને આવા કામથી અટકાવવાની સારે તેની સારે દલીલો કરતી ગૃહ ભાવના આવા કામમાં હતી! હમેશાં હારી જતી અને કહેતી મ્હારી વ્હાલી દીકરી! તારી મરજી હોય તેમ કર તું મારી આજ્ઞા ઉઠાવે તેવી નથી આમ કહી હમીદા શાંત રહેતી અને લુતીઆ પોતાના સુંદર શરીર આસપાસ સુંદર સાડી વીંટાળી ગૃહકાર્યમાં નિમગ્ન રહેતી

આનંદિત વિચારમાં બહુ લાંબો સમય રહ્યા પછી લુતીઆ એકદમ જાગૃત થઇ અને અસ્ત પામતા સૂર્યતરફથી પોતાની નજર ખેસવી લીધી કોઇ આવતા માણસના પગલાનો અવાજ તેને કાને પડ્યો હોય એમ તેને લાગ્યું પાછા ફરતા થયેલી ઢીલથી શું હમીદા મારી તપાસ કરવા આવી હશે! તેણીએ પોતાની નજર બધીતરફ ફેરવી પણ કોઇને જોઇ શકી નહિ પોતાને ભ્રમ થયેલ છે એમ જાણી તેણી કુવામાંથી જેવી પાણી ખેંચવા જતી હતી ત્યાં કોઇએ પાછળથી ધીમા અને મધુર સ્વરે શું બાનુ! તે

અને આપે ; તમારા વાસ્તે પાણી ખેંચીશ, ને તમારા કોમળ અને નરમ હાથને ઈજા કરશે '

આશ્ચર્યચકિત થઈને લુનીઆએ પોતાનો ચહેરો ફેરવ્યો આ નિર્જન શહેરમા તેણ વૃદ્ધ આત્મા—તેણીનો દાદો સલામતખાન અહમદજાન અને તેની વૃદ્ધ નોકર હમી । સિવાય કોઈ બીજુ હોય એમ તે જાણતી નહોતી તજાયેના મહેલની બાજુ સનીમ દરગાહનો મૂલ્લા કદી તે તરફ આવતો નહિ ત્યારે તે કોણ હતું ! આવા સુન્દર મધુર સ્વરે કોણે તેણીને સંબોધી ! આશ્ચર્યથી અને જરા ભયભીત થઈને લુનીઆએ પોતાની પાછળ જોયુ તો એક સુન્દર વિચિત્ર ઓરત નજરે ચઢી અને તેણીને અસન્ત રમુજ થઈ

આ એકાંત નિર્જન સ્થળમાં આ ઓરત કેવીરીતે આવી ! ચકિત થઈને તે અજાણી ઓરતના ચહેરાસામે લૂનીઆ જોવા લાગી પોતાથી ૮–૧૦ વરસ તે સ્ત્રી ઉમરમાં મોટી હોય એમ જણાયુ વધારેમા વધારે તેણી ૨૫ વર્ષ કરતા વધુ હોઈ શકે નહિ તે સ્ત્રીએ જેવા તેવા કપડા પહેરેલા હતા કુદરતી ખુબસુરત શરીરના સૌંદર્યમા વધારો કરવાને કાંઈપણ અલંકાર પહેર્યા નહોતા ગરીબ માણસની તે પુત્રી હોય એમ દેખાતુ હતુ તેમ તે છતા અસાધારણ સુન્દર દેખાતી હતી આવી લાવણ્યમય લલના એક ગરીબનુ ઘર શોભાવતી હોય એમ લૂનીઆ માની શકી નહિ અદ્ભુત આનંદથી તેણી તે સુન્દર સ્ત્રીના મુખ સામે ટગર ટગર જોઈ રહી હતી સ્તીનાગા શહેરની જગાડ અને ઉપાધિથી દૂર એકાંત સ્થળમાં તેણી ઉછરી હતી તેણીએ કદી પોતાના માબાપ જોયા નહતા અથવા તો પોતાના કોઈ વ્હાલા સ્વજનની સગતનુ સદ્ભાગ્ય તેને મળ્યુ નહોતુ કોઈપણ મડળમા ભળવા વૃદ્ધ સલ્લાબત તેને પ્રસગ આપતો નહિ. દિલ્હીના બાદશાહી ભવ્ય દરબાર નજીક જો કે તેઓ રહેતા હતા તોપણ તેણીને એકાંત જીદગી ગાળવાની ટેવ પડી હતી—જાણે કે એક સુન્દર ફૂલ જે બગીચામા હોય છે તે બગીચાને દીપાવે છે તેમ તેણીને એકલી જીદગી ગાળવાની ટેવ પડી હતી તેણી આ દુનીઆથી અજ્ઞાન હતી બહુ ભલી બહુ ચંચળ અને બહુ સુંદર હતી સ્વાભાવિક નિર્દોષ અને ભોળી હતી કુદરતની તે સુન્દર કૃતિ હતી અને આ દુનિઆ તેને ન સમજી શકાય તેવી ગહન લાગતી સ્વાભાવિકરીતે, પોતાપાસે ઉભેલી સ્ત્રીના શરીરમા રહેલી વિચિત્રતા લુનીઆ જોઈ શકી નહિ તે ભોળા હૃદયમા કાંઈપણ શંકાને સ્થાન અપાયુ નહિ તેણી દુશમન અને મિત્ર અમૃત વા ઝેર ઓળખી શકી નહિ

તે ઓરતે ફરીને મધુર અને માધુર્યપૂર્ણ સ્વરોમા કહ્યુ 'આ કુવામાથી પાણી મેળવાને જે આ સુન્દર હાથો આજ્ઞા કરશે તે આ દુનિઆમા કૂરમા કૂર માણસ હોવુ જોઈએ હુ પ્રાર્થના કરૂછુ કે મને હુકમ આપો તમારીવતી કુવામાથી હુ પાણી ભરેલ ઘડો ખેંચીશ '

લુનીઆએ જવાબ આપ્યો હુ હમેશ આવી રીતે પાણી ખેંચુ છુ તેની ટેવ રાખે

પડી છે અને હું સહેલાઇથી નાનપણ મુસ્કે લીશ્વર વે કામ કરૂ છુ મહેરબાની કરીને મને કહો કે તમો કોણ છો? મે તમને આગળ કોઇ જોયા નથી તે સ્ત્રીએ હસીને કહ્યું તમે જુઓછો? હું બહુ ગરીબ મા બાપની દીકરી છુ તમારૂ રક્ષણ મેળવવા હું આહીં આવેલ છુ લુતીઆએ ફરીથી તે સ્ત્રીના ચહેરાતરફ જોયુ તેણીનો અમોલ ચહેરો એમ કહી આપતો હતો કે તેણી પોતાના મનમાં વિચાર કરતી હતી પણ શુ વિચાર કરેછે તે તે જાણી શકી નહિ તે સ્ત્રીસાથે વાતચીત કરતા મારા ચહેરાઉપર કોમળતા કેમ આવતી જાયછે તે શ્રી ઈશ્વર મારૂ હૃદય કેમ ધબકે છે મારી છાતી કેમ ઉછાળા મારેછે વૃદ્ધ હમીદા સીવાય તેણીએ નાનપણ સ્ત્રીને ભાગ્યેજ જોઇ હશે

પોતાની જીંદગીમા આવી ખુબસુરત સ્ત્રી કદીએ જોઇને ન હતી શુ તે કરવું તેણીને સંકલ્પ વિકલ્પ થતા હતા તે સ્ત્રીના ચહેરાસામે જોવાને તેણીને હિંમત રહી નહિ બે વખત તે ચાર સુંદર આંખો એક થઇ પણ તે બે વખત તેણીએ પોતાની આંખોને તે સ્ત્રીની આંખોસામેથી ખેંચી લીધી અને તેણીના આખા શરીરમા વિજળીની અસર પસરી રહી આવી લાગણી તે દિએ કદી પોતાની જીંદગીમા અનુભવી નહોતી આ સુંદર સ્ત્રી કોણ હતી કયાંથી આવી હતી ક્યા રહેતી હતી કેવી રીતે પોતાનુ ગુજરાન ચલાવતી હતી આ ઘણા સુંદર દેખાવની સ્ત્રી શાકારપુથી આ એ રાત સ્વપ્નમાં આવી હતી તેણીનું કોઇ વ્હાલુ અથવા નજીક ન હતુ કે કેમ? જો હોય તો આમાર તેણીને તેઓએ આવી રક્ષણરહીત રીતે આવવા દીધી? આ અને આવા અસંખ્ય સવાલો બીજા મતની મધુર લુતીઆના મનમા એક પછી એક આવવા લાગ્યા પણ તેણી કોઇ પુછી નહિ અને તે સ્ત્રીકે જેના વર્તન અને માયાળુ તેને કંઇ ખબર નહોતી તો એ પણ સવાલ પુછી શકી નહિ

તે વિચિત્ર ખુબસુરત સ્ત્રીએ લુતીઆસાથે વધારે વાતચિત કરી પાણીનો ઘડો કુવામા નાખ્યો અને પોતાના સુંદર પણ મજબુત હાથથી દોરડુ ખેંચીને પાણીનો ઘડો જમીનઉપર મૂક્યો અને ખુશીથી કહ્યું જૂઓ મારા હાથ કેવા મજબુત છે તમને પાણી ભરવા હમીદા મોકલેછે તે તેનુ ઘાતકીપણુ છે તે સ્ત્રીના મુખમાથી હમીદાનુ નામ સાંભળીને અને તેના અવાજ અને વર્તનમા ખાસ ફેરફાર જાણીને લુતીઆ ઘણી આશ્ચર્ય પામી લુતીઆએ કહ્યુ હમીદા મને પાણી ભરવા મોકલતી નથી પાણી ન ભરવાની તેણીની આજ્ઞાઓ છતા હુ મારી ઇચ્છાથી આ કામ કરૂછુ અમો પૈસાદાર માણસો નથી આ કામ જો હુ જાતે ન કરૂ તો અમારૂ ગુજરાન અમે કેમ પુરૂ કરી શકીએ

તે ઓરતે ગંભીર અને ઉચ્ચ સ્વરે કહ્યુ જો તમારા જેવી ખીજ થોડી પણ બાળિકાઓએ આ દુનિઆને વિભૂષિત કરેલ હોત તો દુનિઆના ઘણાખરા સંકટો ઓછા થયા હોત.

(અપૂર્ણ)

અમૃતધારાની મીઠી ટીકડીઓ

જેમ વિલાયતથી પેપરમેન્ટની ટીકડીઓ આવે છે એવી ટીકડીઓ અમૃતધારા મેળવીને અમોએ બનાવી છે જેને મોહોડામાંથી રાખી ચુસતા રહેવાથી અમૃતધારાના સેવનનો લાભ મળે છે અને દાંત મજબૂત બને છે, દાંતોમા જીવાત પડતા અટકે છે તથા મોહોડાની દુર્ગંધ દૂર થાય છે કફ ઉધરસ વગેરે મટે છે આ ટીકડીઓ ખાવાથી બાળકો પણ રોગોથી બચે છે

૧૦૦ ટીકડીઓની કિંમત માત્ર રૂ ૦-૪-૦

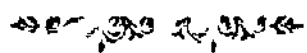
વધારે હકીકત જાણવામાટે "અમૃત નામની વગર કિંમતે મોકલતી બુક મગાવો

મેનેજર-"અમૃતધારા ઔષધાલય"
અમૃતધારા ભવન, અમૃતધારા રોડ અને
અમૃતધારા પોસ્ટ ઓફીસ—લાહોર

કવિવિનોદ વૈદ્યભૂષણ

પં૦ ઠાકુરદત્ત શર્મા વૈદ્યની

અમૃતધારા.

લગભગ તે સઘળા રોગો કે જે ઘણે ભાગે ઘરમાં સ્ત્રી બાળક જવાન સ્ત્રી અને પુરૂષોને થાયછે તેનો આ દવા હુકમી ઇલાજ છે જેણે એકવાર તેની અજમાયશ લીધી તેણે તેને મિત્રરૂપજ બનાવેલ છે

— માસિક હજારો શીશીઓ વેચાણ થાયછે —

હવે અમોએ
જરૂરીયાત જોઈને એનો
સાબુ પણ તૈયાર કર્યો છે એ—

અમૃતધારા સાબુ

ચામડીનાં તમામ દરદેનો ઇલાજ છે સાબીત થયુ છે કે હમેશ ન્હાવાને માટે એ અત્યુત્તમ છે દાદર ફોલ્લીઓ, ફોલ્લીઓ, ખરજ એ સઘળા રોગોને માટે તેનુ સેવન થઇ શકે છે

ત્રણ સાબુના બાક્સ એકના રૂ ૦-૧૪-૦
એક સાબુના રૂ. ૦-૫-૦

AMRIT-DHARA LAHORE.

અધિપતિ-ન ...વાર અતિશ ... ગતિ ૭

અંકુશ

ANKUSH

પુસ્તક બીજું] માર્ગશીર્ષ [અંક ...

ફોટો-... ... ...

-મણીનતા

વાર્ષિક - લવાજમ ... ... ૩ ...
... ... ૩ ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ સહિત
... ...

[illegible]

 અજાયબ શોધ

(અજમાયશ કરશો તો ખાત્રી થશે   નકલીઆથી સભાળ રાખવી
ઉટવૈદ્ય પામે જતા નહિ——તે તમારા પસા પડાવી લેશે)

- આવા દર્દો માટે ડાક્ટર બી ઘોસ ખાસ ઉસ્તા અને અનુભવી છે ——

ઓપરેશન કરવાની જરૂર રહેતી નથી ચોક્કસ અને કાયમનો ફાયદો થવાની
ગેરેન્ટી આપવામા આવે છે

સારણ્ગુ વધરાવળ, પગે રસ ઉતરવો વિગેરે રોગ માટે ખાસ અકસીર દવા
-દરેક **શીશીના રૂ ૨-૦-૦**

નુકશાનકારક ચીજથી તદન નિરાળુ છે ડાક્ટરો સરજનો સર્વ કોઇ અહીંથી દવા મગાવેછે તમો જો કાઇપણ રોગથી પીડાતા હો તો તરત મગાવો

બી ઘોસ એન્ડ કુ કેમીસ્ટસ
૩૫-૧ બચુ ચેટરજી સ્ટ્રીટ—**કલકત્તા**

BE A MAN

WONDERFUL DISCOVERY.

Money Returned in Case of Failure

Dr B GHOSES Indian Oil

TO BE USED EXTERNALLY

Guaranteed sure genuine and permanent cure for lost-Vigour and Vital force and Nervous Debility of any nature and standing. Whatever be the cause this Oil acts as a marvel Restores the natural power as youth

Rs 2 each phial of one oz Rs 22 per lb
Testimonials highest Apply to —

B GHOSE & Co, Chemists
35-1, Bachoo Chatterjee Street CALCUTTA
Correspondence in English

Dr S K BURMANS

KOLA TONIC! KOLA TONIC!!

The Tonic of all Tonics The Greatest Nerve Food—Just try and judge for yourself—its wonderful results

KOLA—an admirable pick me up
KOLA is a stimulant to the brain
KOLA—is a boon to inebriates

KOLA—possesses special merit
KOLA—energy in every dose
KOLA for young or old

A phial of 32 doses price Re 1 Postage as 5

For full particulars drop a card to day

DR S K BURMAN

ↄ Tarchand Dutt Street—CALCUTTA.

Post Box No 554

Silver medal and diplomas of honour awarded
The Lovers Friend
OR
A delightfully scented and profusely medicated

KESHA RAJAN HAIR OIL.

It is an invaluable remedy for promoting a luxuriant growth of Hair stopping the falling hair destroying dand ruff and releaving scalp diseases and it makes the hair soft brilliant and produces wonderful results in restoring hair to its orignal colour by acting on the hair follicles It keeps the brain cool Price per phial Re 1 Doz phials Rs 10 Cor respondence in English or Tamil only for further particulars apply to—

J T D'cruy & CO

Neendakarny—Chavara
Quilon

હે જગતના બાપ ! હે નોગાગ આધાર !!

તારીજ ના અને દૂ ની આજ અમો દિ ૨ સગામાંથી બચી જીવીએ છીએ તુ વાણુની મૂર્તિના ગુણ ગવોએ અનેક અનાથોને ઉગાર્યા છે

પ્રભુ

તુ હજી પણ બીજાઓને ત્રેસ્ટા મા કે અમારા જેના ગબ તા નિરાધારોને ઉગારે !

મન પર લેનાર મટે વાત મટુનીજ છે

— રીતે માગ લખે —

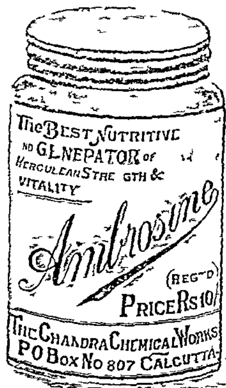
૧૧ માં રી

હિંદુ અનાથ ૧૫--નડીઆદ

અપુર નગાનિ- ખાનિ ૧—ગેગી દિરા દિ મરન માર ખાીના સમાન

આત્યુત્તમ પુષ્ટિકર તથા નસ઼ ળળ અને તેજોત્પાદક—

એમ્બ્રોસીન

એમ્બ્રોસીન—તન મ ાની મર નગની ારીરિ તથા માનસિ િ િ ગના ને થર્ ધુધિ ગરબરાનિ ગ ગ િ તથા ાનની ગ્રિ યાય છે

એમ્બ્રોસીન—ીર ને લાના તમામ રિ ગો મગાટી નષ્ટ થએલી પુ ા ાક્તિની પુન સ ્િ ે છે

એમ્બ્રોસીન—સ્ત્રિયોને માટ તેજોજ ઉ ા ી છે જેવો કે પુ ષોને માટ િ ળનથાન ગેગથી પીડાતી સ્ત્રિઓને માટે મ ્ય ઉપ ાગી ે

એમ્બ્રોસીન—ગધિ ારીરિ તથા માનસિક પ િ મથી ઉત્પન થએલી િ િ નાને ન ન દૂર ી મસ્તિકને ાણી તગવર ારે છે

માટે

વેપારી નગીન વિદ્યાર્થી લેખ તથા અ ાન મગ્તિ ી ામ લેનારાઓમાટ આશીના સમાન છે એક શીશીનુ મૂલ્ય રૂા ૧૦ ારી ા પ્રાથનીય

ધિ ચન્દ્ર કેમિકલ વર્કસ, ા૦ આ ૉ સ ન ૮૦૭—**કલકત્તા**

ભેાી ે ા ા

નાની છબી પરથી

લાઇફ સાઇઝ મુર્તીના

એનલાર્જમેન્ટો

[જુઓ ચિત્ર]

[પાઓપી–ગોરી ા–ચામાર્ક]

અમારે ત્યા મુ ર તથા વ્યાજબી ામે અને વાયદેસર બનાવી આપવામા આવેછ

ગ તોપકારક કામને વાસ્તે ખાસ મોટા ખર્ચે સ્ટુડીયો બધાવેલ છે

સ્થાપના ૧૮૧૯

વધુ વિગત માટે લ ા

જોશી એ ડ ના ,

જામન ર ફોટો કમ્પની

જામન ર

અનુક્રમણિકા

અંકુશ

ANKUSH

પુસ્તક બીજું — માગશીર ૧૯૭૫ — અંક ૨ જો

ભલા ભલાઈ ન છોડે

(ભૈરવી)

ભલે દુર્જન ગણી તરછોડે, પણ ભલા ભલાઈ ન છોડે. ટેક
પ્રસન્ન મનથી ચંદન જગને, કરે સુગંધિત કોડે,
કાપે ભલે હણી કોઇ કુહાડો, કોઇ હથોડે તોડે—પણ
સૃષ્ટિને સુખ દેતા નગિરિનિ, રાત અને દિન દોડે,
ફેર ન આવે એના નિયમમાં, વાદળ છોને વખોડે—પણ
આમ્ર સહુને આપે મધુર ફળ, ખળપણ નહિ ખોળે,
એમ વધાવીએ પુષ્પથી અથવા જાહિર હણીએ જોડે—પણ
કેશવ દુર્જનને રસ દેતા, શેરડી મન નહિ મોડે,
પીલીએ વનમહીં અથવા તો છોલીએ ધારે ધારે—પણ

રાજકવિ કેશવલાલ શ્યામજી

અનુભવ અને પ્રયત્ન

(અ સૌ ઇન્દ્રાવલક્ષ્મી જોષી)

સસારમા ઉપયોગી થવા જેવુ ખરૂં હા પણ શિખવાની મખ્ય શાળા અનુભવ છે ગ્રથોમાં ગમે તેવાં નીતિના વચનો વાચ્યા હોય પરતુ કોઇ પ્રસગ કેવી રીતે પાર પાડવો તે ડાપણ અનુભવ સિવાય મળી શકવાનુ નથી જગતમા દરેક બાબતમા ઠોકર ખાતાં ખાતા કામ સુધરે છે સસારમા અને સકટો વિઘ્ન તથા મોહ પ્રસગ આવ્યા સિવાય દૃઢ સુધિયા થતો નથી એકાતવાસમા રહી માણસ ગમે સારી રીતે વર્તતો હોય તે નકામુ છે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કામ કરી સદાચરણથી વખત પસાર કરવો આ દરેક મનુષ્યનુ કામ છે આ પ્રમાણે જે કરતો નથી તે જગતમા હોવા ન હોવા નથી તે બન્ને સરખુ જ છે માણસોના સમુદાયમા વર્ત્યા શિવાય પરસ્પર અને પરમાનન્દ જેનુ ખરી રીતે જ્ઞાન મળશે નહિ વધારે શુ પણ માણસોના જથ્થામા રહી કામ કર્યા શિવાય પોતાની યોગ્યતા થઇ શકતી નથી

પોતાની ખરી યોગ્યતા સમજવી એજ જગતમાં મોટું ડાપણ છે તે સમજવાથી ઘણા ફાયદા થાયછે તે ન હોવાથી ઘણુ નુકશાન છે જગમા દ્વેષ અદેખાઇ વગેરે બાબતમા પોતાની યોગ્યતા ન સમજવી એજ કારણ છે સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી મનુષ્ય ભવચક્રમા ફરી અનેક દુખ ભોગવેછે પણ હું કોણ મારી યોગ્યતા શુ ક્યા પ્રકારે વર્તવાથી મારૂ હિત છે વગેરે બાબતનો વિચાર કરી તે પ્રમાણે વર્તે તો સસારમાથી પાર પડે પોતાની યોગ્યતા શુ પોતાની સ્થિતિ શુ આપણાથી ક્યુ કામ કરી શકાશે અને ક્યુ નહિ થઇ શકે એ સમજવાની દરેક મનુષ્યને જરૂર છે જેને અનુભવથી જ્ઞાન મેળવવુ હોય તેણે હમેશ બીજા પાસે શિખવુ જોઇએ પોતાથી વધારે અનુભવીપાસે શિખવુ એ અપમાન છે એમ સમજવુ નહિ

પોતામા વધારે સમજણ શક્તિ આવે એ અનુભવનુ ફળ છે આ સસાર અનુભવ શિખવાની શાળા છે અને તેમા અનેક સકટો પ્રસગ એ શિક્ષક છે તેને લીધે માણસો ઉદ્યોગ મનોનિગ્રહ વિપત્કાળમા ધૈર્ય અધ્યવસાય જિતેન્દ્રિયતા પ્રેમ ઈશ્વરપર પ્રીતિ વગેરે ગુણ શિખેછ

અનુભવથી એટલુ સિદ્ધ થાય કે કોઇ

મોટુ કાર્ય કરવાટાણે પ્રથમ પોતાના મનની છિતક્રા જોઇએ મોગ કાર્યમા શરૂવાતમા સકટ નહિ આવે એમ બનેજ નહિ સક ટોને સહન કરી આગળ જશે તેજ વિજયી થશે તેજ ઉત્તમ મનુષ્ય સમજવો આ પ્રમાણે ભર્તૃહરિએ ઉત્તમ મનુષ્યનુ લક્ષણ કહ્યુ છે

प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचै

प्रारभ्य विघ्नविहता विरमति मध्या ।

विघ्नै पुन पुनरपि प्रतिहन्यमाना

प्रारभ्यमुत्तमजना न परित्यजति ॥

અર્થ—હલકા નીચ અ થવ્ આનઞ આ બીકથી કાઇ કામની શરૂવાત કરતા નથી મધ્યમ હોય તે કરેછે પરતુ અડચણ આવે છોડી દેછે પણ ઉત્તમ જન અનેક વખત સઙ્કટ આવે તોપણ આરભેલુ કામ મુકતા નથી

કોલબસે નવીન મહાદ્વીપ શોધવાનો આ રભ કર્યો ત્યારે અનેક પ્રકારના સકટો આવ્યા હતા અજ્ઞાની લોકો હસીને તેને અનાદરતા હતા ખારવાઓએ નિરાશ થઇ તેને સમુદ્રમા નાખી દેવાનો વિચાર કર્યો પરતુ તેની ધીરજ અને પરાક્રમ અનાદિ હતા તેનાજેવી ધીરજનો દાખલો ઇતિહાસમા ભાઈ કેકાણે મળશે નહિ ચદન ઘસ્યા શિવાય સુગધની ખબર પડતી નથી તેમ સોનાને તાવ્યા શિવાય તે તેજ કરતુ નથી તેમજ સકટો આવ્યા શિવાય સદ્ગુણના ખરા રૂપની ખબર પડતી નથી સકટો સહન કરવા એ સારી પ્રાપ્તિનો અભ્યાસ છે જેથી જ મથી દરેક આરંભમા પુરતુ હોવા છતાં કાઇ મોહોટુ કાર્ય કર્યું હોય એવા દાખલા થોડા હોય છે, પરતુ સકટો વિપત્તિ સહન કરીને ઉદય પામેલા પુરૂષોના દાખલા ઘણાજ છે પ્રથમજ જો કામ સારૂ થઇ જાય તો માણસ આળસુ થઇ જાય, પરતુ વારવાર કાર્ય બગડવાથી વધારે ઉદ્યોગ કરી વિલક્ષણ મહત્ કાર્ય કરી શકેછે ઇતિહાસમા એવા દાખલા ઘણા છે ખરા પરાક્રમીપર પરાજયથી હલાણુ થાય તોપણ તે ધીરજથી પાછી દેખાડ્યા શિવાય રહેતો નથી. કેટલેક ઠેકાણે જમીન બાળ્યા પછીજ બીજ સારૂ થાયછે તેમ સકટો માણસોના હાથથી સારા કાર્ય કરવામા કારણ થાયછે

ઇગ્લડમા પ્રસિદ્ધ ગ્ર થ કાર જૉન્સન ગોલ્ડસ્મિથ અને બનિયન એમનીપર દરિદ્રતા તથા કારાગૃહજેવા સકટો આવ્યાં તેજ તેમની કીર્ત્તિના કારણ થયા ઇગ્લડના મુખ્ય પ્રધાન ડીઝરાયલીની એક આખ્યાયિકા દાત છે કે પહેલા તેણે પાર્લમેટ સભામા ભાષણ કર્યું ત્યાં તેને બોલતા આવડ્યુ નહિ ત્યારે તેણે કહ્યુ કે 'આજ તમે મારૂ ભાષણ સભળતા નથી પણ હુ તમારી પાસે તેજ વખત સભળાવીશ પછી તેણે એવો ઉદ્યોગ કર્યો કે આખા ઇંગ્લડમા તે એક ઉત્તમ વક્તા કહેવાયો

ઉદ્યોગ કરવો એજ મનુષ્યનુ કામ છે ઉદ્યોગથી દરેકને સ મે ભાગે વિજય મળશે તેમ નથી ઘણુ કરીને વિજય કરતા પરાજય ઘણો હોયછે પરતુ એટલુ ખરૂ છે કે, જય થવાનો

હોય તો ઉદ્યોગથીજ મળે આળસથી કંઇ દિવસ નહિ થાય જગતમાં સુખી અથવા દુખી રહેવુ તે પોતાના મનપર છે મન સંતોષમાં રાખીએ તોઆનંદ સુખ જ, અસંતુષ્ટ ગણીએ તો સન દુખજ છે સજ્જનોને દુખ દુર્જનોને સુખ જેવી ચમત્કારિક વાતો જગતમાં ઘણી છે તેના પૂરપૂરા ખુલાસાની આપણે ખબર પડતી નથી એટલામાટે પરમેશ્વરપર વિશ્વાસ રાખી સદ્વર્તની થવુ એજ આપણુ કર્તવ્ય છે એ કર્યા પછી કોઈની બીક નથી જો પોતાના મનદેવતાથી બીના ન હો એ એને જ ખરાબ થવુ ન હોય તો હે મન તાર લીધ જાના રનાની જરૂર નથી સ્ત્રી પુત્ર સહોદર આ જ હોય સુખ દેનાર પરંતુ મનુષ્યે ...

नामुत्र हि सहायार्थं पिता माता च तिष्ठत ।
न पुत्रदारा न ज्ञातिर्धर्मस्तिष्ठति केवल ॥
तस्माद्धर्मं सहायार्थं नित्य सञ्चिनुयाच्छन ।
धर्मेण हि सहायेन तमस्तरति दुस्तरम् ॥ २ ॥

અર્થ—પરલોકમા સાહાય્ય કરવા મા બાપ પુત્ર, ભાર્યા કે ભાઇ આવતા નથી ધર્મ માત્ર ઉપયોગી થાયછે એટલામાટે પરલોકમા સાહાય્ય થવામાટે હમેશા ધીરે ધીરે ધર્મનો સંચય કરવો ધર્મના સાહાય્યથી બીક એવા સંસાર દુખથી મનુષ્ય છૂટે છે

જેમ નિશ્ચિત મનુષ્ય દિવસનુ કામ પૂરુ થયા પછી નિરાંતે ઉંઘે છે તે પ્રમાણે જે મહાત્મા કામાદિ મોટા શત્રુને વિવેક રૂપ થી પરાજિત કરી સારા વર્તનથી રહે તે મરણસમયે વખતે નિરાંતે ઇશ્વરનુ સ્મરણ કરતે જ દેહનો ત્યાગ કરી પરમેશ્વરના અંશમા મળી જશે એજ પરમાત્માએ ગીતામા અર્જુનને કહ્યુ છે કે—

अतकाले च मामेव स्मरन् मुक्त्वा कलेवरम् ।
य प्रयाति स मद्भाव याति नास्त्यत्र संशय ।

It is easy to live in the world after the world s opinion—it is easy in solitude to live after our own but the *great man* is he who in the midst of the crowd keep with perfect sweetness the independence of solitude

EMERSON

वैदिकविवाहसंस्कार.

લેખક—શ્રીયુત શાસ્ત્રીજી હાથીભાઈ હરિશંકર-

'વિદ્યાવારિધિ'—જામનગર

(અનુસંધાન પ્રથમ વર્ષના ત્રીજા અંકના પૃષ્ઠ ૧૧૫ થી)

ज्ञातिभ्यो द्रविणं दत्त्वा कन्यायै चैव शक्तितः ।
कन्याप्रदानं स्वाच्छन्द्यादासुरो धर्म उच्यते ॥
इच्छयान्योन्यसंयोगः कन्यायाश्च वरस्य च ।
गान्धर्वः स तु विज्ञेयो मैथुन्यः कामसम्भवः ॥
हत्वा छित्वा च भित्त्वा च क्रोशन्तीं रुदतीं गृहात् ।
प्रसह्य कन्याहरणं राक्षसो विधिरुच्यते ॥
सुप्तां मत्तां प्रमत्तां वा रहो यत्रोपगच्छति ।
स पापिष्ठो विवाहानां पैशाचश्चाष्टमोऽधमः ॥

યથાશક્તિ વરને ભાગનિ વસ્ત્રથી વીંટાળી તેનું પૂજન કરી વિદ્યા તથા શીલથી સંપન્ન એવા વરને બોલાવી સત્કારપુરઃસર તેને કન્યાદાન કરવું તે બ્રાહ્મવિવાહ-(પ્રથમ કલ્પનો ઉત્તમ વિવાહ) કહેવાય છે. યજ્ઞ આરંભ્યો હોય અને તેમાં શાસ્ત્રરીતિ કર્મ કરાવતા ઋત્વિજને વસ્ત્ર આભરણાદિકથી ભૂષિત પુત્રીનું દાન દેવું તે દૈવ (વિવાહ) ધર્મ કહેવાય છે. એક અથવા બે ગોમિથુન વરપાસેથી ધર્મપૂર્વક લઈને વિધિવત્ કન્યાદાન કરવું તે આર્ષ (વિવાહ) ધર્મ કહેવાય છે. તમો બન્ને વરકન્યા સાથે રહી ધર્માચરણ કરજો એમ બોલીને વરના સત્કારપૂર્વક કન્યાપ્રદાન કરવું તે પ્રાજાપત્ય (વિવાહ) વિધિ કહેવાય છે.

કન્યાના માબાપને ધન આપીને તથા કન્યાને પણ યથાશક્તિ દ્રવ્ય આપીને સ્વચ્છંદતાથી જે કન્યા પરણવી તે આસુરધર્મ કહેવાય છે. કન્યા તથા વર એકબીજાની ઈચ્છાથી સંયોગ પામે તે ગાંધર્વવિધિ જાણવો. આ પ્રકારમાં કામજન્ય અને મૈથુનપ્રયોજન છે. કોઈને મારી છેદી ભેદી રોતી અને બુમો પાડતી કન્યાને તેના ઘરથી બળાત્કારે જે હરી લઈ જવી તે રાક્ષસવિધિ કહેવાય છે. સુતી અથવા નિશામાં બેભાન અથવા અસાવધ અવસ્થામાં પડેલી કન્યાને એકાંતમાં જઈ ઉપગમન કરવું તે અતિ પાપિષ્ઠ અધમ પૈશાચવિધિ કહેવાય છે.

આ આઠ પ્રકારમાંના બ્રાહ્મ અને દૈવ પ્રાજાપત્ય તથા ગાંધર્વ એ ચાર આજકાલના વ્યવહારમાં પ્રચલિત જણાય છે. તેમાં પણ પ્રાજાપત્યવિધિમાં અપેક્ષિત સહધર્માચરણનું ધ્યાન દઈ આ તે વિવાહવિધિ બતાવવા ખાસ

અનુસરાતો નથી તેથી માત્ર આત્રેય ઋગ્ વ્યવહારમા ચાલતો છે ઋગ્વેદી બ્રાહ્મણોને પઠન ચાર વિભાગ મળતાત છે તથાપિ ૨ એ ને પતત્રસગમા મ ગ્રસ્તા નહિ ને ૬ ૫ મનનો ગ્રસગ તથા ઉપ જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રજ્ઞાપ્યવિધિનો પ્રસગ પ્રમ છે અને આ વિધિ કે જેમા ગ્રપાર્થી તે ગ્રસા એ તૈત્તિરીય વેદાન વ્યાખ્ય કે એનો ૨ લા મુનિઓ ૨ ઉદિ ઘ હોય છે । ઘર માસુ વ્યાસ અને પગાર એ જેકે વિભાગ ૧ । ૨ વ્યાખ્યા ૭ ૫ ૧ તેમા સા ગણી પહિયાદિ ર્વો ૨ છે તેથી ૨ મગાળા મેનનન ૯ ૨ ૨ નેચા ૭ માન વિવાહવિધિ જો ગીએ તેવો ચાલનમામા પ્રાપ્તવિવાહજ છે રાત્રે ઉગે એનીજ ગ્રમતા લખેલી છે

અનુક્રમે આઠ દેર ઘાઈ અને ગ્રાજપત્ય આ ચારે વિવાહથી થયેલ સાતકર્મસતતિ બ્રહ્મતેજસ્વી અને શિષ્ટપુરૂષ હૈ તે આદર આપે તેવી ધાર રહી તે । દેવઆદિ ગુણ તી મનવતી થતી તેની અને સર્વ ભાગસપ૧ ધર્મિષ્ઠ હોઈ શતાયુ થાય આર્ષીના ગ્રાગ નિગ્ર વિવાહથી થયેલી ગ્રજ દુષ્ટ ૩ મર ગોનના ક્રાન્તુ ઓ ધર્મ તો ૧ ગ્મા થાય અનિ ૨ આસુરવિવાહથી ગ્રજ અનિષ્ટ થાય છે ઓ નિદ્ય પ્રીતિવાહથી ગ્રજ નિદ્ય થાય છે નિંદ્યવિવાહાની ગ્રપત્તિ નિત્ય ક્રિયાઓના લેપથી વેદાધ્યયનના અભાવથી અને બ્રાહ્મણોના શરણના પરિત્યાગથી ભાગ ગુણ ૫ ૧ હીન ગુ ગતી જાય અથાત્ જો ઉક્ત મોમા ૧ન ગતી ૫ જો આવે વેદાધ્યયન ગી જાય ગ્રહ્મ મ ન મરાવ

વિવાહમાં નામ ન લેનારે ક નાર પ્રાજ એક દિવસ ઉપવાસ વો તથા ગાન્ધર્વ વિવાહમાં ભાગ લેનારે ત્રણ ઉપવાસ કરવા અને આસુર તથા પૈશાચ વિવાહમાં તા નાર નેનારે તો ચાંદ્રાયણ કરવું જોઈએ આવી રીતે એ ચા પ્રકારની નિંદ્યતા શાસ્ત્રી છે. પ્રથમના ચારમાં પણ બ્રાહ્મવિવાહની શ્રેષ્ઠતા સાની તેના ઉત્તમ ફળ ના ધર્મશાસ્ત્રોમા વર્ણવેલા છે

ब्राह्मण तु विवाहेन या हि कन्या प्रयच्छति।
ब्रह्मलोक मजेत् विप्र ब्रह्मासुरपूजित ॥

हेमाद्रिः।

બ્રાહ્મવિધિથી જે પાણિગ્રહણ થાય તેનાં અભ્યુદય થાય તેનાં પાછળ મહાભારતમાં પણ કહેલું છે —

अद्य देवालयता ताना यज्ञ स्याम ग ।
शतायुषो ब्राह्मणास्ते भिनेरा पङ्क्तिपावना ॥

બ્રાહ્મવિવાહથી પરણેલી સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલા તથા વેદસામ શાસ્ત્ર જાણનાર ના બ્રાહ્મણો સંતાન અને પત્નીની પણ પવિત્ર કરનાર જાણવા મનુ ના વાક્યમાં ન છે કે—

ब्राह्मप्राजापत्य[illegible]

મારો આઠ પ્રકારના છે પણ તેઓની મધ્ય પાણિગ્રહણાદિ સમયપર્યન્તની ગૃહ્યસૂત્રોનાં વિધિ પૂર્ણ તિ તો સમાનજ છે આ ઉપરથી મા ન ના વિવાહની આ પદ્ધતિઓથી શા નિત થાય બ્રાહ્મવિવાહની સ્વરૂપ અને ન પોતી પ્રસિદ્ધ થાય છે તરીકે આ ન તથા એજ સમય સર્વત્ર પ્રચાર ત્યાર કરવામાં આવે અને બીજ ના ગુણમાન દરેક બાબતે પ્રથમ સ્વયંવર નું જ સ્વયંવર રીતિ માત્રક્ષત્રિયોમાંજ હતી તે પણ ગૂઢ સમયોમાંજ ક્ષત્રિયોમાં ઉપ યોગ થાય બાબતે બ્રાહ્મણને તે વિષે નિષિદ્ધ પણ ભારત આદિ ગ્રંથ ઠાર ૧૮.

न च विप्र ब्राह्मणाग क्षत्रिय वरण प्रति ।
स्वयंवर क्षत्रियाणामिती प्रथिता श्रुति ॥

બ્રાહ્મણોમાં તો પોતાની ઇચ્છાથી વર-વાનો અધિકાર નથી સ્વયંવર માત્ર ક્ષત્રિયોનો જ માટે છે એવી પ્રસિદ્ધ મતા છે દેવીભાગ વતના તૃતીયસ્કંધના ૨૮ ના અધ્યાયમાં—

स्वयंवरस्तु त्रिविधो विद्वद्भि परिकीर्तित ।
राज्ञा विवाहयोग्यो वै नान्यथा कथित किल ॥
इच्छास्वयंवर श्चान्यो द्वितीय पणसंज्ञित ।

ભૂલી જતા શીખો!

(હરિગીત)

એ સ્નેહીઓ–આનો ર ા ા–સંસારિ ા–મ ુ ે લગે
આનો બનાવ શાં એ–ભૂલી ાનો–આપને
શીખ્યા હશો નિજ સ્મરણ–શક્તિ–તી ા–ની પુ બનાવના
પણ શીખને–ભૂલી જવુ–એ પણ અમોલી છે કલા

ભૂલી જજો નિ –ક્લેશ ાયક–તાસ જે ગત જીવન તો
ભૂલી જજો કુતા–ભના ભ ા ક્રોધ વચન તો
વગાં બનજો–અપમાન કે અભિમાન ઇ થઇ ગયુ
ભૂલી જજો સહુ મૃતિ થકી–જે હૃદયને સંતાપતુ

ભૂલી જજો નિજ મિત્રની ભૂલો ભયંકર કે જરા
પણ યા ો અંતરે મ ુ ુ સ ાે તેહના
ઉજ્જ્વળ ા મ ર ની   ગુણો હમને ગમે
સ્મરણ રાખો તે ના ભૂલો ે દુખદ તે

ભૂલી જવાથી વ્યર્થ મનની વેદનાઓ વિરમશે
આ ા–નિ ામાં ચુમાતી–નુ ી તે ી
આરોગ્ય વૃદ્ધિ–શરીર–મ ની ાતિ સંતોષ થશે
સુખમાં જશે હમ જીવન–ને ો બનતા િ ીખે

ઉઠી સવારે ોજ ને– આ ે ે ર–દિવસ છે—
–ને ીતો નથમ કે અંતિમ િન તે આ ે છે
ભૂલી બધાં સ્મરણ તે દિ ા–વિ ામતા વિમરી ને
જો સહન થાશે ન એવું લઇ દિન સહુ જીવજે

જમનાદાસ ચૈન અમીયા

વિમલ વાત્સલ્ય

લેખ—શ્રીયુત ૭ ાનનાર હુગિનાન પ ના જુનાગઢ

(અનુસંધાન ગતા પૃ. ૮ થી)

પેંટ સાથી નાઠો ને થોડીવારમા પોતાને મકાને પાછો આવી પહોંચ્યો

ટૉમી તો તે વેળા ઉપતો હતો પણ તે આ વેળા કઇ બોલતો નહિ પણ પોતાનુ કામ બાકી હતુ તે કરવામા તે રોકાયો પોતાની સ્વર્ગસ્થ માતા નાગાજ ન થાય અને ટૉમીને બચાવાય એવો ૧૭ ર તો ૯૭ એને સુઝતો નહતો એ માતાએ તેના ઉંઢા આગે મ્હાસમાજ એને આજ્ઞા રી હતી કે ત્હારા પિતાની આજ્ઞાનુ ની ઉત્ વન ીરા નહિ વળી એ એમ પણ કહેતી ગઇ હતી કે 'મ્હારો જે અગ ૃથ્વીમા ટાયાો છે તેને વિરે કઈ ચિ તા કરની નહિ પણ મ્હારો બીજો અ ા આમારામ સ ા ા ત્હારી ઉપર દૃષ્ટિ રાખ્યાજ કરશે'' પેંને લાગતુ હતુ કે એ તેની માતાનો અગ્ર અ ર્જિ તેની આસપાસજ ફરતો હતો પરંતુ તે ક ો જોવામા આવતો નહિ તેથી તે ખર વ્હાન તો જે અશો એ ઓળખતો હતો અને જેને પૃથ્વીની અંદર ગખવામા આવ્યો હતો તેના ઉપરજ હજી જ્હેરિતુ હતુ અને તેનેજ હજી એ માનસિ દૃષ્ટિથી જોઇ ગચ્યો હતો એ માતા એને આ મુશ્કેલીમા કઇ મદદ નહિ કરી ? એવો વિચાર પણ ક્ષણભર એન આવી જતો જરાવાર આમ તે શાંત બેઠો રહતો એટલામા તેની નવી માતાનો અવાજ તેને કાને પડ્યો—

અલ્યા હો બળી બેસી રહ્યો છે? આ-વવા દે ત્હારા બાપને-પછી જોજે તને કેવા કામ પડે છે તે કામ કહીએ છીએ તે કરવુ તો પગ તુ નથી ને જ્યારે જોઇએ ત્યારે બેઠો બે ા ને બેઠો—

આ કઠોર શબ્દ સાભળતાજ તેનો શોક ઉભરાઇ આવ્યો તેની સ્વર્ગસ્થ માતાનુ પુનઃ સ્મરણ થઇ આવ્યુ પેંની બાએ પાછુ ચાલુજ રાખ્યુ ના ત્હારા કુતરાને આજ રાતે લઇ તો જઇને? એના તે પાચ પા ઉ કોણ આપનાર હતુ? હવે તો મને લાગે છે કે એવા કુતરા પાચપંદર હોયની તો સોનાનો ઢગલો થઇ જાય અલ્યા જોજે કોઇ બક્ષીસ આપે તો નાસીને મને આપજે હો-નહિ તો ત્હારી ખાલ ખેંચી નાખશે ત્હારા બાપાનો હાથ તો હાલ તંગ થઇ ગયો છે

પૅર બિચારો મુગો મુગો રામ રતો ગરો–એક પછી બીજુ અને બીજા પછી ત્રીજુ એની આ મા ઓ ધણી નથરો ગ્હેતા હેતીજ નહિ તેની સખ્યાભાગ પડતા છતા લાગી નહિ મગજમા પણ પૅરના વિચાર ની વાત ઉભ ગ તા છોકરાઓ અને છો કરીઓ મા ચાર તો તેમને મગ વાળુ એ ટેતા રતા એમ એ સમ યો હતો

રોગીના ખાટ તેના બાપે બોલીને એને દુનિયા ઝટ લઇ જવા તથા પૈસા આપે તે લાવવા ક્રમ રો

પૅરે ગામીના ગળામાથી સા ઢ બાંધી અને તેને પોતાની હાથમા લઇને વળી તે સ્તાનમણી ચ રો પોતાની માતાની કબર સામે આવતા ત્યા તે પાછો બેસી ગયો ઝાખો ઝાખો ન સ છ બને ઉપર પ તો હતા સામેની ભેખડી રે ગીઓ કાગળ વા ગાજેવી ખાતી હતી પ ળીઓ તીર્થી ક તા પાન પોતાના માથામા બ ઠ પેસતા હતા પર વિચારમાં મગ્ન હતો પણ ચ તો એને ઝળતો નહતો આખરે એની આખમા ઝળઝળીઆ આવી ગયા ને પાને સુતેલી પે તાની માતા –ઠક સ દે ા કહે નો તે સાભ ળવાને તે ઉત્સુ બનો ગયો

એટલામા ઓ એ વિચાર ર ઝી આ રો કે તગ તે બધ રજુવી વાત વળી ગયે હતો તેમાથી ટટાર થયો પોતાની માતાએ મરણપથારીમા તેને નજર સ્મરા ાધુ હતુ તે યાદ આ યુ દુષ્ટને પણ નજી મારી આપી સ્વગમા નથ નછે એમ એણે કહુ હતું તે સાન

ને ટામી–સ્વગ મા તો બહુ સુખ છે ત્યા આપણને કોઇ તની લાતો મારે એવુ નથી મારી માનો એક ભાગ ત્યા ગયો છે અને બીજા વળાઓ ાએ જતો હ ા તો ત્હારો મ ન નથ? સમ રો ગામી–મોત તો ત્યા જવુ ગમેછે?

ટામી તો બિચારો રુ ન ગીને એનો હાથ ચાટે તો ઙનો ને પુ છડી હલાવતો હતો

જે ટોમી પેના ા ગ્રને હારે તનહુ હ મરવા જનાર નથી તુ મને બહુ હાલો છે તેથી તને મારી મે ાજ માની પાસે મિહા મો ી ઙઉ તો કેમ?

ટોમી તો ઉ ચો ઉછળીને એને બાઝવા જતો હતો ત્યા રતો હતો–તેને એટલે ગ યો ઉભો રહે–જો ત્હારા મે ભામ જુદે જુદે તે તો જવાનાજ છે તે વિના બીજો કુ ર ા નથી

કુતરાની પુછડી તેના હાથઉપર વાગતી હતી તેથી તે જરા અધીરો થઇ ગયો

ચૂપ રહે તો જવુ ગમતુ તો નહિ હોય–પણ મને બીજો ર નો સૂઝતો નથી

એમ હેતો કહેતો એ ઉભો થયો અને માથા ઉપર નકાશના ચ મામુ ટગર ટગર જતા રહ્યા પછી એણે ટોમીને ઉચળીને પા સેની મરના ખાડામા નતો સુવાડયો તેની વળ ની ઝી ા આખોમાથી ચ ન ાહ લાન લાન ાિોના રૂ રમા બહાર આવતો હતો તેના ચા પ ા ભાનાની પગ ઉંચા પોતા હતા ો પૅટ કાઇ બોલતો ત્યારે તે હાથ હાથ રતા પૅટનુ મ્હો આ વેગા હિ પડી ગયુ હતુ તોો નિશ્ચય યો હતો કે

આમ મનુષ્ય છે તેથી તેને અણગમતુ બના તે કરે જતો હતો નગને સૂવાડીને તેણે પોતાના ગજવામા હાથ નાખ્યો તેમા મોઆતા ખોળના ટોળી જેટલુ હાથ આવ્યુ તે વડે એના ચાર પગ એણે બાંધ્યા અને પછી બીજા ગજવામા હાથ નાખીને એ પડો કાઢ્યો તે વડે એનુ મ્હો બાંધી દીધુ

ટૉમી બિચારો એમ સમજતો હતો કે પોતાનો ... આ કોઈ નવી રમત છે તેથી પોતાના ... હતુ અને પગ જકડાઈ ગયા હતા તોએ ઉંચી જ નજર ... સામુ જોયા કરતો હતા

આસપાસ સર્વ શાન્ત હતુ તેથી પાસેના ... થતો તેનો પણ સ્વર ... એવી સ્થિતિમા અને ... લગભગ આઠ વાગનાનો સુમાર થયો એટલે ઉઠ્યો ને પોતાના હાથ તેના ... આણીના શરીરઉપર ફેરવતો ફરવતો કહેવા લાગ્યો કે—

"ટૉમી! આજ તો તુ નક્કી સ્વર્ગમા આળપાસે પહોચી જવાનો હો!'

પોતાનાથી તેનો વિયોગ ખમી શકાશે નહિ અને પાછો આવશે તે પહેલા તો તેના પ્રાણ ઉડી ગયા હશે એ વિચાર આવતા તેનુ વ્હાલ વધવા લાગ્યુ તેના શરીરઉપરથી પોતાનો હાથ ખસેડી લેવાનુ તેને હવે મુશ્કેલ થઇ પડ્યુ ટૉમી ... ઘણા પ્રયત્ન કરતો હતો પણ બિચારો થાકીને પાછો પડતો ... લાગણી એટલી વધી ગઇ કે આખરે તે તેની પાસે ... પોતાનો હાથ તેનાઉપર રાખીને સૂઈ ગયો અને ઘણો ... આજ તે મન મૂકીને રોઇ પડ્યો જગતમા હવે તેનો ... રહેશે નહિ એ વિચારે તેનુ હૈયુ ભરાઈ આવ્યુ વળીવારે તે તેના ... જાગતા ... અને ... નહિ હોય એટલામા તે ડાક્તર ... આવી પહોચ્યો

ડાક્તર સાહેબ આતુરતાથી તેની વાટ જોયા કરતા હતા તેમનુ મન તો એમજ હવે નક્કી થઇ ગયુ હતુ કે કુતરો ... મળોજ ... પોતાનુ પ્રયોગનુ કામ ચાલ... તરત જ આવેલો જોઈ આશ્ચર્યથી પૂછ્યુ— કુતરો ...?'

તે તો ... પેટે લાગ્યો ... દીધા તેના બે ભાગ તમે ઈજા કરો એમ હતુ તે તો મરી ગયો ને બીજો ભાગ હવે સ્વર્ગમા પહોચી ગયો હશે

આ શો લવારો કરેછે!—અર્ધ... સાચુ તુ તેને ક્યા સતાડીને આવ્યો છે'

મ્હે તેને કઇ સતાડ્યો બતાડ્યો છે નહિ એ જીવતો હોય તો તમે એના ઉપર ... વાપરો તે મ્હારાથી ખમાય નહિ તેથી મ્હેજ તેને મારી નાખ્યો

ડાક્તરના મ્હોમાથી ... અપશબ્દ ... ની ગયો અત્યારસુધી તો કુતરો મળી શકતો નહતો અને આ એક મળ્યો તે પણ આમ જતો રહ્યો તેથી એ બહુ ચીડાઇ ગયો

'શુ ત્હે એને મારી નાખ્યો?'

હા તમે એને જીવતો ચીરાવવા આવના હતા તે હુ સમજતો હતો, તેથી હુ એને ... માગતોજ ન હતો.'

પણ ત્હે એને મારી શુ કામ નાખ્યો?"

ાપ્ટકે ન્મા ાદે તે ઊમરાો ાાાની પાગે બેસાડીને તો મનની વાત નાાાના રી નન કયો

ગો એ બહુ નદાને હતા નો એનુ દુ ખ મ્હારાથી જોઇ શકાા ેમ ા હતુ તેથી મ્હુ ેે મ્હારે મતાપાગ મોકલી ોીાા તમે સાભળ્યુ તો ર ો કે હુ ટાપા સ્વગ મા જાશે તો આ બિચારાએ ાાપાપ ્ીાં હતા કે એને સ્વગ ન મળે?

શા ટ ુ હ પ આ સાભળી ગિગઇ ગા ગ્યુ તેમણે કઇ ઉત્તર ન ્ના ો તેથી ોેગો વધારે રિ મત આવી

' એણે સાહેબ! તમારુ શુ બગા ા હતુ કે તમે એો એવુ દુ ખ દો લાગતા હતા '

ોમ હેતો કહેતો એ ગે મ ઉના થ ગયો અને પોતાના હાથ ન ા ગો ેના લાગ્યો "— એની જ સાએ સાહેબ ાા ોો હુ ડુત ાના ગ્યા ા ારાકાર ત આરી શા નહિ અજમાની શ ા!

ાગર આ સાભળી આમ ૮ બની ા ોના ાાગાગી ાાાથના ઉ ગાર નીકળ ગયા તોબાળ જે બોલતો હતો તે સાચ ાગ થી જ—ગોી એો હવે ખાના ય ોાતાના હાના બાળીબદલે પાનાનો બાર આપવાને તે તૈયા હતા!

હાના ાાપો ાગમતો નથી અને નવી માો મા પ ા ાઅ ારે થ ા પ ો ુ તોપડી ાાપ મને ાાખા ને ાા બાપને પાવ પાા આપો તેમા શુ ખોટુ ્ર મને શ ો તો એનુ ાા ેને મ્હારે એન જાઇને હા દાવો બાગ છે મા એની ર ત આપ ને દુ ન ો તરત પાચ્છ આવતો રહીશ

ા ટ નુ હૈયુ કોરવી ધમ વા ાગ્યુ તેનું ાન આ માની ને માટે મેટલ વધ્યુ કે તેણે તેને પોતાની ગો મા એવી ોીધો—નનુ ી ખાત ખાટ આમ ન મોાન્ટુ મો આવો નિ ૮ અમ ાાર મ્હારીસામે આવી રીતે નેવા ન ારે

(ચાલુ)

હિત-વચનો

(૧) લાગ અને બુદ્ધિ ાના આપ્યા આપી શકાતા નથી

(૨) નાણ એ કા ાધન નથી પ ુ તે મેળવવાની ો ોગ્યતા તે ધન છે

(૩) ભવિષ્યમા મળવાના ધનની આશાએ મળેલા ધનને ખરચી નાખનાર અ ાનનનો કહેવાય છે

(૪) ાો ૧ આચરણવિના ાાી પુરુષનો લાગ કરતી નથી

(૫) ખરાબ સ્થિતિને મટા વના ઉપાય કરનારા સ ય પુરુ ૮ હોય છે

શીતકાળ (શિયાળા)નું વર્ણન

જે તાપ ઉષ્ણસમયે ન કદી ખમાતો જે દુઃખહાનિ જનમાં સઘળે ગવાતો
તે સૂર્યતાપ જનને મન આજ ભાવ્યો, ઠંડીતણો સમય સાવ સમીપ આવ્યો ૧

ઝીણાં સુવસ્ત્ર જન અંગવિષે ન ધારે જાડાં સુવસ્ત્ર સુખ નિ મન વિચારે
અત્યુષ્ણ અગ્નિ પણ અમૃતતુલ્ય માન્યો ઠંડીતણો સમય સાવ સમીપ આવ્યો ૨

જોકે મને અધિક શીતપણું દમે છે અગ્નિતણું તપ પિ અન્તર જો રમે છે
રાત્રિ વિશેષ થાતાં દિન મ ભારે ઠંડીતણો સમય સાવ સમીપ આવ્યો ૩

પ્રભાતણો નહિ નિયમ જણાય પૂરો તે પોયણીય દિમે સઘળો અધૂરો
આ દેખતાં સમયને નિજ મુખ્ય જાણ્યો ઠંડીતણો સમય સાવ સમીપ આવ્યો ૪

જેવા હરે ગુણથકી મન સજ્જ લોકો તેવા હરે મનવિષે પઝાર શોકો
દેખાય ગવથ ડોલર ખમ ફૂલ યા ઠંડીતણો સમય સાવ સમીપ આવ્યો ૫

ભારે સુગંધથી ભરેલ ગુલાબ ગોભે જે દેખતાં જનતણું મન ખૂબ લોભે
કાળા છતાં ગુણથી તે પ્રિય ચિત્ત લાગ્યો ઠંડીતણો સમય સાવ સમીપ આવ્યો ૬

યાત્રાળુ હર્ષવિ વિદેશ જના ચહે છે આ કાળને ઉચિત યુદ્ધવિષે કહે છે
સૌ નાના વર્ગ ઘણા જન ખેડ ચાલ્યો ઠંડીતણો સમય સાવ સમીપ આવ્યો ૭

મોરીતણા સ્વરથી રાગીગો વધારે લોકોતણા મન હરે જન એમ ધારે
આ કાળનો ઋતિ સર્વ ઘણો વખાણ્યો, ઠંડીતણો સમય સાવ સમીપ આવ્યો ૮

રેવાશિશુસુત સ્મરણના રચેના આ શ્લોક જેહ ઝરો મુખમાં રહેના
તે ઈશના ભજનથી નહિ જો વિરામે તો શીતકાળતણું દુઃખ કદી ન પામે ૯

શાસ્ત્રી કેશવલાલ રેવાશંકર—જામનગર

ઉત્તમ આચારવિચારની શિથિલતાના માઠા ફળ

લેખક—શ્રીયુત ગોકળદાસ રામકૃષ્ણ મહેતા—જામનગર.

(૨)

(અનુસંધાન—પ્રથમ પુસ્તક અંક ૮ ના પાના ૨૯૭થી)

ઉત્તમમાર્ગ ચાલવાની પ્રેરણા કરતી તે મિત્રકાર્ય છે તથા હીનમાર્ગ ચાલવાને લલચાવવું તે શત્રુકાર્ય છે કામ લોભવગેરેને આત્મશત્રુ ગણવામાં આવે છે તેનું કારણ એ છે કે તેઓ પ્રાણીને યોગ્ય રસ્તાપર ચાલતો અટકાવી અયોગ્ય માર્ગે ચાલવાને લલચાવે છે લલચાવનારા તેઓને એટલામાટે કહીએ છીએ કે પ્રાણી અયોગ્યમાર્ગે ચાલતી વખતે એમ નથી ધારતો કે હું અયોગ્ય માર્ગે ચડ્યુ અને આનુ પરિણામ ખરાબ આવશે તે તો એ આ શત્રુઓએ વિપરીત દૃષ્ટિવાળો કરી દીધેલો હોવા શક્તિવાળો બનેલ હોવાથી એમ જ સમજે છે કે હું પ્રથમ અયોગ્યમાર્ગે ચાલતો હતો ત્યાંથી પાછો ફરીને આ યોગ્ય માર્ગે આવ્યો તે ઠીક કર્યુ છે આમાં હું સુખી થઇશ પરિણામે આમાં મને ઘણો લાભ મળશે એવી ભાવનામાં તે દૂબેલો હોય તેથી તે આત્મશત્રુઓ મારફતે મળતી પ્રેરણાને મિત્રભાવવાળી ગણીને જ પરિણામમાં તેને પાયમાલ કરે છે પાસે પુષ્કળ પૈસો હોવા છતાં ઉત્તમ સંગતિ શાસ્ત્રસેવન અને ધર્મશ્રદ્ધાના અભાવને લીધે ઘણા મનુષ્યો તે પૈસાને અવળે માર્ગે ખર્ચે છે તેમાં તેની અયોગ્ય કામનાઓનો દોર જ અને તે પૈ-

સાનો સદુપયોગ કરી શકતો છે તેમાં કારણરૂપ તેનું કંજુસપણું છે આ બેમાંથી એક પણ દોષ હોય ત્યાં ધનવાનપણુ છતાં ધનની ધર્મમાર્ગમાં ન હોવાથી અધમ ને આગળ જતાં આપત્તિઓનો અનુભવ કરવો પડે છે તે જણાવવાને કહ્યું છે કે—

अदत्त्वा पितृदेवेभ्यो विप्रेभ्यो मनुष्यो ध्रुवम्।
सधनो म्रियते पापः स याति नरकान् बहून् ॥

જે ધનવાન પુરુષ પોતાની પુણ્યવૃત્તિના અભાવને લીધે પાપવૃત્તિના પાશમાં ફસાયેલા પૂતળાની પેઠે તે પાપવૃત્તિ જેમ નચાવે તેમ નાચનારો થયેલો હોવાથી પુણ્યમાર્ગમાં અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ, તો કર્તવ્ય માર્ગમાં—શાસ્ત્રવિહિત સત્કર્મોમાં—પોતાનો પૈસો ખર્ચી શકતો નથી તે તેમ કરીને એટલે પિતૃ અને દેવના ઉદ્દેશથી કાંઇપણ નહિ વાપરીને બ્રાહ્મણોને પણ કાંઇ નહિ દઇને અને પોતાના મનુષ્ય-બાંધવોમાં પણ કાંઇ નહિ વાપરીને મરણમાં ઘણાં નરકમાં જાયછે

પિતૃઓના ઉદ્દેશથી પિંડદાન બ્રાહ્મણભોજનવગેરે શ્રદ્ધાપૂર્વક કરવું એ પ્રત્યેક ગૃહસ્થનેમાટે આવશ્યક છે પિતૃપૂજનનું ફળ શાસ્ત્ર આપણને આ પ્રમાણે જણાવે છે કે—

आयुः प्रजां धनं विद्यां स्वर्गमोक्षसुखानि च।
प्रयच्छन्ति तथा राज्यं नृणां प्रीताः पितामहाः ॥

પ્રસન્નતાને પામેલા પિતૃઓ, મનુષ્યોને આયુષ, સંતાન, ધન, વિદ્યા, સ્વર્ગ, મોક્ષ, સુખો અને રાજ્ય એ સઘળું આપે છે. અધિકારપરત્વે આમ જુદા જુદા ઉત્તમપ્રકારના ફળો આપનારા પિતૃઓનું ઉપાસન કરવામાં અનાદર રાખી રહેવું એ પોતાનીજ હાનિ કરનારૂં પગલું છે. મનુસ્મૃતિ વગેરે પ્રતિષ્ઠિત આર્ય ધર્મશાસ્ત્રો તેને માટે ઘણીજ આવશ્યકતા જણાવે છે અને વિસ્તારપૂર્વક પિતૃપૂજનના પ્રકારો દેખાડે છે. પિતૃપૂજનની પેઠે દેવપૂજનની પણ આવશ્યકતા છે. સંધ્યા કરી ગાયત્રીજપ કરવો, શિવ વિષ્ણુ વગેરે પોતાના ઇષ્ટદેવનું ઉપચારપૂર્વક પૂજન કરવું, હોમ કરવો એટલે તે તે દેવના નામોચ્ચારણપૂર્વક અગ્નિમાં આહુતિઓ દેવી અને તે તે યજ્ઞકર્મના પ્રસંગમાં આચાર્યાદિ બ્રાહ્મણોનો તેમની તેમની યોગ્યતાને અનુસરીને શ્રદ્ધાપૂર્વક સત્કાર કરવો આ સઘળું યથાશક્તિ દરેક આર્ય ગૃહસ્થને માટે અતિશય આવશ્યક છે. નિર્ધન ગૃહસ્થો જેમાં પૈસાનું ખર્ચ ન થાય એવી એવી સઘળી ધર્મક્રિયાઓ તનથી અને મનથી કરી શકે છે એટલે માત્ર એમની શક્તિ—અને શારીરિક બળથી તે કરે તો તેનું તેઓને પૂરૂં ફળ મળી જાય છે પરંતુ જેઓને પૈસાની સગવડ હોય છે તેઓ તે તે ધર્મક્રિયાના અગ્રરૂપ ધનસાધ્ય સામગ્રીનો લોભ અને શાવી નહિ લેતાં નિર્ધન ગૃહસ્થની પેઠે તનથી અને મનથી કરે છે તોપણ તેનું તે ધર્મકર્મ નિષ્ફળજ ગણાય છે અને નિર્ધનોને જે લાભ તન અને મન ખર્ચવાથી મળે તે લાભ ધનવાનને તન અને મન ખર્ચવા છતાં પણ મળતો નથી કારણકે તેની ધન ખર્ચવાની શક્તિ છે છતાં તે લોભથી ખર્ચતો નથી વળી લોભ અને શાતા નાસ્તિકપણું પણ ગમે ત્યાંથી લાગી જનારૂં હોવાથી તેવા ધનવાનો પિતૃપૂજન અને દેવપૂજનમાં શ્રદ્ધાવાળા પણ રહી શકતા નથી તેથી તેઓ તે કર્મનો ધીમે ધીમે ત્યાગ પણ કરી દે છે એટલુંજ નહિ પણ પોતે તેનો ત્યાગ કરેલો હોવાથી ધીમે ધીમે તેની ત્યાજ્યતાના કારણો પણ નાસ્તિક યુક્તિઓમાં આગળ વધતા રહી શોધતા જાય છે અને તેનો સંગ્રહ કરતા જાય છે તથા પ્રસંગે પ્રસંગે તેનો ઉપયોગ કરતા જાય છે અને પાખંડના વાદ ... માંજ પુરૂષાર્થસિદ્ધિ સમજી દુર્ગતિના દરવાજાની નજીક નજીક આવતા જાય છે. શ્રાદ્ધ કરવા એ એક જાતની મૂર્ખાઈ છે, બ્રાહ્મણોએ પોતાના સ્વાર્થને ખાતર લોકોને ભરમાવેલા છે, એમજ ... કરી તેના ઉદ્દેશથી દાન ખર્ચ કરવું તેમાં પણ બ્રાહ્મણોએ પોતાનોજ સ્વાર્થ તાક્યો છે વગેરે વગેરે અને પરિણામે હાનિકારક નાસ્તિકપણાના તર્કોથી જગતમાં નવો માણસ વધારે વધારે ફસાતો જાય છે તથા તેમ કરી પિતૃ દેવ અને બ્રાહ્મણોની નિંદામાં તથા તેઓના ...પમાં પણ તે ફસાય છે જેને પરિણામે તેને ચાલુ જન્મમાં અનેક આપત્તિઓ ભોગવવાઉપરાંત ભવિષ્યના અવતારોમાં પણ અનેક દુઃખો ભોગવવા પડે છે એમ આપણા આર્ય ધર્મશાસ્ત્રો કહે છે એટલુંજ નહિ પણ પુનર્જન્મને માનનારા સ્-

જૈનધર્મના શાસ્ત્રો પણ કહેછે કે પાપનું ફળ અનેક અવતારોમાં ભોગવે જ છુટકો થાયછે ધર્મહીન થતો પુરૂષ સ્વભાવભ્રષ્ટ થઈ અને ઉન્નતપણું બની જાયછે એટલે તે પ્રથમ આસ્તિક અને સત્શાસ્ત્રોનું સેવન કરનાર હોય તો પાછળથી ધનની વૃદ્ધિ આવેથી કુમાર્ગમાં તથા ધનનું હરણ કરનારા સ્વાર્થી લોકોના પાશમાં પડી નાસ્તિક અને દુષ્ટ માર્ગનું સેવન કરનાર નિકળે પણ ધન પોતાના સ્વભાવથી ચડી પણ ઉતરતું નથી એટલે તે તો વર્ષાઋતુમાં નદીમાં આવેલા જળની પેઠે જે તે રસ્તે ગતિ કરી લીધે સ્થાને ગયાવગર રહેતું નથી વર્ષાઋતુમાં વધેલું નદીનું જળ જો તેને સારી નેહેરને માર્ગે લઈ ઉત્તમ તળાવમાં તેનો સંગ્રહ કરવામાં આવે તો તે અમૃતરૂપે અનેકના ઉત્તમ જીવનરૂપ બનેછે અને તેમ કરવામાં ન આવે તો સમુદ્રના ખારા જળસાથે મળી નકામું થાયછે અથવા ખાડાની માં પહોંચે તો નાના નાના ખરાબ ખાડાઓમાં ભરાતું નહીં દુર્ગંધ બની કીચડરૂપ થઈ સુકાઈ જાયછે અને તેમ થતા થતા અનેક કીડા મંકોડાઓને પોષણ આપનાર બનેછે અને દુર્ગંધ ફેલાવીને આજુબાજુના નીરોગ માણસોના આરોગ્યને નાશ કરનાર થાયછે તેવીજ રીતે પૂર્વ પુણ્યોના યોગથી આપણા ધર્મમાં ફરમાવેલી કેટલા કૃપાપાત્ર થવાથી પુરૂષોની પાસે આવેલું ધન જો તે યોગ્યમાર્ગે વાપરતો નથી એટલે દેવ ગુરૂ અને ધર્મ સ્થાનો જેઓના ઉદ્દેશમાં વાપરેલું ધન તેના તેના વધવા અને તેના આગતાસ્વાગતના સર્વના અભ્યુદયના કારણરૂપ બનેછે તેમ બ્રાહ્મણોને ધર્મબુદ્ધિથી દાનમાં આપવાથી પણ તેનું જ ફળ આપનાર થાયછે તેમ ન બને નહિ અમુક તેમાં ખર્ચતો નથી તો તે ધન અધર્મની ખોજશાખમાં ખર્ચાય છે મમતની મારામારીઓમાં ઉડી જાયછે અથવા છળ કપટની છોળોમાં જઈ પડેછે માટે ધનનો ઉત્તમ વિનિયોગ તો એજ છે કે શાસ્ત્રોએ ભલામણ કરેલા ધર્મકર્મમાં પોતાની શક્તિને અનુસરી શ્રદ્ધાપૂર્વક તે વાપરવું તથા પોતાના અને પોતાના કુટુંબના લોકના ઉપભોગમાં તે લેવું પાસે ધનની સગવડ હોવા છતાં ઉત્તમ પ્રસંગોએ પણ પોતાની શક્તિને અનુસરી બ્રાહ્મણભોજન ન થાય તેમજ સગાંસબંધીઓનો પણ સત્કાર ન થાય તો તે ધનની સગવડ શું કામની? બ્રાહ્મણોનો સત્કાર કરવામાં ધન વાપરવું એમાં મૂળ મતલબ એવી છે કે તેથી વિદ્યા તથા ધર્મમાં મદદ કરી ગણાય. સગાંસંબંધીઓનો સત્કાર કરવાથી પરસ્પર સ્નેહની લાગણીનો સંબંધ રહેછે અને સારા માઠા પ્રસંગે તેઓ ખરી લાગણીથી મદદગાર થઈ પડખે ઉભા રહેછે અને તે સિવાય બીજા પણ સાર્વજનિક કામોની સંસ્થાઓમાં પોતાની શક્તિપ્રમાણે દીધેલું ધન ધર્મ અને જ્ઞાન વધારનારૂં થવાની સાથે દેશનરેશ્નના પોતાનું કુશળ બનાવવામાં હેતુભૂત થાયછે માટે આવો ઉત્તમ વિનિયોગ કરવાનો હવે અવસરે ઉપયોગ કરી ફરજ પણ બજાવવી.

ધનવાન માણસ પોતાની ભોગ તૃષ્ણા કરાવી નાખે તે આ દુનિયામાં પણ

દુર્ગતિના સ્થાનોને પામે તેમાં નવાઇ શી?

જેમ ધનનો દુરૂપયોગ કરનારની દુર્ગતિ થાયછે તેમ મનનો દુરૂપયોગ કરનારની પણ દુર્ગતિજ થાયછે એનું પણ દિગ્દર્શન શાસ્ત્ર આ પ્રમાણે કરાવે છે—

સધાન્યન્નાનિ સિદ્ધાનિ પાકભેદં કરોતિ યઃ ।
અવૈશ્વદેવ ભુનક્તિ સ યાતિ નરકં ચિરમ્ ॥

સઘળાં અન્ન સિદ્ધ થાય એટલે રસોઇ તૈયાર થઇ જાય પછી જે પુરૂષ પાકભેદ કરે એટલે તેમાંથી સઘળા જમનારમાંથી અમુકને અમુક અમુક ચીજો આપવી અને અમુક અમુક ચીજો ન પીરસવા અમુક અમુકના ઉપયોગમાંજ દેવી એવી તુલના કરે તથા વૈશ્વદેવ કર્યા સિવાયજ ભોજન કરે તે પણ લાંબી મુદ્દતસુધી દુઃખી થવાનેમાટેજ નરકમાં જાયછે

ઘણા દનો મનના તથા ખોરાકના લાલચુ લોકો સમૂહને માટે તૈયાર થતી રસોઇમાંથી પોતાનેમાટે બીજાઓકરતાં વધારે સ્વાદિષ્ટ થાય તેવો થોડો ભાગ જૂદો તૈયાર કરી કરાવીને તેનો ઉપયોગ કરેછે અથવા જૂદી જૂદી ચીજોમાંથી સારી જણાતી ચીજો પોતાના અને પોતાના વર્ગના પાત્રોમાં સારી રીતે પહોંચે અને બીજાઓને તે થોડા પ્રમાણમાં પહોંચે અથવા ન પહોંચે અથવા બીજાઓને હલકી ચીજોજ પૂરતી પહોંચે તેમ કરેછે તેઓ મુવા પછી નરકમાં જાય તે તો ઠીક પણ આ લોકમાંજ તિરસ્કારનું પાત્ર થાયછે સમૂહનેમાટે તૈયાર થતી રસોઇમાં અમુકનેમાટે અમુક ચીજ અને અમુકનેમાટે અમુક ચીજ એમ નજ થવું જોઇએ એમાં ધનવાન કે નિર્ધન તથા સત્તાવાળા કે સત્તાવગરના સર્વનો સમાન હક ગણાયછે કોઇ માંદુ મનુષ્ય હોય તેનેમાટે ચાનું રસોઇ તો બીજી સગવડ કરવામાં આવે તે અપવાદ છે પણ તે સિવાય કોઇ પોતાની મોહોટાઇથી કે પછી ચોરીથી સામાન્ય પંક્તિના ભોજન કરતાં પોતાનેમાટે વિશેષતા કરે તે અવશ્ય અયોગ્યજ છે આવો પાકભેદ કે પંક્તિભેદ કરવો તે કેવળ મનનો દુરૂપયોગજ છે કારણ આમ કરવામાં શરીરની અશક્તિ વગેરે કાંઇ કારણ નથી હોતું પણ કેવળ જિહ્વાનાચપલતાને મન અટકાવતું નથી એજ કારણ હોયછે પોતાના સ્વાર્થ તેમાટે પાકભેદ કે પંક્તિભેદ ન કરવા માટેની શાસ્ત્રની આજ્ઞા તેમજ શિષ્ટાચારતરફ બેદરકાર થવું એ પણ મનનો દુરૂપયોગજ છે મનને કબજે રાખી યોગ્ય માર્ગે ચલાવવું એજ પોતાને બુદ્ધિમાન માનનાર પુરૂષનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે વળી રસોઇ તૈયાર થયા પછી વૈશ્વદેવ કર્યાવગરજ જમવા બેસી જવું એ પણ પોતાના આવશ્યક કર્તવ્યથી ભ્રષ્ટ થવાનીજ પ્રવૃત્તિ છે કારણ કે વૈશ્વદેવ એટલે પંચમહાયજ્ઞો કે જે પ્રત્યેક દ્વિજ નેમાટે તેના દ્વિજત્વરક્ષક નિત્યકર્મરૂપ છે, અને તેનો ત્યાગ કરવામાં આવે ત્યારે તેનું પરિણામ પણ ખરાબજ આવે એ દેખીતું છે આજકાલ પોતાને યોગ્યમાર્ગે ગતિ કરવામાં

કનાર સમજનારાં ઘણા મનુષ્યો વળી વખત વધારે પ ના ત્રિવિધતાપથી તપ્ત થતી વખતે પોતે જમાનાને લઈને પોતાને લાગુ પડેલી અનાવશ્યક મોહમૂલક પ્રવૃત્તિઓને નીચે આવી આવી આવશ્યક ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓને તિલાંજલિ આપી દીધી છે તેનો વિચાર કરતા નથી અને દૈવને દોષ દેવા લાગેછે તેઓએ આના આના પોતાનાજ દોષોતરફ ધ્યાન દઈ તેઓનો ત્યાગ કરવો જોઇએ

મધુકરને!

(વૃત્ત શાર્દૂલ)

રે! રે!! પટ્પદ! સાવધાન થઈને તું માન મારૂં કહ્યું
કે છોડી રસપાન આ કમલનું જો બ્હાર આ શું થયું?
ઉગ્યો તો રવિ જેહ પ્રાતસમયે પ્રાચી દિશાને વિષે
સાયંકાલ સમીપ છેક દિસતા તે અસ્ત થાશે હવે ૧

ભાનુ અસ્ત થતાંજ આ કમલિની સંકોચ પામી જશે
ને લોભી રસપાનનો અહહહા! તું કેદ તેમાં થશે
કીધું જે રસપાન તે દિવસમાં સંતોષ તેમાં ધરી
છોડી દે સરમી રસગતિ હવે કાં કે થશે શર્વરી ૨

ભાખ્યો મેં ઉપદેશ એ ભ્રમરને ચાહી ભલું અંતરે
ના માન્યું યદિ લુબ્ધ એ મધુકરે તો આ દશા આખરે!
કે ભાનુ ઝટ પશ્ચિમે નભમહીં પામ્યા ગતિ અસ્તની
થાતાં યામિનિ જગતમાં હિમકરે લીધી જગા સૂર્યની ૩

થાતાં દર્શન ચન્દ્રના કમલિની સંકોચ પામી ગઈ
ને તેમાં રસલુબ્ધ એ ભ્રમરની હા હા! શી આ થઈ
લોભે લક્ષપું જાયછે સમ જગી અસત તે સૌ વજતું
ઇત્યાદિ વચનો ગુણીજનતણાં માની અને વર્તતું ૪

ભીમાશંકરશર્મા 'વિદ્યાર્થી'

"પથ્થરપર પાણી"

લેખક–શ્રીયુત શંકરનાન મહિશંકર ગોરિદજી—જામનગર.

(વિનોદ પ્રાર્થના કરે છે)

નવલ—અરે ઓ ભીખારી! દૂર થા રસ્તાવચ્ચે અડચણ કર નહિ (વિનોદ દરકાર નથી કરતો) અરે! ભીખારી, સાંભળતો નથી કે?

વિનોદ—(વગર ઉઠયે) સાંભળું છુ " અરે ઓ ભીખારી-કેમ રે ભીખારી " "વાહ! શો કળિનો પ્રભાવ છે " અરે, ઓ ભીખારી " છુ ભીખારી છુ પણ મને ભીખ આપવાની તારી તાકાત નથી "

નવલ—ભીખારીને પણ અભિમાન!

વિનો—હોયછે જ્યારે તે ભીખારી જો ફક્ત પરમેશ્વરપાસેજ ભીખ માગનાર હોય છે ત્યારે અભિમાન કુ રતી સ્ફૂરે છે ભીખ માગનાર છુ તારા જેવાની પાસે નહિ પણ ઇશ્વર પાસે ભીખ માગનાર છુ તારા જેવા અધમ માનવીપાસે નહિ પણ ઉદાર ચિત્તવાળા સર્વ દૃષ્ટીને સમાન ગણનારા પાસે ભીખ માગનાર છુ તારા જેવા એ બદામના ગુલામ પાસે નહિ પણ વસુધા પર પ્રેમ રાખનાર સજ્જન પાસે ભીખ માગનાર છુ તારા જેવા માનવીપર પ્રજ્વલતા અભિમાનના પુતળા પાસે નહિ પણ પ મેશ્વરના અભિમાનપર આનંદ કરનાર ધાર્મિકો પાસે ભીખ માગનાર છુ, તારા જેવા નિર્જન સ્થલે વરસતા વરસાદ પાસે નહિ પણ સર્વ સ્થળે સમાન અમૃતસિંચન કરતા મેઘની પાસે

નવલ—(ખુબ ચીડાઇ) અંકુશ-છુમ પણ અંકુશ

વિનોદ—તનેજ તેની જરૂર છે કેમકે ગેલ વનરાજને અંકુશની જરૂર નથી હોતી તે તો દિખાતા કુભસ્થળીવાળા મસ્ત માતંગને

નવલ—તુ વનરાજ અને અમે માતંગ!

વિનોદ—આ વનમાં તારા જેવાની સામે પોકાર કરવાની મારી તાકાત મને વનરાજ મનાવેછે જ્યારે ભવિષ્યના વિચારવગર જ્યાં અને ત્યાં સુખ ફેરવી નિદ્રાને હેરાન કરવાની તારી અલ્પ શક્તિ તને માતંગ બનાવે છે

નવલ—હુ . . . કે હુ હથિઆર ધારણ કરૂં

વિનોદ—હુ રતના કાપ નો ભગ કરનાર મનુષ્યના કાપ ને નમાલ ગણેછે! તારી જૂન થાયછે હુ બીન હથીઆર નથી

નવલ—ત્યારે

વિનોદ—નીતિનુ હથિઆર સર્વદા મારી સાથે છે નીતિનુ બખ્તર અહોનિશ મારી સાથે રહેછે ધીરજ અને પ્રમાણિકપણા મા ! હમેશના હથિઆર અને સજ્જ થયેલ ગામતી છે

नवन—अहु ओना आधिक रमणिक पा सेथी भेळवेल टुक पर आ—वि । नलाव न ? छोकरा ! तारी लवारी माहृ छे

विनो —ताराजेवानी अणहुनी नीम हुतोशीफळे अडार भरनार पासेथी मळती अष्ट्र समतिकरता नीतिथी था, थयु पण रमणि भेगी भरेन कहिकामानी एक भट, पण मने वधारे प्रिय छे

नवन—छोकरा ! आ एकान्त अनीतिमाज जाय छे

विनोद—भून थायछे उ रण एगलु दूध देखायछे

नवन—इतिहास शु कहेछे !

विनोद—शु कहेछे !

नवन—अनीतिनो जय साबीत थेछे

विनो —तारी पोतानी ,नि हेती हरो

नवन—पांडव कौरवोनो दुर्योधन—

विनो —खरु

नवन—नहि पण शुन के !

विनोद—खरु पण ते अनीतिनो जय कया सुधी ? श्रीकृष्णे आखवीथ करी त्यासुधी—मोडो पूरो भरायो त्यासुधी

नवन—मरतासुधी आनंद एथी विशेष शु जोइए ?

विनो —मरतासुधी जरुर पण मरतीव खत नहि तारो अनुभव पण तने तेमज कहेशे

नवन—नीति तारी भ ु क छे ? के हमेश तने भीखारीज राखेछे

विनो —कसोटी करेछे मारी दर वार ...नी कसोटी करे?

नवन—त्यारे जाणु के ज्यतो र रहेवा दईछु त्यारे तारु जीवन अत्यारे मारी स्वतंत्र तरवारना हसारापरज लटकी रहु छे त्यारे तने ज्यतो मुकुछु नीतिना भी खारी दृष्टांततरीके जुरो मूकुछु

विनोद—मारी नीतिज तने तेवु पगल भरता अट केछे तेनी अदृश्य सहायताज तारापर केबजो मेळवी तने परत करेछे तारी तरवारने खाली (?) बनावेछे

नवन—जोइए—तारी कसोटी—तारी मिथ्या लडत

विनोद—तारा ? मारावच्चे लडत नथी अने शु आणी जोइशे आतो नीति अने अनीतिनी लडत छवे कोणु अधिकार भोगवे छे ते तरत देखाशे

(नवन जायछे)

विनो (एकलो)—किमती वखतनो दुरुपयोग करी हेवान ना यो गयो अजाण मानवदेहनी किमती पळो व्यय गुमावी मदा ध स्वते प यो पामर पशुपर क्रोध नहि पा आवे ? पण मारा ध्यानमा एटलु धुरयो पथ्थरपर उपदेश करवाना तद्दन नकामा । आ कर्तव्य बुरो हरि हरि

(जाय)

युवतिने उपदेश

(લેખક—શ્રીયુત રાજગોર માધવજી ખીમજી શાસ્ત્રી જામખંભાળિઆ)

વિવાહ એજ વંશરક્ષાનું મૂળ છે

સ્વામી—સંતાનની પ્રાપ્તિ એજ વિવાહનો પ્રધાન ઉદેશ છે[1] પરમેશ્વરે આ મહત્કાર્યને માટેજ સ્ત્રી અને પુરૂષની ઉત્પત્તિ કરી છે અને સંતાન ઉત્પન્ન કરે નશ રક્ષા કરે આ મહાન્ ભાર સ્ત્રીના ઉપર છે

સ્ત્રી—એમ! અમોતો એનજ જાણીએ છીએ કે સાસરે આવી રાંધવુંસીંધવું અને ઘરનું બીજું કામ કરવું એજ અમારૂં સ્ત્રી ઓનું કામ છે ઘરના કામકાજ કર્યા એટલે બસ અમારૂં કર્તવ્ય પૂર્ણ થયું

સ્વામી—આ તમારી મોટી ભૂલ છે ઘરના કામ તો કરવાના છેજ, પણ આ શિવાય વંશવૃદ્ધિ કરવી એ તમારૂં મોટું અને પ્રધાન કામ છે સ્ત્રી આનંદરૂપ અને સર્વ સુખનું મૂળ છે દયા મમતા વગેરે જે સર્વ સારા સારા ગુણો છે તે સર્વ ગુણો આપીને ભગવાને સ્ત્રીઓને અત્યંત શોભિત કરી છે સ્ત્રી સ્વામીની વિપત્તિમાની ... રહેછે દુ:ખના સમયમાં સાંત્વના આપેછે અને ખરાબ કામથી રોકેછે જે સ્ત્રી સ્વામીના પ્રત્યે આવા પ્રકારનો વ્યવહાર કરી શકે તે પતિના સમીપમાં સ્વર્ગની દેવી અને આનંદની પ્રતિમારૂપે ગણાયછે કવિઓએ આવી સ્ત્રીઓની ઘણી પ્રશંસા કરી છે

સ્ત્રી—વાતો સાંભળ્યું પણ બીજું કંઇ જાણવાજેવું હોય તે કૃપા કરીને કહો

સ્વામી—વિવાહ કરતાપહેલાં પુત્ર અને કન્યાનાં વંશને જોવાની આવશ્યકતા છે માનો કે તમારે જો એક આંબાનો બગીચો બનાવવો હોય તો પ્રથમ શું કરો? જે વૃક્ષનું ફળ સારૂં હોય એટલે બહુજ મીઠું અને મોટું હોય તેનું બીજ શોધી વાવશો કે જેવું તેવું તપાસ કર્યાવિનાનું બીજ વાવશો?

સ્ત્રી—એવો કોણ અજ્ઞાની હશે કે જે સારી વસ્તુને મૂકી ખરાબ વસ્તુનો આદર કરે!

સ્વામી—એમ શામાટે કહો છો? ઘણા ઓને જોઇએ છીએ કે સારા આરોગ્યવાળા કુટુંબની કન્યાને મૂકીને ધનવાન કુટુંબની આરોગ્યરહિત કન્યાની સાથે પુત્રનો વિવાહ કરેછે વિવાહ એ અત્યંત મહત્વનું કાર્ય છે તેમાં કેવળ ધનસંપત્તિનરજ ધ્યાન ન

---

[1] पुत्रार्थे क्रियते भार्या ।

રાખતા નિર્મળ રક્ત અને પવિત્ર કુળશીલ જોઇને વિવાહ કરવો યોગ્ય છે એમ પતિએ પોતાની પવિત્ર પત્નીને કહ્યું હતું કે--

હીરા અને મુક્તાતણા
ભૂષણ અરે શુ કામના!
ભૂષણ ખરૂ એ સત્ય છે
મળી પ્રેમી નિર્મળ કામના

સ્ત્રી—શુ આપણા દેશના લોકો આ વાતને જુએછે? મોટા માણસસાથે સબધ જોડવાથી ખૂબ પ્રસન્નતા થાયછે તેથી એને માટે ખૂબ તપાસ કરવામા આવેછે

સ્વામી—આરોગ્યતરફ ધ્યાન ન આપતા માત્ર ધનતરફ ધ્યાન આપવાથી ઘણુ ભયકર પરિણામ આવેછે એક ધનવાનની રોગી કન્યાને લઇ પોતાના વશનો ક્ષય કરવામા આવેછે એ ખરેખર ખેદની વાત છે

સ્ત્રી—હા હવે સમજી સારા આરોગ્યવાળા ગરીબ કુટુબસાથે સબધ કરવો એ સારૂ છે પણ આરોગ્યહીન શ્રીમત કુટુબ સાથે સબધ કરવો એ ઠીક નથી

સ્વામી—આ સસારમા આરોગ્યકરતા વધારે આદરણીય કોઇપણ વસ્તુ નથી જેઓ ધનના લોભથી પોતાના વશના આરોગ્યનો નાશ કરેછે તેમના સમાન ભાગ્યહીન અને મહાપાપી બીજુ કોણ છે? આરોગ્યના સામે તુચ્છ ધન શી ગણત્રીમા છે!

સ્ત્રી—સતાનને ઘણેભાગે માતાપિતાના આરોગ્યનીજ પ્રાપ્તિ થાય છે તેથી માતાપિતા રોગી હોવાથી બાળક પણ દુર્બલ થાયછે માતાપિતા રોગી હોવાથી તેના બાળકોને પણ તેનુ ફળ ભોગવવુ પડે છે

સ્વામી—તેથી તો હુ કહુછુ કે બહુજ વિચાર કરીને પુત્ર અને પુત્રીનો વિવાહ કરવો જોઇએ આ ખુબ વિચાર કરવો જોઇએ કે માતાપિતાની ભૂલને લીધે તેના સતાનોને દુખ ભોગવવુ ન પડે અને એમ વશનો રોગ બીજા વશમા પ્રવેશ ન કરે તેને માટે વિશેષ રૂપથી સાવધાની રાખવી જોઇએ

સ્ત્રી—હા બરાબર છે લોકો ઘણીવાર કહેછે કે— ફળની આશાથી વૃક્ષ વાવ્યુ હતુ પણ કાગળજ મળ્યા આમ ન થવુ જોઇએ

સ્વામી—હુતો વારવાર કહુછુ કે આરોગ્યના સમાન પૃથ્વીમા કોઇપણ સપત્તિ કિમતી નથી જેઓ ખરા પાત્રમાથે પ્રભુને સ્થાપન કરી શકતા નથી તેમના ભાગ્યમા નિર્મળ સુખ કદીપણ લખેલ નથી તેઓ અધના અધકારમા પડે છે અને સપૂર્ણ જીવનના કષ્ટ ભોગવેછે

સ્ત્રી—આપણે દીકરા દીકરીના વિવાહ વખતે અનેક પ્રકારના વિચાર કરીએ છીએ પણ આ ખરી ખરી વાતતરફ કદીપણ વિચાર કરતા નથી

સ્વામી—ભવિષ્યનો વિચાર કર્યાસિવાય જે કામ કરવામા આવેછે તેનુ પરિણામ ભોગવવુ પડે છે આપણા દેશના માણસોને આ વાતનુ જ્ઞાનજ નથી પુત્ર અને પુત્રીના વિવાહ કરતી વખતે વર કન્યાના આરોગ્યને માત્ર જોવાનુ નથી પણ તેમના માતાપિતાનુ આરોગ્ય પણ જોવુ જોઇએ

સ્ત્રી—તમારી વાત જેમ જેમ સાભળુછુ તેમ તેમ વિવાહનુ મહત્ત્વ સમજવામા આવે છે દરેક ગૃહસ્થ જો આ વાતને સમજીને

પુનપુત્રીના વિવાહ કરે તો સસા મા કે તુ સુખ વધી જાય!

સ્વામી—એમા વળી સ દેહ શુ છે? સ્ત્રી પુરૂષનુ સ્વાસ્થ્ય સા ા હોય તો વિવાહનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ થતો નથી આજમાન આપણા દેશના માણસો વિવાહને એક રમતજેવો સ મજી બેઠા છે, પણ પૂર્વકાળમા આ પ્રમાણે નહોતુ સતાન ઉત્પન્ન કરવુ તેનુ પ્રતિપાલન કરવુ પ્રતિદિવસ અતિથિ અને કુટુબના માણસોને ભોજન કરાવવુ કુટુબનુ સર્વ કાર્ય કરવુ ધર્મમાર્ગ પરિચર્યા વિશુદ્ધ રતિ, સતાનના જ મવડે પોતાનો અને પિતૃ ઓનો સ્વર્ગભોગ આ સર્વ મહાન કાય સ્ત્રી શિવાય થઇ શકતા નથી*

સ્ત્રી—એક સ્ત્રીવડે શુ આ સર્વ પૂર્ણ થઇ શકે? સ્વામી એ શરીર છે અને સ્ત્રી તેની છાયા માત્ર છે

સ્વામી—આ કાયા અને છાયા એટલે સ્ત્રી પુરૂષ પરસ્પર મળીને ધર્મ, અર્થ અને કામને સપન્ન કરેછે

સ્ત્રી—આ શાસ્ત્રની વાતને કોણ સમજેછે? પુરોહિત આવીને મત્ર બોલેછે અને બે હાથ એકઠા મેળવી દેછે અને બાયડીઓ ગીત ગાયછે ને વાજા વાગે બસ વિવાહ થઇ જાય!

સ્વામી—વિવાહના મત્રોનો અર્થ તો લોક જાણતા નથી તેથી તેઓને વિવાહનો યથાર્થ ઉદ્દેશ સમજાતો નથી વર [illegible] હાથ પકડેછે ત્યારે [illegible] મત્રનો ઉચ્ચાર કર વામા આવેછે તેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—

હુ સૌભાગ્યને માટે તમારા હાથનુ ગ્રહણ કરૂછુ તમે મારી સાથે વૃદ્ધ થાઓ, સવિતા પુરંધીવગેરે દેવતાઓએ મને ગૃહિણીતરીકે તમને આપી છે, હુ લક્ષ્મીહીન, તમે લક્ષ્મી તમારા સિવાય હુ લક્ષ્મીરહિત હુ સામવેદ તમે ઋગ્વેદ, હુ સ્વર્ગ, તમે પૃથ્વી અતએવ મારાતરફ ફરો, આપણે વિવાહ કરીએ, આપણે વીર્યનુ ધારણ કરીએ, સતાન ઉત્પન્ન કરીએ અનેક પુત્ર ઉત્પન્ન કરીએ, તે સતાનો દીર્ઘજીવી થાય આપણી એકસો વર્ષની આયુ થાય, આપણે એક બીજાના અનુરાગી થઇએ આપણે બને એકસો વર્ષ સુધી સુરક્ષિત રહીએ અને આ દીર્ઘકાળ પર્યંત જોઇએ અને સાભળીએ"

સ્ત્રી—આ સર્વ મત્રોનો સર્પના લીટાની માફક ઉચ્ચાર ન કરી દેતા તેનો અર્થ સમજાવવાથી કેટલોબધો ઉપકાર થાયછે!

સ્વામી—આ વાત ઠીક છે જો લોકો સમજી શકે તો તે પ્રમાણે ચાલવાની ઇચ્છા કરે સર્વ કાર્યના દોષ અને ગુણ સારી રીતે સમજાવી દેવા યોગ્ય છે

સ્ત્રી—સારૂ ત્યારે પુત્ર અને પુત્રીઓના નાની ઉમરમા વિવાહ કરવાથી કઇ નુકશાન થાયછે કે?

સ્વામી—તમે જે વાત પૂછી તે ઘણી મોટી છે આ વાતને ભાગીને સમજાવ્યા સિવાય તેના ગુણ અને દોષ સમજી શકાતા નથી બાલ્યવિવાહ કેવી રીતે સારો છે કે કેમ રીતે ખરાબ છે

---

* उत्पादनमपत्यस्य जातस्य परिपालनम्। प्रत्यहं लोकयात्रायाः प्रत्यक्षं स्त्री निबन्धनम्॥

સ્ત્રી—તે રીત શુ?

સ્વામી—કન્યા નાની ઉમરમા સાસરે તો આવે સાહુ અને સસરો માતાપિતા સમાન જુએ નાની વયથી એકમીજા ન રે નમતા ઉત્પન્ન થઈ શકે તા યાનરવામા અલ્પ કઠણ અસત કોમળ રહે છે તે સમો વેલની આફક મનને હરકોઈ પ્રમાણે નમાની શકાય અધિક ઉમર થઈ જવાની તે પ્રમાણે થઈ શકતુ નથી. એટલામાટે બાલ્યવિવાહ ઠીક છે પણ તેને લીધે તેજ સમયની સ્વામીની પાસે મોકલવી જોઈએ નહિ

સ્ત્રી—આ વળી આપે શુ કહ્યુ? શુ સ્ત્રી સ્વામીનુ મુખ જુએ નહિ?

સ્વામી—મુખ જોવામા હરકત નથી પણ નાની ઉમરમા ગર્ભ ધારણ થવાથી કેવુ નુકશાન થાયછે તે વાત મનમા સમજો છો કે? આજકાલ આ વાતનો વિચાર ન હોવાથી અધિક અનિષ્ટ થઈ રહ્યુ છે. નિયમ પ્રમાણે નહોતુ આપણા ચિકિત્સા શાસ્ત્રમા લખ્યુ છે કે જેને પચીસ વર્ષ પુરા નથી થયા એવો પુરુષ સોળ વર્ષની અંદરના સ્ત્રીમા ગર્ભાધાન કરે તો તે ગર્ભમા રહેલુ સંતાન મરી જાયછે અને જો તેનો જન્મ થાય તો તે ઠીક જીવી શકતો નથી અને તેની ઇન્દ્રિયો અત્યંત દુબળ રહેછે એટલામાટે અલ્પ વયના સ્ત્રીમા ગર્ભાધાન ન કરવુ હવે સમજવાના આવ્યુ હશે કે નાની ઉમરમા વિવાહ કરવામા શુ વાંધા છે? નાની ઉમ્મરમા વિવાહ કરવાથી સ્ત્રી પુરુષને કેટલા દિવસસુધી જુદા રાખવા જોઈએ અને મોટી ઉમરમા વિવાહ કરવાથી આ ભય રહેતો નથી પણ અધિક ઉમરની પુત્રીઓ પોતાના સાસરાના કુટુંબમા સારી રીતે ભળી જતી નથી

સ્ત્રી—એટલામાટેજ આપણા દેશમા મોટી ઉમરની વહુનો આદર ઓછો હોયછે જો વહુ શ્વશુર કુળમા ભળે નહિ તો તેના સન્માન થી શુ દુઃખ શુ હોઈ શકે? નાની વહુઓ સાસરામા આવી કેવી ભળી જાયછે!

સ્વામી—આજકાલ નાની વયમા વિવાહ કરવાની રીત ધીરે ધીરે ઓછી થતી જાયછે અત્યારે ઘણુ કરીને અગીયાર વર્ષની વયની કન્યાઓનો વિવાહ થાયછે આ વયમા વિવાહ કરાવી બે ત્રણ વર્ષ સુધી સ્ત્રી પુરુષને જુદા રાખવાથી સર્વ પ્રકારે ઠીક થાયછે

સ્ત્રી—આ ઠીક વાત છે જ્યારે વહુને સાથે રાખવી એજ વિવાહની મતલબ છે તો આપે એવી વાત કાઢી નાખવી એ ઘણુ ખોટુ છે

સ્વામી—આ સર્વ દોષો સમજીને ચાલવાથી દેશનુ ઘણુ હિત થઈ શકે તેમ છે નહિતો નાની રોગ શોક ભોગવવા જોઈએ અને વંશ બળહીન દુબળ અને અલ્પાયુ થાય આ વિષયમા સાવધાની રાખ્યા વિના ચાલવુ એ એક પ્રકારની મૂર્ખતા છે

સ્ત્રી—આપના કહેવા ઉપરથી એમ સમજાયછે કે વિવાહ વિષયમા આપણો રિવાજ પ્રથમ ઘણો સારો હતો તે રિવાજ પ્રમાણે કામ કરવુ ઠીક છે

સ્વામી—આ આરે ઠીક કહ્યુ છે આ જુઓ કે સગોત્ર અથવા પિતામહ કે માતામહના વંશના ત્રણ પુરુષની અંદર વિવા

હનો નિષેધ છે આ પ્રથા વશરક્ષા સંબંધમા બહુજ હિતકારી છે

સ્ત્રી—પિતા અથવા માતાના કુળના ત્રણ પુરૂષની અંદર વિવાહસંબંધ કરવામા શુ વાધો છે?

સ્વામી—વાધો ઘણો છે ધારો કે એ જ જમીનમા સદૈવ વાવેતર કરવાથી જમીન નિસ્તેજ થાયછે અને ઉપજ સારી આવતી નથી આજ પ્રમાણે એમ જ વશમા સદૈવ સતાન ઉત્પન્ન કરવાથી તે વશ ક્રમશ હીન થઇ જાયછે જે જાતિમા આ પ્રમાણે નજીકના સબધમા વિવાહ કરવાનો નિયમ છે તેમના વશમા કાણુ લગડા કે વિકલ અગના સતાન જેટલા જન્મે છે તેટલા આપણામા જન્મતા નથી તેમ કરવાથી ધીરે ધીરે વશ ખરાબ થઇ જાયછે એટલા માટે તેમ ન કરવા શાસ્ત્રે ઉપદેશ આપ્યો છે

સ્ત્રી—ત્યારે તો આ વિષયમા આપણા શાસ્ત્રનો ઉપદેશ બહુ સારો છે જો વશને સારી સ્થિતિમા રાખવો હોય તો શાસ્ત્રના ઉપદેશપ્રમાણે ચાલવુજ જોઇએ

સ્વામી—વળી એક વિષયનુ દૃષ્ટિ રાખીને પુત્ર પુત્રીના વિવાહ કરવા જોઇએ સર્વે કોઈ પોતપોતાના સતાનો જેવી રીતે સારા થાય તેવી ઇચ્છા રાખે પણ માત્ર ઇચ્છા કરવાથી કાર્ય સિદ્ધ થાય નહિ તે પ્રમાણે કામ કરવુ જોઇએ

સ્ત્રી—ત્યારે સ્પષ્ટ કહો કે પુત્ર અને પુત્રી કેવી રીતે સારા થાય?

સ્વામી—સારા પુષ્પ અને ફળ ઉત્પન્ન કરવા હોય તો ઉત્તમ પ્રકારના વૃક્ષના બીજ વાવી અને તેનુ પાલન કરવુ જોઇએ આજ પ્રમાણે સારા સતાન પ્રાપ્ત કરવા હોય તો પિતા માતાનુ આરોગ્ય તેમની આકૃતિ અને તેમના મનના ભાવો સારા હોવા જોઇએ

સ્ત્રી—તે તો સમજી પણ જે સ્ત્રી પુરૂષની આકૃતિ સારી ન હોય તેના સતાન સારા કરવાનો કઇ ઉપાય છે કે કેમ?

સ્વામી—આ વિષયમા તમને એક વાત કહુ છુ એક માણસની આકૃતિ ઘણીજ ખરાબ હતી કેટલાક દિવસ પછી તેને એક પુત્ર થયો તે પણ પોતાના પિતાનાસમાન ખરાબ આકૃતિવાળો થયો આવા પુત્રને જોઇને તેના માતા પિતાને બહુ દુખ થયુ અને તેમણે એક અનુભવી ડૉક્ટરની સલાહ લીધી અને કહ્યુ કે સારા સતાન ઉત્પન્ન કરવાનો ઉપાય શુ છે? ડૉક્ટરે કહ્યુ તમે જે ઠેકાણે સુઓ તેની બને તરફ અને પગનાતરફ ત્રણ સુન્દર બાળકોની છબીઓ લગાવી રાખજો તેથી તમને સારા સતાન થશે

સ્ત્રી—આની મતલબ શુ?

સ્વામી—આની મતલબ એજ કે તે છબી તરફ સદૈવ નજર પડશે અને તેવા પ્રકારની આકૃતિના પુત્ર પોતાને થાય એવા મનમા વિચાર આવશે અને માતા પિતાના મનમા જેવા વિચારો આવશે તેવાજ પુત્રો થશે પણ જેઓ સ્વાભાવિકરીતેજ સારા અને સત્ સ્વભાવના છે તેમના સતાન પણ સારા થાય તેમા આશ્ચર્ય શુ? અસ્તુ

मानवेच्छा અને विधिविरुद्धता

લેખક—ચંદ્રશંકર ધીરજલાલ પંડ્યા—ઉમરેઠ

(અનુસંધાન—પૃષ્ઠ ૧૨ થી)

મન્દાક્રાન્તા— જો જો જો જો દિનકર પ્રિયે! પશ્ચિમે આવી ઉભો
ને સંધ્યાને, સુપરત કરી આપણી જાય ચાલ્યો '
' ચાલો સારે ગૃહપતિ નભૂ આપણે તો જઈએ
નૈં તો સંધ્યા તિમિર પ્રસરે દુઃખી બન્ને થઈએ
અનુષ્ટુપ—વિચારો બાપુ તારા ના ફુગીભૂત થશો દી
તમે જાઓ સુખેથી તે ઇશ્વરે ગમતું નથી
અને જેવા જવા ગૃહે મુદ મને ડગું ભરે
તેવે ઘૂઘવતો સામો ત્યાં આવી કેસરી ઉભો
મન્દાક્રાન્તા—જોતાં બન્ને ભયભીત બની નાસવા પંથ શોધે
ને આયુ રે મરણ સમીપે જન્તુ સારી વદે એ
કિન્તુ ઊંચે આ યુનક ઉરે ધૈર્યનો ગુપ્ત અંશ
અંગારાની અનલ ચિનગી પેઠ છે ગુપ્ત રેલ
વિપત્તિમાં ધીરી નવ જવૂં સૂત્ર એ યાદ આવે
બોલી ઉઠ્યો પ્રિયતમજ હે! આપ પુદ્ધા છોને!
તો આ વેળે ધિરજ તજતાં કાર્ય શું સિદ્ધ થાશે?
તો આ વેળે ધિરજ તજતાં મૃત્યુથી શું બચાશે?
અનુષ્ટુપ્— જેમ અંગારનો વહ્નિ ફૂંકથી ચળકી ઉઠે
ત્યેમ શબ્દાનિલેથી તો ધૈર્યાશ ઝળક્યો હૃદે!
ઉત્તેજિત કરતાં એ વેળે ઉદ્યુક્ત તો થઈ
બાંધી વસ્ત્ર કટિએ ને દોડ્યા હસ્ત અસિ લઈ
ભારે ના વીરને પ્હેલો ઘા કર્યો કોઇની પરે
સૂત્ર એ યાદ આવેથી જુઓ તે અગ્રે પરે
અહો વિદારવા જાણે યાતુધાનો નિર્ભયે
ઉભા હોવે જ્યું જેમ ત્યેમ કુરાન આ સ્થળે–
યુવાનના ધસારેથી કેસરી શું ડગી જશે?
ના ના રે કદિ એ આ નિમાય મામના થશે–
નસંગો જિંદગીમ્પો નિશ્ચમ આર્યાએ વદ્યું
આ પા કશે કજી આવે તો પછી શા મને ભીરૂ?
અન્યની પ્રતિભા જોઇ ન તેજસ્વી કદી ડરે
પરંતુ દૃષ્ટિ એની તો પ્રતિસ્પર્ધી થવા ચહે

યુવાન ધર્સો રે ઉભો ત વેળા ગર્જના કરી
વિકાસી મ્હો ધર્યો સામો કેસરી તેહના પ્રતિ
કિન્તુ હટ્યો તહીંથી ના યુવાન ડગ એક તો,
પરંતુ ધસીને સામો, પ્રહાર શીર્ષમાં કર્યો
છતાં ના ગુર્યો તેને પણ ક્રુદ્ધ વધુ થઇ
ઉગામ્યો જોરથી પંજો યુવાનના વપુ પરે

મન્દાક્રાન્તા—ચુકાવીને યુવક ખસીયો કિંતુ ઝાલ્યો ફરીને
તેથી કુસ્તી ઉભય કરવા લાગીયા મસ્ત બંને
ઝપ્પાઝપ્પી કરત પડતા ઉઠતા બાઝતા રે,
ને બંનેના વપુ રુધિરથી રક્ત રે! રે! બન્યાં છે
જોઇ આવું, થર થર ધ્રુજી ઉંડી બાલા બિચારી
ને નેત્રથી ટપ ટપ ગળ્યાં, વૃષ્ટિશા અશ્રુ બિંદુ?
'રે! રે! મેં કયા પ્રિયતમ તને મોકલ્યો મૃત્યુપાસે?
રે! રે! મે કયાં, કમબુદ્ધિ આવી બિચારી?

અનુષ્ટુપ્—અહોહો! સ્નેહના જુલ્મો જગને ભાસતા ખરે!
ભોળા નિર્દોષ પ્રેમીઓ એમાં ઝૂરી ઝૂરી મરે
સ્નેહના જુલ્મથી રે! રે! બિચારો મજનુ મુઓ
જુઓ લૈલીનો આત્મા તે કદાપિ લોપી ના શક્યો
સ્નેહના જુલ્મથી રે! રે! બચ્યો કો ન બચે નહિ
પ્રેમી પ્રેમીની પીડા શું ઠિશતી હશે નહિ?
બોલી આવું વળી અશ્રુ જોઇ બોલભણી રહી
તે વેગ ભેખડે બંને બાથાબાથી ગયા કરી
આખરે ગભરાઇને યુવાને કેસરી શિરે
પૂર્ણ બળે ભીંચી આખો પ્રહાર મુષ્ટિનો કર્યો
તેવોજ નાડ પાડીને કેસરી ધરણી ઢળ્યો
પણ યુવક બિચારો પાછો હઠે જરી પણ ના
પડ્યો યુવક વારિમાં તે સ્થળે તો નવાહતુ
હો! વેગ ભય વહેતુ ધુ ધુ ધુઘુ ધ્વનિ કરી

મન્દાક્રાન્તા—રે! રે! ચાલ્ય, યુવક ધસડી વારિ ગંગાતણું તો
ને તે માંહે યુવક ડુબતો ને ફરી તો દિસતો
જોઇ આવું દુ:ખિત અતિ થૈ બાલિમા ઢ તે ને
'રે! ! બોલી, ધરણી ઉપરે ખાઇ મૂર્છા પડે છે

અનુષ્ટુપ્—આશા ઉત્કૃષ્ટ ધારી તી, આ યુગને ઉરે અહો!
પરન્તુ સિદ્ધ થૈ તે ના વિધિ આડો થતા થકે

મંદાક્રાન્તા—આવું આવું જન નિરખતા કિંતુ કાં ગર્વ ધારે?
જાણે છે સૌ [illegible] નવ ફરે, આશ ધારેલી ઉરે।
ધાર્યું થાયે ધરણીધરનું અન્ય તો થશે ના!
કર્તા હર્તા સકળ જગમાં એ વિના અન્ય કો ના!

અનુષ્ટુપ્—તારે બાપુ! ઘણીએ કર્યો કરી ખુશી થવું જો
ફળો મળે મળે વા ના દેનારો હરિ હાથ છે

* * * * *

ભલે એ દંપતીનો તો મેળ મેર નવું કરે
પરંતુ અબુના બાપુ! વિનોદ ઝુરતા થયા

બગાલી અથાણું

વહુઆણી—(જેઓ પોતાના ધણીસાથે નર્મદા નાહવા ગયા છે)-સાંભળો છો તમે સ્હામ ઉદ્ધતાઈ ન કરો પાણીની સાથે અંપના કરવામાં માલ નહિ કાંઠે બેસીને નાહી લ્યો-ઉંડામાં શું કામ ઉતરવું-મને તો બી લાગેછે-

ધણી—પણ તેમાં શું થયું—C છે તો મને તરતાં ક્યાં નથી આવડતું તમને સ્ત્રીઓને તેથી બીક લાગે। તમારા—નાહીને બહાર નીકળીશ-હું નહીં મરી જાઉં—શામાટે બીએછે

ધણીઆણી—ના ના-તમો કીકાના સોગન છે પડશો નહીં-હું બીઉં છું તમારે બને બીજી દૂજ મરૂં—છતાં ન માનતા હો તો ભલે-પ્રથમ તો આ તમારા હાથમાંની વીંટી, આ ગળામાં પહેરેલો [illegible] અને કેડી ઉપરનું કડું એટલું તો કાઢી મને આપો પછી ભલે—નહીંતો તુરત નીકળી આવજો હો? વાર લગાડો તો તમને મારા સમ છે

મંદિરનો પુજારી—આવો મંગાબાઈ ઠમાતા તો તમે હમેશ દર્શન કરવા આવો છો-શું-બહુજ સારૂં-એમજ ધર્મ ઉપર આસ્તા રાખવી જોઈએ—

ગંગાબાઈ—હા-હમણાં હમણાં કોઈ સમાર્ક દરશન ચુકતી નથી અમારા ઘરમાં હમણાં કંકાસ છે તેથી-એમ કરવું પડેછે-કીકાના બાપા કહેછે કે તારે મંદિરમાં દરશને જાવું નહીં ત્યારે-આપણે તે-માનતું નથી ભલેને પછી તેમાં આપણે શું—તેને ખીજવવા-એક પંથ સમો દુવે—હું નહીં ચુકું

જોજો આસ્તા!!

વિનોદરાય—કાં-રાજારામભાઈ! તમારા દીકરા રામચંદ્રને હવે શું અભ્યાસ કરાવવા વિચાર રાખો છો!

રાજારામ—વિનોદભાઈ! મારે તો તેને ડાક્ટર બનાવવો છે

વિનો—ડાક્ટર! એમ કેમ? એ ધંધો તમે શામાટે પસંદ કરોછો!

રાજારામ—મને એમ જણાયછે કે ડાક્ટરનો ધંધો નફાકારક છે એ ધંધો એકજ છે કે જ્યાં હરેકરીતે તોટાનો તો કાંઈ સવાલજ નથી-ચાહે તો વર મરો અથવા તો કન્યા મરો પરંતુ ડાક્ટરનું તો તરભાણું સદાય ભરાય!

'ગરમ મસાલો'

જર્મનીનો મહાન પત્રકાર

આગસ્ટ શર્લ

(અનુવા૦ —હમીદશાહ ભીખાશાહ દિવાન—ચાગા)

કોઈપણ રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ થવાનું પ્રધાન કારણ ત્યાંનું શિક્ષણ છે. સુશિક્ષિતોને પોતાના દેશનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે અને આવા સુશિક્ષિત દેશને ઉત્પન્ન કરવાનું જે ટલું માન સામયિક પત્રોને છે તેટલું પુસ્તકોને નથી. સામયિક પત્ર પોતાના રાષ્ટ્રને બીજા રાષ્ટ્રભાવે અને સામાયિક પ્રસારવી સબંધ જોડનાર પવિત્ર બંધન છે. જ્યાં તે પોતાના દેશની દશાનું સ્પષ્ટ ચિત્ર દોરીને દેશવાસીઓને પોતાની અપૂર્ણતાતરફ આકૃષ્ટ કરે છે ત્યાં તે બીજા દેશોની દશા બતાવીને તે અપૂર્ણતાનો પરિપૂર્ણ અનુભવ કરાવતાં, પૂર્ણતાના ઉપાયોનું સૂચન લખી નાખે છે. રાજનીતિ તેમજ શિક્ષા રાષ્ટ્રનું યથાર્થ સ્વરૂપ બનાવવાનેમાટે સામયિક પત્ર ત્યાંના દર્પણરૂપ છે. નૈતિક શિક્ષણનું પવિત્ર કાર્ય પૂર્ણ કરવાનેમાટે સામયિક પત્રોના જેવું બીજું કોઈ સાધન હજુ સંસારને મળ્યું નથી. પત્ર શિક્ષણનો ઉચ્ચ આદર્શ બતાવે છે અને તેથી સંસારમાં સામયિક પત્રોનું સૌથી ઉચ્ચ આસન છે (પણ આમાં નવાઈ જેવું એ છે કે તેમાં અને વિશેષત હિંદી સંસારમાં તેમ નથી. અહિં સર્વ તરેહની આપત્તિઓ વર્તમાનપત્રોના નસીબમાં લખેલી રહે છે. ભાવે અભાગ્યે જન સમૂહ હાથ લંબાવીને આગળ વધેલો નથી)

જર્મનીએ આજની ઉન્નતિ જે કરી છે, તેનું કારણ ઘણાખરા અંશોમાં સામયિક પત્રજ છે. જો અમો તેનુપયોગના પ્રવર્તકોનું નિઃસંકોચ ઉદ્ઘાટન કરવા ઇચ્છીએ તો આપણે કહેવું જોઈએ કે જેમ સંસારની મહાન ઉન્નતિ થવાના કારણ સામયિક પત્ર છે તેવી રીતે જર્મનીના સામયિક પત્રોની યથાર્થ ઉન્નતિ કરનાર આગસ્ટ શર્લ તેમના પાયારૂપ આચાર્ય છે.

જર્મનીની રાજ્યધાની બર્લિનમાં પ્રસિદ્ધ નોર્મના રોમન કૅથોલિક પત્રનું એક ઘણું પુરાણું અને ગંભીર પત્ર છે. તેનું નામ જર્માનિયા છે. એક વખત એવો હતો ક્યારે ઉક્ત પ્રસિદ્ધ પત્રને ત્રીસ બત્રીસ વરસ એક એવો પ્રસંગ આવતો હતો કે જેમાં તેની ઑફીસમાં તાર–સમાચાર પહોંચે. તે તાર તાજા હોવા છતાં પણ કોઈ અદ્ભુત ખબર આપતાં ન હતા. તે ફક્ત પોપના મરણના સમાચાર હતા. બસ આ શિવાય જર્માનિયામાં પુન બીજા તાર છાપવાને માટે પોપ મહારાજનું મરવું જોઈએ. આ શિવાય જર્મનીની રાજધાનીનું પ્રસિદ્ધ પત્ર તાજા તારો અને તાજા ખબરોને કહે છે તે જાણતું ન હતું.

તે વખતે જર્મનીનાં સૌ સામયિક પત્રો જર્માનિયા થઈ રહ્યા હતા અને આજકા

લના જર્મન સમ્રાટ વિલિયમ* સર્ગના સિંહાસનાસીન થવા સુધી ૧૮૮ સર ગી ના દૈનિઆદિક એજ મીની આ ેની નીરસ તથા નાસી ખબરોપત્ર જર્મન સામયિક પત્રોનુ ગીતુપોનુ ખર્ચ ચાલી રહ્યુ હતુ વાચકોનુ હૃદય તાજ અને સામયિક ખબરોની નગ્ન જવાની ગપેમા વિદ્વત્તા તથા ગભીર વિષયોના પાખ ખાંડનાના લેખ છાપવામા આવતા હતા અને તેજ વાચકોને વાચવા પડતા હતા તે વખતે ોઇ પત્રના પ હજાર ગ્રાહક થઇ જતા તો સો લોક મોગામા આંગળી ઘાલતા હતા અને તે પત્રના સચાલક પોતાના ભાગ્યને વિધાતાના ભાગ્યથી મેળવવામા કઈ કસર સમજતા ન હતા તે વખતે વાચક પણ એવાજ હતા તે પોતે કોઇ પત્રના ગ્રાહક થતા ન હતા તેમને પત્ર વાચવાની ઇચ્છા થતી તો કોઇ મિત્રપાસેથી પત્ર માગી લેતા અથવા વાંચતિગૃહોમા જઈ પત્ર વાચી આવતુ હારે લોમા દર્શિયાની ન થઇ તે મહાન પત્ર વાચી આવતુ કોઇ પુસ્તકાલયમા જઈ પત્ર વાચી આવતુ તે પોતાનુ વાચન સમજતા હતા

પરતુ હવે જમાનો બદલાઈ ગયો હવે તે યુગ રહ્યો નથી જર્મન લોકો ઊંઘના કે ગોથી પુરું થનારા રહ્યા નથી બીજાના પત્રો વાચનારા રહ્યા નથી આજ એક તા બર્લિન શહેરમા કે નિત્ય પત્ર પ્રકાશિત થાયછે અને તેની ગ્રાહક સખ્યા હજાર–મે હજાર નહિ ૧૫ ૦ થી તે ૫ ૦૦૦ સુધીની છે ટેમ્બગ ફ્ ટ ટ મેનોત ષમ । નેપજિક અને મ્યોન ઇત્યાદિ મોટા શહેરોના સામયિક પત્રોની ગ્રાહકો અનેક વખત ૧ થી પણ અધિક છપાય છે ટુ જુ પણ જર્મનીમા તાજા ખબરો અથવા તાજ–સમાચારોનો લ ન ન્યુયોર્ક અને પેરિસ ો વધો નથાર થયો છી તોપણ આ જમાનાના જર્મન દૈનિક પત્રોની સ્થિતિ તથા ઘટનાઓ ઘણીજ બદલાઈ ગઇ છે જર્મનીના બે ત્રણ દૈનિક પત્રો તો એવા છે કે કોઇપણ રાષ્ટ્રના મહાનથી મહાન પત્ર સાથે મુકાબલો કરી શકે એમ છે

જર્મનીના સામયિક પત્રોમા આવા પ્રગતિની અદ્ભુત ક્રાંતિ કરી દેવાનુ શ્રેય એકજ વ્યક્તિને ઘટે છે અને તે વ્યક્તિ છે લોકલ એ ઝાઇગર પત્રના પ્રકાશક અને માલિક આગસ્ટ શેર્લ આ એક ગરીબ માપનો પુત્ર છે ૧૫ નો વિના જર્મનીના ખ્રિસ્ત ગામમા પુસ્તક વેચનારો હતો હતો ઇસ સ ૧૮૮૧-૮૨ મા સ્થાપ પોતાના બર્લિન આવ્યો તે વખતે તેની પાસે એક કોડી પણ ન હતી ત્યારબાદ તુ માત્રમાં ઉત્કર્ષ થઇ કરનારી સ્ના ગ્ર્યો હતી અને [illegible]મા ભગવાન દિલાસ હતો તેમ [illegible] સજ્જનોથી તેણે [illegible]મા અર્થાત [illegible]૧૮ થી જર્મનીમા એક [illegible] પરિવર્તન કરી નાખ્યુ

* જર્મનીમા—ભારતમા તો તાજ જમાનો છે અપણા તેથી પણ વધુ [illegible] જુના જમાનો છે આથી પણ નવિન યુક્તિઓ પત્ર ચલાવવાની [illegible] ઉરોપમા લેખ

જ્યારે તે પત્રોમાં પરિવર્તન કરવા બેસતો હતો ત્યારે સમસ્ત માનવજાતિનું ચિત્ર ત્હેના નેત્રો આગળ તરતું રહેતું હતું. ત્હેનો એ સિદ્ધાંત હતો કે લોકોને લેખકોની તેટલી આવશ્યકતા નથી જેટલી વિશ્વના વિભાગોમાં થનારા પરિવર્તનોની સૂચનાની-સમાચારની તાજા તાજા ખબરો-સમાચારોની છે અને ત્હેણે આ સિદ્ધાન્ત સિદ્ધ કરવામાટે પોતાનું માથું ધરી દીધું. ત્યારે ત્હેણે જોયું કે સામયિક-સમાચારના રથમાં પોષ્ટ-વિભાગના પાંચ જોડા તે સંસારના ચિમળાઈ ગયેલા-સુકાઈ ગયેલા તથા વાસી સમાચારોનું ભોજન આપી રાષ્ટ્રના માનસમાં અજીર્ણ પેદા કરતું છે ત્યારે ત્હેણે પોતાના આ રથમાં તાર અને ટેલીફોન નામના બે બળવાન ઘોડા જોડી દીધા. ત્હેણે પોતાના ... ઉજર પત્રની સ્થાપના ઈ. સ. ૧૮૮૩માં કરી. બે વર્ષ સુધી તે પત્ર સાપ્તાહિક રહ્યું પરંતુ બે વર્ષ પછી તે દૈનિક પોશાક પહેરી, બર્લિનની ગલિઓમાં જણાયું. દૈનિક આવૃત્તિ નિકળતાંજ સઘળા બર્લિન શહેરમાં ખળભળાટ મચી ગયો. ...પેનર ... ટ આર્ટ તત્ત્વવેત્તાઓના લેખના વાચકો ઉજરની તરફ આશ્ચર્યથી જોવા લાગ્યા. ત્હેમણે અચંબામાં પડતા જોયું કે સંસારની ઘટનાઓનું જે જ્ઞાન સપ્તાહે અથવા પખવાડિયામાં થયા કરતું હતું તેમાં હવે પૂરો દિવસ પણ થતો નથી! ત્હેઓ સમજવા લાગ્યા કે મનુષ્યનો અંતરાય થઈ ગયો. સંસારનો પણ પરિવર્તન થઈ ગયો. લોકો ... ઉજરના ગ્રાહકોની સંખ્યા બહુજ વેગથી વધવા લાગી. તે પત્ર નીકળવાની રાહ જ જાણે જોઈ રહ્યા હતા. આ પત્ર કોઈ પણ વિશેષ રાજકીય પક્ષનું હતું નહિ. તેથી તે થોડું નહાનું થઈ ગયું. રાજકીય પક્ષાભિમાનની, સ્વપક્ષનું મંડન અને પ્રતિપક્ષનું ખંડન કરવામાં ... કાળાં કરનાર પત્રોથી હવે લોકોને ઘૃણા થઈ હતી. ... સંસારના તાજા સમાચારો આપી તેપર સ્વતંત્ર ટીકા કરનાર પત્રની લોક પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા. લોકમત ... ઉજરે આ આવશ્યકતાની પૂર્તિ કરી. પત્રોના પત્ર સ્થાપક અને તેમાં આગળ આવનારા ... મત ભિન્ન હતો. એટલુંજ નહિ પણ ત્હેઓ પત્રોના પ્રચારની જુની પદ્ધતિ પસંદ ન હતી. પત્રોના પ્રચારકો ગ્રાહકોના ... આવવાની રાહ જોયા કરતા. ત્હેઓ લોકોના હાથમાં ... સિવાય પત્ર પહોંચાડવાનો નવો રસ્તો ... પત્રોના જર્મનીના પત્રસંચાલકો ... પોતાના પત્રના ગ્રાહક થવાનેમાટે કહેવું તે પોતાની આબરૂને ... સમજતા હતા. પણ આ વિષયમાં ઉજરના વિચાર જુદા હતા. તે આ માર્ગને ... સમજતો ન હતો. તે કહેતો કે રોગીના કલ્યાણ ... જઈને પોતાના ... જાહેરખબરી ... પૂરી ... છે ... ત્હેણે ... ત્હેને ... સારો ... ગ્રાહકોના ... તાજા ખબર બરોબર સમયે પહોંચાડવાની જે અદ્યતન પદ્ધતિ છે તેની ... શરૂ ... કે

જ્યારે તે પત્રોમા પરિવર્તન કરના હેતુ હતો સારે સમસ્ત માનવજાતિના દૂર નેતો આગળ તરફ રહેવું જેમા એમો ક્રસિદ્ધાંત હતો કે લોક પ્રવીણ છે એ આવશ્યકતા નથી વો એ પણ મહત્વની ગોમા થનાર નાર રહ્યો નવી સારની ત ક્રય-વિક્રય અને એકન ના ી કે અનેણુમ્યામા પણ હેણે ઘણોજ સુ પ્રેતરી કીધા હાથેથી ટાઇપ ગોઠવવાની ક્રિત મુખી દઇ લાઇનોટાઇપ પદ્ધતિનો ક્રમ પ્રચાર કરનાર જમનપત્ર એ ૭ ૪ર સમાચાર પત્રોમા શના ચિત્રો આપવાની ા, જર્મનીમા હાને જ પ્રથમ શરૂ કરી ે ડાયવ્રોશનામના સચિત્ર સાપ્તાહિક પ ે તે પ્રથાનો આરંભ કર્યો આ પત્ર ન ાર અને અગ્રગણ્ય છે તે પછી ફ્ડરટફનામનુ સચિત્ર દૈનિક પત્ર ર ા કયુ જર્મનીમા મે ગમા ચિત્રો ગ ની પ્રથા મગી એ ' ૭૩૬ તેનો ારમા ખુણેખુણે પ્રચાર કરી દીધો વાન ર્ દઇને ક ાનનુ દાર પ્રકાશિત ા લાગ્યો જેથી માનવીન આ દોલનનુ શીઘ્ર તેહેના હાથમા આવી ગયુ આજ ા શર્નના સચાનક એ સ્વામિત્વમા ા દૈનિક અને ચાર સાપ્તાહિક પત્રો પ્ર થઇ રહ્યા છે આમા પોગ ઝન મિ ુ સાપ્તાહિક બધા સમાચારો સચિત્ર પેડે ગારટેન નામનુ સાપ્તાહિક સન

પ્રિતામા જમનીમા એકલુ છે તેની ગ્રાહક સખ્યા પણ હિસાબવગરની છે શર્નની ૪ર શાખા ડાયાનય ગ્રેઅર બર્લિનમા છે અને ૨૫૦ જર્મનીના અન્ય પ્રાતોમા સન્ ૧૮૮૪ મા શર્ને એક લિમિટેડ કપની મર્યાદિત કપની સ્થાપિત કરી છે પરંતુ આ કપની ફક્ત નામનીજ છે શર્ને એક ર થ પ્ર કાશિત ા છે તેમા જમનીના ૧૦-૧૫ શહેરોની ફ ારેક્ટરી પણ છે બર્લિનના વ્યાપારી ભાગમા આ સરસ્થાના મકાન અને તેમા ામ કરનારની સખ્યા ૫૦૦૦ થી પણ અધિ ે

ાન વિચિત્ર રચનાઓ સ્વરૂપ આપનાર એક વિચિત્ર વ્યક્તિ છે પોતાના અનેક ઉદ્યોગોથી હેણે વણી સપત્તિ ભેગી કરી છે તેમ છતા પણ મનુષ્યની જીવનયાત્રાના સુખ બનાવવાની હેને હમેશા ચિન્તા રહછે અને તેહેનાસામે આજ ઉદ્દેશ રહે છે તેણે સમાજ સુધારનોજ આજીવન ઉદ્યોગ ક્યો અને તેમા હેને સપત્તિ અને સતોષ આ બન્ને વસ્તુઓ મળી લોકકલ્યાણની ઇચ્છાથી ઉત્સાહિત થઇ હેણે ફરતા પુસ્તકાલયોની સ્થાપના કરી લોકોનો પૈસો સુરક્ષિત રાખવાને માટે હેણે એની નવી પદ્ધતિ કાઢી મજુરો ને માટે દરેક જીલ્લામા નાટ ગૃહોની સ્થાપના કરી શહેરમા જલ્દી ફરવાને માટે મ પર ચાલનાર ગાડીની કલ્પના કરી હેને મૂર્ત સ્વરૂપ આપ્યુ આ ારમા ઉ ાની

* આ પદ્ધતિમા ટ ઇપ તેજ સમયે ઝડે એ તેજ સમયે કપોઝ થાયછે અને ા રહાપઝી તગત ગાળી નાખવામા આવેછે પ્રતિદિન પ્રતિસમય નવા ટાઇપ તૈયાર થાયછે જેથી કપોઝનો વ્યર્થ સમય જતો નથી

કળાનો પ્રચાર કરનારાઓમા એક શત પણ છે યથેચ્છ આકાશસમાચારનુ મહત્વ પોતાના દેશબંધુઓને બતાવી તે વિષયનું શિક્ષણ આપવાને માટે શને અનેક ઉપાયોની યો જના કરી

આધુનિક જમ નીને પત્રકાર દૈના રહેનાના કાયમા શને બહુ ભાગ લીધો છે તથાપિ એવા ૧ માણસ પણ નહિ મળે કે હેમણે શનને પોતાની આખોએ નજરે જોયો હોય જનસમાજ તો હેને જોવા ન પામતો નથી ગુફાઓમા ગુપ્ત રહેનાર ઋષિ ઓના સમાન તે રહેછે જમ નસમાજની મુલાકાત થવી તે એ વાર સભવ છે પરતુ તેના દર્શન સર્વથા દુર્લભ છે એક દૃષ્ટા ન્તરણ છે-સન્ ૧૮૮ મા નીન યુદ્ધમા વિ ય મેળવનાર શી ડ માન્ ક જાન વા રસીએ આ સામયિક પત્રોના બાદશાહની મુલા કાત ને માટે ચાર નમ્બાહસુધી ઘણો ઉદ્યોગ કરી પરતુ તેમા તેઓ પોતાના આ પરિશ્રમમા સફલતા મેળવી નહિ આ કાર્ય તેનાના નિવાસ સ્થ નમા તે એક કમરામા પોતાના વિશેષ ઉદ્યોગનુ કાર્ય કરી રહ્યા છે આ કમરામા હેના ખાસ મત્રીઓસિવાય કોઇપણ આવી શકતો નથી ગ્નાપણ તે ના ક રામાં આખા સમ્મ રની રોશનીનુ ધ ના તેની ચતુર ા ગેરી રહી શકતી નથી આ પણ તે એક ધણી એ નવિન ક લ્પનાઓની સૃષ્ટિ કરતો વતે એ તેના ના આ દેવનના મુખ્ય મુખ્ય સૂત્રો પોતાના ર ાગ્ય હાથમા રાખે છે (જરરરાણી (બર્લિન શહેરનો એક મહોલ્લો જેમા સામયિકપત્રો તથા મ રેના ન ાલક તથ મુ ક રહેછે) મહોલ્લામાવી નીકળનાર ઘણી કલ્પનાઓનો જનક તેજ વર્ગ છે આ ય પત્ર સચાલકો તથા સપ ાદકોની અપેક્ષાએ હેની દૃષ્ટિ દૂરસુધી પહોંચે છે ને ગ છે થનાર વાતો હેને પોતાના મગજમા પહેલાજ માલુમ થઇ જાયછે ે વાત લોકોને આજ માલુમ પડે તે હેને ઘ દિવસોપહેલા માલુમ થઇ જાયછે આજકાલ તેની પ્રતિસ્પર્ધા કરવાને માટે ઘણા તૈયાર થયા છે હેમણે ન ની પ્રતિ પે દ્ધિ થવે માટે પાણીની પેઠે પૈસો વાપર્યા છે તથા ઈ નવિન વાતોનુ અવલબન કર્યુ પ ણ છે આજ ના ગામડ વ ોના પત્ર સચાલકોમા બર્લિનર ટેજે બ્લ ટ પત્રના સપાદક પ્રિપોલ્ડ્સ્ટુક પને મેસસ ઉ ર્ટન છે જમ નીમા તેમના પત્રોને આજકાલ ઉ ચ સ્થાન મ ળુ છે પરતુ તેઓ કદી સ ફલ નથી કે હેમને ઉન્ચે ર ાખવાનો યશ શર્નોજ પ્રાપ્ત છે શર્ન ા સાગો ૧૬ વરનો છે ત્યા પણ તે ઉ સાહ અ ો સ ત્તિમા એ યુવકસમાન છે

કોઇપણ મહાન મનુષ્યને જુઓ ત્હેનામા એકને એક ટેવ હોયછે શનમા પણ એક ટેવ છે તે પક્ષીઓપર ઘણોજ સ્નેહ રાખેછે "પક્ષીઓને ભૂલો નહિ"—આ મથાળાનીચેના લીધેલા વિજ્ઞાપન 'એન્જીન્ચર મા ગ્રાહકો ચામે વર્ષમા કઇ વખત પહોચી જાયછે આન કારણ એ છે કે ન્હાનપણુમા શર્ને પક્ષીનો માળો તોડી નાખ્યો અને હોટા થયાપછી આ ભૂલ ત્હેના અન્તકરણમા કાટાની માફક ભોંકાવા લાગી અને ત્હેણે પ્રતિજ્ઞા કરી કે આ જન્મેં હું પક્ષીઓઉપર ઉપકાર કરીશ ત્હેણે કઇ વખત પક્ષીઓ વેચનારાઓપાસેથી હજારો પક્ષીઓ વેચાતા લઇ, ત્હેઓ સ્વચ્છ વિહાર કરવાને માટે આકાશમા મૂકી દીધા અને તે કહેછે—"પ્રીત ને પ્રીતિ!!

જર્મનીમા શર્નની ઘણી પ્રતિષ્ઠા છે, કેમકે એવા થોડાજ લોકો હશે કે જેમણે જર્મનીને ઉન્નત કરવામા વર્તમાન સમયમા શર્નના સમાન પ્રયત્ન કર્યો હોય *

— પુસ્તક પરિચય —

ચિત્રમય જગત્

સપાદક શ્રીયુત તુળજાશકર હરીશકર યાજ્ઞિક

ચિત્રશાળા સ્ટીમ પ્રેસ પુના શહેરમાથી આ માસિક ગુજરાતી ભાષામા પ્રગટ થાયછે સમાજ રાજ્ય ધર્મ કલા ઉદ્યોગ યુદ્ધ આદિ આવશ્યક વિષયોના લેખો વિદ્વાન લેખકોની કલમથી ચિત્રોસહિત પ્રગટ થાયછે રાષ્ટ્રીય ભાવનાથી ભરપુર આ ભાઇમ ધનુ લવાજમ ૩-૮-૦ અને આર્ટ પેપરની આવૃત્તિના ૫-૮-૦ છે

પ્રકૃત પ્રાર્થનાનુ રહસ્ય—

સોલ એજન્ટ કે પી મુકરજી કલકત્તા

આ ૯ પચાહી સુદર ચિત્ર વિવિધ રગોમા ભરી તૈયાર કરવામા આવેલ છે આત્મીય સ્વજનોને આનદ આપના તેમજ દિવ્ય શક્તિનો પ્રભાવ મેળવવામાટે આ યોજના છે ચિત્રના વેચાણમાથી ખર્ચ બાદ કરી ન લાગે ધમા (સસ્થાઓને અર્પણ થવાનો છે કિમ્મત (૧ એક

નડીઆદની ચારતરનુ એમૃતસિદ્ધ ઔરીસ્ટર થી સુ ર નના વર્ણના કન્ટ્રો ગોટ મજેન છે તે ૯૫ રસહિત મીમાસવામા આવેછ

ખરૂ કર્ત્તવ્ય!!

અનાથોની થતી ભરતી!!

નડિયાદ હિંદુ અનાથ આશ્રમે, હાલમાં ૪ ફ્લુઅેં ઝારી થયેલાં અનાથોને દાખલ કરવા શરૂ કર્યું છે આવાં અનાથો જેને મળી આવે તેમણે ખાત્રીલાયક ભલામણ સાથે તેમના જાતી અને ધર્મના રક્ષણાર્થે આ આશ્રમમા મોકલી આપવા

આ અનાથોની વધેલી સખ્યાના આ મોત્રવારીના ખર્ચને પહોચી વળવા ઉદાર રકમોના દાન મોકલવા દાનવીરોને વિનતી કરીએ છીએ ઉદાર સહાય મળતા અનાથોની ગમે તેટલી સખ્યા પાળવા આ આશ્રમ તૈયાર છે દરેક દાન લેવાયછે પાવતી મળેછે, વીગત માટે લખો—

મત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીયાદ

કાઠિયાવાડમાં "ડફેર" જાતના લોકોનો ત્રાસ

તેના એક ઝપાટે આવી ગયેલો અંત

હાલ કેટલાએક વર્ષો થયાં કાઠિયાવાડમાં એક સ્થળેથી ફરતા રહી આ જાતના લોકો જેઓ તુમાખી લશ્કરી મગરૂરી અને તુંડાઈ કરી લોકોને હેરાન કરવામાંજ પોતાનું પરાક્રમ માનનારા ગણાય છે તેઓએ જ્યારે જ્યારે પોતાનો લાગ મળે ત્યારે ત્યારે નાના નાનાં ગામોપર દરોડા પાડી લુટફાટો ચલાવવી લોકોને હેરાન કરવા, જોરજુલમી કરવી તેમાં કદી પણ પાછી પાની કરી નથી તેઓની એક મોટી ટોળીને હાલ જેર કરવામાં આવી છે આ લોકોનો વારવાર પીછો લઈને તેઓને પકડવાની તજવીજ ઘણે ઠેકાણેથી ચાલુ રાખવામાં આવતી હતી ... ારી ... વાની તેઓની ચાલાકી ... ા વારવાર છટકી જતા હતા અને ... રતા પ્રદેશમાં પહોંચીને પોતાના ના... સા... ગ્રામો ... ખતા હતા આથી કાઠિયાવાડની ... તેઓ ચિંતામાં ... રતા હતા પણ હાલ ... તેમણે નામ... દારની હદમાં પોતાના પાકી ... ગોનું ... રકનું અજમાવવાની ઇચ્છા ... ારી ત્યારે આ સંસ્થાના ... પોલીસ સુપ્રીટેન્ડેન્ટ મી ... કે જેઓ પ્રથમ ... પલટનના ... હતા અને ધારેલું કામ કરવાની બાહોશી ... વીરતા તથા ચતુરાઈને લીધે જેમને નામદાર જામ સાહેબે પોલીસ સુપ્રીટેન્ડેન્ટના ... સ્થાના અને વધારે જોખમવાળા હોદ્દા પર નિમેલા છે તેમણે પોતાના ... ના ગણ્યાગાંઠ્યા માણસો સાથે એ લોકોના ના... સનો છેક લાગી આપવાનું કામ પોતાને માથે વોહોરી લીધું ત્યાં એમનો પહેલો ભેટો થયો ત્યાં મી ... તેની સાથે ગાયકવાડી પોલીસ અમલદાર પણ જોડાયા હતા આ પહેલા ભેગમાં ... દિવસ ... કરનારા અને આવી મુશ્કેલીમાંથી છટકી જવાની પળો ... લોકો વધારે નુકસાનમાં નહિ પડતાં છટકી જઈ શકયા હતા અને એવી રીતે છટકીને ઘણે દૂર નિકળી જઈ એ લોકોએ પોતાની સલામતી ધારી લીધી હતી તથા ... છટકામાંથી સલામત બચી જવામાટે તેઓની છાતી પણ ગજગજ ઉછળતી હતી પરંતુ મી ... તેની બાહોશી ભરેલી યોજનાપાસે તેઓ લાચાર થતાં છે... વટે સપડાયા મરાયા પકડાયા અને એ રીતે કાઠિયાવાડની ... જાતને પીડામાન થઈ પડી એક ... માથા ટોળીનો જુલમી દોર છેલ્લો તૂટી ગયો છે આને માટે મી ... એ પોતાના અધિકારને માન અને શોભા આપે તેવી હિંમત ... અને ચાલાકીથી આખા કાઠિયાવાડ ... ની જે અગત્યની સેવા બ... ાવી છે તે ખરેખર સ્તુતિપાત્ર છે અને એક યોગ્ય વ્યક્તિને યોગ્ય અધિકાર સોંપવાની મહારાજા ... સાહેબની દીર્ઘ દૃષ્ટિ પણ ખરેખર વખાણવાલાયક છે એમ અમે વગર સંકોચે જાહેર કરીએ છીએ

અમૃતધારાની મીઠી ટીકડીઓ

જેમ વિલાયતથી પેપરમેંટની ટીકડીઓ આવે છે એવી ટીકડીઓ અમૃતધારા ને જાતીને અમેએ બનાવી છે જેને મોહોડામાંથી ગળી ચુસતા રહેવાના અમૃતધારાના સેવનનો લાભ મળે છે અને દાંત મજબુત બને છે દાંતોમા જીવાત પડતા અટકે છે તથા મોહોડાની દુર્ગંધ દૂર થાય છે કફ ઉધરસ વગેરે મટે છે આ ટીકડીઓ ખાવાથી બાળકો પણ રોગોથી બચે છે

૧૦૦ ટીકડીઓની કિંમત

માત્ર રૂા ૦-૪-

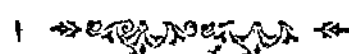
વધારે હકીકત જાણવામાટે 'અમૃત' નામની વગર કિંમતે મોકલાતી બુક મગાવો

મેનેજર-"અમૃતધારા ઔષધાલય"
અમૃતધારા ભવન અમૃતધારા રોડ અને
અમૃતધારા પોસ્ટ ઓફીસ—લાહોર

કવિવિનોદ વૈદ્યભૂષણ

પં૦ ઠાકુરદત્ત શર્મા વૈદ્યની

અમૃતધારા.

લગભગ તે સઘળા રોગો કે જે ઘણે ભાગે ઘરમાં શું બાળક જવાન સ્ત્રી અને પુરૂષોને થાયછે તેનો આ દવા હુકમી ઇલાજ છે જેણે એકવાર તેની અજમાયશ લીધી તેણે તેને મિત્રરૂપજ બનાવેલ છે

— માસિક હજારો શીશીઓ વેચાણ થાયછે —

હવે અમોએ
જરૂરીયાત જોઈને એનો
સાબુ પણ તૈયાર કર્યો છે એ—

અમૃતધારા સાબુ

ચામડીનાં તમામ દર્દોનો ઇલાજ છે સાબીત થયું છે કે હમેશ ન્હાવાને માટે એ અત્યુત્તમ છે દાદર, ફોલ્લીઓ, ફોડલીઓ, ખરજ એ સઘળા રોગોને માટે તેનું સેવન થઈ શકે છે

ત્રણ સાબુના બાક્સ એકના રૂા -૧૪-૦
એક સાબુના રૂા ૦-૫-૦

AMRIT-DHARA LAHORE.

અંગુઠા છાપવાનું

મહાત્મા મન્સૂર —

અથવા

પરમાત્મયજ્ઞમા પ્રાણાહુતિ !

લેખ —શ્રીયુત નન્દકુમાર નારાયણ નિગમજી—પોરબંદર

પંચમ પરિચ્છેદ

યોગશક્તિ અને તત્ત્વજ્ઞાન

બન્દી મન્સૂર કારાગૃહમાથી પલાયન કરી ગયેલો હોવાથી પ્રહરીઓ તેના અનુસંધાનમાટે ચારે દિશામા ભ્રમણ કર્યા કરતા હતા અને સમસ્ત નગરમા આન્દોલન તથા કોલાહલોજ પ્રચાર થયેલો જોવામા આવતો હતો પરતુ બન્દી કેવીરીતે અને કઇ દિશામા પલાયન કરી ગયો હતો એ વિષે નિશ્ચયપૂર્વક કોઇથી કાંઇપણ કહી શકાતુ ન હોતુ જેઓ તેના શોધમા તત્પર થયેલા હતા તેઓ પણ ઘણી વાર આશ્ચર્યથી મન્સૂર એમ કહેતા હતા અને વળી વારંવાર એ તો કોઇ બીજોજ મનુષ્ય છે! એમ કહીને પોતાની ભ્રમિષ્ટતાનો પરિચય કરાવતા હતા સર્વજનો પોતપોતાની બુદ્ધિની મતિ તથા તીવ્રતા અનુસાર નાના પ્રકારની કથાઓ કહેતા હતા અને નાનાવિધ કલ્પનાઓ કર્યા કરતા હતા નગરમા આવી ભીમાપ્રય તનો કોલાહલ હોવા છતા વસ્તુસ્થિતિ એ હતી કે સાધક મન્સૂર પોતાની યોગશક્તિના પ્રભાવથી કારાગૃહમાથી અદૃશ્ય થઇને પોતાના ગૃહમા આવીને બેસી રહેલો હતો અને પૂર્વ નિયમાનુસાર પોતાના જપતપનુ પરિપાલન કરીને કોઇપણ પ્રકારની આપત્તિ તથા કોઇ પણ પ્રકારના ઉદ્વેગ વિના પરમાત્મચિંતનમા નિમગ્ન થતો હતો પરતુ તેને શોધનારાઓમાના કોઇને પણ તેનુ દર્શન થતુ નહિ છતા પણ કોઇ કોઇવાર કોઇ એક વ્યક્તિપર દયા તથા અનુગ્રહ કરીને મહાત્મા મન્સૂર તેને પોતાના દર્શનનો લાભ આપતો હતો અને તેને પ્રેમ સભાષણથી પ્રસન્ન કરતો હતો અન્ય એક આશ્ચર્યકારક વિષય એ હતો કે જેને તે પોતાના દર્શનનો લાભ આપતો હતો તે વ્યક્તિ તેની પાસેથી જે કાંઇ પણ વસ્તુને મેળવવાની ઇચ્છા કરે તે વસ્તુ તેની ઇચ્છા તથા પ્રાર્થના અનુસાર તે ક્ષણેજ તેને પ્રાપ્ત થતી હતી અર્થાત્ તે વસ્તુ સુલભતાની વાત થતી હોય કે પછી અત્યંત દુષ્પ્રાપ્ય હોય તો પણ તપોધન મન્સૂર પોતાના હસ્તને પ્રસારીને 'આ લે!' એ બે અક્ષરોજ ઉચ્ચારતો અને એ બે અક્ષરોનો ઉચ્ચાર થતાની સાથેજ તેના તપોબળથી યાચકની અભિષ્ટ વસ્તુ યાચક સમક્ષ આવીને ઉપસ્થિત થઇ જતી હતી એમ

હવે કે તે વસ્તુના આગમનમા નિમેષ મા ત્રનો પણ વિલ મ થતો નહોતો કેટલીકવાર મહાત્મા મ સુર નૈમિત્તી ફિરે પગને પો તાની ઇ છાથી ર ૫ ૨ ાઇ જતો હતો અને કારાગૃહમા પૂરાતો હતો પરતુ વળી પાછો ક્ષણ કે બે ક્ષણમાજ પોતાની યોગવિદ્યાના બળથી ત્યાથી અદશ્ય થઇને પોતાના આ વાસમા ચા યો જતો હતો આવી રીતે તે ઐન્દ્ર નીક (જાદુગર)ની માયા વિદ્યા સમાન વિવિધ પ્રકારના અદ્ભુત કાર્યોથી જનોને આશ્ચર્યચકિત તથા વિસ્મયાપન્ન કરવા લાગ્યો સાધારણ બુદ્ધિના લોકો તેની આવા પ્રકારની અ ... ાય જમનાને જો ઇને આ ાય ચકિત થતા ... પણ ધ્યાને વશ થઇને તેની નિ । અને નિ । ર ર્ો કરતા હતા આવી ચિતિમા અને વિસ્મ ... વીતી ગયા અને મ સુરના વિષયમા સાધા રણ જનસમાજમા નિત્ય નવીન નવીન વા ... તુઓ ... વા લાગ્યા જેઓ મૂર્ખ મનુષ્ય હતા તેઓ મન્સૂર ... ખના ... અવસ્થામા ... કારાગૃહમા પડેલો છે એમ ... વિશ્વાસપૂ ર્વક માનતા હતા કિ તુ જેઓ ત ... તથા જ્ઞાની પુરુષો હતા તેઓ વધાર્થતાને ... ણતા હોવાથી એ વિષયમા મૌનનુ અવલ બન કરીને જ બેસી રહ્યા હતા

એ વાર મહાત્મા મ સુરે એ રીતે ... કારાગૃહમા જઇને જોયુ તો ત્યા અસ ખ્ય બ ... જનો સુ ... લોહશ ખલાવડે ... અને અસહ્ય યાતનાઓને ભોગવતા તેના જો ... મા આવ્યા આ દૃશ્યને જોવાથી તેના કોમળ અ ત કરણમા એક પ્રકારનો અસહ્ય આઘાત થયો અને તેથી દયા ... થઇને તે બન્દિજ નોના બીચારા ... નિવા ... કેવી રીતે કરી શ ... ય એ વિષયના વિચારમા તે નિમગ્ન થઇ ગયો ત્યારપછી મધ્યરાત્રિપછી જ્યારે રાત્રિનુ આગમન થયુ એટલે તેણે સર્વ બન્દિજ નને તેના કારાગૃહવાસનુ ... પૂછ્યુ અને બન્દિજનો પોતપોતાની ... શાના કારણો દર્શાવી ... એટલે પછી મ સુર તેમને ઉ ... વા ... થી કહેવા લાગ્યો કે 'મારા બ ધુજનો ! હુ તમને આ ક્ષણે આ અસહ્ય કારાગૃહયાતનાથી મુક્ત કરુ છુ અને એટલામાટે તમો ધ્યાનપૂર્વક મારા વચનોને સાભળી ... અને તે એજ ... આ નર ... તુ ... અગમ્ય સ્થાનમાથી પોતપોતાના ... નિવ ... સ્થાને આ ક્ષણેજ ... ચાલ્યા જાઓ! એ ... તમારા જવામા નિમેષ માત્રનો પણ વિલ બ થવા ન દ્યો મહાત્માના આ શબ્દો સાભળીને બન્દિજનો હસ્ત જોડી કા તર ... થી તેને કહેવા લાગ્યા કે ... મહા ત્મન્ ! એવુ અમારા સૌભાગ્ય ક્યાથી કે આ નરકતુલ્ય કારાગારમાથી અમારો છુટકો થાય! શુ અમો અમારા પુત્ર ... આદિના મુ ખોને જોઇને અમારા ... જનસમાજ સુ ખિના આન ... ને ભોગવી શકીશુ? નહિ કારણ કે અમોને પુનઃ સ્વતંત્રતાની પ્રાપ્તિ થાય એ વાર્તા રાત્રિના સ્વપ્ન સમાન છે કારણ કે અમારા હાથોમા અને પગોમા લોહની મજબૂત સાકળો પડેલી છે અને તેથી પગ ખસેડવાનુ કે એક ડગલુ ચાલવાનુ પણ સામર્થ્ય પણ અમારામા રહ્યુ નથી. અર્થાત્ આવી અવસ્થામા અમારા આ ...

નતકાળમા અમારા પરિત્રાણુ અથવા ઉદ્ધારની આશા કયા છે, એ કૃપા કરીને આપ પોતેજ વિચારી જુઓ રાય અમાગ ૮ ય અગનમાથી એ આ ાાચદ્રનો સર્વથા નોપ થઇ ગયો છે! છતા પણ આપના આશીના દથી અમો મ દભા્યોપ જો દૈવની અનુકૂળતા થઇ જાય તો કદાચિત્ કોઇ નિસ અમારા ઉદ્ધારની આશા રાખી શકાય તેમ છે પર તુ જો તેમ ન થાય તો આ ાશ આના ચન્દ્રો હસ્તમા લેવાની આશા પ્રમાણે અને પર્વતને C ન ડ્રાના પ ગુના પ્રયત્ન પ્રમાણે આ નિષ્ફળ કલ્પનાને મસ્તિષ્કમા સ્થાન આપવાથી અમારી યત્રણામા પ્ર્ર કરતા પણ અધિકતા થવાનો સભવ છે, એ આપ નથી જાણતા કે શુ? ગદિ જનોની આ પ્રમાણેની નિરાશા ગ ક વાણી સાભળીને દયામૂર્તિ મ સૂરના હ યની સ્થિરતાનો નોપ થઇ ગયો અને તેથી તેણે ઉર્ધ્વ મુખની પોતાના હસ્તને ઉંચો કરીને પાછો નમાર નાની સાથેજ તે ા ગૃહવાસીઓના હાથ અને પગમાની ભારી સા ળો અથવા બેડી ઓ ઝણઝણ શ ક ની ખડખડ થઇને પૃથ્વીપર પડી ગઇ! આહા કેવુ આશ્ચર્ય! ૧રક તપોમન અને કેવો અલૌકિક ઇશ્વરાનુરક્તિ! બદિજનો પોતાના હસ્ત તથા પગોને લોહશૃખલાથી મુક્ત જોઇને તથા નગ યાત નાનુ અવમાન થયેલુ નિહાળીને પોતાના સ્થાનમાથી ઉત્સાહપૂર્વક ઉઠી મહાત્મા સમક્ષ આવીને ઉભા રહ્યા અને હાથ જોડીને ધ ને દર્શાવતા કહેવા ના ચા કે હે મહાત્મા ર! ક ણામય વિશ્વપાલક પરમાત્માની કૃપાથી અને આપના અૈ ાતિક યત્ન તથા આ ાિ વાદની અમને અત્યારે મ ધનની ય ત્રણાથી મુક્તિ મળી છે પરતુ આ છિદ્ર વિનાના અને ચારે તરફથી બ ધ કારાગૃહમાથી અમારે બહાર નીકળે અને યા ઉપાયથી નીકળવુ એ હવે કૃપા કરીને બતાવશો? આ કારાગૃહની આ ાશ સાથે વાતાનાપ કરની ઉંચી દીવાલોને બેઠીને યમરાજ સમાન આકૃતિવાળા ભીષણ ા અને સશસ્ત્ર અસખ્ય પ્રહરીઓ દિવસ અને રાત્રિ તેની આસપાસ પરિભ્રમણ કરી રહ્યા છે અને જેના દ્વારો લોઢાના તાળા તથા લોઢાની સાકળોથી બધ કરેલા છે એવા કારાગારમાથી અમો બહાર કેમ કરીને ની ળી શકીશુ એનો આપે કાઇ પણ વિચાર કર્યો છે ખરો? શુ માત્ર એ નાજ વિઘ્નો છે એમ નથી કિ તુ એથી ઉપરાત બીજા પણ કેટલાક પ્રસવાયો છે એમ ધારીને સચાર થઇ શકે એટલુ છિદ્ર પણ આ કારાગૃહમા નથી તો શુ આપ નામા એવી શક્તિ છે ખરી કે આ દીવાલો ભેદાઇ જાય એમા માર્ગ થઇ જાય અને તેમાથી બહાર નીકળીને અમો દુર્ભાગી જનો અમારા ઇચ્છિત સ્થાનોમા કોઇપણ પ્રકા ા વિઘ્ન વિના પહોચી જઇએ? બદિજનોની એ એ ર્ ઉક્તિને સાભળીને મહાતપસ્વી મ સૂરે પોતાની ગ્રીવાને ઉન્નત કરીને તથા પોતાની તર્જ ની (આગળી)ને ઉચી ઉઠાવીને તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિથી એકવાર વસ્તુ ચારા જોયુ અને તે ક્ષણેજ મહર્ષિ મ સૂ ની દૈવી શક્તિના બળથી મ ાગૃ ની ચારત ની વિ ાળ દીવાનમા જેમા મનુષ્યથી પ્રવેશ ી

ના ત્વ તેની અસખ્ય નારીઓ ઉપન્ન થઈ ગઈ. આ ચમત્કારને જોઈને બ ન્નેના હૃદયો અદ્ભુતરસથી ઉભરાઈ જવા લાગ્યા તેમના સર્વાંગ રોમાંચિત તથા સ્વે । થઈ ગયા અને તેઓ આ વાત કે પાનામાં હતા એનો ર્ણય નિશ્ચય ી શ યા નહિ અને મહાત્માના સંકેતને માન આપી તેઓ એ અચાનક નિર્માણ થયેલી નારીઓ સાથી બહાર ની ળી ગયા અને નર્તકીઓને એ ઘટનાનું લેશમાત્ર પણ જ્ઞાન થ શ યુ નહિ તેઓ એ ઘટનાથી અ ણ ર ગયા

બીજા દિવસના પ્રભાતમાં કારાગૃહના ર લોકોએ કારાગૃહમાં આવી ને યુ તા ત્યાં એક પણ નર્તકી તેમના જોવામાં ન આ ી અને એ પરિસ્થિતિને જોઈને તેઓ આ ચ ચકિત તથા અત્યંત ભયલીન બની ગયા આ આ ચ કારી ઘટનાના સમાચાર રાજ મ ચારીઓને પણ અનુક્રમે સાંભ ્યા ારગૃ નો અમલદાર પોતે કારાગૃહને જોવા માટે ગયો પરંતુ ત્યાં નર્તકીઓનો પલાયન ી ગયેના હોવાથી કેવળ નિ ન ળતા અને નિર્જનતા વિના અ ય કાં પણ તેના જો વામાં આ ી શક્યુ નહિ માત્ર મહાયોગી શ્વર હુસેન મ સૂર ધ્યાનમગ્ન નેત્ર અને ગ ભીર ધ્યાનથી એ સ્થાનમાં એક તેજ રેખા હતો તે તેના જોવામાં આ યો તેમજ કારાગૃહની દીવાલમાં તે અસખ્ય બારીઓની સૃષ્ટિ નિર્માણ થઈ હતી તે પણ તેના જો વામાં આવી આ સમસ્ત અદ્ભુત દૃશ્યને જોઈને કારાગૃહનો અધ્યક્ષ આશ્ચર્યના સમુદ્રનાં ગંભીર ભાગથી નિમ ્ન કરવા લાગ્યો તેના હૃ યમાં ભ અને વિષાદ તેમજ વિસ્મય તથા ભયની એ ત્ર ભાવનાનો ઉદ્ભવ થતાં તેના સર્વાંગો રોમાંચિત થવા લાગ્યા તે સ્થિરદૃષ્ટિથી કેટલીકવારસુધી એક સ્થાનમાં ઉભો રહીને વિચારમાં લીન થઈ ગયો અને વિચાર કરતો પોતાના મનમાં કહેવા લાગ્યો કે આહા ી અલૌકિક ક્ષમતા ! કેવી અમાનુષિક ચમત્કૃતિ ! આ અતુલપૂર્વ અને અભૂતપૂર્વ ત્વ તપસ્વી ઇશ્વર મહાત્મા મ સૂરના હસ્તથી જ થયુ છે એમાં લેશમાત્ર પણ સંશય નથી

(અપૂર્ણ)

વર્તમાન કાળના નવીન શિક્ષિત સમાજના લોકો આવી ઘટનાઓને સત્યતરીકે સ્વીકારી શકે તેમ નથી પરંતુ આવી ઘટનાઓને અસત્ય માનવાનું વસ્તુતઃ કાં પણ ારણ નથી કારણ કે યોગના બળથી સાધનશક્તિમાં અલૌકિક ક્ષમતાનો આવિર્ભાવ થતા તે સાધનશક્તિ શું ન ી રી શકતી નથી ? અમુ ે સાધુ દીવ ભય પય ત ભૂમિમાં દટાયેલો રહ્યો હતો અને ર મુક ા ાગી આકાશમાં ઉ ા હતો અને વદીના જગતની અપારીપર ા ો હતો એ સર્વ વાર્તાઓ સર્વથા કપોલકલ્પિત અને સ્વપ્ના આધારરહિત ની તો નથી જ વિશ્વની મર નતિઓ ા સાહિત્ય ઇતિહાસમાં આવા પ્ર કારની અને ઘટનાઓ વર્ણવવામાં આવી છે પતંજલ જેવી ઘ જ સમૃદ્ધિસિદ્ધિ એક મ ા સીને ચાળીસ દિવસ સુધી અગ્નિમાં દાટી રાખીને તેની અલૌકિક શક્તિની પરીક્ષા કરી હતી એ કાઈ અ દીવ ાની વાર્તા નથી એટલે જે દૃષ્ટાંતના આધારે આ ક તથા પ્રકારનો મહાત્મા મ સૂ ની અલૌકિક શક્તિ થયેલા આ સમ કા ને પણ સત્યતરીકે સ્વીકારી શકે તેમ છે

દિલ્હી દરબાર.

અનુવાદક—શ્રીયુત વકીલ

પ્રકરણ બીજુ (ચાલુ)

અનુસધાન પૃ૦ ૮ થી

તે ઓરતના ગહન અને વિચારશીલ વાક્યનો મર્મ તે ભોળા હૃદયની લૂનિઆ મમજી શકી નહિ લૂનીઆએ કહ્યું— તમે હમીદાને કેવી રીતે ઓળખો છો? એક ક્ષણમા ગભીરતા તજી તે ઓરતે મધુર અવાજે હસ્તા હસ્તા જવાબ આપ્યો (તમો બધારે ઓળખુ છુ પણ કમનસીબે તમો મને ઓળખતા નથી લૂનીઆએ પુછ્યુ કે ' મહેરબાની કરીને મને કહો કે તમો કોણ છો અને મારી ચિંતા દૂર કરો

'હુ તમને વધારે શુ કહી શકુ? શુ મે તમને નથી કહ્યુ કે એક ગરીબ માણસની હુ દીકરી છુ'

'હુ ગરીબ માણસની દીકરી છુ અ મારૂ ઘર દુશ્મનોએ લૂટી લીધુ છે અને તેથી કરીને હુ ઘેર ઘેર માગતી ફરૂછુ

લૂનીઆએ કહ્યુ અરેરે તમે વાડ દુખ સહન કરતા જણાઓ છો

પોતાના અતરથી તે ઓરતે એ ઊંડો નિશ્વાસ મેલ્યો અને કહ્યુ 'આ અભાગી માણુસ-ઓની યા ખાનાર કદાચ તમે એકજ હશો મારે વાસ્તે બીજા કોઇને લાગણી હોય એમ મને જણાતુ નથી

વાતચીત દરમ્યાન લૂનીઆ તે ઓરતના વાક્યનો મર્મ સમજી શકી નહિ અમુક જાતની તેણીને શકા થઇ કે જેથી તેના મનની સ્થિતિ અસ્પષ્ટ જણાણી પણ આમ શાથી થયુ તે તેથી જાણી શકી નહિ

સમગ્ર સૃષ્ટિમા અધકાર પોતાની સત્તા જમાવી રહ્યા હતો અને એક અજાણી સ્ત્રીસાથે લૂનીઆ ચાલ્યો નામો રખત ચાલ્યા ગયા ન સ્થળમા [illegible] નહેતાથી તેને

ભર લા ો પણ કોઇ અ ન મક્તિથી જાણે કે તેના પગ બધા ' ગયા હોય તેવી રીતે તો ી યા ઉભી હતી ત્યાંથી એક ગનુ પણ ખસી શકી નહિ તેણી સમજી શકી નહિ કે તેણી શા માટે તે મૌજાણી ઓરતની સાથે વા તચીત ની હતી તે ઓરત કુવાની પાસેની ઉંચી આવેલી આરસની બેઠક ઉપર બેઠી અને બોલી—

'હું આ પાણીનો ઘડો તમારે ઘેર લઇ જવાને ઘણી ખુશી છુ પણ કોઇ અજાણ્યા— ન જણાતી ઓરત તેના કામથી માટે આ કાર્ય કરવાનો આન છોડી આપવો પડેછે પણ અરેરે તમારા માન ન ખુબસુરત શિર ઉપર ક ે શિર એક નખત બા શાહી તાજ પહેરવાને ભાગ્યશાળી અને તે શિરઉપર આ ે આ પાણીનો ઘડો તમારે ઘેર તમારે લઇ જવો પ શે પણ—

તે ઓરતે મહુ ારીકાથી અને તીક્ષ્ણ નજરથી લુનીઆસામે જોયુ અને પછી ધીમા સુખી સ્વરે કહ્યુ ઘણા લાંબા સમય થયા કોઇ પણ મારાસમાથ મને વાતચીત ક વાનો આનંદ મળ્યો નથી મહેરબાની કરીને મારી પાસે બેસો અને આપણે અરસપરસ એકબીજાના હ ય ખોલીએ

લુનીઆ ખસી નહિ તે ઓરતે લુનીઆના ખુબસુરત સ્વર્ગીય હાથ પ ડી પોતાપાસે બેસાડી તેણીને તેમ કરતી અટકાવવાને લુનીઆમાં શક્તિ નહોતી પણ પગથી માથા સુધી (એસ્પન) પાંદડાની માફક ધ્રુજતી હતી અને તેનો અવાજ બંધ થઇ ગયો અને તેણી એક પણ શબ્દ બોલી શકી નહિ

આજ વખતે ઘણા ગે મનુ ના દૂરથી ઘુરસામા બો યુ— આવી શિતિન બાનિમ મે કોઇ દિવસ મારી જીંદગીમા જોઇ નથી તેણી મને દુખી કરેછે તેણી ઉંડા પાણીમા નાખી કે મરી—ગુમી— અને પરીસ્તાનમા જ નડી કે મને ખાત્ર તે શાનિમ મળતી નથી તેણી જૂન પાસે ગઇ હશે

એકાએક તે અજાણી ઓરતે પોતાનો ચહેરો ફેરવી લુનીઆના કાનમા કહ્યુ આહિ ને મહેરબાની રીતે ઘરને કામ માટેવિષે ફીકીર નહિ નહિતો મને ગભીર દુખ થશે

એક આંખના પલકારામા તે અજાણી ઓરતે લુનીઆનો મનમોહક ચહેરો કે જેથી તેણી પરવશ બની હતી તે ચહેરાને પકડી બહુજ આતુરતાથી અને ઝનુનથી લુનીઆના ગુલાબી ગાલ ઉપર ચુબન ઉપર ચુબન કર્યા અને પોતાના ઓષ્ઠસાથે લુનીઆના હોઠને દાબી અમૃત સ્વા લે ી વીજળીની માફક અંધારમા તેણી ગુમ થઇ

તે શુ હતુ ! તે શુ બન્યુ ! તે લુનીઆ ઇ સમજી શકી નહિ થોડા સમય સુધી લુનીઆને ભાન રહ્યુ નહિ સફેદ આરસના પુતળાની માફક તેણી ચુપચુપ ઉભી રહી અને જે દિશામે તે ઓરત ગઇ તે તરફ એકી નજરે જોઈ રહી તેણીને લાગ્યુ કે તેણીનો ચી દેખાવ એકાએક ઉદાસ પડતો થઇ ગયો પોતાના શરીરની નસેનસમા વીજળીનો પ્રવાહ વહેતો હોય એમ તેને જ ણાયુ જેની અસર સહન કરવાને તે અશક્ત હતી

પ્રકરણ ત્રીજું

દાઇમા

જ્યારે હમીદા ક્રોવાતુર અને ગુસ્સે થઇ લુસીઆને ઠપકો આપતી હતી ત્યારે બહુ ભય પામેલી મધુર નાની બાનિમ બેઠી હતી ત્યાંથી એકદમ ઉઠીને સામે ઉભી આટલો વખત તેણી પોતાનું ભાન ખોઈ બેઠી હતી આ બધો વખત તેણીને એમજ જણાયું કે તે સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં હતી અને સ્વપ્નની માફક કલાકપહેલાના સઘળા બનાવો તેની નજરપાસે તરવા લાગ્યા તેણી હવે તે ઓરતના મધુર નેત્રોપર ... ના ... કરવા લાગી અને હજુસુધી લુસીઆના હોઠપર તે ચુમ્બનની નિશાનીઓ જણાતી હતી અને જેની અસરથી તેનું આખું શરીર એક અનુભવેલ પણ ન ... શકાય તેવી લાગણીથી ધમકતું હતું

લુસીઆને જોઇને વૃદ્ધ હમીદાએ કહ્યું 'મે ઘણી બાળાઓ જોયેલ છે પણ તારા જેવી એકપણ જોઈ નથી તારામાં સામાન્ય અક્કલની ખામી જણાયછે રાત્રિ ઘણી વીતી ગયેલ છે અને છતાપણ તુ હજુસુધી જાગતી બેઠી છે શું તું અક્કલમંદ પ્રાણી છે!

પોતાની જીંદગીમાં પ્રથમ વખત આજે ભોળામનની લુસીઆએ આવા કડવા વચન સાંભળ્યા આજ પ્રથમ વખતજ તે વૃદ્ધ માયાળુ હમીદાપાસે લુક બેઠી આજે તે તેની પાસે શામાટે તેમ વર્તી તે જાણી શકી નહિ એમ પળમાં, ભાન ભેગની ... થઇ હિંમતવાન બની, પોતાની લાગણીઓને દબાવી હસી ખુશીથી કહ્યું કે દાયમા હુ મારાપ્રત્યેના તમારા સ્નેહની કસોટી કરતી હતી કે તમે મને શોધતા આવોછો કે કેમ?' હમીદાએ ગુસ્સે થઇ કહ્યું 'તારી ચાલાકી બસ થઇ! હું તેથી કંટાળી ગઇ છું હું એમ ઉમેરૂ છું કે બાનિમ થઈ અત્યારે રાત્રિનો સમય છે તું આવી એકાંત જગાએ એકલી આવેલ છો સમય રહે તો વેળા તારે માટે વળી ... વાતો કરે શું તે તું જાણતી નથી!' લુસીઆએ કહ્યું 'દાયમા! એટલે શું?' લુસીઆના સવાલપર દાયમાએ જરા પણ ધ્યાન આપ્યું નહિ પણ તેણીને ઠપકો આપીને કહ્યું કે તે વૃદ્ધ માણસ તને જોવાને કેવો ચિંતાતુર છે છોડી! તારામાં સાધારણ સમજણની પણ ખામી છે નથી જાણતી કે આપણે વેર મહેમાનોની સારી સભા છે કે જેની સગવડને વાસ્તે આપણે જ રની તૈયારીઓ કરવાની છે આશ્ચર્ય ચકિત થઇ લુસીઆએ કહ્યું શું આપણે ત્યાં મહેમાન છે! દાયમા તે કોણ છે?

અર્ધ નષ્ટ થયેલ મહેલ કે જે મહેલને લુસીઆ ઘણુંજાણતી તે મહેલમાં લુસીઆ સમજણવાળી થઈ ત્યારથી બીજું કોઇ કદી આવતું નહિ આ નિર્જન સ્થળે કોઈ આવેલ હોય એમ લુસીઆને યાદ આવતું ન હોતું આ દુનિયામાં પોતાનું કોઈ સગુ વહાલું અથવા સ્નેહી નથી એમ તે સમજતી માનતી હતી અને તેથી કરીને વૃદ્ધ હમીદાએ જે સમાચાર કહ્યા તેથી તેની જિજ્ઞાસા વધી અને તેને બહુ નવાઇ લાગી પણ વૃદ્ધ હમીદા લુસીઆના સવાલનો જવાબ આપ્યા

વગર મનમાં બ બડતી હતી તેથી લૂતીઆએ ફરીથી પૂછ્યું દાયમા કોણ મહેમાન છે? દમી એ જવાબ આપ્યો કે તો નગરને ઓળખતા નથી તેઓ મહેમાન છે વધુજ આતુરતાથી લૂતીઆએ ફરીથી વૃદ્ધ દાયમાને સવાલ કર્યો કે દાયમા મહેરબાની કરીને કહે કે તું જેનેવિશે વાત કરેછે તે મહેમાન કોણ છે?

મનના બનાવથી બહુ કંટાળી દમી એ ગુસ્સાથી કહ્યું બાદશાહના જાસૂસ છે એક તરુણ રજપુતસાથે દસ બાર સિપાઈઓ છે આપણા આ શાહની બની લાગણી તો જો? તેના તરફથી આપણને કેવું થોડું વતારન મળે છે જેથી આપ ા ચાગનું ગુજરાન પણ થતું નથી કેવી મુશ્કેલીથી આપણે આપણો નિભાવ કરીએ છીએ અને તે આવકમાથી આપણને બાદશાહના તે માણસને મહેમાનગીરી આપવી પડે તે આપણે સહન ન કરી શકીએ તેવા નકારનો આ એ જુલમ છે પવિત્રતા અને ભલાઈએ આ દુનિઆનો ત્યાગ કર્યો જણાયછે લૂતીઆએ આતુર થઈને પૂછ્યું તે રજપૂત કોણ છે અને તે શાવાસ્તે અહીં આવેલ છે? વૃદ્ધ ઓરતે જવાબ આપ્યો કે મે સાંભળ્યું છે કે તે જયપુરનો કુંવર છે લૂતીઆએ કહ્યું 'શા વાસ્તે તે અહીં આવેલ છે' તેણે જવાબ આપ્યો ખુદા જાણે તે શામાટે આવ્યો છે આપણા જેવાં ગરીબ માણસોને હેરાન કરવા સિવાય બીજો હેતુ કંઈ જણાતો નથી. આપણે ઘેર કોઈ કમાઉ આવતું નહોતું ત્યારે આપણે ઘેર આ રજપૂત કુમાર આ

વ્યો તો ખુદા જાણે છે આ અજાણી મુલાકાતનો શો હેતુ હશે જિજ્ઞાસાએ લૂતીઆને કારણ જાણવાને ઘણી આતુર બનાવી. તેણી ઘરમાં દોડી ગઇ અને દમી દાયમા ની પાછળ ગઇ આવી અતિ ઉતાવળથી લૂતીઆ ઘરમાં દોડી ગઈ તેનું એક બીજું મજબૂત કારણ હતું અજાણી ઓરતસાથેની થએલી પોતાની મુલાકાત દમી દાયમાને જે એમ લૂતીઆ ઇચ્છતી હતી

આ મુલાકાત બીજાથી ખાનગી રાખવા તેણી ઇચ્છતી તેણીને બીક લાગી કે એને વધારે રોકાણ થવાથી વૃદ્ધ દમી દાયમાન તે અજાણી ઓરતવિશે જાણવા માગશે માટે તેણી ઉતાવળથી ચાલી ગઇ

અજાણી ઓરતના વતન અને માબાપ સબંધી લૂતીઆ કંઇ જાણતી ન હોવા છતા તે ઓરતસાથેની પોતાની મુલાકાત પોતે કેમ છૂપી રાખવા માગેછે અને કયા આન્તરિક કારણથી તેણી આ પ્રમાણે વર્તન કરેછે તે તેણી કાંઇ સમજી શકી નહિં

નિર્જીવ પૂતળાની માફક બેદરકારીથી ન જોયેલી છૂપીશક્તિથી તેણી નાચતી હતી ન જાણી શકાય તેવી અલૌકિક શક્તિની તેના ઉપર અસર હતી જે અસર શું છે તે તે જાણી શકી નહિ માત્ર એટલુંજ યાદ હતું કે પોતાના હૃદયમાં તે ઓરતની સુંદર આકૃતિ ચિતરાઇ ગએલ હતી અને ન ભૂંસી શકાય તેવી અસર થએલ હતી—તે આંખની સુંદરતા પોતાની નજરઆગળ તરવા લાગી—તેણીના એક તે ઓરતને લીધેલા ચુંબનથી સ્વર્ગીય હૂરોની માફક પવિત્ર થતા હોય તેમ

તેણીની જણાયું મન ની આવી સ્થિતિ તેણીએ ીપણ અનુભવેલ નહોતી તેમની નાગાીવી તેવી ગારી બની ગઈ હોય એમ દેખાતુ હતુ પોતાની હૈયાતી ભૂલી જવા લાગી અને તેના સર્વ શારીરિ અવયવો સ્વર્ગીય સુખ અનુભવવા લાગ્યા લાગી તેની ર મા ગઈ લૂચ્ચી ચાલાક હમો ની તપાસ ગ તી ત જરી તોણીએ પોતાનો ચહેરો છૂપો રા ો જથી કરી વૃદ્ધ હમી ચહેરાઉપરથી મન ી સ્થિતિનુ ભા રી િ િ અને રજપુત સ્માગના આગમનથી હમો એ ીમ ી સ્ત્રી અને ખી થયેલ તી કે લૂનાઆના ચહેરામા દેખાતો ફરફાર તે ી જોઈ શકી નહિ

વૃદ્ધ સનાબત તરીઆઉપર પ યો પ યો તુર્કીસ્તાન વાચતે તો ત્યા મત મ જો આવીને કહ્યુ હજુર એક રજપૂત સ ાર તમારીસાથે વાતચીત કરવા માગે છે સના તન માન જલદીથી ઉ ો અને આ ર્ય ી એ સા ે પૂછ્યુ એ રજપૂત સ ાર-તે કેમ અ ી જવા મળ્યો તે શામાટે આવેલ છે તેની મને ખબર નથી તેના દે ખા અને ક પ ઉપરથી એમ જણાયછે કે તે ઉચી પ ીનો માણસ છે તેની સાથે દશ પ ર શીપાઈઓ છે

આ સમાચારથી અલાવતખાનની મુખ મ એકદમ ગ ીર બ ી તેણે કહ્યુ તેને અહીં લાવો'

વૃદ્ધ સનાતને પોતાની ચોપડી સભાળથી બધ રી અને બાજૂએ મેલી ચશ્મા ઉતાર્યા અને પોતાના ક પ ા સા કરી તેને પાઘ પહેર્યા ચોડ દર સામી ત ઉપર એક સર

વાર લટ તી તી તેણે તે તરફ ભીરતાથી જોયુ મ ન ક મનમાની શ ત્ય અમનમા પોતાની સહીસલામત ધા તુ નહિ કોઈ જાણતુ નહિ ારે તેનુ મન ધ થી જુદુ થો

વૃદ્ધ સનાતને મ મા વિચાર્યું કે માગ ઉપર કેમ આ િ ાન કરવામા આવે છે ગરીબ અતિ ગરી તો શાના તે આ જુલમ શુ કામ ખ ી રીતે દુનિઆ છોડીને આ નાશ પામેના ાગા ક પા સનામત ી

આ સર્વ ો હેતુ મારી ગીનો પ્રા લૂનીઆ છે એમ મને જણાય છે ગ ો ગીને હવે બચાવી શ ીશ આ ા ા સમયસુધી તેણીને સહીસલામત રા ી અને સર્વ સલનિત ભયમાંથી તે ઉગારીને શુ ગારે હવે તે તજની પ ં અર તે વિચાર માત્ર મને બાળી નાખે છે સાર તો હવે મરવાનો!

વૃદ્ધ સનાતનની વિચારમાળા અહી પૂરી ઉઠો ઉભો થયો અને નમ્ર અવાજે કહ્યુ જ પૂત સર ર ને પધારો આપના તાબેદાર સનાતને શુ કરમા છે?

તુરાન રજપૂત સ ાર વૃદ્ધ સ ાતનસામે આ ો તે મજબૂત બાંધાનો ઉચો, ખુબ સૂરત અને રાજવ ી દેખાવનો હતો તે ી ઉમર આશરે ૨૫ વર્ષની હતી શુ ર ચ ચમ્તિ મ શાહના નામવાળો હીરો તેની છાતીઉપર ચળકી રહેલો હતો કે જે જોનારની આ મને પોતાના તેજથી આ જ નાખતા હતો વૃદ્ધ સનાતન એ ા સમજી ગયો કે તે

ગન મો ા ગમારો ઉ ી પ નીનો મન સમ ાર ધણેશા ાર જન કુમાર હાવો જોઇએ

રજપૂત સર ારે નમ્રતાથી ધીમા અનાજે કહ્યુ તમારા માનાગુ અને પરોપમના નામો મારા સાભળવામા ર ા આના અમય થયા આવેન કે તમારી ઓળખાણુ ગાનુ સૌભા ર મને અત્યાર સુધી નાપ્ત થયુ ન હોતુ હુ અજીતસિહ તમારો નમ્ર સેવ જાપુરનો કુમાર છુ

જન મના ાને નાા આપો કુમાર તમારુ ામ મે ઘણા વખત થયા સાભ ાન છે મહેરબાની કરીને તેમો આ ો આપનુ દરમ ન ફરમાવો

ઉતાન સરદાર ાેા અને હુ મા શાહ તરફનો તમારો પત્ર વાચો

ધ્રુજતા હાથે વૃદ્ધ સના ાન તેના હાથ માથી કાગળ ીા ા તને હમેશા લુનીઆની ર પ્રીતિ હતી પોતાની જીદગીમા લુનીઆને તે છોડી દે તેમ નહોતુ અને તેણીને મો ાન આ ાદના ઝનાના–બેગમમહાલમા મો કલી શકે તેમ પણ નહોતુ તે ગ્યાનમાનથી તે કપી ઉ નો હતો તેજ મતન ાનો તે કાગળ હશે નહિ તે કેમ ખબર પડે!

વૃદ્ધ સનાતને બીક અને જિજ્ઞાસા મિશ્રિત લાગણીથી તે કાગળ બહુ મુશ્કેલીથી ઉઘાડયો અને નીચે પ્રમાણે વાચ્યુ

વ્હાલા અને માનનીય ઉમરાવ સાહેબ—

સલામતખાન!

અમારા રાજ્યના ાિણસર અમારા મિત્ર સરદાર કુમાર અજીતસિહ ફતેહપુર સીકરીમા થો ા દિવસ રહેવાના છે મને આશા છે ક તમો તેની ા ારી બરા રશો

તમારો સેવક

શહીમ જાદ ાિરશા

વૃદ્ધ સના ાનને હવે કાઇ ાાનિ વળી જે ચિતાથી તે દુખી થતો હતો તે ચિતાથી તે મુક્ત થયો અને મનમા મો ેા મને જણાાકે આનુ કારણ પૂછવા નથી આ ગો ાત નિર્જન સ્થળમા આ સ ાનુ આગમ ા ાિ ા યના જ ગી મા ગુપ્ત છે

કયા સબધિત દા ાના કારણથી આ રજપૂત સર ાર આહિ આવેન છે? અમો ચાર ગરીબ આ મા મો–મહમ ગ્ન હમી ાઈ અને મારી નિ ા નીઆ–આ અ ર જગલ મહેલમા રહીએ છીએ અલબત્ત થોડે દૂર રાણી મા ઝુ મુશા પણ છે

આ પાચ મનુષ્ય સિવાય થો ા માણસ સુધીમા કોઈ રહેતુ નથી ત્યારે એવુ કયુ રાજ્યનુ કારણ છે કે જેથી આ મનસબદાર આહિ આવેન છે વૃદ્ધ સનાતને વિચાયુ

ઠ આહિ એકાત સ્થળમા મારી લુનિઆ સાથે દુનિયાથી જ ા ગ અને આનદ છોડીને રહુ છુ તો પછી મારે તે રાજ્યના ા ા સાથે શુ નિસ્બત છે!

ત્યારપછી રજપૂત સરદારને તેણે કહ્યુ ભલા કુમાર–જયપૂર રાજ્યના શણગાર! તમને લાયક માન આપવાને અમારી સ્થિતિ નથી પણ મને આશા છે કે અમારી ખામીઓ તમો દરગુજર કરશો અને અમે ખાત્રી આપીએ છીએ કે સરદાર! તમને જોઈતી બધી સગવડ આપવા અમો અમારાથી બનતુ કરશુ

પ્રકરણ ચોથું

મરીયમ બેગમનો મહેલ

સારા નસીબે જે રસ્તે વૃદ્ધ સનાવતને તે રજપૂત કુમારનાથે સમાગમ થઇ હતી તે સ્થળે પૂરતો પ્રકાશ નહોતો નહિતર વૃદ્ધ સનાબતની મુખમુદ્રામાં થતો ફેરફાર જોઇને અજીતસિંહ આશ્ચર્ય પામી ગયો હોત ત રતજ ચાલાક વૃદ્ધ સનાવત સાવધ થયો અને કહ્યું 'નસિવવંત રાજકુમાર, ફતેહપુર સીકરીની હકીકતથી તમો વાકેફ હશો અને જુનો નિર્જન મરીયમ બેગમનો મહેલ માણસ જાતના નિવાસમાટે નાલાયક છે તે કહેવું બીન જરૂરનું છે

અજીતસિંહે પ્રત્યુત્તર વાળતા જણાવ્યું 'બાદશાહી ફરમાન અનુસાર મારે ત્યાં થોડો વખત મુકામ કરવોજ પડશે'

'બાદશાહી ફરમાન' એમ સનાબત મોટેથી બોલતો હતો પણ અવાજ ગગગગો થઇ ગયો થોડીવાર ચૂપ રહીને બોલ્યો બાદશાહી ફરમાનને તાબે થવા આપણે બધા જોડાયલા રહેવા બંધાયેલા છીએ મને માત્ર તમને અસગવડતા થશે તેનોજ વિચાર આવ્યો હતો' તેની કાંઇ દરકાર નહિ એમ અજીતસિંહે જણાવ્યું

વૃદ્ધ સનાવતે જણાવ્યું 'મહેરબાની કરી નાટક થોડો સમય આરામ લીઓ, મને જવા દો અને મારા માણસો આના કરીશું કે તે મહેલ ઉપરથી આફત ઉતરી તમને બેચેન બનાવે

જુવાન રજપૂત સરદાર હસ્યો અને કહ્યું 'સાહેબ નવાબસાહેબનાબી તમારી અગાઉની રીતિ, તમારા વાક્યને જૂઠી પાડે છે અને તમારા દિલની ઉદારતા બતાવી આપે છે આપ જાણોછો કે લડાઇના મેદાનો ઉપર વખત આપણને જ્યારે સગવડ વાળા આરામ મળતા બનેછે ત્યારે કોઇપણ બીજા સંજોગમાં અમોને અસગવડ થાય એમ કેમ બને!'

વૃદ્ધ માણસે કહ્યું એ તો તમારા દિલની ઉચ્ચના બતાવે છે ક્યાં રાત રહેવા માગો છો તે મહેરબાની કરીને મને જણાવો મને ખાત્રી છે કે તમો જાણતા હશો કે આ નિર્જન સ્થળ એક નાશ પામેલ સ્થાન સમાન છે

કુમારે હસતા હસતા જવાબ આપ્યો બાદશાહની સલ્તનતની નોકરીમાં દરેક જાતની મુશ્કેલીઓ અને હેરાનગતિઓ અમારે વેઠવી પડે છે કોઇ કોઇ વખત અમારે રાત્રિ જંગલમાં અથવા તો લડાઇના મેદાનપર અથવા તો જંગલમા ગુજારવી પડે છે જે જગા તમે બતાવો તે જગા અમારે મન સ્વર્ગ તુલ્ય લાગશે'

વૃદ્ધ સનાવત મનમાં આતુરતાથી બડબડ્યો કે 'તમારા આરામગૃહવાસ્તે કઇ જગ્યા પસંદ કરૂં?' જુવાન કુમારે વૃદ્ધ સનાવતને પોતાની ઇચ્છા દર્શાવી અને કહ્યું "મરીયમ બેગમનો મહેલ

વૃદ્ધ સનાવત એકાએક બહુ આશ્ચર્ય પામ્યો અને સાથે તેને ભય લાગ્યો આશ્ચર્ય ચકિત ફાટી આંખે આગંતુક પુતળામાફક તે ઉભો રહ્યો અને બોલવાનું પણ ભૂલી ગયો ત્યાર બાદ તેમ જણાવ્યું

અજીતસિંહ [illegible] નગો [illegible] આ પણ મારી ઇચ્છા નથી મારી સાથે મારા માણસો [illegible] સમાગમમાટે અમો તેને તે જ વાતે સાથ [illegible] જોર [illegible] તમને ગણીશ

[illegible] અનામત [illegible] તે ગામ [illegible] અજીતસિંહ સામત [illegible] નીત જાતો હતો વૃદ્ધ મા[illegible]સને [illegible] આ ગજકતનુ આગમન [illegible] અને મા મન [illegible] આ કુમાર પ્રયત્ન કરતો હોય તેમ [illegible] તે તેમ [illegible] રેછે। આ પ્રમાણે તેના વર્તનનો [illegible] શુ છે। સઘળા શહેરો અને ગ્રામોછોડી આ એકાંત નિર્જન [illegible] તે એ છોડી [illegible] અધનાશ થયેન [illegible] શાહે આ રજપૂત મારમાટ શામાટે [illegible] રહ્યો હશે।

કુમાર જયપૂતે જાણ્યુ કે મરીયમ બેગ[illegible]ના મહેલમા અમો થોડા સમય [illegible] તે આ વૃદ્ધ સનાતનને [illegible] વાત નથી [illegible] માટે। આ જગ્યાએ [illegible] તેમા તને શુ હરકત છે। શામાટે વૃદ્ધ સનાતન મને ત્યા જવા દેવામાટે આટલી [illegible] રેછે। [illegible] [illegible] બે હોવો જોઈએ જો તેમ ન હોય તો વૃદ્ધ સના[illegible] અને આ શાહ [illegible] વર્તનનો હેતુ શો। [illegible] સ્થળ [illegible] માદશાહે મને આ અમ જગ્યામે કેમ [illegible] ફરમાવ્યુ।

વૃદ્ધ સનાતનના મનનો હેતુ [illegible] વાને ઘણા પ્રયત્ન કર્યા પણ [illegible] તેના બહારના [illegible] દેખાવથી કાઇ તે જાણી શક્યો નહિ [illegible] વૃદ્ધના ચહેરાઉપર [illegible] ની નિશાનીઓ થઇ અને તરતજ તે [illegible] પાની [illegible] સનાતન [illegible] અને તેના [illegible] ઉદ્વેગની [illegible] વાત મનથી તે ઉઠ્યો [illegible] કુમારે પણ [illegible] અને તેની જિજ્ઞાસા વધી [illegible] વૃદ્ધના [illegible] અને [illegible] પરથી તે [illegible] [illegible] નહિ

વૃદ્ધને થોડો [illegible] કુમારે પૂછ્યુ [illegible] તેમા [illegible] આનંદથી [illegible]

મરીયમ [illegible]ના મહેલમા અમો [illegible] તે

વૃદ્ધ સનાતને જવાબ આપ્યો “ના જરાયે નહિ તમારી તે માગણી સામે મારે શુ વાંધો હોઈ શકે મારો હેતુ તો એ હતો કે તમને જે અમગ[illegible] તે દેખાડી [illegible] રજપૂત કુમાર [illegible] મરાન સાહેબ અમારી [illegible] ટાની [illegible] વાત [illegible] પણ અમો [illegible] નથી [illegible] ફરમાનને અમારે તાબે થવુ જોઇએ”

વૃદ્ધ માણસે પણ [illegible] દરતા ટોળ કરી [illegible] જણાયછે [illegible] [illegible] રહેવા [illegible] [illegible] નથી

કુમારે ગંભીર પણ [illegible] સ્વરે જણાવ્યુ “ બીજાની બાબત [illegible] નહિ પણ મારી બાબતમા પૂછતા હો તો [illegible] કે દશ હજાર મોગલ સિપાઇઓનો સરદાર જે મનસબદાર કહેવાયછે તે એક [illegible] નોકર સિવાય બીજો કોઇ નથી

(અપૂર્ણ)

અશક્તો હવે સશક્ત બનો.

મનુષ્યજાતિપર એક આશીર્વાદ

રતિરાજ ગોળીઓ

દરેક જાતની નબળાઈ અને કમતાકાતપર અત્યંત ઉપયોગી.

આ અજાયબ ગુણકારી ગોળીઓ ચોતરફ ગએલ શક્તિ ફરી લાવવા ખુબ વપરાય છે આ ગોળીઓ શારીરિક શક્તિને અત્યંત વધારે છે શરીરમા ચપળતા લાવેછે અને એક દરે તમામ જાતની નબળાઇ નસાડી પૂરતી તાકાત આપે છે ગુમ થએલ યા શક્તિ અને મનોબળની નબળાઇપર આ અક્સીર ઇલાજ છે

ટુંકામા શારીરિક અને માનસિક જ્ઞાનતંતુની નબળાઇના દરેક રોગ પર આ ગોળીઓ જાદુઈ અસર કરેછે

ગોળીઓ વપરાસના પ્રથમ દિવસથીજ ફાયદો બતાવે છે અને દરદી તુરત સાજો થતો જાયછે એક એક ગોળી વીર્યની વૃદ્ધિ કરેછે

વધુ વખાણ પોતેજ કરવા નથી માગતા વાપરી ખાત્રી કરો

એક માસ વાસ્તે પૂરતી ગોળીની શીશીની કિંમત રૂા ૬

[પોસ્ટેજ માફ]

દરેક દરદની અકસીર દવાઓ અમારે ત્યાંથી મળેછે

સલાહ દરદની હકીકત જણાવે વગર ફીએ લખી મોકલશુ

પત્રવ્યવહાર ઇંગ્રેજીમા કરવો.

વ્યવસ્થાપક

ધી સિલોન આયુર્વેદિક મેડીસીન કંપની

(સ્થાપના ૧૯૧૨)

બેરૂવાલા (સીલોન)

Managing Director,

The Ceylon Ayurvedic Medicine C

(Est 1912)

BERUWALA-Ceylon

સ્વદેશી માલ.

પીપરમીંટ—અનેનાસ આંબા કેળાં, દાડમ લીંબુ વરીયાળી અજમો, અકલકરો તજ, લવિંગ મરી, જાયફળ એલચી તજના સ્વાદવાળી આઠ આને રતલ સુંઠ તથા અસલ એકસ્ટ્રા સ્ટ્રોંગ પીપરમીંટના સ્વાદની નવ આને રતલ અને શ્રીખંડના સ્વાદ વાળી દસ આને રતલ

હેરઑઇલ—દેશી વૈદકના પુસ્તકમાં જણાવેલા એકંદર સઘળા સારા ગુણો વાળુ બાર આને બાટલી

ચાકુ—મોટા સારા બાર રૂપીએ અને નાના સત્તર રૂપીએ ડઝન

સ્ટેપેનો—સફેદ ચોરસ બાર રૂપીએ પેટી અડતાલીસ બાક્સની દરેક બાકસ આશરે સો પેનનું

પેનસીલ—કાળી સીસાપેન દો થી સાત રૂપીએ ગ્રોસની

પેનસીન—ટાંપીંગ છત્રીસ રૂપીએ ગ્રોસ ચાર રૂપીએ ડઝન એ

કોમ્બ્ઝ—શીંગડાના-(હાથી દાંતના જેવા) દોઢથી આઠ રૂપીએ ડઝન

બારસોપ—પીળો શીકો ધોવાનો સાબુ સવી ત્રેવીસ રૂપીએ પેટી સાઠ બારની

બધી જણસોના ભાવ ચાલુ વખતને અનુસરી અગાઉ ચેતવણી આપ્યાવગર વધી શકશે ભાવ ઉપરાંત પેકીંગ મજુરીવગેરે ખર્ચ જુદો આપવો પડશે પોણી કિંમત અગાઉ આવશે તોજ ઑરડર ઉપર ધ્યાન અપાશે ઘણી વખત ડાક બંધ હોવાથી માટે જ્યારે ગુડઝ લેવાશે ત્યારેજ માલ મોકલાશે તાકીદે જોઇતો હોય તો ચોખ્ખુ લખી જણાવવાથી પારસલથી મોકલીશું નમુના મફત મળશે નહી કોઇપણ કારણથી માલ પાછો લીધું નહી. જવાબ માટે ટીકીટ આવેથી જ ઉત્તર મળશે એજન્સી રાખનારને પાંચ ટકા કમીશન મળશે પરંતુ વેચાણની ગેરંટી આપવી પડશે દરેક માલ ઘરાકને પસંદ પડશેજ જોઇએ તેવો છે અનુભવ લીધે ખાત્રી થશે

એન આર ગોડબોલે,

પોસ્ટ નં ૪ મુંબાઇ

વિશ્વાસુને ઘેર ચોર

હેર ઑઇલ વાપરનારાઓને ચેતવણી

ભરપૂર ઇનામ અને જાહેરખબરથી લોભાઇ જઇ વિશ્વાસુ ગૃહસ્થો હેર ઑઇલમાં વ્હાઇટ ઑઇલ (એટલે વગર વાસનું ગાસલેટ તેલ) નહિ હોવાનું ધારી ખરીદે છે પણ તેમાં બીજા નુકશાનકારક પદાર્થોનો સમાવેશ છે, એમ કોઇ જાહેર કરે છે? અને તેથીજ વાળ સફેદ થાય છે

અમારા પ્રાણ હેર ઑઇલ" માં વ્હાઇટ ઑઇલ સ્પીરીટ એની લાઇન રંગ તેમજ નુકશાનકારક પદાર્થોનો બીલકુલ સમાવેશ છેજ નહિ તેથીજ તે સર્વોત્તમ છે

"પ્રાણ હેર ઑઇલ" વાપરવાથી સફેદ થઇ ગયેલા વાળને ફરી મજા સુવાળા અને ચળકતા લાંબા બનાવે છે અને

રો. તે. રાજી લખમશી નડુ બી, એ. એન એલ બી (હાથુબંદર, મુંબઇ) પણ જણાવેછે કે તમારૂ પ્રાણ ઑઇલ વાપરવાથી ઘણોજ આનંદ ઉપજે છે, તે નુકશાનકારક પદાર્થોથી તદન નિરાળુ અને સર્વોત્તમ સૌગંધિક માલુમ પડ્યુ છે"

મગજને ઠંડક આપી આંખો તેજસ્વી બનાવે છે અને શરીરમાં સ્ફુરતી લાવે છે

પ્રાણ હેર ઑઇલ આગધિક તેનામનો એક અમૂલ્ય ખજાનો છે? બાટલી ૧ ની કિંમત ફક્ત રૂપીઓ એક

બજારૂ હલકા તેલો વાપરવા પહેલાં ફક્ત અમારી પ્રાણ પ્રયોગશાળા વાંચવા ખાસ વિનંતિ કરવામાં આવે છે

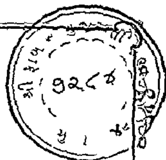
ફક્ત એકજ વખત વાપરી ખાત્રી કરો

દરેક આબરૂદાર વેપારીઓ પાસેથી મળી શકશે

બનાવનાર—શ્રી પ્રાણ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ વર્ક્સ, માટુંગા, મુંબઇ

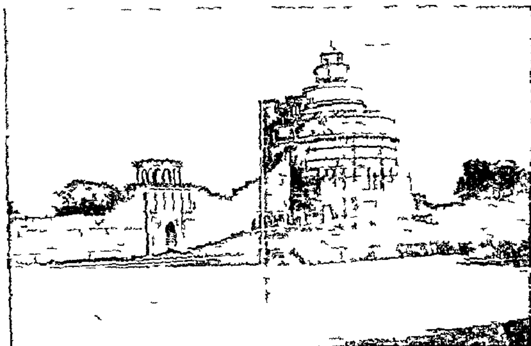
અધિપતિ-શંકરલાલ મણિશંકર ગોવિંદજી બી એ

અંકુશ.

ANKUSH

પુસ્તક બીજું] માહ [અંક ૪ થો

ફોટો-તેજી અ વાળા — ખંભાત - હિંદુસ્તાન

પ્રખ્યાત કોઠો

વાર્ષિક લવાજમ હિં માટે રૂ ૨-૮-૦
" દેશાવર માટે રૂ ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ સહિત

જામનગર—કાઠીઆવાડ

Cover printed at the Hindusthan Press Fort Bombay

મોટી પ્રખ્યાતિને પામેલી પૂર્ણ ફતેહમંદ થયેલી

અખૂટ કૌવત આપનારી

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ

લોહી તથા વીર્યને સુધારે છે અને વધારે છે મંદ પડેલી પાચનશક્તિને સતેજ કરેછે, યાદશક્તિને વધારે છે અને શરીરને જોરાવર તથા બળવાન બનાવેછે

કિંમત ગોળી ૩૨ ની ડબી ૧ નો રૂપીઓ ૧

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય,

જામનગર—કાઠિયાવાડ

જીંદગીપર તમોને પ્યાર છે!

ખરાબ સંગત અને ખરાબ વિચારોથી લાગુ પડતી કુટેવો લીધે કુદરતી અવસ્થાના જુવાનીઆઓની જીંદગીની કેવી પાયમાલી થાયછે તે જાણવા તથા તેમાંથી બચવા **કામશાસ્ત્ર** પુસ્તક વાંચો

જે કોઈ મંગાવે તેને નજીવી કિંમતે અને વગર પોસ્ટેજે મોકલવામાં આવેછે

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી,

જામનગર—કાઠિયાવાડ

SOVEREIGN'S BEAUTIFUL HAIR OIL

This Hair Oil is prepared from purified pure Coconut Oil with cooling druge curing Baldness of the Head Stopping Hair falling Eradicating dandraff stimulating new growth and preventing faded Hair to its natural colour Most efficatious for Brain workers like judges Lawyers students merchants and also Ladies etc

Price per phial Re 1   3 phials Rs 2—10—0

Sovereign Ringworm ointment. Most effective ointment will give miraculous cure for all kinds of Ring-worms itches and other skin disease If not curable money will b given back

Price per phial As 12

Sovereign Pain balm

It is a wonderful pain balm gives immediate relief for Pheumatism sprains Headache Scaties and other nervous troubles

Price per phial Re 1

Address

SOVEREIGN & Co.

Manufacturing Chemists and Perfumers,

10 Katchaleswara Agraharam—MADRAS

श्री गणेशाय नम

ધાતુક્ષીણતાના રોગના લક્ષણ

અંગનુ થાકી જવુ માથામા ચે ના ઉદાશ રહેવુ છાતીમા ધબકારા થવ ઉંઘ ન આવવી સ્વપ્ના આવવાં હાથ પગનું તુટવુ કમર દુખવી વાંસામાં કળતરા થવી, કામ પર ચિત ન લાગવુ ઘડી ઘડીમાં નિરાશ થવુ યાદશકિતનુ ગુમ થવુ દરેક કામમા નાહિમ્મત વહેમ, ચીડો સ્વભાવ અને કોઇપણ વસ્તુ ગમે નહીં ત્યારે એમ સમજવુ જે ધાતુ ઓછી થઇ ગઇ છે અથવા તો થાય છે

આવે વખતે નીરાશ થવુ નહી અને—

શકિતસુધાકર ગોળીઓનું

સેવન કરવાથી સ્ત્રી પુરૂષોને શરીર સુખનો એક અમુલ્ય ખજાનો છે પેશાબમા સ્વપ્નામાં ઝાડા વખતે પડતા ટીપાં વગેરે ધાતુના રોગને જડમુળમાંથી મટાડે છે તેમ લાંબા વખતનાં હઠીલાં રોગ દમ ઉધરસ ક્ષય હીસ્ટીરીયા જવર, સુવારોગ કમર, માથાના અને પીંડીના તમામ રોગ કાયમને માટે મટાડે છે

કીં. ગોળી ૪૨ ની ડબીનો રૂા ૧

મદનદીપક ચાકુતી

પુરૂષોની ગયેલી શકિત તથા મરદાઇ તુરત પાછી લાવી આપેછે દમ માટે ઘણી અકસીર છે વૃદ્ધ પુરૂષોને જુવાન જેવી શકિત આપેછે

૧ ગોળી ૨૦ ના રૂા ૫

અમારા દવાખાનામાં તમામ રોગની દવાઓ તયાર મળેછે

દરદની વિગત લખી જણાવયા [illegible] મોકલવામાં આવશે

વૈદ્ય કલ્યાણજી હરીકૃષ્ણ ઠાકર
લુહારચાલ રે[illegible] ડ મારકીટ સામે
મુંબઈ

અમૃતધારાની મીઠી ટીકડીઓ

જેમ વિલાયતથી પેપરમેંટની ટીકડીઓ આવે છે એવી ટીકડીઓ અમૃતધારા મેળવીને અમોએ બનાવી છે જેને મોઢામાંથી ગણી ચુસતા રહેવાથી અમૃતધારાના સેવનનો લાભ મળે છે અને દાંત મજબૂત બને છે, દાંતોમા જીવાત પડતા અટકે છે તથા મોહોડાની દુર્ગંધ દૂર થાય છે કફ ઉધરસ વગેરે મટે છે આ ટીકડીઓ, ખાવાથી બાળકો પણ રોગોથી બચે છે

૧૦૦ ટીકડીઓની કિંમત

માત્ર રૂ ૦-૪-૦

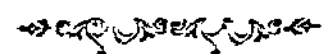
વધારે હકીકત જાણવામાટે અમૃત નામની વગર કિંમતે મોકલાતી બુક મગાવો.

મેનેજર-"અમૃતધારા ઔષધાલય"
અમૃતધારા ભવન, અમૃતધારા રોડ અને
અમૃતધારા પોસ્ટ ઓફીસ—લાહોર

કવિવિનોદ વૈદ્યભૂષણ

પં૦ ઠાકુરદત્ત શર્મા વૈદ્યની

અમૃતધારા.

લગભગ તે સઘળા રોગો કે જે ઘણે ભાગે ઘરમાં બુઢા બાળક જવાન સ્ત્રી અને પુરૂષોને થાયછે તેનો આ દવા ઠુકમી ઇલાજ છે જેણે એકવાર તેની અજમાયશ લીધી તેણે તેને મિત્રરૂપજ બનાવેલ છે

— માસિક હજારો શીશીઓ વેચાણ થાયછે —

હવે અમોએ
જરૂરીયાત જોઈને એનો
સાબુ પણ તૈયાર કર્યો છે એ—

અમૃતધારા સાબુ

ચામડીનાં તમામ દર્દોનો ઇલાજ છે સાબીત થયુ છે કે હમેશ ન્હાવાને માટે એ અત્યુત્તમ છે દાદર ફોલ્લાઓ ફોલ્લીઓ, ખરજ એ સઘળા રોગોને માટે તેનું સેવન થઈ શકે છે

ત્રણ સાબુના બાક્સ એકના રૂ. ૦-૧૪-૦
એક સાબુના રૂ. ૦-૫-૦

AMRIT-DHARA LAHORE.

અણમોલ સલાહ.

સંસ્કૃત ભાષાના અપ્રતિમ જાણકાર હોઈ સંસ્કૃત ગ્રંથોનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરવામાં નિમહરીફ નામના મેળવનારા અમારા પિતાશ્રી તરફથી અમારા ધંધાની સંપૂર્ણ તાલીમ મળવાથી ખાત્રીપૂર્વક જણાવીએ છીએ કે જો સંસ્કૃત ગ્રંથોનું ગુજરાતી ભાષાંતર શુદ્ધ કરાવવું હોય, સંસ્કૃત કે ગુજરાતી અશુદ્ધ ગ્રંથોમાં સુધારો વધારો કરવો ઇત્યાદિ પ્રેસનાં સઘળાં કાર્યો નિર્મળ જોવાની ઇચ્છા હોય, હાઇસ્કૂલના તથા કોલેજના તમામ સંસ્કૃત શિક્ષણને કોલેજના ઇંગ્લિશ અભ્યાસ [illegible] તથા અનેક દેશીય સંસ્કૃત જ્ઞાનને ધરાવનારા સારા શાસ્ત્રી પાસેથી લઈ સંસ્કૃત ભાષાના પ્રોફેસર થવાની ઉમેદ હોય, વેદ વિગેરે વિષયોની ચર્ચા કરનાર સંસ્કૃત કે ગુજરાતી નવીન ગ્રંથો રચાવવાની ખાહેશ હોય, પત્રને કે માસિક વગેરેને આર્ષશાસ્ત્રો સંબંધી લેખોથી સતત વિભૂષિત કરવાની ઉત્સુકતા હોય, આચાર્યો તથા સંસ્થાઓને સનાતન ધર્મનો બહોળો પ્રચાર ઝડપથી કરાવવાની ઉત્કંઠા હોય, વ્યાકરણ, સાહિત્ય, ધર્મશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ તથા પુરાણ વગેરેમાં સહેલાઈથી પ્રવેશ કરી શકાય, સાંખ્ય તથા વેદાંત વગેરે તત્વજ્ઞાનથી ભરપૂર શાસ્ત્રો પર કાબુ મેળવવો હોય અને તે તે શાસ્ત્રોની કાશી વગેરે સ્થળોના આચાર્ય વગેરે પદવીઓ મેળવવાની પરીક્ષા પસાર કરવી હોય તો અમને પૂછો. દેશી રાજ્ય પણ શાસ્ત્રીય વિષયમાં અમારો મત માગે છે.

શાસ્ત્રી હરિલાલ કાલિદાસ ગોવિંદજી,
નદીપા અંબાજીના મંદિર પાસે,
જામનગર—કાઠિયાવાડ

નાની [illegible]

અજારિયા સિરીઝના ખેતિવાડીના પુસ્તકો

૧ ફળઝાડ ફુલ બાગનું બગીચાનું પુસ્તક (પાકુ પુઠું) રૂા ૨-૦-૦
૨ પાણીની શોધ તથા તેનાં ઉપયોગી સાધન રૂા ૧ ૧૨
૩ હિંદુસ્તાનમાં થતા આવિતર કરવાની રીત રૂા ૧-૪-૦
૪ ખેતર, ખેડ તથા તેના હથીઆર ઓજાર વિગેરે રૂા ૧-૪-૦
૫ ખેતવાડીના ધંધામાંથી પૈસા કમાવાની કુંચી (તમામ જાતના ખાતરની હકી ત સાથે) રૂા ૧- -૦
૬ રેશમના કીડા ઉછેરવાની રીત તથા કંતાનનું વાવેતર કરી રૂઆ બનાવવાની રીત રૂા ૦-૬-૦
૭ કુવામાં પાણી વધારવા માટે બોરીંગ કરવાની હકીકતનો ખાસ અંક રૂા ૦-૪-૦
ખેતિવાડીવિજ્ઞાન માસિક વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૨-૦-
લાયબ્રેરી માટે ખાસ ઓછુ લવાજમ રૂા ૧-૮-૦

દુલેરાય સી. અજારિયા, લીંબડી—કાઠિયાવાડ.

नेत्र रक्षक अञ्जन

मोतिया २१ वर्षकी परीक्षा किया जा चुका मोतियाबिंद धुंध, नाखून जाला ढर्की, लर्कों तिमिर नाखूना, सुर्खी खुजली मासवृद्धि आदिका जन्मसे खो देती है कीमत शीशी १) व ॥) व ।) नमूना)॥ का टिकट भजनेसे मुफ्त भेजा जाता है।

एजेंट चाहियें—प्रोफेसर मुन्नीलाल गुप्त इटावा यु पी

—જાહેર ખબર—

અત્તરો સુગંધી તેલ, તમાકુ, સાબુ

મહાશયો, સેવામાં નિવેદન અમારા કારખાનામાંથી અત્તરો વિગેરે મંગાવીને ખાતરી પુરી કરો અને તે ઉત્તમ જણાય તો પછી હમેશને માટે ગ્રાહક થાઓ

અત્તરો—ગુલાબ કેવડા મોતીઓ કેના અંબર વાળા પાકડી ચંપો સોર મોગરો ભાસતી અને નરગીસ કિંમત ।, ॥, ॥।-१-२-४-१-८-१ સુધી તોલા ૧ ના

તેલ—ચમેલી બેલા હેના મોગરો ગુલાબ કેવડા અને ખશ કિંમત શેર ૧ ના રૂા ૨ ૩ ૪ ૫ ૮ સુધી

તમાકુ—ખાવામાં તેજ અને સુગંધ હોવાથી નિત્ય ઉપયોગ માટે બરાબર આવતા રહેશે. પીવા માટે ખમીરાગ્રી ગુલો વાર્ટ ની કિંમત શેર એકના રૂા ૨ અને ૩ સુધી દાણો કિંમતે રૂા ૩-૪ ૬ ૮ અને ૨ સુધી તમાકુની ગોળીઓ કિંમત રૂા ૬-૧-૧૬-૨૦-૪ સુધી

શાંતિવિલાસ તેલ—મનને આનંદ થાય મગજ અતિ ખુશબોદાર કિંમત—શીશી ૧ ના આના આઠ તથા રૂપિયો એક

શ્રી સાબુઓ—કિંમત)॥), ॥ તથા ॥ આના

પત્રવ્યવહાર—મારવાડીમાં હિંદીમાં ઉર્દુમા અથવા અંગ્રેજીમા રબે

Radhakrishna Kunjbihari
Kanauj (U P)

રાધાકૃષ્ણ—કુંજબિહારી
અત્તર મરચન્ટ—પો. કન્નૌજ (યુ. પી)

મનુષ્ય જીવન

આ દવાના સેવનથી ઘણા સમયની નામર્દી સુસ્તી ઇત્યાદિ એટલે વીર્યપતન તમામ જાતના વીર્યસંબંધી દોષ કે જે હોય તે સર્વે દોષ તે મટી જાયછે આ દવા રતિશક્તિને વધારે છે

કોઇ જાતનો રોગ ન હોય તે વખતમાં પણ આ દવા ખાવાથી વજન વધેછે માથાના [illegible] થઇ જાયછે હાથ પગોમાં તથા મગજમાં સ્ફુર્તિ આવે છે અને મનુષ્ય આરોગ્યને પામી પુરુષપણાને પ્રાપ્ત થાયછે અમે [illegible] સેવન કરવા માટે ખાસ બનાવટ કરીએ છીએ આ દવાથી તરત ફાયદો

મૂલ્ય રૂા ૫) પાંચ રૂપૈયા

દુષ્ટદમન

આ [illegible] માત્ર [illegible] છે આઠ આઠ નવ નવ વર્ષના જેઓને ઘણા વૈદ્યો અને ડાક્ટરો સારા ન કરી શક્યા તેઓને પણ આ ચૂર્ણ દીવસના સેવનથી જ આરોગ્ય પ્રાપ્ત થયેલું છે મૂ. ૫ રૂા ૫

કસર

સ્ત્રીઓના સર્વ રોગોને દૂર કરી આરોગ્ય આપી વંધ્યા સ્ત્રીઓને પણ પુત્ર થાય એવો ઉપાય છે

॥ स्त्री शिक्षा ॥

नारी सुदशा प्रवर्तक प्रथम भाग मूल्य ≈) द्वितिय भाग ≡) तृतीय भाग ।-) चतुर्थ भाग ।≈) एक २ भागकी सोलह हजार प्रतियां बिकचुकी है। बिक्रीकी अधिकताही इनके उत्तम होनेका एक मात्र प्रमाण है कोई भी सज्जन [illegible] अपनी स्त्री और पुत्रियोंको सर्व गुण सम्पन्ना बनानेकी इच्छा [illegible] मंगानेके लिये लिखनकी कृपा करें शायद [illegible] जावे

ને ભક્તિનું સ્વરૂપ છે કોઇપણ અનિ દર વસ્તુનું જ્ઞાન થાયછે અથવા તેનું વર્ણન સાંભળવામાં આવે છે તો તેથી પ્રથમ આ શ્રય થાયછે આશ્રય પછી મોહ, અને મોહથી પ્રેમ થાયછે એ પ્રેમ ધીરેધીરે વૃદ્ધિ પામતાં પૂર્ણ પ્રફુલ્લિત થાયછે પૂર્ણ પ્રફુલ્લ તાની દશાવાળા પ્રેમને ભક્તિ કથન કરેછે વસ્તુના સ્વરૂપ જાણવી એ માત્ર આ પ્રમાણે થાયછે એમ નથી કોઇપણ વ્યક્તિના ચરિ ત્રથી તેના ગુણથી પ્રેમ દર્શનથી તેમજ સ્પર્શથી પણ થાયછે નેત્ર અને શ્રવણ એ પ સર્વ ઇન્દ્રિયોમા મુખ્ય છે અને એ મેળ વધન અને એશ્વર્યનું કારણ થાય પરંતુ કોઇ પણ વસ્તુનું જ્ઞાન થયાવિના તેનાઉપર પ્રીતિ થતી નથી પ્રેમ થતો નથી તેમજ પ્રેમ વિના પૂર્ણ જ્ઞાન થતુ નથી સંપૂર્ણ જ્ઞાન માટે વસ્તુની સાથે એક રસ થવાની આવ શ્યકતા છે ભક્તિ અને જ્ઞાન બે અન્યોન્ય એવા સંબંધવાળા છે કે તેને જુદા કરી નિ રાળા કરવાં કેવળ અશક્ય છે યોગ વાસિષ્ઠ રામાયણમા જ્ઞાન અને કર્મ ને માટે લખ્યું છે—

उभाभ्यामेव पक्षाभ्यां यथा खे पक्षिणां गतिः ।
तथैव ज्ञानकर्मभ्यां जायते परमं पदम् ॥ (१ ७)

એક બીજી જગાએ—બીજા પુસ્તકમાં પણ લખ્યું છે કે—

न भक्तज्ञानिनोर्भेदः शास्त्र लक्षणनिमता ।

શાસ્ત્ર દ્રષ્ટિએ ભક્ત અને જ્ઞાનિના લક્ષ ણમા ભેદ જણાતો નથી શ્રીકૃષ્ણભગ વાનનું પોતાનુજ શ્રીમુખનું શ્રીમદ્ભગવ ગીતામાં વચન છે કે तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिर्विशिष्यते જ્ઞાની ભક્ત એકનેજ ભજે છે કેમકે આત્મા એકજ છે અને આત્મા તેજ પરમાત્મા છે એની તેના સિ વાય બીજુ કંઇ નથી એમ ભક્તિ તેટલાજ માટે કહી છે જ્ઞાનીભક્ત એકનેજ ભજે છે શરીરને તે જોતો નથી સ્વાનુભવે મારા સ રખો છે પણ શરીર કામ કરેછે ત્યારે ભક્ત સરખો જુઓ અ ૭ નો ૧૭ નિર્ગુણ બ્રહ્મ જે શબ્દની પ્રવૃત્તિથી જાતિ ગુણ, ક્રિયા સંબંધથી પર છે તેની ભક્તિ ઘણીજ કઠિન છે દેહવાળા મનુષ્યને અશરીરીને પ્રાપ્ત કરવો દુર્લભ છે માત્ર પોતાનાજ મગજઉપર માણસે આધાર રાખવાનો છે અને તેને બ હારની છાપ સહાય મળતી નથી શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના ૧૨ મા અધ્યાયના ૫ મા શ્લોકમાં તેમનાજ માટે અર્જુનને કહેવામા આવ્યુ છે—

क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम् ।

આત્મા પરમાત્માની ભક્તિનું સ્થાન બ હાર મનુષ્યકૃત નથી પણ માણસનું પોતા નુજ શરીર છે

देहो देवालयः प्रोक्तः स जीवः केवलं शिवः ।

દેહ એજ દેવાલય મંદિર છે અને તેમાં જે જીવ છે તેજ સાક્ષાત્ શિવ છે (મૈત્રેયુ પનિષદ્ અધ્યાય ૨) એજ પ્રમાણે ઉપનિષદ્નો ઉપદેશ છે

सर्वभावस्थितस्यापि सर्वापरैश्च निर्मलं परमं ।
स एव हि महादेवः स एव हि महाहरः ॥
स एव ज्योतिषां ज्योतिः स एव परमेश्वरः ।
स एव हि परं ब्रह्म तद्ब्रह्माहं न संशयः ॥

હું તે કોણ? માત્ર સંવિતરૂપે અંતરમાં રહેલો છુ જન્મરહિત છુ મહાદેવ તે હું—

હરિ તે હું જ્યોતિનુ જ્યોતિ તે એજ, પરમેશ્વર તે એજ, પરબ્રહ્મ તે એજ અને બ્રહ્મ તે હું પોતેજ, એમા કઇ સશય નથી

ભક્તિમા સામાન્ય માન્યતાપ્રમાણે પૂજાનો વિધિ હોવો જોઇએ, તો તે વિધિ એ બ તે ઉપનિષદોમા દર્શાવેલો છે, થોડુ દષ્ટાત લેના અજ્ઞાનને કહાડી નાખવુ એ નિર્માલ્ય ઉતારવુ, મનના મળનો ત્યાગ કરવો એ સ્નાન વિષયરહિત મન એ ધ્યાન છે મડળ બ્રા ૠષોપનિષદ્મા વિધિનો વિશેષ વિસ્તાર છે તેમા કહ્યુ છે કે સોઽહ ભાવ (તે હુ એ ભાવ) નમસ્કાર છે, મૌન તે સ્તુતિ અને સર્વ સતોષ એ વિસર્જન છે (જુઓ બ્રાહ્મણ-૨)

પરાભક્તિ અને અપરાભક્તિ એવા બ્ ક્તિના જે બે ભેદ છે તેમાં ઉપર કથન કરવામાં જે આવ્યુ છે તે પરાભક્તિનુ સ્વરૂપ છે નિર્ગુણની ભક્તિ તે પરાભક્તિ છે એ ભક્તિનુ સાધન પરાવિદ્યા છે વિદ્યાના પણ બે ભેદ છે પરાવિદ્યા અને અપરાવિદ્યા

द्वैविद्य वेदितव्य इति ह स्म यद्ब्रह्मविदो व दति परा चवापरा च। तत्रापरा ऋग्वेदो यजु र्वेद सामवेदोऽथर्ववेद शिक्षा कल्पो व्याकरण निरुक्त छंदो ज्योतिषमिति। अथ परा यया तद क्षरमधिगम्यते ॥

મુણ્ડકોપનિષદ્ પ્રથમ ખ-

અક્ષર, અવિનાશ બ્રહ્મને ઓળખવાને તેને પામવાને, તેની ભક્તિનેમાટે પરાવિદ્યા છે આજ કારણથી પરાભક્તિનુ સાધન પરાવિદ્યા છે (અપૂર્ણ)

સ્વાર્થીને.

ગઝલ—કવ્વાલી

અનેક સ્વાર્થના અંધ ન પરમાર્થો કરી જાણે
બુભુક્ષિત પેટ પોતાનું ભલી રીતે ભરી જાણે—ટેક૦

ઠરાવ્યા હોય નહિ જેણે કદીપણુ જઈ પોતાના
બીજાની હાનિઓ ક્યાથી બિચારા એ હરી જાણે— અનેક

ન તાબા હોય કોઈને ન હોયે રુગ તાઈનો
ભયંકર આ ભવાબ્ધિ એ મહો પાથી તરી જાણે—અનેક

ન દાઝ્યા હોય કોઈના, હૃદય સારી સ્થિતિ પામી
ગયો વિપરીત સમયે એ દુઃખ ક્યાથી હરી જાણે— અનેક

વિધુર રહીને વિતાવે જે જીવન સઘળું સુમતિથી
કુટિલ એ પ્રીતિ નારીને કહો ક્યાથી વરી જાણે — અનેક

ન હોયે બાપદાદાના ચરિત્રોનું સ્મરણ જેને
જગતના તાતને 'કેશવ' શી રીતે એ સ્મરી જાણે—અનેક

રાજકવિ કેશવલાલ શ્યામજી

વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાતરફથી આ માસિક
શાળા તથા લાયબ્રેરીઓને મંજુર કરવામાં આવેલ છે

ગીતા
पुरुषमित्र

દિલ્હી દરબાર.

અનુવાદક—શ્રીયુત વકીલ.

પ્રકરણ ૮ મુ

મરણ પથારી

(અનુસધાન પૃષ્ઠ ૩૨ થી)

જે ખડમા અ_ત હતો તે ખડમા સુદરીઓની સખ્યા ઘણી હતી અને કોઇ પણ પુરુષને ત્યા આવવા દેવાની મનાઇ હોય એમ પહેલા તેને જણાયુ પણ તુરતજ તેણે જોયુ કે બાજુમા એક રજપુત સરદાર બેઠેલો છે આ ભાગ્યવાન્ માણસને અ_ત ઓળખી શક્યો નહિ બહુ મૂલ્યવાન પોશાક તેણે પહેરેલા હોવાથી તે એક ખાનદાન કુટુમ્બનો રજપુત હોવો જોઇએ એમ અ_તે માન્યુ કારણકે સાધારણ રજપુત સરદાર તેવો કીંમતિ પોશાક પહેરી શકે નહિ તે ઓરત તે રજપુત સરદારથી હાથમા હાથ મિલાવી પ્રેમચેષ્ટા કરતી હતી અને રજપુત સરદારની સર્વ સ્ત્રિઓ મા ! પ્રેમરસ ગમાજ રેડાતી હતી

તે યુવાન ઓરતે બાજુમા પડેલ સોનાનો પ્યાલો લઇ પોતાની પડખે બેઠેલ રજપુત કુમારને આપ્યો અને કાંઇ પણ આનાકાની કર્યા વગર તે તે શરાબ પી ગયો શરાબ પીધા પછી તે યુવાને ઉઠવાને મહેનત કરી પણ ઉભો થઇ શક્યો નહિ પાદ ની માફક તેનુ આખુ શરીર પગથી માથાસુધી થરથરતુ હતુ તેના ચહેરાઉપરથી તેને થતી અસહ્ય વેદના પ્રત્યક્ષ જણાતી હતી આ યુવાન મરણ તુલ્ય બેભાન સ્થિતિમા જ્યારે આ રીતે પડ્યો હતો ત્યારે બે બાદીઓએ તેણે પહેરેલા કપડા ઉતારવા માડ્યા પોતાની નજર આગળ આવુ ભયાનક દૃશ્ય જોઇ અ_ત બહુજ ભયભીત તેમજ ગુસ્સે થયો

આ નિર્દય ઘાતકી ઓરત કે જે ઓરત જાતને લાંછન રૂપ છે તેને આ કૃત્યથી જરાપણ અસર થતી નથી અને દગાભરેલી રીતે તે યુવાનને મારી નખાવે છે માણસ જાત આથી વધારે ઘાતકી કૃત્ય શુ કરી શકે !

પણ આ યુવાન કોણ છે? અજીતસિંહે બૂમ પાડવા યત્ન કર્યો પણ બોલી શક્યો નહિ

તે બે બાઈઓએ આવું અઘોર કૃત્ય કરી તે યુવાનના શરીરને પકડી ભીંતઉપર લટકતું રાખ્યું આ યુવાનના દેખાવથી અતિ ભયભીત થઇને અજીતસિંહ લગભગ મરવું તોલ થઇ ગયો દિલ્હીના શાહી રંગાજામાં દરેક મંગળવારે કમકમાં ઉપજાવે તેવો દેખાવ—સુંદર રમણીય યુવાન નગ્ન મુડદુ—અજીતે પોતાની નજરે જોયેલ હતો અને તેની અસર અત્યારે તેના મનમાં તાજી થઇ તેજ દેખાવ અત્યારે નજર આગળ તરી આવ્યો દિલ્હીમાં જે મુડદુ સિંહાસનમાં લટકાવવામાં આવતું તેવુંજ મુડદુ અહીં ભીંત ઉપર લટકાવવામાં આવ્યુ હતુ

અજીતને વિચાર થયો કે—'આ ક્રૂર ઘાતકી ઓરતો ઉપરથી સુંદર દેખાય છે પણ મલિન અને અતિ દુષ્ટ અંતઃકરણ ધરાવે છે પોતાની સુંદરતામાં લુબ્ધ બનાવી તે ઓરતો અભાગી યુવાનોનું વિના પ્રયોજને ખુન કરે છે કોઇને ખબર થયા વગર આ હરામખોરો આ મુડદાંને આ શાહી રંગાજામાં કેમ લાવી શકે છે તે હું સમજી શકતો નથી આહા! કેવું ક્રૂર ઘાતકી કૃત્ય ને છે? આ દુષ્ટાઓસિવાય કોઇ તે જાણતું નથી

જ્યારે તે મુડદાને ભીંતઉપર લટકાવવામાં આવ્યુ ત્યારે અજીતસિંહ તે જોઇને તદ્દન બેબાકળો બની ગયો અને તેણે બૂમ પાડવા યત્ન કર્યો પણ નિરુપાય અરે! ઈશ્વર! મારી હાજરીમાં ઉદેપુરના મહારાણાના પુત્રને ગાજરની રીતે મારી નાખવામાં આવ્યો! આ અસહ્ય આપત્તિ મહારાણા સહન કરી શકશે નહિ આ આપત્તિથી તેનું ચોક્કસ મૃત્યુજ થવાનું આમ વિચાર અજીત કરતો હતો ત્યાં તે બાદશાહી સિંહાસન ઉપરથી તે ઓરત હાસ્ય ધારણ કરી બોલી—

રજપુત બહાદુર જુઓ આવતી કાલે તમારી પણ તેજ દશા થવાની છે દિલ્હીના શાહી રંગાજામાં આ મુડદા કેવી તલાસથી અમો લઇ જઇએ છીએ તે તમોને સુવિદિત છે તમને આ જોઇ નવાઇ નથી લાગતી? ભય હાવ અને ચિંતામિશ્રિત લાગણીથી અજીત બોલવા જતો હતો કે

તું નીચ અધમ — પણ તે બોલી શક્યો નહિ અને તરતજ સર્વ સ્થળે અંધાર થઇ ગયું એક આંખના પલકારામાં સર્વ જો ભરેલી રીતે અદૃશ્ય થવાથી તેની ચિંતા વધી તેના મનની સ્થિતિનું વર્ણન થઇ શકે તેમ નથી સર્વ દેખાવ નજર આગળથી દૂર થયો માત્ર ભીંતો હતી તેમજ ઉભી રહી

પોતે પ્રથમ જે ખંડમાં જે સ્થિતિમાં હતો તેજ સ્થિતિમાં છે એમ તેને હવે જણાયું આ વિચિત્ર બનાવ પોતે પોતાની આંખે જ જોયો હતો અને તેથી જ તેના મનની લાગણી સહેજ સમજી શકાય તેમ છે જોરાથી પોતે બચાયેલો હતો તે તેની મેળે બની ગયું અરે તે સ્વપ્ન નથી અજીતસિંહે વિચાર્યું ના સ્વપ્ન તો નથીજ કેમ કે મને ચોક્કસ ભાન છે એકદમ તે ઉઠ્યો પડખે પડેલી તરવાર લઇ ખંડમાં કોઇ છે તેની તપાસ કરવા મંડ્યો પણ કોઇ નજરે પડ્યું નહિ

ગભરાયેલી સ્થિતિમાં તે બોલ્યા ચા યા ૧ગર સાંજ પુતળામાફક ઉભો રહ્યો

એકાએક ભયંકર વિનાપ ચોતરફ પ્રસરી રહ્યો અંધારી રાત્રિએ ફત્તેહપુરસીકરીના નિર્જન સ્થળમાં આ કરૂણાજનક રડવાના અવાજથી પશુ પક્ષીઓ પણ ડર ખાઇ જતા તો પછી અજીતનું તો પુછવુજ શું?

ઉઘાડી તરવારે અજીત નીચે ગયો પણ નાઠ જોઇ શકયો નહિ ઘોર અંધકાર ચારે તરફ છવાઇ રહ્યો હતો ઘરમાં શું બનાવ બને છે તે જોઇ શકતો નહોતો પણ કરૂણાજનક વિલાપ તો હજુ તેને સંભળાતો હતો એકા એક કોઇ મનુષ્ય આકૃતિ ભયાનક ચીસ પાડી ઘર બહાર ગોડી ગઇ એમ તેણે જોયું

ઉપર અને નીચેના બંને ખંડમાં આખી રાત્રિ બત્તીની સગવડ નાોકરે રાખેલી હતી પણ ઉપરની બત્તી કાયમ રાખી નીચેની બત્તી કોણે બુઝાવી? રઘુવીરસિંહ ક્યાં હતો? એ રમણા જે મનુષ્ય આકૃતિ જોઇ તે શું રઘુવીર હતો? જો તેજ હોય તો તે બહાદુર રજપુત આમ શાથી ભયભીત થયો? શી રીતી ધ્રુજતા બાળ માફક શામાટે તેણે ચીસ પાડી?

ચારે તરફ અજીતે નજર કરી પણ અંધારામાં તેણે કાંઇ જોયું નહિ અનિયમિત અને ઉશ્કેરાયેલા શ્વાસ વગેરે સાંભળ્યા તેથી જાણ્યું કે કોઇ લાગણીઓને દબાવે છે બહાદુર હતો છતાં અજીતને ભય થયો અસંખ્ય લડાઇઓમાં એક રજપુતને છાજતી હિંમત અને બહાદુરી તેણે બતાવી હતી પણ અત્યારે તે ભયથી કંપવા લાગ્યો પોતાની જીંદગીમાં ભય શું એ તેણે કદી અનુભવેલ નહોતું અને અત્યારે તે તેથીજ કંપતો હતો. આખા દિવસના થાકથી સિપાઇઓ શાંત નિદ્રા લેતા હતા ભયાનક વિનાપ સાંભળી સર્વ જાગી પોતાના સાથીને શોધવા મંડ્યા અચાનક પોતાની અસાવધ સ્થિતિનો લાભ લઇ દુશ્મનોએ ઘેરી લીધા છે એમ સમજી પોતાનો બચાવ કરવાને તેઓ તૈયાર થયા

આજ વખતે કુમારનો એક નિમકહલાલ નોકર પોતાના હાથમાં બે મોટી મસાલ સળગતી લઇને તેની પાસે આવ્યો પોતાના નજીક કુમારને ઉભેલા જોઇને તેઓ બોલી ઉઠયા—

'કુમાર સાહેબ આ બધું શું છે?

અજીતસિંહે કહ્યું—"હું તેજ પુછું છું આ ગુંચવણ શું છે અને કોણ ચીસો પાડે છે?

સિપાઇઓએ કહ્યું— બહુ ભયાનક ગગન ભેદી વિનાપથી અમારી નિદ્રામાં ખલેલ થઇ હતી ભયથી અમો બધા ઉઠ્યા અને અમને જણાયું કે દુશ્મનો અમારા ઉપર તુટી પડયા છે અજીતસિંહે આશ્ચર્યચકિત થઇને કહ્યું બહારનો દરવાજો અંદરથી બંધ કરેલ છે અને મોટી દિવાલઉપર ચડી અંદર દાખલ થવા બીજો રસ્તો નથી જેમ સિપાઇએ કહ્યું સાહેબ છે તો એજ તે જાગી આ ખંડમાં આવેલ હોય તો તેનો પતો તરતજ મળવો જોઇએ

રઘુવીર ક્યાં છે?

અહિં તે નથી ... ક્યાંય અંદર હશે"

ન ... રાણીના મહેલથી આ સ્થળમાં કોણ ભરાઇ બેઠું છે તેની ચાલો આપણે તપાસ કરીએ અને આ સ્થળ મહદ્ સભાગથી તપાસીએ

એમ કહી તે જલ સમાસ લઇ મરે
ના ચોગાનના દરેક ખુણાની મ_ બારિકિથી
તપાસ કરી આ તપાસ દરમ્યાન તે ચોગાનમા
એક ખુણે કાઇ માલુમ પડવાથી અર્જુનના
વફાદાર નોકરે અનતુ ધ્યાન ખેચ્યુ

"જાતા કુમાર જુઓ અહીં શું છે તે શુ છે?"

અર્જુનસિંહે તે તરફથી જોયુ એ મૃત શરીર સાપ્યાન ઉ પોતાની બાજુએ મરણતોલ સ્થિતિમા પોતાનો મિત્ર સરદાર રઘુવીર સાપરેલો તેણે જોયો

"હુ ભગવાન! મારો સરદાર રઘુવીર બીકથી મરણતોલ થઇ ગયો છે પાણી—અરે કોઇ પાણી લાવો"

નોકર પાણી લેવા ગયો કુમાર રઘુવીરનુ શિર પોતાના ખોળામા રાખી સઘળી સ ભાળથી તેને સાવધ કરવામા રાખ્યો રઘુવીર તદન બેભાન હતો છતાપણ તેનામા હજુ જીવ હતો

નોકર પાણી લઇ આવ્યો રઘુવીરઉપર પાણી બહુ છાટયુ પણ તે શુદ્ધિ આવી નહિ લાગ એ નાક ઉપર તેની સ ભાળ લીધી આખરે રઘુવીરે એ નિશ્વાસ નાખ્યો અને ધીરે રહીને પોતાની આખો ખોલી અને અસ્પષ્ટ સ્વરે પુછ્યુ—

"હમણા હુ ક્યા છુ?"

"મારા સરદાર તમો ભાનમાં આવ્યો નહિ તમને શુ થયુ છે?"

"અર્જુનસિંહ લશ્કરના રઘુવીર ક્યુ— તમારાથી બનતી ત્વરાએ મને આ સ્થળેથી તુરત મહેરબાની કરીને લઇ જાઓ"

પ્રકરણ ૯ મુ

ઘેરાયેલુ ઘર

રઘુવીરસિંહ એક બાહાદુર નહોતો પણ એક રજપુત બહાદુર લડવૈયો હતો જેના પરાક્રમથી દુશ્મનો પણ ત્રાસ ને ધ્રુજતા આવો બહાદુર સિપાઇ અત્યારે હિંમત હારી ગયો હતો શાથી? એ અદ્દભુત બનાવથી! રઘુવીરની આવી સ્થિતિ થવાનુ કારણ શુ? કુદરતથી ઉઠ શક્તિનો આ અણધાર્યો બનાવમા હાથ હોવો જોઇએ! શુ આ વનમા ભૂત-પ્રેત ઘેરાયેલુ છે? શુ આ વનમા ભૂત-પ્રેત છે? અર્જુનસિંહે જે સઘ જોયુ તે શુ ભૂત પ્રેરિત હતુ? જે રમણીય ખુશકારક દેખાવ શરૂઆતમા તેણે જોયો તે શુ તેને છેતરવા કોઇ અગમ્ય શક્તિના હાથથી બનાવવામા આવ્યો હતો? ભયાન ખુનનો દેખાવ ભૂત પ્રેતની બનાવટ હતી?

ભૂત-પ્રેતની હયાતીમા અર્જુનને વિશ્વાસ નહોતો. જોકે રજપુતોમા ભૂત-પ્રેતની હયાતીબાબત માન્યતા હતી આજ અર્જુને પોતાની આંખે જોયેલ બનાવને કેમ ખોટો કહી શકે? તેણી અહુરાના પૂરા રઘુવીરની આવી સ્થિતિથી તેને બહુ વિચાર થયા કર્યો હતો હજુસુધી રઘુવીરને ભાન આવ્યુ નહોતુ અને તે પૂર્ણ ભાન આવ થાઓ બકતો હતો મને કોઇ આ વસ્થાન-દરના અના સ્થળે તુરત લઇ જાઓ

અર્જુનસિંહ તેને સાન્તવન કરતા બોલ્યો મારા બહાદુર સરદાર કરો પણ ભય રાખ નહિ અમો બધા આપની સંભાળ રાખીશું

છીએ તારી આવી દુ ખદાયક સ્થિતિ જોઇને અમને ઘણી દયા આવેછે ' આ વખતે સિપાઇઓ ભેગા થઇ ગયા કુમારે તેઓને જણાવ્યુ-'રઘુવીર એકાએક અસ્વસ્થ થઇ ગયેલ છે અને તેને સારી સભાળની ખાસ જરૂર છે

ખુલ્લી હવામા લઇ જઇ રઘુવીરને શુદ્ધિમા લાવવા એક સિપાઇને અન્તે આજ્ઞા કરી બીજા સિપાઇઓને મરીયમ બેગમના મહેલની બારિક તપાસ કરવા હુકમ ક્યો અને ત્યા જો કોઇ માલુમ પડે તો પોતાપાસે લાવવા જણાવ્યુ કોઇ આકસ્મિત ભય ન નડે તેટલામાટે હથિઆરસહિત મહેલમા જવા ફરમાન કર્યું

મોટી સળગતી મસાલો લઇ ૧૦–૧૨ સિપાઇઓ ઉત્સાહથી પોતાના સરદારના હુકમને આધીન થઈ મહેલમાં તપાસ કરવા ગયા. જ્યારે બીજાઓ કમાગપાને રહ્યા તેઓને કુમારે પૂછ્યુ- મારા બહાદુર સિપાઇઓ રાત્રિનો કેવો સમય અત્યારે છે!

એક વૃદ્ધ સિપાઇ આકાશતરફ જોઇ બોલ્યો રાત્રિ પૂરી થવા આવી છે-પો ફાટનાર તરતમાજ થશે

રાત્રિના બનાવો તરત જાહેર કરવાની પોતાના સિપાઇઓમા ભાગનાર થશે એ બચવા કુમારે તે હુકમ ન આપતે ... જણા[illegible] અને ખાન [illegible] ખાતાના [illegible]

રઘુવીરે [illegible] લઇ જઇ ત્યા તેને નહામુક્ત કરી ઉભો રાખ્યો ... રાત્રિનુ સામાન્ય હતુ રાત્રિની ગભીરતામા ... કરતા તે સમયે સિપાઇઓના અવાજ સિવાય [illegible] નહોતું

પોતાના બહાદુર સરદાર રઘુવીરનો હાથ હાથમા લઇ શાતિના આ સમયે અજ્ઞાત રસ્તાઉપર કુદરત નિહાળતો ચાલતો હતો ત્યારે તેને વિચાર થયો - આ સર્વ શુ છે! મને આ ગુચવણ સમજાતી નથી સનાતનસાથે રહેનાર થો! માણસોસિવાય આ નિર્જન અરણ્યમા શુ બીજુ કોઇ નથી રહેતુ એ સભવિત છે! ત્યારે શુ કોઇ રહેતુ હોય તો તેઓ ઇરાદાપૂર્વક છુપાઇને અમારા દુર્ભાગ્યની મશ્કરી કરી આનદ માનેછે!' [illegible] વિચાર થયો—

'આ શહેરના ઉત્તરવિભાગમા એક ઘરમાં વૃદ્ધ ઉમરાવ રહેછે આ સ્થળથી તે જગ્યા વધારે દૂર નથી મારા સિપાઇઓના અવાજ તેને કાને પહોચ્યા હોવાજ જોઇએ ત્યારે અહીંયા શુ થાયછે તે જોવા ઉમરાવનો કોઇ પણ માણસ કેમ આવતો નથી?

ઘણા પ્રકારની આવી તર્કણાઓ કુમારને થઈ રઘુવીરની મનની સ્થિતિ હજી સુધરી નહોતી અસ્થિર મને કુમારે તે દુ ખી સરદારસાથે આમતેમ ફરવા માડ્યુ ત્યા પ્રાતકાળના રમણીય પવને રઘુવીરની માનસિક સ્થિતિ સુધારી મધુર-સુગધ-સુવાસિક વાયુના પવનથી રઘુવીરની સ્થિતિ સુધરેલી જોઇને કુમારે તેને કહ્યુ-

બહાદુર સરદાર આદિ મેસ કુમાર તથા રઘુવીર મને મેસ અને થોડા વખત શાત રહ્યાપછી રઘુવીરે ઉડો નિશ્વાસ નાખી જણાવ્યુ- ભયકર-ભયકર'

અને પોતાના સરદારનો હાથ ઝાલી

કહ્યું— મારા બહાદુર સરદાર આનમત એલ અસાધારણ બનાવથી તારી માનસિક સ્થિતિ આવી થઇ હશે આ હકીકત જાણવા હું આતુર છું જાણતા નથી ? કાંઇ તારા ઉપર વીતી હોય તે મને જણાવ

રઘુવીરે જવાબ દીધો— શું બન્યું તે મને બરાબર યાદ નથી હજુ હું ગભરાયેલી સ્થિતિમાંજ છું મને ભયભીત બનાવનાર બનાવ હજુ હું ચોક્કસ યાદ કરી શક્યો નથી.

એક ક્ષણ સુધી બને બહાદુર સરદારો ચુપ રહ્યા રઘુવીરને શું થયું હશે તે આપણે કહી શકતા નથી પણ ભયંકર જે બનાવ જોવાથી તેની આવી દયાજનક સ્થિતિ થઇ હતી તેજ દેખાવ તેના મનમા રમતો હતો પણ આપણા બહાદુર જુવાન કુમારના મનનું વલણ બીજી તરફ હતું ભિન્ન ભિન્ન વિચારથી તેનું મન ઉશ્કેરાતું હતું વિવિધ કલ્પના કે જેથી તેનું મન ચકડોળે ચડ્યું હતું કુમારના મનની સ્થિતિ જાણવી એ બહુ વિકટ કાર્ય હતું

રજપૂતાનાની પહાડી ઝાડીમા ઉછરેલો સાદી અને પ્રમાણિક જીંદગીથી ટેવાયેલો તે જુવાન બાદશાહની ચાકરી જીંદગીથી અજ્ઞાત હતો અને મહાન મોગલ શહેનશાહની ખટપટો તેના ભયંકર બે ભરમો તેની છૂપી મસલતોથી તે તદન અજાણ હતો જહાંગીર બાદશાહની દરબારમા તે માત્ર ૭ મહિના થયા આવેલો હતો અને દિલ્હીની દરબારમા કેમ ફતેહ મેળવવી તે કાર્યમા તે તદન નવો શીખાઉ હતો ફતેહપુરસીક્રીના વેરાનોમા તેના નૈતિક અનુભવે તેને ગભરાવ્યો અને તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—

આ વેરાન એકાંત સ્થળે મને બાદશાહે શામાટે મોકલ્યો છે? આ રીતે કયા હેતુથી તેણે વર્તન કર્યું છે? મારા થોડા સમયના નિવાસમાટે મરીયમબેગમનો મહેલ શામાટે તેણે પસંદ કર્યો છે? ફતેહપુર સીક્રીના શહેરમા રહેવા લાયક અનેક સ્થળો છે છતા બાદશાહે આ મકાનમાટે કેમ આગ્રહ કર્યો અને વળી પૂછ્યો સનાતન હું આ રહું તેમા કેમ નારાજ હતો? મેં જે બનાવ જોયો તે બાબતની શું બાદશાહને માહિતી હતી? જો હોય તો શા માટે આ ભયંકર જગાના સ્થળે મને તેણે મોકલ્યો? ચોક્કસ કાંઇ ભેદ હોવો જોઇએ—પણ તે શું છે ?

આવી રીતે જ્યારે અર્જુન વિચાર કરતો હતો ત્યારે એકાએક રઘુવીર દુઃખીસ્વરે બોલ્યો—

અરે મને—

અર્જુનસિંહે પૂછ્યું— મારા બહાદુર સરદાર તમને હવે સારૂ થયું ?

રઘુવીરે જવાબ આપ્યો— માનવંત કુમાર મારી સ્થિતિ કાંઇ સારી છે પણ મારી વર્તણુકથી મને શરમ થાયછે

નહિ નહિ જરાપણ શરમાવાનું કાંઇ નથી ભયંકર બહુજ અસાધારણ બનાવ બનેલ હોવાથી તારી આવી સ્થિતિ થઇ જોઇએ

નામદાર નજાન થયા જણાય છે

હા—તેમજ છે—પણ તે ? આવતું જણાયછે

"અરે મને-મારા ઇશ્વર-મને બચાવો'

"તને શુ થયુ તે તો કહે? કયો ભયંકર બનાવ તે અનુભવેલ છે તે જણાવ

'જ્યા સુધી મને યાદ છે તેપ્રમાણે હું તમને બધુ કહીશ પણ તમો તથા લોકો મને હસશો અને મૂર્ખ બનાવશો'

' કાઇ હરકત નહિ '

રઘુવીરે જણાવ્યુ-'ગમે તેમ બીજી રાત્રિ આપણે આ સ્થળે ગાળીશુ, જેમ મને તેમ અને ગમે તે જોખમે આ સ્થળ આપણે તરતજ છોડીશુ'

આ મ નમા બીજી રાત્રિ ગાળવા અજીત પોતે પણ નાખુશ હતો તેથી તેણે કહ્યુ-"ફતેહપુરસીકરીમાં રહેવાલાયક અ ય ઘણા સ્થળ છે અને આપણે એક તેના મકાનમા આવતી કાલે રહીશુ હવે જો તમારી વાત ન કરી શકાય તેવી તમારી સ્થિતિ હોય તો ફીકર નહિ, સવાર થતાં પછી કહેજો'

રઘુવીરે પ્રત્યુત્તર વાળતા જણાવ્યુ-'નહિ હમણાજ તમો બધી વાત સાભળો તે વધારે સારૂ છે અને તે સાભળીને નિર્ણય કરો મારી વિચારશક્તિ ગુમ થઇ છે અને ખરા નિર્ણયઉપર આવવા હું અશક્ત છુ

'કારણ ભૂ યાનગર અથથી ઇતિસુધી તમારુ વૃત્તાન્ત કહો'

' ધીમે ધીમે સર્વ વાત કહીશ

આમ કહીને રઘુવીરે પોતાનું સર્વ વૃત્તાત કહ્યુ

વાચકની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કરવા રઘુવીરે જે વાત કુમારને કહી તે હવેના પ્રકરણમા અમો આપીશું

પ્રકરણ ૧૦ મુ

ભયંકર દેખાવ

"આખા દિવસની મુસાફરીથી હું બહુ થાકેલો હતો અને રાત્રિનુ ખાણ લીધા બાદ, હું પથારી ઉપર ગયો ત્યા તરતજ નિદ્રાવશ થયો પણ પથારીમા ગયા પહેલા તે ખડનાં સઘળા બારીબારણા બરાબર રીતે બધ કરેલ હતા અને તમારા નોકરની મહેરબાનીથી મારી પાસે એક બત્તી હતી જે આખી રાત બળવાની હતી સાચુ કહુ તો હું જ્યારે પથારીમા ગયો ત્યારે તદ્દન સહીસલામત હતો

કેટલો સમય હુ સુતો તે મને બરાબર યાદ નથી પણ એકાએક હું જાગી ઉઠયો અને મને માલુમ પડ્યુ કે હુ પરમેશ્વરથી રેખ કેમ થયેલ છુ ભલા કુમાર—તે વખતે મારા મનની સ્થિતિ કેવી દુ ખદાયક હતી તે હું કહી શકતો નથી હું ભયથી કમ્પતો હતો મારી સર્વ શક્તિઓ બહેર મારી ગઇ હતી મારો અવાજ બધ થઇ ગયો હતો શાથી આમ થતુ હતુ તે સમજી શકતો નહોતો મને એમ લાગ્યુ કે કોઇ આસુરી સપત્તિથી હુ ઘેરાયેલો છુ મારી આખી જીદગી દરમ્યાન મે આવુ અનુભવેલ નહોતુ

મે મારી આખો ઉઘાડી અને જોયુ તો સર્વત્ર અધારૂ હતું મારા ખડની અદરના મારા સર્વ બધ હતા પવનના સપાટાની ના ! ખડની અદર પડતી બત્તી બુઝાય તેમ નહતુ છતા પણ પથારીમા બેઠો અને મારી સર્વ બળને ભેગાકરવા પ્રયત્ન કર્યો પણ મને લાગ્યુ કે કોઇ અદશ્ય શક્તિએ

મારી બોલવાની શક્તિ હરી લીધી હતી ... કઇના મે નમા મારી ફરજ બજાવ વામા હું જરાપણ પાછળ હઠેલ નથી પણ એક ભયકર નીચ જાદુગરેની આકૃતિ મને મારવા મારાઉપર ધસી આવેછે તેની બી કથી મારી હિમત નષ્ટ થઇ ગઇ આત્મ રક્ષણની શક્તિ ગુમાવી બેસતા હુ નાકડાની માફક ચૈનનહીન પડયો રહ્યો

માનસિક વ્યથા અને દુ:ખ મે તે વખતે જે અનુભવેલ તે ... મારી જીદગીમા ભૂલી શકુ તેમ નથી કેટલા વખતસુધી મારી આવી સ્થિતિ રહી તે ... બરાબર યાદ કરી શકતો નથી મને લાગ્યુ ... ધીરે ધીરે ... મરણતોલ થતો જાઉં છુ

આટલુ વૃતાત કહ્યાપછી રઘુવીરે લાંબો નિશ્વાસ મૂકો તેન ... ય વ ... તુ હતુ વળી આગળ ચલાવ્યુ—

કુમાર ... ભયકર—ભયકર—તે વખતે જે દેખાવ મે જોએલ તેનુ આબેહુબ વર્ણન જો હુ કરુ તો મને ખાત્રી છે કે તારે ... વાન લોહી તેવી ઉછળી ઉઠશે અધારામા એકાએક ... ના મે ખુણામા આશમાની રગનુ અજવાળુ મે જોયુ મારી ઇચ્છા વિરુદ્ધ તેતરફ મે નજર નાખી રફતે રફતે એકમાથી બે અજવાળા થયા અને એક બીજા રમતા હોય તેમ અરસપરસ મારી ... રમતા ... એકાએક વળી તે રમત ... ને મારા આગળ ઉભા રહ્યા મે તરતજ જાણ્યુ કે આ પ્રકાશ ... પ્રાણીઓની આખમાથી નીકળતા હતા તે ભ... દુષ્ટ આખોનુ યોગ્ય વર્ણન કરવુ તે માનવસત્તાની બહારની વાત છે

વર્ણન કરતા ... રતા રઘુવીર ધ્રુજ્યો, તેના મનની અવ્યવસ્થિત સ્થિતિ જોઇને કુમારે તેને કાઇપણ પ્રશ્ન પૂછ્યા નહિ

થોડા સમય આરામ લઇને રઘુવીરે પોતાનુ વૃતાત કહેવા માંડ્યુ—

તે ભયાનક આખોએ મારાસામુ કેટલો વખતસુધી જોયુ તે હુ કહી શકતો નથી ... સુધી મારાતરફ તેમની નજર હતી ત્યાસુધી રફતેરફતે મારુ લોહી ઉડી જતુ હતુ તે કાપુ દુષ્ટો હતા તે ... તે સમયે ઘોર અધકાર હોવાથી કહી શકતો નથી માત્ર એ હુજ કહી શકુ છુ કે બહાદુરમા બહાદુર માણસોને પણ ધ્રુજાવે તેવો તે વખતનો દેખાવ હતો

વળી રઘુવીર ચુપ થઇ ગયો અને કુમા ચિંતાતુર બની પૂછ્યુ રઘુવીર આગળ ચલાવ પછી શુ થયુ તે જણાવ

રઘુવીરે જણાવ્યુ—

આ દુષ્ટ આખની બાજુમા એક માથાળુ ... જણાયુ અને તેના નનાપ ... લાગી માસવગરનુ મનુષ્યનુ એક ઉચુ હા... પિંજર મારી નજર આગળ ઉભુ છે એમ મે જોયુ પગથી માથા સુધી તે નગ્નાવસ્થામા હતુ તે હાડપિંજરવાળી મનુષ્યની આકૃતિ ભય ... દ નમચ્છિત હસવા અને ગભીર ભયાનક ... ની

થોડા સમયસુધી રઘુવીર એક શબ્દ પણ બોલી શક્યો નહિ પગથી માથાસુધી તે ધ્રુજતો હતો

(અપૂર્ણ)

SOVEREIGN'S BEAUTIFUL HAIR OIL.

This Hair Oil is prepared from purified pure Cocoanut Oil with cooling drugs curing Baldness of the Head Stopping Hair falling Eradicating dandraff stimulating new growth and preventing faded Hair to its natural colour Most efficatious for Brain workers like judges Lawyers students merchants and also Ladies etc

Price per phial Re 1   3 phials Rs 2—10—0

Sovereign Ringworm ointment Most effective ointment It give miraculous cure for all kinds of Ring-worms itches and other skin diseases If not curable money will be given back

Price per phial As 12

Sovereign Pain balm

It is a wonderful pain balm gives immediate relief for Rheumatism sprains Headache Seatica and other nervous troubles

Price per phial Re 1

Address

SOVEREIGN & Co.

Manufacturing Chemists and Perfumers,

10 Katchaleswara Agraharam—MADRAS

॥ जय श्री हरि ॥

સનાતન ધર્મીઓ અને વૈષ્ણવોને ખુશ ખબર

शुद्धाद्वैत सिद्धान्तानुसार—

श्री गोपाळ कृष्ण सनातन ब्रह्मचर्याश्रम

જેમા મુખ્યત્વે જનોઇ દીધેના બ્રાહ્મણ બાળકો ખન થઇ નિસ આર્ષ ક્રમાથે વેદશાસ્ત્રાદિ વ્યવહારોપયોગી તથા પરમાર્થમા કામ લાગે તેવી વિદ્યાનુ જ્ઞાન મેળવી સગીત વ્યાયામવડે પોતાનુ જીવન સગત બનાવે છે

તેમના સબધનો તમામ ખર્ચ સખી દાતાઓની મદદથી નભે છે

એમના સરક્ષક મુબઇના મોટા મદિરના ગોસ્વામી શ્રી ૧૦૮ શ્રી ગોકુળનાથજી બાવા તથા વડોદરા સુબાના મોટા મદિરના ગોસ્વામી શ્રી ૧૦૮ શ્રી ગો... ... બાવા તથા ભાગ્ય લોટાણા અને શ્રી ગોકળ દીવાન સાહેબ તથા અમદાવાદના શેઠ મગળદાસ ગીરધરભાઇ વિગેરેની દેખરેખ નીચે છે

આવા કામમાં સજ્જનો મનતો ઉપકાર કરતા ચુકતા નથી

વધુ વિગત માટે લખો—

મત્રી શ્રી ગોપાળ કૃષ્ણ સસ્થા
સિદ્ધપુર—[ઉત્તર ગુજરાત]

શ્રી ગણેશાય નમ

ધાતુક્ષીણતાના રોગના લક્ષણ

અગતુ થાકી જવુ માથામા વેના દોરા રહેવુ કાનોમા ધમકારા થવ ઉંઘ ન આવવી સ્વપ્ના આવવા હાથ પગનું ફુટવુ કમર દુખવી વાંસામાં કળતરા થવી કામ પર ચિત ન લાગવુ ઘડી ઘડીમાં નિરાસ થવુ મારશિતનુ ગુમ થવું દરેક કામમા નાહિમ્મત વહેમ ચીડીઓ સ્વભાવ અને કોઇપણ વસ્તુ ગમે નહીં ત્યારે એમ સમજવુ જે ધાતુ ખોટી થઇ ગઇ છે અથવા તો થાય છે

આવે વખતે નીરાશ થવુ નહીં અને—

શકિતસુધાકર ગોળીઓનું

સેવન કરવાથી સ્ત્રી પુરૂષોને શરીર સુખનો એક અખુટ ખજાનો છે પેશાબમા સ્વપ્નામાં ઝાડા વખતે પડતા ગીપા વગેરે ધાતુના રોગને જડમુળમાથી મટાડે છે તેમ લાંબા વખતનાં હરીસાં મેહ દમ ઉધરસ ક્ષય હીસ્ટીરીયા પ્રદર, સુવારોગ કમર, માથાના અને પીઠની દરના તમામ રોગ ત્વમને માટે મટાડે છે

૩૨ ગોળી ૩૨ ની ડબીના રૂા ૨

મદનદીપક યાકુતી

પુરૂષોની ગયેલી શકિત તથા મરદાઇ કુદરતી પાછી લાવી આપેછે ટકાવ માટે ઘણી અકસીર છે વૃધ્ધ પુરૂષોને જુવાન જેવી શકિત આપેછે

૨૦ ગોળી ૨૦ ના રૂા ૫

અમારા કારખાનામાં તમામ રોગની દવાઓ તૈયાર મળેછે.

દરદની વિગત લખી જણાવેથી દવા મોકલવામાં આવશે

વૈદ્ય કલ્યાણજી હરીકૃષ્ણ ઠાકર
ભાવી રોડ માર્કેટ સામે
મુંબઇ

બહેરાપણું

આપના કર્ણ, માથાનો અવાજ, નથી [illegible] " ઓરલીન " [illegible]

[illegible]

૭૬ વર્ષની ઉમ્મરે તદન સાજા થયેલા [illegible] વીન્સેન્ટ લખે છે—

[illegible] " ઓરલીન " [illegible]

[illegible]

આવા [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

ORLENE COY
[illegible]ailway Crescent-W[illegible]st
Croydon Surrey
ENGLAND

ઓરલીની કમ્પની
[illegible]
ઈંગ્લાંડ

અમૃતધારાની મીઠી ટીકડીઓ

જેમ વિલાયતથી પેપરમેંટની ટીકડીઓ આવે છે એવી ટીકડીઓ અમૃતધારા મેળવીને અમોએ બનાવી છે જેને મોહોડામાંથી રાખી ચુસતા રહેવાથી અમૃતધારાના સેવનનો લાભ મળે છે અને દાંત મજબૂત બને છે દાંતોમા જીવાત પડતા અટકે છે તથા મોહોડાની દુર્ગંધ દૂર થાય છે કફ ઉધરસ વગેરે મટે છે આ ટીકડીઓ ખાવાથી બાળકો પણ રોગોથી બચે છે

૧૦૦ ટીકડીઓની કિંમત

માત્ર રૂ -૪-૦

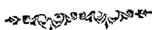
વધારે હકીકત જાણવામાટે અમૃત નામની વગર કિંમતે મોકલાતી બુક મગાવો

મેનેજર "અમૃતધારા ઔષધાલય" અમૃતધારા ભવન અમૃતધારા રોડ અને અમૃતધારા પોસ્ટ ઓફીસ—લાહોર

કવિવિનોદ વૈદ્યભૂષણ

પં૦ ઠાકુરદત્ત શર્મા વૈદ્યની

અમૃતધારા.

લગભગ તે સઘળા રોગો કે જે ઘણે ભાગે ઘરમાં શું બાળક જવાન સ્ત્રી અને પુરૂષોને થાયછે તેનો આ દવા હુકમી ઇલાજ છે જેણે એકવાર તેની અજમાયશ લીધી તેણે તેને મિત્રરૂપજ બનાવેલ છે

— માસિક હજારો શીશીઓ વેચાણ થાયછે —

હવે અમોએ

જરૂરીઆત જોઇને એનો

સાબુ પણ તૈયાર કર્યો છે એ—

અમૃતધારા સાબુ

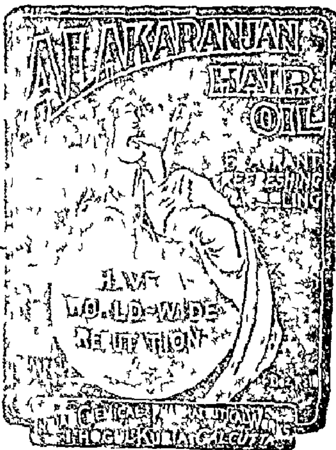
ચામડીનાં તમામ દરદોનો ઇલાજ છે સાબીત થયુ છે કે હમેશ ન્હાવાને માટે એ અત્યુત્તમ છે દાદર ફોડાઓ ફોલ્લીઓ, ખરજ એ સઘળા રોગોને માટે તેનું સેવન થઇ શકે છે

ત્રણ સાબુના બાક્સ એકના રૂ. ૦-૧૪-૦

એક સાબુના રૂ ૦-૫-૦

AMRIT-DHARA LAHORE.

"આ તેલ મેસર્સ કરસનદાસ લધુ (રાજે દ રોડ-જામનગર) ને ત્યાંથી મળશે."

અલક-રંજન તેલ.

બહુજ ખુશબોદાર સુવાસિત તેલ વાળને ચળકતિ બનાવે છે અને મનને પ્રફુલ્લ બનાવે છે વાળ ખરી પડતા અટકાવે છે અને મગજને શાંત કરે છે

એક સીશાનો રૂ ૧

ત્રણ શીશીના રૂ ૨ ૮

એક ડઝનના ૧

ઝરઝીના (રજીસ્ટર્ડ)

જુવાનીમા થતી ભયંકર ભુલોને અંગે થતા લોહીના બગાડ માટે સર્વોત્તમ છે ચામડીના દરેક રોગનો નાશ કરી લોહી સુધારવા માટે શ્રેષ્ઠ છે ચાર ઓંસની શીશીના રૂ ૧-૧૨- ત્રણ શીશીના રૂ ૫ ડઝનના રૂ ૨૦ એક તનના રૂ ૬-૮-૦

અંબરીન

શરીરિ અને માનસિક નબળાઈને દૂર કરવાનું ટૉનિક છે દરેક જાતની નબળાઈને દૂર કરી સ્મરણશક્તિને સતેજ કરે છે નબળી તંદુરસ્તીને બળવાન બનાવી દરેક ઋતુમાં સુધી ખોરાક હજમ થયેલ અગ્નિને દીપાવે છે ૬૪ ડોઝની શીશીનો ૧ ૧૨ - ત્રણ શીશીના ૩ ૨-૧૨- ડઝનના રૂ ૧૧ ૨૫૬ ડોઝના રૂ ૩-૮-

બેંગાલ કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ

૧ હોમર સ્ટ્રીટ—કલકત્તા

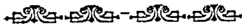
રેશી એજન્ટ

જામનગર કલકત્તા

અણમોલ સલાહ

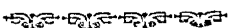
સસ્કૃત ભાષના અપ્રતિમ જાણકાર હોઇ સસ્કૃત ગ્રથોનુ ગુજરાતી ભાષાંતર કરનામાં જિનહરીકૃ નામના મેળવનારા અમારા પિતાશ્રી તરફથી અમારા ધધાની સપૂર્ણ તાલીમ મળવાથી ખાત્રીપૂર્વક જણાવીએ છીએ કે જો સસ્કૃત ગ્રથોનુ ગુજરાતી ભાષાંતર શુદ્ધ કરાવવુ હોય, સસ્કૃત કે ગુજરાતી અશુદ્ધ ગ્રથોમા સુધારો વધારો કરવો હોય અને પ્રેસના સઘળાં કાર્યો નિર્મળ જોવાની ઇચ્છા હોય હાઇસ્કૂલના તથા કોલેજના તમામ સસ્કૃત શિક્ષણને કોલેજના ઇંગ્લિશ અભ્યાસવાળા તથા અનેક દેશીય સસ્કૃત જ્ઞાનને ધરાવનારા સારા શાસ્ત્રી પાસેથી લઇ સસ્કૃત ભાષાના પ્રોફેસર થવાની ઉમેદ હોય વેદાંતવગેરે વિષયોની ચર્ચા કરતા સસ્કૃત કે ગુજરાતી નવીન ગ્રથો રચાવવાની ખાએશ હોય પત્રને કે માસિકવગેરેને આર્યશાસ્ત્રો સબધી લેખોથી સતત વિભૂષિત કરવાની ઉત્કંઠા હોય આચાર્યો તથા સન્યાસીઓને સનાતન ધર્મનો બહોળો પ્રચાર ઝડપથી કરાવવાની ઉમેદ હોય વ્યાકરણ સાહિત્ય, ધર્મશાસ્ત્ર ઇતિહાસ તથા પુરાણ વગેરેમા સહેવાઇથી પ્રવેશ કરી થાય, સાખ્ય તથા વેદાંત વગેરે તત્વજ્ઞાનથી ભરપૂર શાસ્ત્રોપર કાબુ મેળવવો હોય અને તે તે શાસ્ત્રોની મધ્યમા વગેરે સ્થળોની આચાર્ય વગેરે પદવીઓ મેળવવાની પરીક્ષા પસાર કરવી હોય તો અમને પૂછો દેશી રાજ્ય પણ શાસ્ત્રીય વિષયમા અમારો મત માગે છે

શાસ્ત્રી હરિલાલ દાવિદાસ ગોવિંદજી
નદીપા અખાડાના મદિર પાસે,
જામનગર—કાઠિયાવાડ

સહાયની જરૂર છે—જામનગર તાબે લાલપર ગામની ગોશાળામાટે મદદની ખાસ જરૂર છે ચાલુ સાલમા વરસાદના અભાવે ઢોરોની સ્થિતિ ઘણીજ કફોડી થયેલ છે તે સર્વના ધ્યાનમા છે માલિકો પોતાના ઢોરોને ખવરાવવાના અભાવે છોડી મૂકે છે તેવા નિરાધાર ગાયોના રક્ષણમાટે લાલપરમા ગોશાળા છે જેને માટે સહાયની ખાસ જરૂર છે ખરે વખતે મદદ કરનારને આ તકે પુણ્ય મળશે

સેક્રેટરી, ગોશાળા લાલપર
કાઠિયાવાડ આ સરનામે મોકલવી

પૂનાના પ્રાચીન જૈનાગમ-સાહિત્યની શોધ અગાઉ કદી નહિ બહાર પડેલ સાંભળેલ અથવા જોયેલ સાઇબેરના રાજ્ય પડિત આચાર્યશ્રીમાન કૃષ્ણ મહર્ષિએ બનાવેલ

દુનિયાનો નકશો

વેદશાસ્ત્રાનુસાર નવખડ સાત દ્વીપ સાત સમુદ્ર, જબુદ્વીપ મેરુપર્વત નદ વિગેરે સ્પષ્ટરીતે આમાં દર્શાવેલ છે જુદા જુદા રગથી એવી સરસરીતે ગોઠવેલ છે કે દરેકને તે જોવાની જિજ્ઞાસા પડે નકશા સાથે સાત્રમા સમજુતીની ચોપડી મળશે

કિંમત રૂ ૧—૮—૦ પોસ્ટેજ જુદુ
પી રામગોપાલ નાયડુ
બીડન ગાર્ડન-ડેપરી—મદ્રાસ

P Ra* Gopal Naidu
Bid ns Carde1 1cpory – Madra

સોઘા રબ્બર ટાઈપના બકસા

ફેમસ પ્રી ટીંગ પ્રેસ	૧—૦
ભારત પ્રિ ટ૨	૧—૨
એક્ષેલસીઅર નં ૧	—૮
ન ૨	૫—
મહીના તારીખ માટે ડેટર મોટું	૧—૮
” નાનું	૧—
રબ્બરના બે અક્ષરના મોનોગ્રામ	૦—૮
બ્લુબ્લેક શાહીનો સીસો મોટો	૧—
” નાનો	—૧૨
લાલ શાહીનો સીસો મોટો	૧—૨
” નાનો	૦—૧૪
ઈંગ્રેજી બ્લુબ્લેક	—૧૦
” ૨	—૧૪

રબ્બર ટેમ્પની શાહી શીશી મોટી	૦—
” નાની	—
રેડ માર્કીંગ શાહી મોટી	૦—
નાની	૦—
ઇનામી ચાહની બી	૧—
ઉંચી નીલગીરીની ચાહ રતલ ૧ ના	૧—
અમીરી ચાહ ભુકી	—
આનંદી ચાહ વાપરનાર દરેક ગ્રાહકને મોટા ઇનામ મળે છે રતલ ૧ ના ના ૧ નો (નામ નોધાવો)	૧—
ચ્હેરો સુંદર બનાવવા માટે પ્રુગીક્રીમ તથા બ્યુટી ઓઇલ	૧—૦
ઈંકના પડી ૧ ૧ ના (બ્લ્યુ અને ૨૩)	૧—૮

આ સીવાય દરેક જાતની દવામાં વપરાતી અંગ્રેજી તથા દેશી દવાઓ ... ધોવાના ... સાબુઓ, સઘળી જાતના તેલો અત્તરો, ગુલાબજળ સુરમા ... તેમ ... ઉપયોગી તમામ જાતનો સામાન—નિજામનો સામાન દરેક જાતની ... ટાઈપની પેટીઓ ડેટરસ્ટામ્પો, તથા રબર સ્ટાપ બનાવવાના વપરાતો દરેક જાતનો સામાન કીમત ... પુરો પાડવામાં આવે છે ... બીનમા જણાવેલી તથા બીજી બધી વસ્તુઓ વી૦ પી થી મોકલવામાં આવે છે તેનો પેકીંગ તથા પોસ્ટેજ ચાર્જ જુદો પડે છે

M Bhimnathwala & Co 791 Sankdi Sheri—Ahmedabad

Manufacturers of Patent Madicines Balamrit Ringwarm Ointment, Anguisheure (Paincure) carbolic Tooth powder, Headache Balm Hairoils Blueblack & scarletwriting ink Marking inks Rubber stamp inks (extract of ink) Etc Etc

Special Discount to Agents—orders promptly Execu ed by V P P

All men whether rich or poor prai e our madicine as they po se s genuine merit and praise also our traight forwor l dealings Agency—terms are ettled by correspodence Printed rules of Agency are sent on reque t

Thermometer each	Rs 5 to 10	glass syring for mail	Rs 0—8
Ordinary each	Rs 3—4	glass syringe for femail	Rs 0—8
Syringe (Matel)	Rs 3—8	Postege extra	

Real Peble specta les for gla es & of all patterns available Price Rs 5 to 15 Postage—extra Write to us about the trouble from which you are suffering and we will inform you of the medicines that will cure you

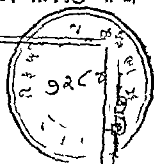
એમ ભીમનાથવાળા એન્ડ કો

જનરલ મરચંટસ એન્ડ કમીશન એજંટસ ૭૯૧ સાંકડીશેરી—**અમદાવાદ**

પી માર્ત સુ... પ્રેસ—અમદાવાદ

આનંદનિમઠ પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં એમ. એમ. જોશીએ પોતાને માટે છાપ્યું—જામનગર

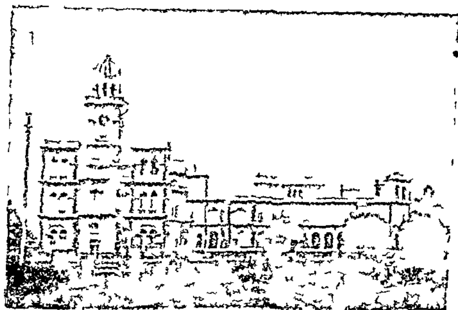
અધિપતિ-શ્રીમાન મણિશંકર ગોવિંદજી બી એ

અંકુશ

ANKUSH

પુસ્તક બીજું] ચૈત્ર [અંક ૬ ઠ્ઠો

ફોટો દેશી એન્ડ વારા — બ્લોક - [illegible]

"પ્રતાપવિલાસ" જામનગર

વાર્ષિક લવાજમ હિંદ માટે ૨-૮-૦
„ પરદેશ માટે ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ સહિત

જામનગર - [illegible]

[illegible] Printing Works Jamnagar

દેવનું બાલામૃત.

જુઓની' આ બાળક કેવી હસેછી
"દેવનું બાલામૃત" પી જયછે
બાળકોને તંદુરસ્ત અને બળવાન
બનાવવામાં આ બાલામૃત દરેકને
વાપરવા ભલામણ કરીએ છીએ
કિંમત બાટલી એકના આના ૧૨
ચિત્રસહિત પુસ્તક મગાવનારને મફત
મોકલવામાં આવેછે
દા. દી. ત્રવાડી,
કસ્તુરી ઔષધાલય—**જામનગર**

વિજળીના દીવા

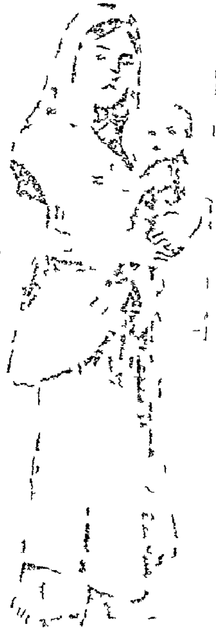

નાના ગજવામાં
રાખી શકાય છે
અમેનો ભીલકુલ ભય તી નથી
તેલ કે દીવાસળીની
જરૂર નથી ફક્ત
ચાપ દાબતાંજ ઝળકદાર
રોશની થાય છે

કિ—૧ રા।, ૩ ૩॥ ૪ ૫ અને ૬
પોસ્ટેજ ૮ આના
સ્પેર બેટરી કિ. રૂ. ૧—૩ પોસ્ટેજ સાથે
ટી. જી. શાહની
ઇલેક્ટ્રિક સ્ટોર્સ—**અમદાવાદ**

જાહેરાપણું

હાલના આ ભારા કહેરના સમયમાં

<u>નિરાધાર થએલાં</u>

અને આ હાલ ન્હાનકડાં બ[illegible]

પૈસેજ શ્રીમંત નહિ

પણ

દિલના એ શ્રીમંતના

[illegible]

[illegible] રાહના [illegible]

જેના [illegible]

[illegible] છીએ

કેવળ

તનથીજ શ્રીમંત નહિ

પણ

દિલના પણ શ્રીમંતો

[illegible]

દિલની સાચી શ્રીમંતાઈ

બતાવી

અમારા જેવા અનેક અનાથોને

બચાવો

[illegible]

[illegible]

તે માટે જરૂર લખો—

મહા-હિંદ અનાથાશ્રમ,

નડીઆદ

— વિષયાનુક્રમ —

અંકુશ

ANKUSH

પુસ્તક બીજુ — ચૈત્ર ૧૯૭૫ — અંક ૬ ઠ્ઠો.

પ્રવૃત્તિમા પડેલાઓ

ગઝલ–કવ્વાલી

નથી શાન્તિ ગ્રહી શકતા, પ્રવૃત્તિમા પડેલાઓ,
નથી સ્થિરતા લહી શકતા, ચપલ ચક્રે ચડેલાઓ—ટેક૦
નથી રંગે રમી શકતા, નથી કોને નમી શકતા,
નથી પૂરૂ જમી શકતા, પ્રવૃત્તિમા પડેલાઓ— નથી
નથી ઉચુ નિરખી શકતા, નથી પ્રીતિ પરખી શકતા,
નથી હૈયે હરખી શકતા, પ્રવૃત્તિમા પડેલાઓ— નથી
ન મિત્રોને મળી શકતા, નથી ભજને ભળી શકતા,
નથી કોઈ ટળી શકતા પ્રવૃત્તિમા પડેલાઓ— નથી
નથી સુખ મેળવી શકતા, ન સુતને કેળવી શકતા,
નથી સ્નેહે ડરી શકતા પ્રવૃત્તિમા પડેલાઓ— નથી
ભલે ભેગુ કરી શકતા, છતા નથિ વાપરી શકતા
નિરાતે ના મરી શકતા, પ્રવૃત્તિમા પડેલાઓ— નથી

રાજકવિ કેશવલાલ વ્યાસજી

ચૈત્રી વર્ષ

(લેખક—મો. માણેકબાઈ મ્હાનજી કવિ—રાજકોટ)

હાલ આપણે સંવત્સરના મુખ્ય ત્રણ વર્ષ ગણીએ છીએ. ખ્રિસ્તીનું, વિક્રમનું અને શાલિવાહનનું. ખ્રિસ્તી જાનેવારીથી, વિક્રમ કાર્તિકથી અને શાલિવાહન ચૈત્રમાસના આરંભથી શરૂ થાયછે. વિક્રમનો શક તે સંવત્ અને શાલિવાહનનો તે શકે અથવા શાકે લખાયછે. શક વતાવવો એ ને રાજાએ કાળની ગણતરી શરૂ કરાવી તે ગણતરીનું કારણ કોઈ મોટા વિજયનું સ્મરણ રહેવા તે વિજયી પુરૂષના જ પ્રકાશ અથવા વિજય કાળથી ગણતરી કરી તેથી ચાલી ગણાતી.

શાલિવાહન અથવા ચૈત્રી વર્ષનો મહિમા આપણીબાજી (ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં) બહુ થોડો છે પરંતુ ભારતવર્ષના ઘણા ભાગમાં તે એક મોટા ઉત્સવ અથવા પર્વતરીકે ઉજવાયછે. શાલિવાહન અને વિક્રમના શકમાં ૧૩૫ વર્ષનો અંતર છે. એટલે આપણી તરફ વિક્રમ સંવત્ ૧૯૭૫ ચાલેછે ત્યારે દક્ષિણ બાજી અથવા દક્ષિણી રાજ્યોમાં ચાલતા શાલિવાહન શકનું આજે ૧૮૩૯ મું વર્ષ ઉતરી ૧૮૪૦ મું બેસેછે. આ બેસતા વર્ષના આરંભથીજ (ચૈત્ર પ્રતિપદાથી) પ્રથમ કલ્પ યુગ વર્ષ અને માસની ગણતરી થઈ, એમ વિદ્વાનોનું માનવું છે.

પુરાણકાર જણાવેછે કે શ્રી રામચંદ્રે ચૌદ વર્ષ વનવાસ ભોગવી આજે સીતાજી સહિત પોતાની રાજધાનીમાં પ્રવેશ કર્યો અને અયોધ્યાની પ્રજાએ તેની ખુશાલીમાં મોટો ઉત્સવ કરવાથી એ દિવસ વર્ષનો પ્રથમ દિવસ ગણાયો. વળી બ્રહ્માએ આજેજ સૃષ્ટિ નિર્માણ કરી. વસુ નામનો રાજા તપ કરી આજે ઇંદ્ર પદ પામ્યો ને અમર મંડે આજે વસ્ત્રાલંકારના દાન દીધા. તેથી આ દિવસ સર્વોત્તમ છે.

ગુડી પડવો, હકીકત અને ત્રણ મહામુહૂર્ત

આ વર્ષ પ્રતિપદાને સાડાત્રણ મુહૂર્તમાંનું એક ગણવામાં આવ્યું છે પણ તેમાં કાંઈ મતભેદ છે. કેમકે કેટલાએક પ્રથમપદે પુનેમનો પડવો એટલે હોળીનો પડવો મુખ્ય ગણેછે અને કેટલાએક ગુડી પડવો મુખ્ય માનેછે. તેસબબથી આપણજનોમાં પણ કહેવત છે કે—

પુનેમનો પડવો અમાસની બીજ
વળી પૂછ્યું મુહૂર્ત તેરસ ને ત્રીજ

ભાવાર્થ—પડવો હોળીનો અથવા ચૈત્રી (ગુડી પડવો) કાર્તિકની બીજ અથવા ભાઈબીજ, તેરસ તે ધનતેરસ અને ત્રીજ તે અખાત્રીજ એ સાડા ત્રણ શુભ મુહૂર્ત ગણાતાં

યોગીને પણ એ ચાનતી બિગામસ્તી જોતા તેને શુભ મુહૂર્ત મા ગણુાને અને ઉંચી પદવીને તે સ્થાન આપવુ ઉચિત છે કેમકે દક્ષિણી લોકો તે દિવસ પોતાના ઘરના મુખ્ય ધ્વજ ઊભો કરી મોટો ઉત્સવ કરેછે સવારમા વહેલા ઉઠી, ન્હાઇ ધોઇ સારા વસ્ત્ર પહેરી દેવદર્શને જાયછે એકમેકને ભેટેછે ને મિષ્ટાન્ન જમેછે એ ઉપરાત વળી એ દિવસે પુષ્પગુચ્છ એટલે લીંબના કુણા પાન તથા અશોકની કળી ખાવાનો ચાલ છે કેટલાએક લીમડાના કુણા પાંદડામા મરી મીઠુ હીંગ તથા સુવા એકત્ર કરી ખાયછે અને એ સર્વ ધર્મવિધિ ગણાય છે

ઘણા જુના કાળમા અને ખાસ કરી વૈદ્ય ગ્રન્થોમા લીંબડાનુ વર્ણન કરતા કહ્યુ છે કે પૂર્વે મોટામોટા ઋષિમુનિઓ નિયમપૂર્વક લીંબોળી ચરી યોગાભ્યાસ કરતા કેમકે તેથી આરોગ્ય બળ બુદ્ધિ અને તેજની વૃદ્ધિ થાયછે એ સુંદર તેમજ ગુણકારી વૃક્ષ આ વસંતઋતુમાજ નવપલ્લવ બનેછે ને બીજો ઘણુ કુદરતી ફેરફાર થાયછે

નવી કેળવણી અને નવી પ્રવૃત્તિને લીધે આવી સેંકડો પ્રાચીન વિધિઓનો ભાવાર્થ આપણે સમજતા નથી અને કેટલીએક તો તેથી નષ્ટપ્રાય થઇ ગઇ છે તેમ છતા ચત્રી અથવા ગુડી પડવાજેવી પવિત્ર તિથિની જે વિધિ આજસુધી જળવાઇ રહી છે, તેનુ માન વાજબીરીતે સ્ત્રીઓનેજ ઘટેછે કેમકે આ ચૈત્ર માસમા ખાસ પ્રતિપદાને દિવસજ નહિ પણ આખા મહિનામા ચાનતી સ્ત્રિઓ મો ટાની ઠળકડુ ની વિધિ આપણ ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવી છે હળદકંકુ એટલે હળ દર કંકુ ટોપરુ તથા દ્રાક્ષ મેળવી તયાર કરેલી પ્રસાદી આ પદાર્થ નતાન સ્ત્રિઓથી અને નૈવેદ્યતરીકે અર્પણ કરવામા આવેછે જે દિવસે એ ક્રિયા કરવાની હોય તે દિવસે સાંજે સ્ત્રીઓ પોતાના સગાને ઘેર જાયછે અને તેમને ત્યા પણ એ વિધિ કરવા ગૌરીના ગીતો ગાવામા આવેછે અને તેને ગૌરીપૂજન* પણ કહેછે આ પ્રસંગે જે કુમારિકાઓ વ્રત કરતી હોય તેનીકને તેના પતિનુ નામ બધી સ્ત્રીઓ ભાગમ્રતી બોલાવેછે આ બીના પણ અર્થસૂચક લાગેછે કેમકે આપણીપેઠે દક્ષિણી વર્ગમા વરનુ નામ નહિ લેવાની પ્રથા છે તેથી તે નામ ઉખાણામા ગોઠવી બોલેછે જેમકે—

कोणाचा मिळ्ला माणक कोणाला मिळ गा मानी
शंकर सारखा रत्न पावतीचे हाता

ધર્મશાસ્ત્રમા આ દિવસે જે સત્રમા ય ત્રણ વ્રત કરવાના કહ્યા છે તેમા (૧) આરોગ્ય પ્રતિપદ શરીર સંભાળવાનુ (૨) વિદ્યાવ્રત વિદ્યાકળા શીખવાનુ અને (૩) તિલ વ્રત ઐશ્વર્ય પ્રાપ્તિનુ સૂચન કરેછે વાસ્તે શરીર સાચવી વિદ્યા શીખીએ તો ઇચ્છિત સુખ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય આરોગ્ય વિષયમા આપણે અતિ અજ્ઞાન અને બેદરકાર હોવાથી ત્યા સા માંદગી અને નબળાઇની ફરિયાદો ચાલે છે અને આપણી પ્રજા અ પાંગળી બની ગઇ

* ભાદરવા મહિનામા જે ગૌરીપૂજન થાયછે તે તમામ કુમારિકાઓ કરેછે એટલે આ ગૌરીપૂજન તેથી જુદજ છે

હિંદુ ધર્મ ગ્રંથો

(લેખક—શ્રીયુત વજુભાઇ મોતીચંદ રતનશી, ગીનોમેઇક એ ગો મેડલીસ્ટ ઇન એગ્રીકલ્ચર)
(અનુસંધાન પુસ્તક ૧ લુ પૃષ્ઠ ૩૫૮ થી)

ગીતાગ્રંથો—ની સખ્યા વીશેક જેટલી છે શિવ, સૂર્ય ગણેશ દેવી, રામ, ઉત્તર અનુ બ્રહ્મ યમ, કપિલ ઇશ્વર વ્યાસ હંસ ભિક્ષુ સુત વસિષ્ટ પિગલ ગપાક મકિ બોધ્ય વિચખ્યુ હારીત વૃત્ર પરાશર પાડવ, ગુરુ અવધૂત અષ્ટાવક્ર અને શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા

આમાથી ઘણીખરી ગીતાઓ મહાભારત અને જુદા જુદા પુરાણોમા ગથાએલી છે જ્યારે બીજી થોડીક સ્વતત્ર ગ્રથ પેઠે મળે છે જો કે આવી ગીતાઓ પણ અગાઉ કોઇ ધર્મના ભાગ હશે એમ માની શકાય છે

શિવગીતા પદ્મ પુરાણના પાતાલ ખડમાં છે

સૂર્યગીતા તત્વસારાયણ ગ્રથના ત્રીજા કાંડમા આવેલી છે

ગણેશગીતા ગણેશ પુરાણના ક્રીડાખડમા છે

દેવીગીતા દેવીભાગવતના સાતમા સ્કધમા છે

રામગીતા અધ્યાત્મ રામાયણના ઉત્તર કાડમા છે

અનુગીતા મહાભારતમા છે

બ્રહ્મગીતાસ્કદ પુરાણનીસૂતસહિતામા છે

યમગીતા ત્રણ ગ્રથોમાથી મળે છે (૧) વિષ્ણુપુરાણના ત્રીજા ભાગમા (૨) અગ્નિ પુરાણના ત્રીજા ખડમા, (૩) નૃસિહ પુરાણમા

કપિલગીતા ભાગવત સ્કધ ત્રીજામા છે

ઇશ્વર તથા વ્યાસગીતા કૂર્મ પુરાણના ઉત્તર ભાગમા છે

હસ તથા ભિક્ષુગીતા ભાગવતના અગીયારમા સ્કધમા છે

સૂતગીતા સ્કદપુરાણની સૂત સહિતામા છે

વસિષ્ઠગીતા યોગવાસિષ્ઠના નિર્વાણ પ્રકરણના ઉત્તરાર્દ્ધમા છે

પિગલગીતાથી તે પરાશર સુધીની સર્વ ગીતાઓ મહાભારતના શાન્તિપર્વમા આવેલ છે

ગુરુ અષ્ટાવક્ર અવધૂત વગેરે ગીતાઓ હાલમા સ્વતત્ર ગ્રથ તરીકે મળે છે

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા મહાભારતના ભીષ્મ પર્વમા છે

સૂચના—ગીતાઓના નામ તથા સ્થાન લોકમાન્ય તિલકમહારાજના 'શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા રહસ્ય અથવા કર્મયોગશાસ્ત્ર એ

પ્રથમમાંથી એકઠાં કરી અહીં આપવામાં આવ્યાં છે]

ગીતાઓના ઉદ્દેશ—વર્ણિત ગ્રંથ ... શિ ... માં પણ ... પ્રધાન ... તેને પણ સહેતાઇથી સમજાય તેવો ધર્મસાર ઉપદેશ વાનો હેતુ દરેક દરેક ગીતાનો હોવાથી વસ્તુ વિષય એક બીજાને મળતો જ મળતો છે તેમજ ઘણીખરી ગીતાઓ એક સમયની હોવાથી ભાષા પણ ... મળતી છે જેવી ગીતાઓ તે ના ગેષ્ઠા ... ભાગ તુંજ શિષ્ય ... જ્યારે ... ટલી મા ધર્મના સર્વ ભાગમાં ... સિદ્ધાંતો વગેરે છે અષ્ટાવક્ર અવધૂત ગ વગેરે ગીતાઓમાં માત્ર એક સંન્યાસ માર્ગનોજ ઉપદેશ કરનાર છે કપિલગીતાના ગોટે ભાગે સાંખ્યસિદ્ધાંતો સમજાવે ... રૂપગીતામાં યોગ અને સંન્યાસ બંનેનું શિક્ષણ છે રામ ... ન, તથા અનુગીતામાં ભક્તિમાર્ગનો ઉપદેશ મુખ્ય છે શિવ તથા ગણેશગીતામાં ... વર્તિ તથા નિવૃત્તિ ... ન તથા જ્ઞાન એમ બંને માર્ગનો ઉપદેશ છે, અને તે બધો મહેર શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા જેવો જ જણાય છે

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામાં સર્વમા ... ધર્મનું એનું તો ... ર અને સર્વ ... શ્રી કૃષ્ણપરમાત્માએ પોતાના ... અર્જુનને આપ્યું છે તે ... એક સરખું ઉપયોગી થઇ પડ્યું છે આથી હિંદુ શાસ્ત્રોમાં ધાર્મિક વિષયે મોટે મુખ્ય ગણાતા ભૂત ગણાયેલ અને પરમતત્વનું જ્ઞાન આપનાર ઉપનિષદો તથા બ્રહ્મસૂત્રની સાથેજ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાને ... દરેક સનાતની હિંદુ પંથે સત્શાસ્ત્ર તરીકે સ્વીકારી પ્રસ્થાન ત્રયમાં ગણી છે સઘળા સનાતની હિંદુ પંથોની એજ માન્યતા છે કે ધર્મસ્વરૂપ જાણવા માટે એકલા યુક્તિના પ્રમાણ તર્ક કરતાં શાસ્ત્ર પ્રમાણોનો આશ્રય લેવો એજ વધારે યોગ્ય છે અને તેથીજ પ્રાચીન સમયથીજ દરેક ધર્માચાર્ય પોતાના સિદ્ધાંત યુક્તિપૂર્ણ છે એમ સાબીત કરી આપવાની સાથે ન ભૂલી ... ઉપરાંત કરવાને બદલે તે ... શાસ્ત્રાનુકૂળ છે એમ બતાવી આપવામાંજ લક્ષ આપ્યું છે અને તેથીજ દરેક સનાતની પંથ પ્રવર્તક આ ઉપરોક્ત દરેના ગ્રંથ ઉપર ભાષ્યો રચી પોતાના સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કર્યું છે [શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યે વ્યાસજીની સમાધિભાષા અર્થાત્ ભાગવતને પણ પ્રસ્થાનમાં સ્થાન આપી પ્રસ્થાન ચતુષ્ટય કરી દીધેલ છે]

વેદાંતના અર્થોનો નિર્ણય કરવામાં પરમ તત્વવિષે જે જે મતભેદ થયેલ છે તે તે મુજબ સિદ્ધાંતોનો અદ્વૈત વિશિષ્ટાદ્વૈત શુદ્ધાદ્વૈત દ્વૈતાદ્વૈત અને દ્વૈત વગેરે નામો પડ્યાં છે જે જેવો વાદ તેને તેવોજ માન શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા પૂરો પાડે છે આપણા આખા હિંદુસમાજમાં આનો જેટલો પ્રચાર થયેલ છે કે એક નાનું હિંદુ બાળક પણ ગીતા એ શબ્દથી ભગવદ્ગીતા સમજે છે *સર્વોપનિષદો ગાવો દોગ્ધા ગોપાલ* ગીતાધ્યાનના આ એ જ શ્લોકથી આખી ગીતાનું મહત્વ સમજાય છે દ્વાપરના અંતમાં પરમાત્માએ પૂર્ણાવતાર ધારણ કરી શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપે અર્જુનને નિમિત્ત બનાવી ગીતાજ્ઞાનનો જ્ઞાનો મનુષ્યમાત્રના કલ્યાણ માટે કરી

શુદ્ધ વૈદિકમાર્ગનું જ્ઞાન સારરૂપે આપેલ છે, એજ જ્ઞાનના દાનથી આજસુધી હિંદુસમાજ જીવતો રહ્યો છે અને વિધર્મીઓના હુમલાઓ હિંદુસ્તાન ઉપર આવી ગયા, અને-મૂર્તિઓના ખંડન થઇ ગયા, મંદિરો લુંટાયા બળાયા, હજારો હિંદુઓ પકડાયા રઝળાયા ગુલામી બજારોમાં વેચાયા આવા ઝનુની જુલમના મેઘ કરોડો સપાટાઓ સમાજને લાગતા આવ્યા છતાં 'હિંદુ' નામની આજસુધી હૈયાતી રહી છે તે માત્ર આ ગીતારૂપી અભેદ્ય બખ્તરના પ્રતાપથીજ ગીતા સનાતન ધર્મનો સચોટ પાયો છે સર્વ હિંદુ ધર્મ ગ્રંથોનો મુકુટ છે આત્મોન્નતિ ભાવનાનું ઉત્તમ આધ્યાત્મિક બળનું સત્ય બ્રહ્મજ્ઞાનનું શુદ્ધ સાહિત્ય નીતિ રીતિનું સત્શાસ્ત્ર ગીતા છે આધ્યાત્મિક વિદ્યાના નિર્મળ પવિત્ર તત્વોનું ટુંકામાં પણ નિશ્ચયપૂર્વક ભાન કરાવી મનુષ્યમાત્રને પરમ પુરૂષાર્થ સધાવી આપનાર કર્મ, જ્ઞાન તથા ભક્તિ એ ત્રણેના પરસ્પરસના સંબંધનું મોહની ભાષામાં શિક્ષણ આપી નિષ્કામ આચરણ કરાવી મનને સાચી શાન્તિ આપનાર એક ગીતાજ છે આ ગીતાએજ હજારો હિંદુ હૃદયોને શુદ્ધ બનાવી સ્વર્ગે પહોંચાડ્યા સિદ્ધ પદને પાત્ર બનાવેલ છે સત્ય ધર્મ અને પવિત્રતાને પંથે ચલાવેલ છે નશ્વર જગતનો નમ્રમોહ મૂકાવી સ્વધર્મને રસ્તે ચડાવેલ છે ત્યાગી કે રાગી યોગી કે ભોગી જ્ઞાની કે અજ્ઞ સર્વ કોઈ જનમાનવનું અમૃતપાન કરાવી તો જ્યાંત્યાંથી આગે વધારેલ છે ગીતાના અગાધ જ્ઞાન સાગરમાં એક નાનું બાળ કિનારે કિનારે રમી રત્ન પ્રાપ્ત કરી લઈ, અને અથવા તારૂ ડુબકીઓ મારી મોતી શોધી કાઢી સ્થિરબુદ્ધિથી શુદ્ધ સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરી લે.

ગીતાના આ બોધનો દરેક હિંદુ ધર્માચાર્યે બહુજ સૂક્ષ્મતાથી અભ્યાસ કરી, લોકોને તેનો અર્થ સમજાવવા પ્રયત્ન કરેલ છે ગીતામાં જો સિદ્ધાન્ત છે તે માટે વાદવિવાદ પ્રાચીન સમયથીજ ચાલતો આવે છે ગીતામાં ઘણી જગાએ એવા શ્લોકો છે કે જેના અર્થો જુદીજુદી રીતે બેસાડી શકાતા હોવાથી ભાષ્યભેદ થયા છે અને તેથીજ સામ્પ્રદાયિક દૃષ્ટિએ ગીતા ઉપર અનેક ભાષ્ય તથા ટીકાગ્રંથો વગેરે જુદાજુદા ધર્માચાર્યો તથા પંડિતો તરફથી થયા છે અત્યારે પણ જુદેજુદે વિચારે જુદાજુદા ગીતાર્થો બતાવ-નાર અસંખ્ય પુસ્તકો દેશની જુદીજુદી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ થયા કરેછે પણ તે સઘળા પ્રાચીન ધર્માચાર્યના ભાષ્ય કે ટીકાગ્રંથોને આધારે હોઇ એકાદ સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતનેજ અનુસરતા હોય છે હાલમાં થોડાક સમય અગાઉ શ્રીયુત લોકમાન્ય તિલક મહારાજ તરફથી જે 'ગીતારહસ્ય' અથવા 'કર્મ-યોગશાસ્ત્ર' પ્રસિદ્ધ થયું છે તેનો ફેલાવો ટુંક સમયમાં બહુ થયો છે તેમાં ગીતાના શ્લોકોના ભાષાંતર કરતાં તેઓમાન્યે પ્રથમ ભાગમાં જે પોતાના વિચારો જણાવેલ છે, તે તરફ શિક્ષિત વર્ગનું ધ્યાન તો ખાસ તેમના નામથી વધારે આકર્ષાય છે પ્રાચીન ધર્માચાર્ય કરતાં તિલક મહારાજની વિચાર સરણિ તદ્દન જુદીજ જણાય છે તેમના વિચાર મુજબ ગીતા એ માત્ર એક કર્મયોગ

નુંજ શાસ્ત્ર છે અર્થાત્ ગીતામાં કર્મયોગ પ્રતિપાદન કરેલ છે. તેમજ ગીતામાં જ્ઞાન ભાગવતધર્મ ઉપદેશેલો છે લોકમાં ઘણા ગીતાવિદોના આ વિચારો સર્વત્ર સ્વીકારાયા નથી તેમજ સર્વમાન્ય થાય તેમ સંભવતું પણ નથી. મરાઠી પત્રોમાં હજુ આ માટે ઘણો ઊહાપોહ ચાલુ છે ચર્ચા ખુબ ચલાવાય છે. નિશ્ચય ભવિષ્યમાં થાય તે ખરો પણ એટલું તો નિશ્ચિતતાથી કહી શકાય કે સમાજની અત્યારની સ્થિતિ જોતાં, લોકમાન્યે જણાવેલા વિચારો મનનીય તો છેજ.

અસ્તુ, ગમે તેમ હો. ગીતા જ્યારે તો એકજ માર્ગ ઉપદેશતી હોય યાતો સર્વ માર્ગનું શિક્ષણ આપતી હો. જો એ તો એકજ સિદ્ધાન્ત ગીતામાં પ્રતિપાદ્ય હોય યાતો સનાતન ધર્મના સર્વ પંથોના સિદ્ધાંતો ગીતામાં હોય તોપણ એટલું તો નક્કી છે કે કર્મ ઉપાસના અને જ્ઞાન એમ ત્રણે કાંડનું શિક્ષણ ગીતામાં છેજ. આ ત્રણમાંથી કોઇ એ જ મુખ્ય અને બીજા ગૌણ છે એમ ઠરાવવાનો પ્રયાસ તો પરમાત્માથી પણ વધારે પંડિતાઇનો દાવો કરવા જેવુંજ કહી શકાય. નવૃત્તિનો ત્યાગ કર્યા વિના પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી. તેમજ જગતમાં રહી નિરાસક્ત ચિત્ત રાખ્યાવિના ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ થઇ શકતી નથી કે નિવૃત્તિ ટકી શકતી નથી એ બોધ ગીતામાંથી મળી આવેછે. દરેક મનુષ્યને સ્થિર થાય તેવો માર્ગ પરમતત્વ જાણવાનો ગીતા બતાવતી હોવાથી જ હિંદુ ધર્મમાં પરમાત્માની આ દિવ્ય વાણી સનાતન થઇ છે.

આજ પાંચ હજાર વર્ષ થયાં જે ગ્રંથ સનાતનધર્મમાં ઉચ્ચ સ્થાને સ્થપાઇ રહ્યા છે, જેનું મહત્વ જાણી હિંદુઓએ એકીઅવાજે સ્વીકારી લીધું છે. જેના અનુપમ જ્ઞાનથી અત્યારે પણ જગતભરના વિદ્વાનો ચકિત થઇ રહ્યા છે જે ગ્રંથનું હિંદુ નામધારી મનુષ્ય અતિ પ્રેમથી પ્રાતઃસ્મરણ કરેછે. જેના વચનામૃતનું પઠનપાઠન કરવામાં અથાગ પુન્ય માનેછે તેવા આ હિંદુધર્મના એક અદ્ભુત ગ્રંથમાટે વિધર્મીઓ તો ધાર્મિક દ્વેષબુદ્ધિથી સનાતનધર્મના પાયાને નબળો પાડવાની બુદ્ધિથી અયોગ્ય કટાક્ષો કરે એ તો સ્વાભાવિક છે પણ શોકની વાત તો એ છે કે જનની આ દિવ્ય વાણીઉપર અને નિંદ્ય કુતર્કો અને અધમ લખાણો કરનારા હિંદુ કોમમાં પણ હયાતી ધરાવેછે અને હિંદુ ધર્માચાર્યો હિંદુધર્મના કહેવાતા ધર્મરક્ષકો તથા હિંદુજાતિઓ તે મુગે મોંએ સાંખી રહી કુંભકર્ણની ઘોર નિદ્રામાં પડી રહેછે એ પણ જમાનાની બલિહારી!

હિંદુભૂમિના હિંદુજાતિના મનશીબે આ દેશના વર્તમાન થવા આ પવિત્ર પુણ્ય ભૂમિમાં પવિત્ર ઋષિમુનિઓની આશા મહાન આસુરી દ્રષ્ટિઓના નાશ ... એક પંચ ... ... થયેલ છે.

આ નવા વર્ષે વીસમી સદીના સુધારાને નામે નવી વિલાસીઓના વિદેશી આચારવિચાર અને રીતરીવાજની વા ... નકલ કરી અર્વાચીન નાસ્તિક ... ... ના સિદ્ધાંતને ... કરી ... ધર્મજ્ઞાનનો ... ધારણ કરી

હિંદુધર્મનું શુદ્ધ સ્વરૂપ આપવાનું બાજુએ મૂકી, સંશોધન કરવાને બહાને આખા સનાતનધર્મને ડોળી માર્યો છે

જે વિચારો જગતગુરૂશ્રી આદ્ય શંકરાચાર્યને નહોતા સૂઝ્યા શ્રીરામાનુજ માધવ, વલ્લભ, ચૈત ન્યઆદિ મહાન્ ધર્માચાર્યોને જેનો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો તેવા વિચિત્ર વિચારોના બુટ્ટાઓ આ કલજીજમાતના વિચિત્ર મગજમાંથી નીકળી રહ્યા છે અને એ વિચિત્રતાનું પૂરૂં વર્ણન કરી શકાય તેમજ નથી

"કોઇપણ હિંદુ ધર્મગ્રંથ પાંચ હજાર વરસ કરતાં વધારે પુરાણો છેજ નહિ એ આ નવા હિંદુઓનો પહેલો અને મુખ્ય સિદ્ધાંત 'વેદોથી લઇને તે પુરાણોસુધીના સર્વ ગ્રંથોનો ઘણોખરો ભાગ તદ્દન નિરૂપયોગી બાળકોના બકવાદજેવો ક્ષેપક તથા માત્ર સ્વાર્થીઓએ પુરીમાં આવે તેમ લખી મારી ઠોકી બેસાડેલો એ બીજો સિદ્ધાંત 'સર્વ હિંદુ ધર્મગ્રંથોનું સંશોધન થવુંજ જોઇએ અને તે પણ પાશ્ચાત્ય પરધર્મીઓ-હિંદુધર્મના કહેવાતા અભ્યાસીઓ-કહે તે મુજબજ એ ત્રીજો સિદ્ધાંત બ્રાહ્મણોએજ હિંદુધર્મની અધોગતિ આણી છે શાનું સત્યાનાશ કાઢ્યું છે ધર્મનો ઇજારો પોતાના પેટ ભરવામાટે લઇ બેઠા છે વગેરે અનેક સિદ્ધાંતો આ ધર્મદ્રોહીઓ-નવા હિંદુઓ સ્થાપવા બેસાની રહ્યા છે

ગીતા એ મહાભારતનો ભાગજ નથી શ્રીકૃષ્ણની કહેલ નથી પણ પાછળથીજ કોઇએ કૃષ્ણના નામથી મહાભારતમાં ઘુસાડી દીધી છે કારણ કે રણભૂમિઉપર આવા મહાજ્ઞાનના ઉપદેશની જરૂરજ નહોતી" આ પાતકી કલ્પના વિધર્મીઓનીજ છે અને તે ઘણા નવા હિંદુઓએ સ્વીકારી લીધી છે

કેટલાક એમ પણ કહેછે કે "રણભૂમિ ઉપર ૭૦૦ શ્લોક કહેવા જેટલો સમયજ ન હોઇ શકે માટે કદાચ શ્રીકૃષ્ણે થોડા ઘણા કહ્યા હોય અને બાકીના તો વ્યાસજીએ કે કોઇ બીજાએ વધારી દીધા કેટલાક વળી એમ પણ જણાવેછે કે કૃષ્ણ માત્ર એક યોગીજ-કેવળ મનુષ્ય હતો પ્રભુનો અવતાર નહોતો' ત્યારે વળી બીજાઓ કહેછે કે 'વૃંદાવનની કૃષ્ણલીલાનાયક કૃષ્ણ રખડતો ભરવાડનો પુત્ર લંપટ દુરાચારી વગેરે જણાયછે, માટે ગીતાનો ઉપદેશ એ કૃષ્ણના ચરિત્ર સાથે બંધ બેસતોજ નથી તેથી વૃંદાવનનો કૃષ્ણ કોઇ જુદોજ અને મહાભારતનો કૃષ્ણ પણ જુદોજ અર્થાત્ કૃષ્ણ એક નહિ પણ બે હતા' આવા અનેક કુતર્કો-માત્ર પાશ્ચાત્ય સંસ્કારોની અસરથી આ નવા હિંદુઓ કર્યે જાયછે અને તે માત્ર તેમની આસુરી પ્રવૃત્તિની-ભ્રષ્ટ બુદ્ધિની કલ્પનાના ઘોડાઓજ છે

સેંકડો હિંદુઆચાર્યોએ નિઃસ્વાર્થી સાધુ મહાત્માઓએ, લોકકલ્યાણમાટે અયત્ન કરનારા પ્રભાવશાળી પુરૂષોએ તો ગીતાને મૂળ મહાભારતના ભાગતરીકેજ સ્વીકારી છે શ્રીકૃષ્ણની કહેલીજ માની છે અને શ્રીકૃષ્ણને પૂર્ણાવતાર જણાવેલ છે' જો હિંદુધર્મ પાળવો હોય નામના નહિ પણ સાચા હિંદુ રહેવું હોય તો આ પવિત્ર પુરૂષોના વિચારનુંજ સેવન કરવું જ રહ્યું છે પરધર્મી પાદરીઓ કે લેભાગુ સુધારકોના કલ્પિત ગપ્પાં તિરસ્કારને જ યોગ્ય છે

(અપૂર્ણ)

Ruskin.

In February 1891 Ruskin was born to become in the course of a long happy laborious life great as a stylist greater as a realist but perhaps greatest of all as an educationist The fate of many of the Victorians is undecided yet the thinking world is slowly making up its mind about them but some are at last falling into the true perspective of time Among them is John Ruskin who transformed social economy with a touch and made use the measure of beauty and beauty the measure of use His place is no longer doubtful—

The one or two immortal lights
Rise slowly up into the sky
To shine there everlastingly

Ruskin is one of these

Some may ask How is this? What has he done more than the rest? Is his prose nobler than de Quincey's his outlook sublimer than that of his master Carlyle his judgment keener his poetic inspiration higher than that of Arnold his spiritual faculty serener than that of Newman? Was he a greater artist thinker prose poet than any of these? The answer is a simple one As a race we are moving forward to Ruskin Most of the other great men and women even if they are above the far horizons are behind us, but we are moving towards that great conception of humanity for which Ruskin stood and stands

His was one of the
Delicate spirits push d away
In the hot press of the noon day

A materialistic age laughed at his political and social economy laughed at him as the enemy and opponent of the adamantine member for Westminster John Stuart Mill Yet he did what Mill's mighty but brass bound spirit could not do He spiritualised the economic man carried the limited range of political economy into spiritual regions

made the doctrine of supply and demand a matter not of the body only, but also of the soul His new social psycho-political economy comprehended not the average man, who never was on sea or land, but every living soul born into the world It was the business of a nation to produce life as the chiefest wealth and he preached the doctrine that every life must be made to give its value to the world that it was the business of the nation not to offer a ladder to the intelligent but a high road of beauty and goodness to all The educational doctrines that have been elaborated in these columns for years past the doctrines that are enshrined in the new Education Act are the doctrines that he preached tirelessly for years heedless whether men mocked or listened Slowly his educational work told as a Professor of Fine Art at Oxford as a lecturer at the Working Men's College and at a hundred other places and as a practical school administrator He not only opposed current economic thought, He defied the chilling doctrine of art for art's sake was consciously and deliberately didactic in everything he wrote He wrote always with an educational purpose His mission was to convert the world to the doctrine that man is the world's wealth and that therefore every man must be worthy of the world of infinite beauty in which he lived Few people care about flowers ' he wrote sadly in ' Modern Painters, but instantly corrected himself. Children love them

Ruskin stood for the balanced mind since it instinctively reaches out towards beauty and goodness loveliness of colour, perfectness of form endlessness of change wonderfulness of structure are precious to all undiseased human minds He stood for ordered growth in life To Ruskin man's use and function are something that comprehend but also soar above the needs and joys of earthly

life ' To be the witness of the glory of God and to advance that glory by his reasonable obedience and resultant happiness forms he declares in Modern Painters the use and function of man And man he say is 'the sun of the world the fire of his "wonderful heart is the only light and heat worth gauge or measure With such views the dawn of the new education opened That was sixty years ago Steadily from that time there has grown this noble conception of the preciousness the endle train of the individual which to-day is being applied in all directions Therefore the educationist should thank God for the coming of John Ruskin and should study those educational principles which shine like gems throughout his writings A lover of beauty he is never maudlin or unhealthy a worshipper of truth, he is never cold or reppellent a humble suppliant at the shrine of childhood where genius dwells he is a pure and reverent idealist who believes that by the teacher heaven can be brought down to earth —(*The Times Educational Supplement*)

અકરમી અમને વ્હાલા

રાગ કાફી ત્રિતાલ

અકરમી અમને વ્હાલા કે બીજું નથી કામ (૨) રે
અકરમીનો સુખદ સમાગમ પ્રીછીએ આઠે યામ
અકરમીની સંગત કરવાથી (૨) હારિયે ઉરની હામ—અકરમી
અકરમીની છુપી અમને અધિક દિયે આરામ
આર્ય દે ન કદી અંતરમાં અકરમીના પરધામ—અકરમી
નિસ અકિંચન અકરમીજન જપીએ નૈતમ નામ
સુખવાના જરિએ નથી ગનના (૨) દે કરમી ઊંચા દામ—અકરમી
અકરમી જન આ અવનીના સરવ અમારા શ્યામ
અભિનંદા આપે છે એને નેહસહિત નથુરામ—અકરમી

રાજકવિ નથુરામ સુંદરજી

લેખક—શ્રીયુત ભાઇલચરામ બળવન્તરામ-ગીગાત્રુ જી સુરત

(અનુસધાન તા૦ પૃ૪ ૨૦૭ થી)

માણુસના શરીરમા રહેના કેદ્રસ્થાનમા બે મુખ્ય છે એક શિર અથવા મસ્તક અને બીજુ હૃદય શિર છે તે સાધારણુ રીતે આ પણે જેને બુદ્ધિ વિચાર કલ્પના કહીએ છીએ તેનુ સ્થાન છે અને હૃદય પ્રેમનુ સ્થાન છે પરાભક્તિમા આ બન્નેનુ મિનન છે કે વળ જ્ઞાનીનો આશ્રય માન શિર છે જ્ઞાન જેનુ સ્થાન શિર છે અને પ્રેમ જેનું સ્થાન હૃદય છે તે બેની એકતા કરવાથી, તે બન્નેનો આશ્રય લીધાથી પરાભક્તિનો ઉદય થાય છે એવી ભક્તિવાળા યોગીની સ્થિતિનુ અને તેના યોગનુ ફળ દર્શાવનારો શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના ૫ મા અધ્યાયનો ૨૪ મો શ્લોક છે

योऽंतःसुखोऽंतरारामस्तथातर्ज्योतिरेव यः।
स योगी ब्रह्म निर्वाणं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति ॥

જે અતરના આનદને પ્રાપ્ત થયલો છે, જે અતરમાજ શાતિને (પોતાની સ્થિતિને) પામેલો છે અતરજ્યોતિ જેને ઝળકી રહ્યુ છે-તે યોગી બ્રહ્મરૂપ બનીને બ્રહ્મનિર્વાણુને પામે છે બ્રહ્મમાં એકરૂપ થઇ જાય છે

જે પુરૂષ વિયોગી હતો તે આત્મબળથી, વિઘ્ને કહાડી નાખીને યોગી થાય છે સયોગ ટળતા વિયોગ થયો હતો તે વિયોગ હવે મટી ગયો અને ફરીથી સયોગ થયો સયોગ આનદ ઉત્પન્ન કરે છે એમ કહેવાની શુ જરૂર છે? સમાધિમા જે આનદનો અનુભવ થાય છે તે આનદ સમાધિ સમાપ્ત થતા જતો નથી રહતો પણુ તેનો સ્વાદ રહેજ છે અને તેજ કારણુથી બાહ્ય વિષયો તે પુરૂષને રસહીન અને મિથ્યા લાગે છે કલ્પિત પ્રપચની નિવૃત્તિ થઇ તેજ નિર્વાણ

ઉપર નિર્ગુણુભક્તિનુ કઇક વિવેચન આપણે કીધુ હવે સગુણુ ભક્તિ આપણુ લક્ષ ખેચે છે એ ભક્તિ અપરા ભક્તિ ગણાય છે અપરાભક્તિ પરાભક્તિનુ સાધન છે, પરાભક્તિએ ચડવાનુ પગથિયુ છે જેમ નદીનો પ્રવાહ સમુદ્રમા કોઇપણુ વસ્તુને લઇ જાય છે તેમ અપરાભક્તિ જીવને પરાભક્તિમા લઇ જઇ નિમગ્ન કરે છે આ સઘળુ જ બ્રહ્મ છે અને તેના શિવાય બીજુ કઇજ નથી, બીજુ જે કઇ દષ્ટિગોચર થાય છે તે માત્ર ભ્રમ છે દોરડીમા સર્પની જેમ ભ્રાતિ થાય છે પણુ ભ્રાતિ ટળતા—અજ્ઞાન મટતા સત્ય સમજાય છે એ અદ્વૈતવાદીનુ માનવુ છે જીવ અને શિવમા તે ભેદ જોતો નથી અને તેથી તે પોતાના આત્માનીજ શોધ કરે છે અજ્ઞાન ટાળવાનુ સાધન જ્ઞાન છે માટે એ સાધન કરનાર જ્ઞાનમાર્ગવાળો કહેવાય છે ભક્તિમા જીવ બીજાને જોઇ રહેલો છે એટલે

જીવ અને ઇશ્વર બે છે ઇશ્વર તે પણ બ્રહ્મ છે પરંતુ તે વ્યક્ત બ્રહ્મ છે જેનાથી સકળ સૃષ્ટિ વ્યક્તિને પ્રાપ્ત થયેલી છે સૃષ્ટિ તેનું સ્વરૂપ છે એમ કહીશું તે ખોટું નથી જીવ અને ઇશ્વર બેને જુદા માનનારા દ્વૈતવાદી ગણાય છે પશ્ચિમ પ્રદેશના અને તેમજ દેશનો મોટો ભાગ દ્વૈતવાદી છે આ પ્રમાણે હોય તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી મનુષ્યનો મોટો ભાગ મન વાણી અને બુદ્ધિથી પર જનારો અશક્ત છે આધ્યાત્મિક પરમ સત્યને ઉંચી શક્તિઓને તે નીચે સ્થૂળ ભૂમિકામાં ઉતારી લાવે છે પતંગ ઉંચે આકાશમાં દેખાતો નથી પરંતુ તેની દોરી હાથ લાગેલી છે તે દોરીને ખેંચતા પતંગ ધીરેધીરે નીચો ઉતરી દૃષ્ટિગોચર થવા માંડે છે તેની આકૃતિ તેના રૂપરંગનું ભાન થવા માંડે છે આ પ્રમાણે સ્થૂળ દૃષ્ટિને સ્થૂળ વસ્તુને માટે થાય

ઇશ્વરના સંબંધમાં તેજ પ્રમાણે માનસિક દૃષ્ટિ છે પૃથ્વીઉપર જેમ કોઇ મહા બળવાન ચક્રવર્તિ રાજા હોય છે તેવો ઇશ્વર સર્વ ભૂમંડળનો ચક્રવર્તિ રાજા—અગાધ શક્તિવાળો રાજારૂપ થઇ રહેલો છે પૃથ્વી ઉપરના રાજામાં દોષો હોય પરંતુ સૃષ્ટિનો અધીશ્વર સર્વ દોષથી રહિત છે શુદ્ધ છે પવિત્ર છે સર્વ ઉંચા સદ્‌ગુણોથી અલંકૃત છે તેજોમય છે અપાર અને ગહન શક્તિવાળો છે સર્વવ્યાપક છે ત્રણુંકાળનું સ્વરૂપ છે ઉત્પત્તિ, પાલન અને સંહાર કરવાની તેની શક્તિ છે, તે કરૂણાળુ છે, કૃપાળુ છે પ્રેમાળ છે સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ છે ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ આ પ્રમાણે ગુણો તેની ભક્તિ તે સગુણભક્તિ છે એ સગુણભક્તિ અપરાભક્તિ ગણાય છે અને તેનું સાધન અપરા વિદ્યા છે

ઇશ્વરમાં અનંત શક્તિ છે તો ભક્તનાઉપર વાત્સલ્યથી તે ભક્તને રંજન કરનારા સ્વરૂપે તેને પ્રત્યક્ષ થાય એમાં શું આશ્ચર્ય છે? જેનું દર્શન આપણા નેત્રને રંજન કરે રૂપ તેનું ચિંતન કરવું એ ધ્યાન છે એવા ભાવનું ચિંતન થતાં તેવા ભાવવાળા સ્વરૂપને જોવાને પૃથ્વીમાં જન્મ લેનારા જીવો અને ગુણના અને ભિન્નભિન્ન રૂચિના હોય છે તેથી સર્વને અનંતને એનું સામાન્ય એક સ્વરૂપ હોઇ શકે નહિ જુદાજુદા દેવોની કલ્પના તેટલાજ માટે છે

ये यथा मा प्रपद्यत तास्तथैव भजाम्यहम् ।
मम वर्त्मानुवर्तत मनुष्या पार्थ सर्वशः ॥ -

ભગ ગી ૪ અ શ્લોક ૧૧

જે માણસ જે રીતે મને ભજે છે તે માણસનો તે રીતે હું અનુગ્રહ કરૂંછું કેમકે હે પાર્થ માણસ જે માર્ગે જાય તે માર્ગ મારા છે દેવોની ગણના અપાર હોય તેઓના ગુણ અને ચરિત્ર ભિન્નભિન્ન હોય તોપણ તે સર્વ એક મહાન્ શક્તિના પ્રતિનિધિ છે જે શક્તિના તે પ્રતિનિધિ છે તે શક્તિ સર્વજ્ઞ છે, બ્રહ્માથી તે કીડી અને તૃણ પર્યંતના અંતરના સાક્ષી છે તો તે ભક્તિ કરનારાનો હેતુ શું છે તે કોની તરફ પ્રેમ અર્પણ કરે છે એ વાતથી તે અજ્ઞાન હશે? જો અજ્ઞાન નથી તો તે ભક્તિભાવને પોતે સ્વીકારશે એ ઉપરથી સાર લેવાનો એ છે માણસના ઇષ્ટદેવ શિવ હોય વિષ્ણુ હોય ગણપતિ હોય કે દેવીરૂપે શક્તિ હોય ગમે તે હોય પરંતુ તે

માણસ તે ઇષ્ટરૂપે ઇશ્વરનેજ ભજે છે ઇશ્વર મનુષ્ય જાતિના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીઉપર અવતાર લેછે એ અવતાર ઇશ્વરના સ્વરૂપ છે અને તેમાથી કોઇની પણ ભક્તિ તે ઇશ્વરની ભક્તિ છે સગુણભક્તિ સાકાર દેવની ભક્તિ છે સાકારની ભક્તિનું સાધન સાકાર હોય એ સ્વાભાવિક છે સાધનમા યત્ર પ્રતિમા શાલિગ્રામ ઇત્યાદિ હોયછે આ પ્રત્યેકમા માર્મિક રહસ્ય છુપાયના રહેલા છે જેનુ વર્ણન આ સ્થળે ઉચિત નથી એજ પ્રમાણે ઇષ્ટના મત્રમાટે સમજવાનુ છે નામરૂપવાળા સસારમા નિમગ્ન ચપલા મનને વશ કરવુ અતિ કઠિન કામ છે તે નામરૂપથી છળાતું લોભાતુ વાનરની પેઠે એક સ્થળે સ્થિર નહિ બેસતા આમતેમ ભટક્યા કરેછે આ તેની ચચળતા ટાળવાનો ઉપાય એકજ છે અને તે એ કે જે નામરૂપથી તે લોભાયલુ છે તે નામરૂપની એને લાલચ આપવી સત્વભાવની વૃત્તિની પ્રાપ્તિને અર્થે તેને યોગ્ય રચતા નામરૂપનો મોહ લગાડવો સ્થૂળ વિષયોસાથે જોડાયલુ મન સ્થૂળતેજ જોયા કરે, સ્થૂળથી તે આકર્ષાય છે તો તેની વૃત્તિ સ્થૂળ પ્રતિ વાળવી અને સ્થૂળમાથી તેને ઉચે ગતિ કરાવવી પ્રતિમા, લિગ શાલિગ્રામ, ચિત્ર મડળ, યત્ર એ સર્વ સાધનાના સ્થૂળ સાધન છે આ સ્થૂળ નીચે ઉભેલા માણસે પગથીઆને તરછોડી, કુદકો મારી એકદમ માળે ચઢી જવાનુ નથી જે એમ કરવા જાયછે તે પોતાની મૂર્ખાઇથી પોતાને હાનિ કરેછે ધ્યાનના બે પ્રકાર છે પર સુક્ષ્મ અને સ્થૂળ બન્નેના પ્રકારના ધ્યાનનું વર્ણન યોગ્ય રીતે થઇ શકવુ નથી, બીજું મત્ર મૂર્તિનું સૂક્ષ્મ ધ્યાન છે અને ત્રીજુ સ્થૂળ મૂર્તિનું છે મૂર્તમાથી અમૂર્તમા અને અમૂર્તમાંથી પરમા જવાનુ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં મૂર્તિપૂજાની આવશ્યકતા કેટલી છે તે સમજાયા વિના રહેતું નથી જેઓ મૂર્તિપૂજાની નિદા કરેછે તેઓને આપણે એટલુંજ કહીશુ કે તમે મૂર્તિનુ સ્વરૂપ કલ્પ્યાવિના એકદમ ઉચે મન વાણી બુદ્ધિથી પરતત્વ ઉપર તમારૂં લક્ષ લગાડવા સમર્થ છો તો તમને ધન્ય છે, પણ તમારા જેટલી શક્તિ સર્વ મનુષ્યોમાં હોતી નથી અને તેથી જેઓમા શક્તિ ઓછી છે તેઓને તો ક્રમે ક્રમેજ આગળ ચ વા ો નિગુણની કલ્પના કરવામાં શુ કોઇજ પ્રયત્ન કરવુ પ ડું નથી જો પ્રયત્ન કરવુ પડેછે તો પ્રયત્નમા જે કાઇ થાયછે, તેના અરૂપી અવ્યક્ત સ્વરૂપ બધાયછે અને એ સ્વરૂપ તે પણ મૂર્તિજ છે સાનત સમયમા નિર્વિવાદ સિદ્ધ થઇ ચુકયુ છે કે વિચારના પણ સ્વરૂપ બધાય છે અને તેને રગ પણ હોયછે સ્થળ મૂર્તિ પાષાણની ધાતુની મૃત્તિકાની હોયછે તે પાષાણ ધાતુ મૂર્તિને કોઇ ઇશ્વર માનતું નથી, પણ તે મૂર્તિમાં જેમ બને તેમ ઉડા અન્તરમા ઉતરીને દૃષ્ટિ કરવાની છે જે સચરાચર વ્યાપ છે તેનું તેજ શો મૂર્તિમાં નથી હોતુ એમ નથી એની ભક્તિમા પુરૂષ આવાહનઆદિ કરેછે તેનું શું પરિણામ છે તેનો વિચાર મૂર્તિપૂજાની નિદા કરનારા કરતા નથી સાધનામા આવાહનાદિક ક્રિયા વિધિથી થતને, ઇષ્ટ ને દૃઢ અસર થતી

નથી, કેમકે ઇશ્વર સત્ર ન છે તો આવાહનની તેને આવવાનું કેમ કહેવાય તે તો ઠીક પરંતુ સાધનાની વિધિથી સાધકનું મન પ વિત્ર થાયછે, મનની સ્થિતિ પન ઘ છે અને સર્વત્ર વ્યાપક જ્યોતિના પ્રકાશો ઝળકાવ વાવાળુ માત્ર મન બની રહેછે ઇષ્ટદેવનો ભાવ પ્રગટ થાયછે કોઇપણ વસ્તુ ચૈત ન્ય રહિત જડ મલિન અપવિત્ર નથી જડના મલિનતા એ મનમા રહેલ છે મનની કાંતિ બ ઘાર કે સઘળુ બદલાયુ વળી બ્રહ્માંડ તેજ પિંડાંડ અને પિંડા તે જ બ્રહ્માંડ એ નિયમ પ્રસિદ્ધ છે બ્રહ્માંડ એ ઇશ્વરનું વિરાટ સ્વરૂપ છે અને સર્વ પિંડ બ્રહ્માંડ છે એક રજકણમાં પણ બધાં ના તત્વ રહેલા છે તો મૂર્તિપૂજામાં બાધ દોષ કયા રહ્યો? જેઓ ઉંચની ભૂમિકાને પામેલા હોય તેઓ પોતે સુખેથી મૂર્તિ પૂજાને પડતી મુકે પરંતુ બીજાઓ મૂર્તિ પૂજાની સહાય લેતા હોય તેઓને માટે નિંદા વચન ઉચ્ચારવા એ શુ એવા ઉંચે ચડી ગયલાઓને ઘટેછે? નિંદાના વચન જેના મુખમાંથી નિકળેછે તેનાં અ ન્તઃકરણનો આપણને કેવો વિચાર આવશે?

જ્ઞાનનું સ્થાન મસ્તક છે અને ભક્તિનુ સ્થાન હૃદય છે એ હૃદયવિષે સર્વ ભાવના ઓ ઉર્મિઓ રમણ કરેછે અને તેનો અ નુભવ મનુષ્યમાત્રને નિત્ય થાયછે એજ કા રણથી ભક્તિ સુગમ છે એમા દ્રવ્યાદિનો ખરચ થતો નથી દેહને પીડા થતી નથી રાજા અને રંકને બન્નેને તે સહેલથી સમા નરીતે પ્રાપ્ત થઇ શકે છે યોગી ભોગી રોગી સર્વ તે કરી શકેછે જાગતા ઉઠતા બેસતા ચાલતાં કામ કરતા ઇશ્વરભક્તિ થઇ શકેછે અને કુકર્મમાં ભક્તિ કરવામાં કોઇ રઝળતી. સામગ્રીની મહારની ક્રિયાની આવશ્યકતા નથી ભક્તિ ત્રણ પ્રકારની છે તામસી રાજસી અને સાત્વિકી પરંતુ દંભ મા ત્સર્ય ક્રોધયુક્ત જે ભક્તનું કર્મ કરવામાં આવે તે તામસી ભક્તિ છે ને પરહિત રહિત યશને માટે ભોગને માટે પોતાની મનકામના સિદ્ધ કરવામાટે જે ભક્તિ હોય તે રાજસી છે પાપના નિવારણમાટે વૈદોક્ત કર્મ કરવા એ પોતાનુ કર્તવ્ય છે એમ સમજીને ફળની ઇચ્છા રાખ્યાવિના જે ક રવામાં આવે તે સાત્વિકી છે પ્રથમ અ જ્ઞાની માણસને તામસી ભક્તિ સુઝેછે ભક્તિમા પણ ક્રમે ક્રમે ચડવાનુ છે કલ્યાણ— કારી સાત્વિક ભક્તિ છે ભક્તિના બીજા પણ ભેદ પાડેલા છે

શ્રવણ અને કીર્તન મનન પદ સેવા,
અર્ચન
વંદન દાસ્ય જ સખ્ય ને આત્મનિવેદન
ધન્ય
નવધા ભક્તિ એ કહી જીવને ભજવા ઇષ્ટ
સત્વ રજ અને તમ ગુણે ઉત્તમ મધ્ય
કનિષ્ટ

આ નવધા ભક્તિ જેનુ વારવાર હરિજનો વર્ણન કરેછે અને જેથી ઘણાખરા મનુષ્યો અજાણ નથી તેનો વિસ્તાર સ્થળ અને સ મયના સંકોચને લીધે અહીં નહિ થાય તો, તેમાં દોષ જેવુ નથી ભક્તિનું સ્થાન હૃદય છે તેથી ભિન્ન ભિન્ન ભાવોની ઉત્પત્તિ સ્વા ભાવિક છે ભક્તજન ગાયછે નાચેછે કુદેછે

ક્લેશ, રહે છે મસ્ત બને છે ગાડાજનો દે ખાન છે ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ આ પરિણામ ત તરમાં ઉંચી જાતની કોટિનું છે શાનીને એપ્રમાણે થતું નથી અપરા ભક્તિમાં પૂજનનો સર્વ વિધિ આવાહન આસન સ્નાન ચંદન પુષ્પ ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય ઇત્યાદિકનો રહેલો છે એ સર્વ વિધિનો મર્મ સમજ વાનો અત્ર પ્રસંગ નથી ઇશ્વરથી વિખુટો થયેલો જીવ નિરન્તર નાશી તે વ્યાકુળ છે અને તે વિરહદુઃખ ટાળવાને પ્રયત્ન કરે છે પુષ્ટિપંથમાં નવામંત્ર આપવાને સમય નીચે પ્રમાણે વલ્લભકુળપાસે ઉચ્ચા રણ કરાવવામાં આવે છે

ॐ श्रीकृष्ण शरणं मम । सहस्रपरिवत्सरमित कालजाततत्कृष्णवियोगजनिततापक्लेशानंदतिरोभावोऽहं भगवते कृष्णाय देहेंद्रियप्राणान्तःकरणतद्धर्मांश्च दारागारपुत्राप्तवित्तेहापराण्यात्मना सह समर्पयामि । दासोऽहं कृष्ण तवास्मि ॥

અહો આ કેવું સુંદર પ્રેમલક્ષણાભક્તિમાર્ગનું ભવ્ય વર્તન? વિખરેલા જીવાત્મા કથા છે? એમાં મર્મ પણ કેટલો બધો રહેલો છે! હજારો લાખો વર્ષથી જીવ ઇશ્વરથી જુદો પડીને અનેક યોનિમાં ભટકતો ભમતો કોઈ સત્કર્મના ઉદયથી મનુષ્યયોનિ પ્રાપ્ત કરીને ઇશ્વરને આત્માને તીવ્ર ઉત્કંઠાથી ફરીથી સંયોગને માટે તલસી રહેલો છે અને પ્રભુની કૃપા તેનો અનુગ્રહ તેની સહાય મેળવવા માટે યાચના કરે છે

ભક્તિમાર્ગના પ્રવર્તક સંપ્રદાયમાં વિ ... ... આ ... ... થયો હતો તેમણે

વિશિષ્ટાદ્વૈતમતનું સ્થાપન કર્યું ત્યારપછી મધ્વાચાર્ય થયા જેમણે દ્વૈતમતનું પ્રતિપાદન કર્યું શ્રીવલ્લભાચાર્યે શુદ્ધાદ્વૈતમત સ્થાપ્યો તેમનો જન્મ સં. ૧૪૭૯ માં થયો હતો

આ ઉપરથી કેટલાક સ્વાર્થી, વિદેશી વિદ્વાનો એમ કહે છે કે ભક્તિમાર્ગનો ઉદય ખ્રિસ્તી ધર્મથી થયો છે પણ તેઓ એમ જાણતા નથી કે વિષ્ણુસ્વામી ૨૫૦૦ વર્ષ ઉપર થઇ ગયા શ્રીમાન શંકરાચાર્ય પણ ખ્રિસ્તી સંવત પહેલા થઇ ગયા તેઓએ પણ ઉપાસના અને ભક્તિની પ્રશંસા કરી છે અરે એટલુંજ નહિ પણ વેદમાં પણ ભિન્ન ભિન્ન દેવોની સ્તુતિ અને પ્રાર્થના છે પરા પૂર્વથી પવિત્ર આર્યભૂમિમાં ભગવદ્ભજનના નાદથી નિભિન્ન વાતાવરણ ગાજી રહેલું છે અને તેજ કારણથી જડતા ને સ્થિર થવાને તેમાં અવકાશ મળ્યો નથી ભક્તિના ગાનથીજ ગાયન પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં રહેલી છે આપણે ઇતિહાસનું અવલોકન કરીશું તો આપણને માલમ પડશે કે પ્રત્યેક શતકમાં ભક્તિની ધ્વજા ફરકાવનારા પુરુષ ... મહાપુરુષો થઇ ગયેલા છે અને તેમની ગર્જનાના મધુર ... ... સુરો હજી પણ સંભળાય છે અને લોક તેને ભાવથી ઉપાડી લે છે

ઉપર જે ઐતિહાસિક કથન કીધું તેમાં જે ભિન્નતા છે તે એક બાજુએ મૂકતાં તેઓ સર્વ ... ભક્તિની આવશ્યકતા અને ... ... ઇશ્વરના સંબંધમાં બન્ને મતભેદ હાથ પગ તે બે ઇશ્વરના ... ... કરે છે ... અને જ

વસ્તુ ભસ્મ થઇને પોતપોતાના મૂળમા સ માઇ જાયછે જેથી પોતેજ સર્વની ઉત્પત્ત કર્તા છે માટે સર્વનો તે સંહાર કરેછે C ભસ્મ કરેલુ પાણુ એથી નેઉ રા પનો નમ એ છે કે તેમા સ્પદન નથી શ્વેત કહેવાનો અર્થ નાશમય છે નાગી એ શિ વની મહાન્ શક્તિ છે શિવ સકલ માત્ર અયોનિ છે તેની શક્તિ યથગનાને પ્રાપ્ત થા વ્યક્ત થાયછે અને તે ! વ્ય ત થવુ એજ સૃષ્ટિની કલ્પના છે સર્વ ગનવું તે તેનો ભ ર છે તે અને સ્થિર છે પણ તેનુ તેજ એને તેની શક્તિ જે તેજ પ છે તે સર્વત્ર પ્રસરી વળેછે અને તેથી ઉપરના સર્વ વ્ય વહાર સર્વ ક્રિયા કર્મ કારણ છે તેજ પ્રમાણે સર્વ ચેતનનો અખંડિત ચેતનો પ્રવાહ શક્તિરૂપ છે અગર જો શિવ અને શક્તિને પુરુષ અને સ્ત્રીરૂપે આરોપ C યા રીએ છીએ પરંતુ તે તો નિરગ્રહિત ૯ પુરુષ પણ નથી અને સ્ત્રી પણ નથી મન વાણી બુદ્ધિથી જે પર છે તેને સમજવાને માટે વૈખરી વાણીનુ તેમ રા એ અનંત છે સૂર્યનારાયણ ભગવાન જેમ તે ચ્યા વી ટળાઇ રહે ા ૭ તેજ પ્રમાણે શિવને શક્તિ વિટળાઇ રહેલી છે સમસ્ત ઉર્વા એ ! ક્તિના અશ પ છે તો નમ તેમણે ો શક્તિરૂપ થઇને મૂળ શક્તિમા ભળી જવા ! છે અને તેમ ારે ભળી જવાય ત્યા ૮ શિવના ગનાર ના તેના આલિંગનના અપૂર્વ અનુપમ અકથનીય આનંદ આન મા નિમગ્ન થવાય એ આન ના અનુભવમા ત્રિપુટી ટળી જાયછે દ્વૈત પણ રહેતુ નથી અને

એકજ તત્ત્વ એકજ રીતિ જે સચ્ચિદાનંદ રૂપેછે તે જાગ્રતી રહે છે પ્રિયતમ અને પ્રિયાના આલિંગનમા જેકે એ સ્વરૂપ થ૦ ૧૧૦ અને પ્રિયતમ અને પ્રિયા રહેતા નથી જે દેખાતા ભિન્ન ૫ વીગળી જઇને નમ સ્વ રૂપ બની રહેછે અને પ્રેમમા નમ ગળીજતા એમ રસ સુહાવછે આ સ્થિતિનુ યથાર્થ વર્ણન સંભવિત નથી

યોગદીપિકા નામના ગ્રંથની પ્રસ્તાવના જગતવિખ્યાત સર જુમાસ ૫ આપરે લખી છે તે ઉપરથી જણાયછે કે શ્રીમદ્‌ભગવદ્ ગીતા ઉપર ભગવાન ગોવિંદ ઋષિની રચેલી કારિકા છે આપણે જે ઉપર વિચાર રીએ છીએ તે ઉપ ... અ ... નાખી ઉપના અનુમાનને સ ... ટેકા ... પેઠે ભગ ગી માં અ અને મા ૫ ી જગાએ વપરાયેના જોવામા આવછ અને એ એ શબ્દ ઉપર વારવાર શા વિચાર થાયછે ગોવિંદ ઋષિ મા શ ...નો અર્થ ... રાક્તિ કરેછે દૃષ્ટાંત લેના ભગ ી ના ૭ મા અધ્યાયનો ૧૯ મો શ્લોક છે

बहूनां जन्मनामन्ते ज्ञानवान्मां प्रपद्यते ।
वासुदेवः सर्वमिति स महात्मा सुदुर्लभः ॥

ઘણા જ મોને અતે ાનવાન (પુરુષ) મા (જેનો અર્થ ઘો પણ સાધા ણ રીતે થાયછે તે) ને શરણે સર્વ વાસુદેવરૂપ છે એમ તે માને૦ તે મહાત્મા છે અને તે દુ ર્લભ કારિકામા માંને અર્થ ... આપેલો છે કેમકે મા અને વાસુદેવ એમા પણ ભેદ રાખેલો છે અધ્યાય ૧૮ ન ૬૫ અને ૬૬ ના શ્લોકમા મા શ ... રાગાયને છે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહે છે—

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मा नमस्कुरु ।

એ પ્રમાણે તુ કર અને તેનુ ફળ મામેવૈષ્યસિ તુ મામ્‌ને પામીશ ૬૬ મા શ્લોક કહ્યુ છે કે સર્વ ધર્મનો પરિત્યાગ કરીને મામેક શરણ વ્રજ । માનુ એમ શરણુ લે અહિ પણ મા શબ્દ બ્રહ્મશક્તિદર્શક છે

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાનુ રહસ્ય પણ સ્ત્રીપ થવાની આવશ્યક્તા સ્પષ્ટ સૂચવે છે

ભક્તિનુ સર્વોત્તમ ફળ શુ છે તે ઉપરથી સહજ લક્ષમા આવેછે સ્ત્રી પુરુષના પરસ્પર પ્રેમના જેવો પ્રેમ ઇશ્વર પ્રત્યે રાખવાના ઉપદેશનો મર્મ હવે સારી પેઠ સમજાય છે ઇશ્વરની સાથે એકતાનતા જેને જોઇતી નથી તેને તેની મનકામનાને અનુસરતી મુક્તિ ભક્તિ આપે છે ભક્તિનુ સ્થાન હૃદય છે પ્રેમરસ હૃદયમા ઉત્પન્ન છે સ્ત્રીનુ બળ હૃદયને આશ્રયે છે અને પુરુષ મસ્તકના આશ્રયે છે માટે ભક્તિ માર્ગમા સપૂર્ણ સ્ત્રીત્વ પ્રાપ્ત થવાની આવશ્યક્તા છે

શક્તિના અતરમા બ્રહ્મ-ચૈતન્ય-બ્રહ્મ તત્વ બિરાજેછે માટેજ આપણા મહાન્ ઋષિઓ અને આચાર્યો બ્રહ્મ અને તેની શક્તિની ઉપાસના પોતે કરતા હતા અને તેનો ઉપદેશ સર્વના હિતને અર્થે કરી ગયેલા છે લક્ષ્મી ને નારાયણ ઉમા ને મહેશ્વર સીતા ને રામ રાધા ને કૃષ્ણ એમ જ્યા જોઇશુ ત્યા શિવ શક્તિના સ્વરૂપના દર્શન થશે એ જુગલ સ્વરૂપને આપણે અતરમા કોતરી રાખીશુ તેને નિરતર સમુખ રાખીને સસારના સર્વ વ્યવહાર ફળની આશા રાખ્યા વિના કર્તવ્ય સમજી કરીશુ જગત્ સમસ્ત એ દિવ્ય મૂર્તિના શરીરરૂપે ભાસી રહેલુ છે સ્ત્રી સર્વ વ્યક્તિઓ એ શરીરના ભિન્ન ભિન્ન અગો છે એમ જાણીને સર્વને પોતપોતાની ઉન્નતિના કાર્યમા સહાય કરીશુ એટલે સમસ્ત જનમડળની ભેદભાવના મુકી દઇને જો આપણે તન મન અને ધનથી યથાશક્તિ સેવા કરીશુ તો ખરા ભક્તિભાવને પ્રાપ્ત કરવાને આપણે પાત્ર થઇશુ તેમ થતા પ્રેમ પીયૂષના અખૂટ નિધિ શ્રી ઇશ્વરનો અનુગ્રહ જન્મ મરણના ત્રાસદાયી ચક્રથી મુક્ત કરી ઇષ્ટ દેવના પાદારવિંદ આગળ જવાને આપણને સમર્થ અને સદ્ભાગી કરશે અસ્તુ

युवतिने उपदेश

(લેખક—શ્રીયુત રાજગોર માધવજી ભીમજી શાસ્ત્રી જામખંભાળિયા)

(અનુસંધાન અંક પૃ. ૧૦૪ થી)

(૪)

સંતાનોત્પાદિક શક્તિ

સ્વામી—વંશની રક્ષા કરવી હોય તો ન નાનો પણ કિનકિતનું મૂળ જે શુક્ર અને આ ર્તવ તે જેવીરીતે શુદ્ધ રહે તેવીરીતે ધ્યાન રાખવું જોઇએ

સ્ત્રી—આ વાત હું સારી રીતે સમજી શકી નહિ જરા સ્પષ્ટ રીતે કહો

સ્વામી—જુઓ સારું વાવવું હોય તો બે વિષયતરફ નજર રાખવી જોઇએ એક તો બી સારૂં હોવું જોઇએ અને બીજું જે ખેતરમાં વાવેતર કરવું હોય તે ખેતરની જમીન સારી હોવી જોઇએ

સ્ત્રી—હા આ વાત બરાબર છે ખરાબ બીજ અથવા ખરાબ જમીનમાં રૂપ સ્થવાણ યાદિ થતાં નથી અને જો થાય છે તો કેવા થાય છે કે તે ન થયા હોય તોજ સારૂં

સ્વામી—મનુષ્યના સંબંધમાં પણ એમજ જાણવું શુક્ર એ બીજ છે કોઇ કારણથી શુક્ર ખરાબ થાય તો સંતાન થવામાં અડચણ પડે છે અને બીજ સારૂં હોવા છતાં ક્ષેત્રનો વિકાર હોય તો તેથી પણ અડચણ થાય છે શુક્રને બીજ અને આર્તવને ક્ષેત્ર સમજો આ બન્ને વિશુદ્ધ એટલે કોઇ પ્રકારે દૂષિત ન હોય તો ગર્ભની રક્ષા થાય છે અને વંશ રહે છે

સ્ત્રી—ત્યારે તો એમ જણાય છે કે સ્ત્રી પુરૂષ બન્નેએ સાવધાની રાખવી જોઇએ

સ્વામી—એમાં કહેવું શું? બલ વીર્ય સાહસ દીર્ઘાયુ એ સર્વ માં શુક્ર ને આર્તવ વિશુદ્ધ રહેવાથી સર્વ પ્રકારે સારૂં થાય છે અને તેનો અભાવ થવાથી સર્વ કાંઇ નષ્ટ થઇ જાય છે એટલાજ માટે શાસ્ત્રમાં શુક્રનો ક્ષય કરવાનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે

સ્ત્રી—આ સર્વ આવશ્યક વાતોને કોણ કહે છે અને સાંભળે છે પણ કોણ?

સ્વામી—આપણા દેશની જે દિન પ્રતિદિન આવી દુર્દશા થઇ રહી છે તેનું પ્રધાન કારણ શુક્રનો ક્ષય એજ છે

સ્ત્રી—કેવળ જાણવાથી શું થાય? કૃપા કરી તેના નિવારણનો ઉપાય કહો

સ્વામી—આત્મસંયમ એ ને નિયમિતરીતે ઇન્દ્રિયોનો ઉપયોગ પરમેશ્વરે સ્ત્રી પુરુષની સૃષ્ટિ કરી છે તેઓ સંયત બની સંસાર ધર્મનું પાલન કરશે તોજ યોગ્ય સમયે સંતાન ઉત્પન્ન કરી નગરમાં રહી

સ્ત્રી—તે તો ઠીક પણ ઘણીવાર જોવામા આવે છે કે તે નિયમોનુ પાલન કરવામા આવતું નથી

સ્વામી—એ નિયમોને નહિ માનીને અને તે પ્રમાણે નહિ ચાલવાને લીધે વિવિધ પ્રકારના અનિષ્ટ થાય છે કારણ કે ક્ષેત્રની યોગ્યતા અને અયોગ્યતા પ્રમાણે જે રીતે ધાન્યની અવસ્થા થાય છે તેવીજ રીતે ક્ષેત્ર અને બીજના પ્રમાણે સતાન પણ સારા અને નરસા થતા જોવામા આવે છે

સ્ત્રી—તમારા કહેવા ઉપરથી તો એમજ સમજાય છે કે વંશની રક્ષા કરવી હોય અને સારા સતાનદ્વારા કુળનુ ગૌરવ વધારવુ હોય તો શુક્રને અત્યત નિર્મળ રાખવા જોઇએ

સ્વામી—ઠીક સમજ્યા છો આ વીર્ય નિર્મલ રહેવાથી શરીરના બલ પરાક્રમ વગેરે સારા રહેછે, શુક્રનો ક્ષય થવાથી શરીર બળ મનોબળ સૌદર્યબળ પુષ્ટિબળ સ્મરણશક્તિ બળ આ સર્વ નષ્ટ થઇ જાય છે શરીર એક પ્રકારે જર્જરિત બની જાય છે અકાળમા વૃદ્ધજેવુ થવુ પડે છે અને દીર્ઘાયુપણ નષ્ટ થાય છે

સ્ત્રી—ત્યારે તો શુક્રનો ક્ષય કરવો એ મહાન દોષ છે એમ થવુ જોઇએજ નહિ એમ થવાથી તો બહુજ હાનિ છે અને ભવિષ્યમા સતતિ સારી થાય નહિ

સ્વામી—શરીરમા જ્યાસુધી શુક્રનો સગ્રહ હોય છે ત્યાસુધી દેહમા એક પ્રકારનુ સૌદર્ય જોવામા આવેછે ઉદાહરણ તરીકે પ્રથમ યૌવનાવસ્થામા જે સમયે શરીરમા શુક્ર વૃદ્ધિ પામ્યુ હોય છે ત્યારે યુવક અને યુવતીના ચહેરા કેવા મનોહર લાગે છે જેઓની શરીરાકૃતિ સારી ન હોય તેઓ પણ યૌવનાવસ્થામા સુદર લાગે છે

સ્ત્રી—એતો ઠીક એટલા માટેજ જણાય છે કે પુત્ર અને પુત્રીની યોગ્ય અવસ્થા થયા પહેલા એમને સાસારિક સબધ કરવા દેવો જોઇએ નહિ

સ્વામી—હા એમજ કરવુ જોઇએ શુક્ર પરિપક્વ થતા ન થતા જો તેનો વ્યય કરવાનો આરભ કરવામા આવે તો શરીર કેટલા દિવસ ટકી શકે? આજકાલ આપણા દેશમા એટલામા રોગી એટલામા દુર્બળ એટલામા સાહસરહિત એટલામા અલ્પવયમા વૃદ્ધ અને એટલામા અલ્પવયમા મરી જાયછે તેનુ પ્રધાન કારણ શુક્રનો વિશેષરૂપથી નાશ કરવો એજ છે

સ્ત્રી—ત્યારે આ સર્વનાશના નિવારણનો ઉપાય શુ છે?

સ્વામી—ઉપાય બીજો કઇ નહિ માત્ર આપણા શાસ્ત્રને માની તે પ્રમાણે ચાલવાનો અભ્યાસ કરવો જેથીરીતે શુક્રનો સચય થાય તથા વ્યય ન થાય અને જેથી શુક્રનો નાશ ન થાય તેને માટેજ અમુક તિથિઓમા સ્ત્રી સહવાસ કરવો નહિ અને બીજા પણ અનેક દિવસો સ્ત્રી સહવાસને માટે આપણા શાસ્ત્રોએ વર્જ્ય કર્યા છે

સ્ત્રી—આ વર્જિત દિવસો ક્યા ક્યા છે તે કૃપા કરીને કહો

સ્વામી—અષ્ટમી અમાવાસ્યા પૂર્ણિમા બે પક્ષની ચતુર્દશી દ્વાદશી રવિસક્રાતિ આ સર્વ તિથિઓમા સહવાસનો નિષેધ છે આ

સિવાય કેટલાક નક્ષત્ર અને વાર પણ નિષિદ્ધ છે

સ્ત્રી—ઋતુકાળમાં સહવાસના નિષેધનું કારણ કેવળ શુક્રલા છે કે બીજું કંઇ કારણ?

સ્વામી—હા બીજું પણ કારણ છે. રજોદર્શનની રાત્રિઓમાં સહવાસ કરવાથી સ્ત્રી પુરૂષ બનેને ભય ર બિમારી થાય છે. ચતુર્થ દિવસથી જેટલી પરરાત્રિઓમાં ગભાધાન થાય તે તેજ અંશે સંતાન સારૂં થાય.

સ્ત્રી—આટલી બધી ઉપકાર વ્યવસ્થા હોવા છતાં લોક તેને માની તે પ્રમાણે ચાલતા નથી એ અત્યંત દુઃખની વાત છે.

સ્વામી—ઋષિઓ આપણા બાપદાદાઓ અનેક સારી સારી સનાતન નીતિ ગયા છે તેને અત્યારે બે પાનાં ફાડી ભણી સર્વ અયોગ્ય કરવા લાગ્યા છે.

સ્ત્રી—આ સર્વ નહિ માનવાથી તેનું ફળ પણ હાલ હાથે ભોગવવું પડે છે.

સ્વામી—ઋતુમતી સ્ત્રી રજસ્રાવ બંધ થયા પછી સ્નાન કરે છે ત્યારે ગર્ભાધાનને યોગ્ય થાય છે એટલે ત્યાંસુધી રજસ્રાવ બંધ થયા વિના સહવાસ કરવો જોઇએ નહિ. શાસ્ત્રની આ સર્વ વિધિનું ઉલ્લંઘન કરવાથી સીધે સંતતિ અલ્પ આયુષ્યવાળી થવા લાગી છે. યાહુદી જાતિમાં તેમના શાસ્ત્રનો આવો ઉપદેશ પ્રચલિત છે કે રજસ્વલા થયા પછી નવ દિવસ જવા પછી સહવાસ કરવો. તેઓ આ નિયમ પ્રમાણે ચાલતા હોવાથી સર્વ દેશમાં તેમની સંતતિ અધિક બળવાન હૃષ્ટ પુષ્ટ અને લાંબા આયુષ્યવાળી જણાય છે.

સ્ત્રી—અહા! આ ભાગ્યહીન દેશના લોકો આ સર્વ જોવા છતાં સાંભળવા છતાં આ પગલાં આંધળા બહેરા બની રહ્યા છે. આપણી જાતિનું સર્વ નાશ પામી રહ્યું છે છતાં તેઓ એકવાર પણ પાછા વળી જોતા નથી.

સ્વામી—હજી પણ સાંભળો. જ્યાંસુધી સંતાન ઉત્પન્ન ન થાય ત્યાંસુધી નકશહ્યા માટે સ્ત્રી સહવાસ કરવો આવશ્યક છે. તે સિવાય સ્વેચ્છાપ્રમાણે એટલે પશુભાવથી સ્ત્રી સહવાસ કરવો સર્વથા નિષિદ્ધ છે. જુઓ શાસ્ત્રમાં કેવી સુંદર વ્યવસ્થા છે? જ્યારે ત્યારે સહવાસકરે શુક્ર અને આર્તવ દોષયુક્ત બને છે અને નિયમિત સહવાસથી શુક્ર અને આર્તવનો સંચય થાય છે અને સુંદર તથા દીર્ઘાયુ સંતાન ઉત્પન્ન થાય છે જેનાથી વંશ રક્ષા થાય છે. આ સર્વ લક્ષ રાખીને ઋષિઓએ શાસ્ત્ર રચ્યાં છે.

સ્ત્રી—આપના કહેવાઉપરથી મારાં તો નેત્ર ખુલી ગયાં છે. હાય હાય! આપણાં શાસ્ત્રમાં આવો સારો ઉપદેશ છે છતાં આ પણે તેને માનતા કેમ નથી! ખરેખર આ પણાજેવા મૂર્ખ દુનિયામાં કોઇ નથી.

સ્વામી—આ તમારૂં કહેવું ખરૂં છે. જો આપણે મૂર્ખ ન હોઇએ તો દેશનો આ પ્રમાણે સર્વનાશ થાય નહિ. આપણે જો શાસ્ત્રપ્રમાણે ઋતુના લક્ષણ સમજી ગર્ભાધાન રીએ તો સર્વ પ્રકાર સારૂં થાય.

સ્ત્રી—સારૂં ત્યારે વિશુદ્ધ શુક્ર અને આર્તવના સંયોગથી સારાં સંતાન ઉત્પન્ન થાય છે આ વાત ખરી પણ કદાપિ તે વિશુદ્ધ ન હોય તો કંઇ નુકશાન થાય ખરૂં કે?

સ્વામી—તે સતાન પ્રાય પૂર્ણ અગનાળુ થતું નથી અને વિવિધ પ્રકારના રોગથી આક્રાંત થાયછે

સ્ત્રી—જુઓ કે આપણે જો દોષ કરીએ છીએ તો તેને લીધે દુખ ભોગવીએ છીએ અને વિધાતાને વ્યર્થ દોષ આપીએ છીએ

સ્વામી—અનેકવાર પોતાની ભૂલ હોવા છતા બીજાને દોષ આપવામા આવેછે એ મહુજ અનુચિત છે શુક્ર અને આર્તવ વિશુદ્ધ ન હોય તો સતાન ઉત્પન થાય નહિ અને સતાન ન થતા વિધાતા અને ભાગ્યને દોષ આપવામા આવેછે એ ખરેખર શરમની વાત છે

સ્ત્રી—આર્તવ અને શુક્ર દૂષિત કેમ થાયછે?

સ્વામી—વિવિધ પ્રકારોથી દૂષિત થાયછે જુઓ અધિક ઈંદ્રિયોનો ઉપયોગ કરી અધિક શુક્રપાત કરવાથી અસ્વાભાવિક ગમન કરવાથી, યોગ્ય ઉમ્મર થતા પહેલા સહવાસ કરવાથી અથવા બીજી રીતે શુક્રપાત કરવાથી પારદનગે ઔષધીઓના ઉપયોગ કરવાથી, ગરમી વગેરે રોગથી અને અનિયમેન સ્ત્રીગમનથી સ્ત્રી પુરૂષાને વધ્યત્વ પ્રાપ્ત થાયછે આ કહેલા કારણોમાથી કોઇને કોઇ કારણ હોય તોજ સતતિ થતી નથી

સ્ત્રી—મૂર્ખ માણસો આ સર્વ સમજ્યા વિના પોતાના સુખના માર્ગમા પોતાને હાથેજ કાંટા વાવે છે

સ્વામી—આ વાત બરોબર છે જે કામ કરવાથી શરીર અને પુનોત્પાદન શક્તિ નષ્ટ થાય છે તે કાર્ય કદીપણ કરવુ જોઇએ નહિ આ દોષ સામાન્ય ગણાય નહિ

સ્ત્રી—હાયરે! જેનાથી વશનો પણ નાશ થાય તે સામાન્ય દોષ કેમ કહેવાય? શરીર અને વશનો નાશ થયો એટલે મનુષ્યનું સર્વસ્વ નષ્ટ થયુ અને તો એમ જણાયછે કે આ વિષયમા માણસોકરતા પશુઓ સારાછે

સ્વામી—હા એમજ છે તેઓ મનુષ્ય પ્રમાણે નિયમવિરૂદ્ધ ચાલતા નથી તેથીજ જોવામા આવે છે કે તેઓ નિયમિત સમયમા એટલે આવશ્યકતાપ્રમાણે સહવાસ કરતા હોવાથી પ્રાય દરેક યોગ્ય સમયમાજ ગર્ભ ધારણ થાયછે વારવાર સહવાસ કરવાથી શુક્ર ઉષ્ણ અને પાતળુ બનેછે ઉષ્ણ શુક્રથી કદીપણ સતતિ થતી નથી પુરૂષનુ શુક્ર એજ જીવન છે તેથી શુક્રક્ષય ન થાય તેવી સાવધાની રાખવી

સ્ત્રી—આ સર્વ ઉપયોગની વાતો કેટલા માણસો જાણેછે? વળી માત્ર જાણવાથીજ લાભ નથી જાણીને તે પ્રમાણે ચાલવાથીજ ફલ થાયછે હજુ આ વિષયમા ઘણી વાતો જાણવી છે, પણ ઘરનુ કામકાજ બાકી પડ્યુ છે તેથી આજે આટલુજ બસ છે

(અપૂર્ણ)

મહાત્મા મન્સૂર —

અથવા

પરમાત્મયજ્ઞમાં પ્રાણાહુતિ !

લેખક—શ્રીયુત ઠક્કુર નારાયણ વિસનજી—પોરબંદર.

સપ્તમ પરિચ્છેદ

પ્રચંડ લોક વિરોધ અને પ્રાણદંડની આજ્ઞા !

મહાત્મા મન્સૂરના 'અહમબ્રહ્માસ્મિ' ના સમાચારનો દેશદેશાંતરમાં વિસ્તાર થઇ ગયો હતો અને તે સમાચારના વિસ્તારમાં કોઇ પણ પ્રકારની ન્યૂનતા રહી નહોતી. એવામાં આ જલાલ મહાત્મા મન્સૂર નિશાંત ભાવથી કારાગૃહવાસમાં પોતાના દિવસો વીતાવે છે એ વિચાર સર્વના સાંભળવામાં આવ્યા અને ચારે દિશામાંથી સહસ્રાવધિ લોકો આવીને કારાગૃહ સમક્ષ એકત્ર થવા લાગ્યા. વિશાળ મંડપ નગરનિવાસી ધર્મશાસ્ત્રવેત્તાઓ તથા પંડિત જનો પણ ત્યાં આવીને ઉપસ્થિત થઇ ગયા. સારાંશકે સંસારના જ્ઞાનથી સર્વથા શૂન્ય અલ્પવયસ્ક બાળકો, સંસારના કુતૂહલમાં નિમગ્ન થયેલા બલિષ્ટ યુવાપુરૂષો, સ્થિરબુદ્ધિ વૃદ્ધજનો અને પાઠક તેમજ મૂર્ખ મનુષ્યો કોઇ પણ જિજ્ઞાસાથી પ્રેરાઇને ત્યાં આવી લોકસંખ્યાની વૃદ્ધિ કરતા હતા. એ સર્વ મનુષ્યો કોપાયમાન દેખાતા હતા કારણકે મન્સૂરપ્રતિ સર્વની સમાન રોષદ્રષ્ટિ હતી. નાનાવિધ પ્રકૃતિના અનેક જનો અનેક પ્રકારના આલાપ સંલાપ કર્યા કરતા હતા અને તેમના કોલાહલનો ત્યાં ગંભીર ધ્વનિ વિસ્તરેલો જોવામાં આવ્યા કરતો હતો. અને કેટલાક લોકો બહુ પ્રકારના તીવ્ર વચનો ઉચ્ચારીને મન્સૂરના જીવનનાશ વિષયક પડ્યંત્રમાં નિમગ્ન થયા. એ વેળાએ મન્સૂરનો સહાધ્યાયી બંધુ (મિત્ર) વિદ્વચ્છિરોમણિ શેખ અબુબકર શિબ્લી પણ તે સ્થાનમાં આવ્યો હતો અને તે પોતાના પ્રિયતમ મિત્રના શિરપર આવેલા ભયંકર સંકટની કથાને સાદ્યાંત સાંભળીને અત્યંત શોકાતુર થઇ ગયો અને તેથી સર્વમાન્ય પૂજ્ય મહામનસ્વી ધર્મગુરૂ સાહેબ જુનૈદશાહપાસે જઇને ક્ષુબ્ધ ચિત્તથી તેણે સમસ્ત વૃત્તાન્ત તેમને જણાવી દેવામાં એક નિમેષમાત્રનો પણ વિલંબ ન કર્યો.

જ્ઞાનવૃદ્ધ ધર્માચાર્ય જુનૈદશાહ આ મર્માંતિક સંવાદ સાંભળીને પ્રથમ તો સ્તંભિત જ થઇ ગયા, તેમની મુખકાંતિનું અચાનક રૂપાંતર થઇ ગયું અને જેવી કે થોડીવાર સૂધી મૌનનું અવલંબન કરી કેટલાક ધાર્મિક લોકો સહિત ઉતાવળથી કારાગૃહની દિશામાં તેમણે ચાલવા માંડ્યું. કારાગૃહસમક્ષ આવીને તેમણે જોયું તો ત્યાં અસંખ્ય લોકોના

ભિન્નભિન્ન સમુદાયો આવીને એકત્ર થયેલા તેમણે જોવામાં આવ્યા આહા! કેવો અપાનંદ અને વિરાટ વ્યાપાર!! સર્વ જનોની ઉત્તેજનાને જોઇને તથા તેમના અભિપ્રાયને જાણીને તેઓ એટલી સીમા પર્યંત ભયભીત થઇ ગયા કે હવે તે લોકોને શુ કહેવુ અને શુ નહિ, એ વિષેનો તેમનાથી તત્કાળ કશો પણ નિશ્ચય કરી શકાયો નહિ છતાપણ અંતે સાહસ કરીને લોક સમુદાય સમક્ષ ઉભા રહીને તેમને સંબોધી તેઓ ધીર તથા ગંભીર સ્વરથી કહેવા લાગ્યા કે "હે ઇસ્લામધર્મના પ્રિયતમ અને ધર્મવીર સંતાનો! અને મુસલમાન સમાજના ધર્મવીર પુરૂષો! તમો આજે આ સ્થાનમાં ધર્મની રક્ષામાટે અને ધર્મના અપમાનનો પ્રતિશોધ કરવામાટે આવીને ઉપસ્થિત થયા છો એ જોઇને હુ અત્યંત સંતુષ્ટ થયો છુ કારણ કે આ તમારી ધર્મનિષ્ઠાનુ અનંત ઉદાહરણ છે અને સમાજની સજીવનશક્તિનુ ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ છે એમાં કોઇપણ પ્રકારનો સંદેહ નથી છતાપણ મારો એવો અભિપ્રાય છે કે અમુક કોઇ એક વિષયનો વિશેષરૂપથી વિચાર ન કરતા આવા કોઇપણ ગુરૂતર કાર્યમાં ઉત્સાહિત થઇને અગ્રેસર ભાગ લેવાને કૂદી પડવુ એ બુદ્ધિમાન્ મનુષ્યોનુ કર્તવ્ય નથી મારો દૃઢ વિશ્વાસ છે કે ઇશ્વરની કૃપાથી તમો મારા વચનનો અનાદર નહિજ કરો અને આ વિષયમાં ન્યાયનુ અવલંબન અવશ્ય કરશોજ જુઓ મન્સૂર કાંઇ મૂર્ખ અને સાધારણ પુરૂષ નથી કારણ કે ધર્મકર્મમાં તેની અખંડ આસ્થા અને અવિચલ ભક્તિ દૃષ્ટિગોચર થયા કરેછે ઇસ્લામધર્મસંમત કોઇપણ પ્રકારની ધાર્મિક ક્રિયાના સંપાદનમાં તેની લેશ માત્ર પણ ન્યૂનતા કે ત્રુટિ જોવા કિંવા જાણવામાં આવી નથી તેની ધર્મનિષ્ઠા આવા પ્રકારની હોવા છતા પણ આજે તમો હસ્તમાં ખડ્ગ ધારીને તેના પ્રાણ લેવાને તયાર થઇ ગયા છો તેમાં પણ અવશ્ય કાંઇક રહસ્ય સમાયલુ છે અને તે એજ કે, તેણે ઇસ્લામધર્મ વિરૂદ્ધ 'અનલ હક' વાક્યનો ઉચ્ચાર કર્યો છે પરંતુ પ્રદીપ્ત પાવકના તાપથી સર્વ પદાર્થો તપી જતા જો તે પાવકનેજ બુઝાવી નાખવામાં આવે, તો અન્ય સર્વ વસ્તુઓ પોતાની મેળેજ શીતલ થઇ જાયછે તેવીજ રીતે જો મન્સૂર એ ક્રોધોત્પાદક વાક્યના ઉચ્ચારનો સર્વથા ત્યાગ કરી દે તો શુ તે ક્ષમાને પાત્ર નથી? દોષ પણ મનુષ્યના હસ્તથીજ થાયછે અને ક્ષમા પણ મનુષ્યના હૃદયનોજ એક અદ્વિતીય મધુર ગુણ છે એ તમને નવેસરથી કહેવાની આવશ્યક્તા હોય એવી મારી માન્યતા નથી આ કારણથીજ હુ કહુ છુ કે તમો અવશ્ય શાંતિ તથા ક્ષમાશીલતાનુ અવલંબન કરીને તેના અપરાધની તેને ક્ષમા આપશોજ કારણ કે મારો દૃઢ નિશ્ચય છે કે હવે પછી શરાથી નિષિદ્ધ વાક્ય મન્સૂરના મુખમાંથી કદાપિ બહાર નિકળવાનુ નથી!'

કોતવાલ લોકોને આવી રીતે વાત કરીને જાનદેવ સહ માઢુન મહાત્મા મન્સૂરપાસે આવ્યા અને આદરદર્શક તથા પ્રેમમય ભાવથી તેને સંબોધીને કહેવા લાગ્યા કે "મ

ન્સૂર! આ શું? તારામાં ચિત્તની ચંચળતાનો વિકાર આટલી સીમાપર્યંત કેમ વધી ગયો? તારી જિવ્હાને આવા પ્રકારના અશ્રુતપૂર્વ, ન્યાયવિરૂદ્ધ અને નિંદિત વાક્યના ઉચ્ચાર માર્ગમાં પ્રેરનાર કયું કારણ અને કેવું ઘટના છે? તે જરા જણાવ તો ખરો. તું સ્થિરતા તથા શાંતિથી મને મારા આ પ્રશ્નનું યથો ચિત ઉત્તર આપ" એના ઉત્તરમાં ધર્મો મત્ત મંસૂરે "અત્યારે મારી પાસે એ મુહૂર્ત માત્રનો પણ અવકાશ નથી એટલામાટે મને અવકાશ મળે ત્યાંસુધી થોભી જાઓ." એ ટલા વચન ઉચ્ચારીને અપ્રસન્નતાના શંક ભા વથી પોતાના મુખને અન્ય દિશામાં ફેરવી લીધું. મંસૂરની આવા પ્રકારની ઉદાસીનતાને જોઇને કાંઇક વિરક્તિપૂર્વક ધૈર્ય સાહસ ગંભીર સ્વરથી કહેવા લાગ્યા કે "મંસૂર! તું આવા પ્રકારના આ ખોટા મતનો ત્યાગ કરી દે. ભયાનક પાપમય વાક્યના કથનથી ઉચ્ચારણાનું માડી [illegible] અને બુદ્ધિને ઠેકાણે રાખવાનો યત્ન કર; કારણ કે તારા આ શ્રવણકઠોર અને પાપમય વાક્યથી કેવળ તારા વૃથા અભિમાનથી સમસ્ત વિશ્વ અ સંતુષ્ટ થઇ ગયું છે. માનવ જાતિમાં જ આ હસ કોઇપણ કદાપિ કરતું નથી; જે સાહસ કરવાનું કોઇમાં સામર્થ્ય જ નથી. જે વાક્યને કોઇ પોતાના મનમાં પણ લાવતું નથી. જે વાક્યને આપણા [illegible] શ્રીપુરૂષો એક મહાપાપતરીકે ઓળખે છે અને જે વાક્યને સાંભળતાજ કોઇએ જ્ઞાનહીન મૂર્ખ મનુષ્ય પણ સંકુચિત તથા ભયાભિભૂત થઇ જાય છે તે વાક્યને તારા જેવો એક ક્ષણભંગુર સ સીમશક્તિ અને તું માનવ ઉચ્ચારે અને ધર્મનું અપમાન કરે એ હવે મારાથી કોઇપણ પ્રકારે સહી શકાય તેમ નથી. હું તારો ઉપદેષ્ટા અને હિતકારી હોવાથી તારા અકલ્યાણ ક્રિયા સમગ્રતાને જોવાથી મારા હૃદયમાં જેટલો આઘાત થવાનો સંભવ છે તેટલો આઘાત અન્ય કોઇના હૃદયમાં થવાનો સંભવ નથી. એટલામાટે સ્થિર થા. મારા ઉપદેશને સાંભળી લે અને સુવિમલ સનાતન ઇસ્લામ ધર્મ વિરૂદ્ધ પોતાના મસ્તકને ઉન્નત કરીને પોતાના શિરપર વિઘ્ન તથા સંકટને ખેંચી ન લાવ. જો મારા ઉપદેશથી વિરૂદ્ધ વર્તીશ તો તારી ઇશ્વરપ્રેમિતા અને ધ્યાન ધારણાઆદિ લેશમાત્ર પણ ફળદાયક થવાની નથી અને તું તારા [illegible] પુરસ્કારથી સર્વથા વંચિત થઇ જવાનો છે. મેં સારી રીતે જાણી લીધું છે કે સિદ્ધાંત અથવા તો જ્ઞાનના ગુરૂતર ભારથી તારા અંતઃકરણમાં ઉન્માદનો ઉદ્ભવ થયો છે. તું હિતાભ્રષ્ટ નવાસીધમાણો પોતાના માર્ગમાંથી નીકળીને [illegible] ગયો છે. તું પોતાના ચિરનમ્ય પ્રેમપથથી ભ્રષ્ટ થયો છે અને તેથી તું [illegible] ભ્રમથી તરંગાદિના મરીચિકા [illegible] દોડવા લાગ્યો છે. [illegible] પણ તને કહું કે તું પોતાના [illegible] ઇચ્છતો હોય તો સરળ માર્ગમાં [illegible] અને [illegible] તે સાંભળી દે. એ તો તું સારી રીતે જાણે છે, ખુદાહ અકબર (મહાન્) છે અને [illegible] એક માત્ર [illegible] છે. [illegible] એ [illegible] છે [illegible] સમાનતા કરી શકે એવો કોઇપણ મનુષ્ય નથી.

કોઇપણ પદાર્થ છેજ નહિ કારણકે મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી તરૂ, લતા, સિંધુ, (સાગર), સરિતા, પર્વત સ્વર્ગ, મર્ત્ય, આકાશ ચન્દ્ર, સૂર્ય અને તારા આદિ સર્વ પદાર્થો તેનાજ સૃજેલા છે એટલે એક રક્તમાંસમય ક્ષણભંગુર દેહધારી અને અલ્પશક્તિ મનુષ્ય તે મહાદાતા અને મહિમમય પરવરદિગારની સમાનતા કરે અને તે પાક રબ્બુલઆલમીનના સ્થાનમાં વિરાજવાની ચેષ્ટા કરે એ મનુષ્યને શોભાવનારૂં કૃત્ય કદાપિ નહી ગણાય ખરૂં કે? જો આવા પ્રકારના વાક્યનો ઉચ્ચાર કોઇપણ પ્રકારે યુક્તિયુક્ત અને ન્યાયસંગત હોત, તો માનવજાતિના અનન્યશરણ પ્રેરિત પુરૂષ પ્રભાકર (પયગમ્બરામાં પ્રભાકર સમાન) અને મહામાન્ય હજરત મહમ્મદ મુસ્તફા ખુદાતાલાના સાથેની શરીઅત એટલે કે ઇશ્વરસાથેની મનુષ્યની સમાનતાને દર્શાવનારા કાર્યને કદાપિ એક નિષિદ્ધ કાર્યતરીકે દર્શાવત નહિ પયગમ્બર હજરત મહમ્મદ મુસ્તફા આ વિશ્વમાના સમસ્ત ધર્મપ્રાણ મહાપુરૂષોના અગ્રેસર પૂજ્ય અને સંખ્યાતીત નક્ષત્રોના મધ્યમાં વિરાજતા દિન ધોળે જાજ્વલ્યમાન જ્યોતિ પૂર્ણ નિષ્કલંક શશધર સમાન હતા આહા! જે પૂર્ણચંદ્રના અત્યંત નિર્મલ પ્રકાશથી અખિલ વિશ્વ પ્રકાશિત થયેલું છે અને જેમના હસ્તથી પવિત્ર ઇસ્લામ શરીઅતના આ વિશ્વમાં વિસ્તાર થયો છે તે પયગમ્બર જનાબ રસૂલ અલ્લાહની આજ્ઞાનો અને કુરાન શરીફના વિધિનો ભંગ કરવો તે કેટલી સીમાપર્યંત ધર્મવિરૂદ્ધ તથા ગુન્હાહિત કાર્ય છે, એ તત્વનો શું તું કદાપિ નથી જાણી શક્યો? એટલામાટે જ મન્સૂર હું તને વારંવાર કહુંછું કે જો તું બુદ્ધિમાન્ હોય અને, તારામાં જો બુદ્ધિનો અણુમાત્ર પણ હોય, તો એક નિમેષ માત્રનો પણ વિલંબ ન કરતા તારા આ વિપરીત માર્ગને ત્યાગી દે અને મહાપુરૂષોના માર્ગનું અનુસરણ કરીને આત્મકલ્યાણને સાધી લે!!'

સૈયદ જુનૈદબગદાદના ઉપદેશનું શ્રવણ કરીને સાધક મન્સૂર પોતાના નેત્રોને ઉન્મીલિત કરીને, પોતાના મસ્તકને ઉન્નત કરીને અને કાંઇક વિરક્તતાના ભાવો દર્શાવીને પોતાના દીક્ષાગુરૂ સૈયદ સાહબને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યોકે— આપ શું મને મારા સ્વીકારેલા માર્ગથી વિમુક્ત કરવામાટે અત્યારે આ સ્થાનમાં પધાર્યા છો? આપના અત્યારના વચનોથી સ્પષ્ટ જણાઇ આવેછે કે અદ્યાપિ આપ પ્રેમના માહાત્મ્યને જાણવાના કાર્યમાં લેશમાત્ર પણ સમર્થ થઇ શક્યા નથી અને સ્નેહના સુમધુર રસના આસ્વાદથી આપ અદ્યાપિ સર્વથા વંચિતજ રહ્યાછો જો પ્રેમના તત્વમાં આપનો અણુમાત્ર પણ અધિકાર હોત તો આજે આપ મારા હૃદયમાં આવા તીક્ષ્ણવચનરૂપ બાણોને નચાવીને મારા હૃદયને વિદીર્ણ કરવાનો ઉદ્યોગ કદાપિ કરત નહિ વળી હું આપને એ પણ પૂછવા માગુંછું કે પયગમ્બર હજરત મહમ્મદ મુસ્તફાના વિષયમાં આપે શું ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન મેળવ્યું છે વારૂ? તેમના કહેવાના સત્ય રહસ્ય અથવા ઉદ્દેશને હૃદયંગમ કરવાનું કાર્ય આપ ધારોછો તેવું અને તેટલું સરળ

નથી કિંતુ એ વ્યાપાર અતિશય કઠિન તથા જટિલ છે હજરત મહમ્મદ પયગમ્બરે ફર્માવ્યુછે કે 'વિશ્વપાતા ખુદાતાલા સદા સર્વદા આપણી સાથેજ રહેછે અને એ કારણથી ધર્મગ્રંથ કુરાન શરીફમા પણ એમજ કહેવાયુછે કે મનુષ્યના-મનુષ્યના નિકટથી પણ નિકટમા રહુછુ ત્યારે હવે આપજ કહોકે આ વાકયનો આપે શો મર્મ જાણ્યો છે? અર્થાત્ આપે નકારક કાયક વાપમાં બાહ્ય અનુષ્ઠાનમા અને લૌકિક આચારવ્યવહારમા વિશેષ પારદર્શિતા પ્રાપ્ત કરીછે એ સત્ય છે પરંતુ ચમકતા બાહ્ય ભાગને જોવાથી આંતરિક ભાવને પણ હૃદયંગમ કરી શકાયછે ખરો કે? કેવળ બાહ્ય આડંબરથી કશો પણ લાભ મળી શકતો નથી અને તેથી અંતર તથા બાહિર ઉભયને એક કેન્દ્રાભિમુખ કરવાની આવશ્યકતા અનિવાર્ય છે જેવીરીતે કોઇ પણ પાત્ર જો તેનો અંતર અને બહિર્ભાગ સમ્યક્ પરિશુદ્ધ તથા પરિમાર્જિત હોય છે તો પોતાની મેળેજ દર્શકની ભક્તિ તથા શ્રદ્ધાને આકર્ષી શકે છે તેવીજ રીતે શાસ્ત્રોક્ત પ્રકાશ્ય તથા અપ્રકાશ્ય ઉભયવિધ ધ્યાન ધારણાની સમતાને જાળવી શકાય તો તેજ વિશ્વકલ્પતરૂ મહિમમય મહીપતિ પોતેજ પ્રસન્ન ચિત્તથી આપને અમૃતરસથી અભિષિક્ત ફળ આપેછે અન્યથા નહિ કાંટાની એકજ બાજૂએ ભારો વધારે પરિમાણમા ભરી દેવાથી કાંટો કોઇ પણ ઉપાયે અને કોઇપણ વેળાએ સમતોલ અવસ્થામા રહી શકે તેમછે ખરૂં કે? આહા! પવિત્રતમ રસમય ગ્રંથ કુરાન શરીફમા જે

અભિપ્રાય સુસ્પષ્ટ અને વ્યક્ત રહેલો છે તે અભિપ્રાયની આપના હૃદયક્ષેત્રમા છાયા માત્ર પણ પડી શકી નથી એ મહારો નિશ્ચય છે જો આપ પવિત્રતમ કુરાન શરીફના અભિપ્રાયનેજ નથી જાણતા તો પછી આપ નરિત પુરુષના સાધિના માર્ગનું અવલંબન કેવી રીતે કરી શકવાના હતા વારૂ! જ્યાં સુધી અમુક વસ્તુને ચાખવામા ન આવે ત્યાં સુધી તેનો રસ મધુર છે તિક્ત છે કિંવા તીવ્ર છે એ કોઇથી પણ કહી શકાતુ નથી અર્થાત્ પોતામા ધર્મના ગૂઢ મર્મને જાણવાની શક્તિ ન હોય અને બીજાને ખુશી રીતે ધર્મભ્રષ્ટ કહીને તેના શિરપર દોષનો આરોપ કરવો એ જ્ઞાનવાન્ પુરુષનુ કર્તવ્ય નથી. સારાંશ કે વ્યર્થ વાદાનુવાદથી કોઇપણ સારૂં પરિણામ થવાનો સંભવ નથી હું ધર્મમાર્ગથી આગાટે ભ્રષ્ટ થયોછુ એનું સર્વને આપ પોતેજ શાસ્ત્રસંમત વિશિષ્ટતા પૂર્ણ અને વિવેચનાત્મક ઉત્તર આપીદ્યો હું જે કાંઇ કરૂંછુ તેજ ઉત્કૃષ્ટ છે અને તેજ ખુદાતાલાની આજ્ઞાનુસાર તથા યુક્તિ પુરસર છે એવા પ્રકારનો બોધ કદાચિત્ આત્મમતિ અને સ્વલ્પબુદ્ધિ માનવોની દૃષ્ટિથી યોગ્ય તથા ઉચિત નહિ હોય તથાપિ આ પક્ષે સ્વીકારેલો માર્ગ સરળ છે કે વક્ર છે એનો પ્રથમ નિશ્ચય કરી લેવો એ આપણું કર્તવ્ય છે કદાચિત્ આ સંસારમા સર્વ માર્ગ કંટકમય તથા વિપજ્જનક હોય અને તેમા નાના પ્રકારના પ્રતિબંધો રહેલા હોય તો તેમાં કાંઇ પણ આશ્ચર્ય છે ખરૂં કે? હાય! આજ મારે આપના અનુરોધથી

બોલવું પડે છે કે, તે માર્ગના પ્રવાસી થવાનું સામર્થ્ય આપમાં નથી કારણ કે, તે માર્ગના પ્રવાસી થવા માટે અપૂર્વ સૌભાગ્ય, અલૌકિક સહિષ્ણુતા તથા અપૂર્વ હૃદયબળની આવશ્યકતા છે અને આપની પાસે એ સર્વ સાધનોનો સંપૂર્ણ અભાવ જોવામાં આવે છે ઈશ્વરની સાથે એકતા વિષયક જ્ઞાનનો અધિકાર આપમાં છેજ ક્યાં વારુ? આપના અંતઃકરણમાં અજ્ઞાનના ભીષણ પ્રતિમાસ્વરૂપ લક્ષાવધિ સુદૃઢ જવનિકાઓ પડેલી છે એટલે પછી તે પ્રેમમય નિખિલ નાથના નિર્મળ પ્રેમને મેળવીને આપ અપાર્થિક અનંત સુખથી સુખી થવાના અવસરને ક્યાંથી અને કેમ કરીને મેળવી શકો વારુ? અર્થાત્ આપનાં જ્ઞાનચક્ષુ અસ્ફુટિત થવામાં અદ્યપિ અતિશય વિલંબ છે અને તેથી આપને આવા પ્રકારનો વિપરીત ઉપદેશ આપવાનો લેશમાત્ર પણ અધિકાર નથી મારો સ્વીકૃત માર્ગ સત્ય છે અને આપનો ઉપદેશ અસત્ય છે!!

ઉન્મત્ત અને આત્મવિસ્મૃત મન્સૂરે પોતાના મનના આવેગથી આટલી સીમાપર્યન્ત બોલવામાં આગળ વધી ગયા પછી શાંત ભાવને ધારણ કરી લીધો અને તેથી જાણે ઉત્તાન તરંગમય મહાસાગર અચાનક સ્થિર થઈ ગયો હોય ની! તેવોજ ભાસ થવા લાગ્યો. સૈયદ સાહેબ તેના આવા સ્પર્ધાસ્પદિત અને તેજસ્વી વાક્યોને સાંભળીને કિંકર્તવ્યવિમૂઢપ્રમાણે મસ્તકપર હસ્ત રાખીને બેસી રહ્યા. તેઓ કેટલીકવાર સુધી ચિત્રપુત્તલિકા અથવા પાષાણપ્રતિમા પ્રમાણે નીરવ તથા નિષ્પંદ રહ્યા પછી હવે વિશેષ વાર્તાલાપ વ્યર્થ છે, એમ ધારીને ત્યાંથી ઉઠી પોતાના ગૃહપ્રતિ જવાને ચાલતા થઇ ગયા

આ ઘટનાથી સર્વસાધારણ લોકો વધારે કોપ્યા, ઉશ્કેરાયા અને અધીર થઈ ગયા 'જ્યારે મનુષ્યનું મરણ નિકટમાં આવે છે ત્યારે તેની બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે તેને પોતાના હિત કે અહિતનું ભાન પણ રહેતું નથી અને તેથી તે વિપરીત ચેષ્ટાઓ કરવા મંડી જાય છે અર્થાત્ મન્સૂરના મરણનો સમય પાસે આવેલ હોવાથી આવા પ્રકારના હિતમય ઉપદેશ અથવા પ્રબોધનું તેના હૃદયમાં કાંઇ પણ યોગ્ય પરિણામ થઇ શકે તેમ નથી જ્યારે પૂજ્યપાદ સૈયદસાહેબને પોતાનેજ તેના કલ્યાણને સાધવા જતાં અપમાન તથા નિરાશાપૂર્વક પાછા પગલાં ભરવા પડ્યા છે તો પછી હવે મન્સૂરના કલ્યાણનો સંભવ છેજ ક્યાં વારુ?' આવીરીતે ભિન્ન ભિન્ન જનો નાના પ્રકારના અભિપ્રાયો દર્શાવતા મન્સૂરના પ્રાણસંહારના દૃશ્યને જોવા માટે અધીર થઇને તેને મારી નાખવાનો અતિશય આગ્રહ કરવા લાગ્યા

કેટલાક ધર્માભિમાની ચતુર પુરુષો કહેવા લાગ્યા કે 'મન્સૂર એક મહાપરાધી અને પ્રાણદંડને પાત્ર પુરુષ છે, એ સત્ય છે પરંતુ ન્યાયસંમત વિધાન વિના કોઇને પણ પ્રાણદંડ આપી શકાય તેમ નથી આ કારણથી બુદ્ધિમાન્ વગેરે કેટલાક ધર્માચાર્યો - એમ । કરીને તેમની પાસેથી ફતવો લઇ લીધો છે કિંતુ જેઓ સર્વ જનોના ગુરુ સર્વશાસ્ત્રવિશારદ અને સૂફી સંઘના સાર-સ્વરૂપ છે તે મહાતપસ્વી નવદબાદ જુનૈદની

નજરે સંમતિ નથી લીધી અને આ મારું શાહ જુનેદના અભિપ્રાય અથવા અનુમોદનવિના થતું આચરણ હોવાથી તેમના અનુમોદનની અલબત આવશ્યકતા છે' આવા પ્રકારનો પરામર્શ કરીને સર્વજનો શાહ જુનેદ પાસે ગયા અને પોતાની ઇચ્છિત વ્યવસ્થામાટેની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા પરંતુ જ્ઞાનવૃદ્ધ સૈયદ સાહેબ જેઓ મહાત્મા મન્સુરના સુધારના વિષયમાં પોતાના અનુમોદનની કથા સાંભળીને નિષ્પંદ તથા નિસ્તબ્ધ થઇ ગયા તે જ્ઞાનવૃદ્ધ પવિત્ર પુરુષના ઉભય ચક્ષુમાંથી નીકળીને ગંડસ્થળને ભીંજવતી અવિરત અશ્રુધારાનું વહન થવા લાગ્યું અને તેમનો શોકસાગર ઉચ્છૃસિત થઇને સંસાધારાથી અસાધારણ થતો દેખાયો દીર્ઘ નિશ્વાસરૂપ ભીષણ વાયુના આઘાતથી તેનો અન્તરઆત્મા છેવટની સીમાપર્યંત નિદારુણભાવથી આલોડિત થયો હતો એ વિરલની તેની અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા પુરુષસિવા અન્ય વડે યથાર્થ કલ્પના થવાનો સંભવ ન હતો સારાંશ કે સત્ય ધર્માનુરાગી મહાત્મા મન્સુરના શિરપર આવેલા આ મૂર્તિમાન્ કાળના સ્વરૂપને જોઇને સૈયદ સાહેબના અન્તઃકરણમાં મર્મ સુધી આઘાત થયો હતો એમાં તો કોઇ પ્રકારનો સંશય છે જ નહિ

જે લોકો મન્સુરના પ્રાણદંડ માટે સૈયદ સાહેબની અનુમતિ લેવાને આવ્યા હતા તેઓ સૈયદ સાહેબની આવી અવસ્થા જોઇને અત્યંત આશ્ચર્યચકિત થઇ ગયા અનેક અનુનય વિનય કરવા છતા પણ તે અનુમતિ આપવાની ઇચ્છાના ચિહ્નને દર્શાવનારો કોઇપણ ભાવ તેમનામાં દેખાયો નહિ અને તેઓ પોતાના મુખથી કાંઇ બોલ્યા નહિ કિંતુ સર્વથા મૌનવ્રતનું અવલંબન કરીને અને ખિન્નતાના ભાવને દર્શાવીને તેઓ અશ્રુ વહાવવા લાગ્યા તેમની આવી સ્થિતિને જોઇને આવેલા લોકો કંટાળી ગયા કેટલાક લોકો તો અધીર પણ થઇ ગયા અને કેટલાક લોકો જોરમાં પણ આવી ગયા પરંતુ એ અધીરતા તથા કોપનું માત્ર પણ ફળ થઇ શકે તેમ ન હોવાથી અંતે જો રાજ્યાધિપતિ ખલીફાને આ વાર્તા આપણે જણાવીશું તો અવશ્ય તત્કાળ આનો પ્રતીકાર થઇ જશે આવા નિશ્ચયપર આવીને તેઓ સર્વ એકત્ર થઇને મહામાન્ય ખલીફાની સભામાં જઇ પહોંચ્યા અને ત્યાં તેમણે સાધારણ તત્ત્વાત યથાવિધિ ખલીફાની મુલાકાત સભાગૃહમાં સભાના વિચારના કાર્ય માટે યોજાયેલા એક પ્રતિષ્ઠિત રાજકર્મચારીએ પોતાના મનમાં એ વિષયનો વિચાર કરીને વિનીત ભાવથી ખલીફાને કહ્યું કે 'જહાંપનાહ હજૂર સાહેબે અન્ય સર્વ ધર્માચાર્યોના હસ્તાક્ષરો તો ફતવો મેળવી લીધો છે એ ઉત્તમ કાર્ય થયું છે પરંતુ આ ભીષણ મતના નેતાને વધમાં યોજવા પૂર્વે પૂજ્યપાદ તાપસ સૈયદ જુનૈદસાહેબની સંમતિ મેળવવાની આવશ્યકતા છે એવી મારી માન્યતા છે કારણ કે તેઓ સ્વદેશ તથા હાલમાં સર્વથી વડા અને સૂફી સંઘના ગુરુસ્થાની પુરુષ હોવાથી જે વ્યવસ્થા તેમના તરફથી સૂચવાય તેવિના અન્ય વ્યવસ્થા સર્વવાદિ સંમત તથા સર્વમાન્ય થાય તેમ નથી

એટલામાટે પુનરપિ મારી એજ પ્રાર્થના છે કે તેમની સંમતિ લીધાવિના આ કાર્યમાં આગળ વધવું એ કોઇપણ પ્રકારે યોગ્ય નથી ”

ખલીફા એક પ્રજારંજક, પ્રજાવત્સલ ન્યાયશીલ અને અત્યંત ધર્મભીરૂ પુરૂષ હોવાથી તેની શાસનપ્રણાલી અને ન્યાયપ્રિયતા વિષે તો કાંઇ બોલવાનું હતુંજ નહિ પરંતુ સર્વોપરિ ધર્મના વિષયમાં તેની નિરંતર તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ રહેતી હોવાથી ઇશ્વરના અનુગ્રહથી તેના સુવિસ્તીર્ણ સામ્રાજ્યમાં ધર્મવિરૂદ્ધ સામાન્ય કાર્ય થવાની વાર્તા તો દૂર રહી, પણ ધર્મવિરૂદ્ધ કોઇ નાકાનો પણ કોઇથી ઉચ્ચારી શકાતું નહોતું પરંતુ આજે એથી સર્વથા વિપરીત ઘટનાને જોઇને ધર્મપ્રાણ ખલીફા અતિશય મર્માહત, વિસ્મિત વિચલિત અને ચિંતાતુર થયો જેનામાં આવતો હતો. જે પુરૂષપર દોષનો આરોપ કરાયલો હોય તે પુરૂષ જો અજ્ઞાન અને સાધારણ વર્ગમાંનો હોય તો તો એટલી ચિંતાનું કાંઇ કારણજ ન હોય પરંતુ આજ જેના પર ધર્મવિરૂદ્ધ આચરણનો આરોપ મૂકાયલો હતો તે પુરૂષ અજ્ઞાન અને સાધારણ વર્ગમાંનો નહોતો કિંતુ ધર્મશાસ્ત્રવિશારદ અને પરમજ્ઞાની મન્સૂર હતો મન્સૂરવિરૂદ્ધ આણેલો અભિયોગ ન્યાયસંગત છે કે નહિ તે નિશ્ચયમાટે આ યોગ્ય હતો આ એક ચિંતાજનક કારિણી ઘટના હતી અને તેથી જે ઘટના જો ખલીફાની ચિંતા વિનાના કારણરૂપ થઇ પડે તો તે સર્વથા સ્વાભાવિકજ હતું વિશેષતઃ ધર્માધિકારગણ ... ધર્માત્માને ... ગયા પછી ખાતુરીએ ... પ્રધાનના ... ન્યાયસંમત કાર્ય કરવામાંજ યથાર્થ પાયાનીશ તથા પ્રતિષ્ઠિત પુરૂષની પ્રતિષ્ઠા સમાયલી હેવાથી ... તેનું એજ કર્તવ્ય છે અને જે પુરૂષ એ પ્રમાણે વર્તવાની ક્ષમતા નથી ધરાવતો તે દુર્બલ હૃદયનો પુરૂષ ... વિશ્વના પરિત્રાણ ખલીફાના પદને યોગ્ય નથી હોતો અને તે પ્રશંસાજનક પુરૂષતરીકે વિશ્વમાં કીર્તિમાન પણ થઇ શકતો નથી આવા પ્રકારના વિચારથી વિચક્ષણ ખલીફા અને મુખ્ય વજીર વિચાર પોતે ચિંતાવિહ્વલ ચિત્તથી અર્ધા પ્રહરથી અથવા વધી પ્રતિવાદી સ્વરૂપે પોતાના મનમાં અનેકવિધ વાદવિવાદ તથા તર્કવિતર્ક કરવા લાગ્યો અને તેના પ્રભાવમાં આવી ગયું કે, ધર્મના અપ્રતિહત પ્રભાવને ખ... કરવાને તૈયાર થયો મન્સૂર અવશ્ય ... ભાજન છે, એમાં કોઇપણ પ્રકારનો સંદેહ નથી ’ આવા પ્રકારના નિશ્ચયપર આવ્યા પછી રાજકર્મચારીઓ મન્સૂરને તેને યોગ્ય જણાઇ અને તેથી ધર્મસભાની વ્યવસ્થામાટે તેણે પતિ ... જુદા પર નીચે પ્રમાણે એક પત્ર લખીને મોકલી દીધું —

મહામના ... મન્સૂર ... ધર્મમાં ... અને ... કલ્પનામાં ... આપને ... શરમ ... વાત ... નહેલથી જણાવવામાં આવશે તો ... તે આપ સારી રીતે જાણો છો અને તે ... તેના તે ... અથવા તો તેની ... પ્રતિવિધાન કર

નારે કટિબદ્ધ થઇ ગયા છે આપ ધર્મ તથા પંડિત શિરોમણિ છો અને આપની ધર્મભીરુતા વિશ્વવિખ્યાત છે તેથી જો ધર્મની અવમાનના આપના હૃદયમાં વિષ દિગ્ધ બાણસમાન વ્યથા ઉપજાવે તો તે સર્વથા સ્વાભાવિક જ છે આ કારણથી અમો આશા રાખીએ છીએ કે મ મૂરના આ અક્ષમ્ય પાપના પ્રાયશ્ચિત્તમાટેની શાસ્ત્ર સંમત જે કાંઇ પણ વ્યવસ્થા હોય તે વ્યવસ્થા દર્શાવીને આ સત્ય સનાતન ધર્મના ધર્મ નિર્મળ રાખવાના કામમાં લેશ માત્ર ત્રુટિ કરશો નહિ જો અત્યારે આ અંકુરનેજ ઉન્મૂલન કરી નાખવામાં નહિ આવે તો ભાગના જવાસાથે આ અંકુર શાખાપ્રશાખાવિશિષ્ટ વૃક્ષના સ્વરૂપમાં પરિણત થઇને ધર્મજગતમાં ભયાનક વિપ્લવ ઉપસ્થિત કરી દેશે એ વાત આપજેવા ભવિષ્યવેત્તાને નવીનતાથી કહેવાની આવશ્યકતા હોય એવી મારી માન્યતા નથી

(ક્રમશ:)

— સાભિપ્રાય સ્વીકાર —

જગતનો વાર્તારૂપ ઇતિહાસ—(શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા પુષ્પ ૨૬ મું વાર્તા ગુચ્છ ૭) વડોદરા રાજ્યની વિદ્યાધિકારી કચેરીતરફથી આ પુસ્તક અમોને ભેટ મળ્યું છે તેતાલીસ તેતાલીસ પ્રકરણના બનેલા ચોથા તથા પાંચમા એમ બે વિભાગનું આ પુસ્તક બનેલું છે

હિંદુસ્તાનના મોગલ બાદશાહોની સત્તા તથા ત્યાં અંગ્રેજ અમલનો આરંભ અને વિસ્તાર અમેરિકામાં સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધનો ઉત્તરોત્તર અભ્યુદય પ્રખ્યાત શોધકો એ શૂરવીરો અને જનરલોના પરાક્રમો યૂરોપીય રાજ્યોના પરિવર્તનો પાયમાલી જાહેર જલાલી ક્રાંતિ વગેરે નવા નવા રંગો જૂની દુનિયામાં નવા પ્રકાશો તથા નવી દુનિયામાં સાધનના લાભો વેરાનું તથા ઝેરાનું વગેરે વગેરે સર્વ્યાંગ વિષયોનું વાર્તારૂપે ઐતિહાસિક જ્ઞાન આપનારું આ પુસ્તક વાંચનારના અંતઃકરણમાં દુનિયાના જૂદા જૂદા દેશોપર અસ્તોદયનું ચક્ર પોતાની છાયા કેવા વિવિધ પ્રકારોથી પાડ્યા કરેછે તેનું ભાન અચ્છી રીતે કરાવવાની સાથે દેશહિતની પ્રવૃત્તિનું સ્વરૂપ સમજાવેછે અને કુદરતના સામર્થ્યનું અગાધપણું દેખાડી દેછે

ઇંગ્રેજી લેખોના આધારથી

લેખક—વડોદરા રાજ્ય પશ્ચિમ વિભાગના એ. ડીપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

ગોકળદાસ મથુરાદાસ શાહ,

બી. એ. એલ. સી. ઇ. બી.

ઉદ્ભિજ્જ વિદ્યાનું જ્ઞાન—(શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા પુષ્પ ૨૭ મું વિજ્ઞાન ગુચ્છ ૭) આ પુસ્તક પણ વડોદરાની વિદ્યાધિકારી કચેરીતરફથી અમોને ભેટ મળ્યું છે

જૂતળમા ઉગી નિકળતી વિવિન વનસ્પતિ એોના આકાર અવયવો કોપ-જન્મ વૃદ્ધિ અને જીવનનુ મૂળ બીજ દેહધર્મ-વૃદ્ધિ સંકોચ અને વિનાશના સાધનો તથા તેને લગતી ક્રિયા નિવાસ જીવનોપયોગ ઉગ્ર રોપ નિદાન અને વર્ગીકરણ એ સઘળુ જેમ એક ચિત્રની રૂપરેખા દોરવામાં આવે તેમ આ પુસ્તકમા ગોરેલ છે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો વિષય હોવાથી વાપરેલા પડેલા કઠિન શબ્દોનુ વિવરણ ઉપસંહાર અકરાદિની પછી પારિભાષિક શબ્દકોશરૂપે મૂકી આ વિદ્યાના અભ્યાસી વાચકવર્ગનેમાટે વિશેષ સરલતા કરી આપી છે મૂળ ઇગ્રેજી આધારથી અનુવાદક—

લલિતાપ્રસાદ શ્રીપ્રસાદ દવે,
બી એ બી એસ સી એલ એલ બી

બ્રિટીશ રાષ્ટ્રીય સસ્થાઓ—(શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા પુ પ ૧૯ મુ ઇતિહાસ ગુચ્છ) આ પુસ્તક પણ અમોને વડોદરા વિદ્યાધિકારી કચેરીતરફથી ભેટ મળેલુ છે હિંદી લોકોના મને ઘણા વર્ષોના સતત પ્રયત્નથી ક્રમે ક્રમે આ દેશમા જે રાજદ્વારી જાગૃતિ દાખલ કરી છે અને જેને હાલના યૂરોપીયમહાવિગ્રહની પૂર્ણાહુતિના સમયમા વિશેષ નિ ાશ મળ્યો છે તથા તને લીધે કેળવાયેલા શિક્ષિતવર્ગમા ઉન્નતિના પ્રગતિમાન વિચારોની લહેર ચારે બાજુ ફેલાવા લાગી છે તે સમયમા—દરેક માણસે જાણવુ બહુ જરૂરનુ છે કે બ્રિટીશ મહારાજ્યનો વિ ા ા કેવા પ્રકારણથી થયો છે એ સઘા ણથી કેવા કેવા સુધારાઓ આવ ઇહાયક નિવડ્યા છે, હાલનુ રાજ્યતંત્ર કેવા કેવા નાના મોટા અંગોથી ગોઠવાયુ છે અને એમાં સ્વાતંત્ર્ય ભાવનાઓના કેવા કેવા તથા કેટલે કેટલે અંશે રંગો પૂરાયા છે અને સમયના અમુક અમુક અંતરે તેવા રંગોથી તેના સ્વરૂપમાં કેવા કેવા ફેરફાર થયા છે અને થાયછે તે સઘળુ ટૂંકામા સમજાવનાર આ પુસ્તક ધ્યાન દઇને વાચવુ બહુ જરૂરનુ છે

ઇગ્રેજી લેખને આધારે અનુવાદક—

હરિલાલ માધવજી ભટ્ટ,
એમ એ

પાકેટ હૉમ્યુબુક
પ્રયોજક

રા ગ ઉમ્મર માવજી ચૌહાણ,
ટૉસ્પીટલ—બોટલ

એમનાતરફથી અમોને ભેટ મળેલ છે એની અંદર અકારાદિ ક્રમથી ઈંગ્રેજી વાઓના નામ આપી તેની બાજુમા તેની માત્રા દેખાડેલ છે માત્રા સમજવામાટે ઇગ્રેજી વાઓના તોલ-માપની સમજ આપવામાં આવી છે ઇગ્રેજી વાઓની બનાવટમા વિભાગી વા ા સમાયેલા પ્રમાણો દેખાડેલા છે ઉ મરના બનાવમા આપવાની માત્રાનુ કોષ્ટ દેખાડ્યુ છે અને કેટલાએક સામાન્ય મે ડીસીનોની બનાવટો આપેલી છે મુખ્યત્વે વિ નાયતી ાઓ વાપરનારાઓમાટે ખા ઉપયોગી છે

દુષ્કાળ અને પરોપકાર

શ્રીકૃષ્ણદાસ ગોશાળા—મેગ (ડારમ)

હિંદુસ્થાન એ એક પરોપકારી વીર-રૂષોની ભૂમિ છે એ જગતપ્રસિદ્ધ વાત છે. પરમાર્થ બુદ્ધિથી જેટલું હિંદુસ્તાનનું અંતઃકરણ દ્રવિત થાય છે તેટલું બીજા દેશોના ભાગ્યે જ થતું હશે. પરાર્થે … એ હિંદના સનાતન ધર્મનો મુખ્ય સિદ્ધાંત હોવાથી તેનું … હેતુ અર્થે મુખ્ય ધર્મ તરીકે માનવામાં આવે છે. આ ભાવનાથી જ દેશમાં દુષ્કાળ અને તેવા વિષમ સંજોગોમાં અનેક સદ્ગૃહસ્થો પોતાના ભાઈઓને મદદ આપવાને બહાર પડે છે અને જો કે સહાય આપી શકે તેવા પૈસાદાર કરતાં … ખોળા અને વિસ્તૃત પરોપકારી … નું સરવૈયું … નથી તોપણ … સમાજમાં … તે આ ઉચ્ચ ભાવનાનું પરિણામ છે એમ … તો ખોટું નથી. … ઉલટું છે. ઘણે વખતે અંધ પરોપકાર બુદ્ધિથી પ્રેરાઈ લોકો યોગ્ય તપાસ કર્યા વિના … છે પરંતુ બુદ્ધિપુરઃસર … ની વ્યવસ્થા નહિ થવાથી તેના … આવતા નથી. આ … અનુભવથી એમ … શકાય છે કે હિંદુસ્થાનની ધાર્મિક વૃત્તિના … પરોપકાર વૃત્તિ … છે પરંતુ તેનો બુદ્ધિપુરઃસર ઉપયોગ થતો નથી અને પરોપકારઅર્થે દેશમાંથી … મુકવામાં આવે છે તેની જો યથાર્થ વ્યવસ્થા થતી હોય તો દેશના દરિદ્ર અને દુઃખી પ્રાણીઓનો મોટો ભાગ દુઃખ અને તેની આપત્તિમાંથી બચી જાય. … હિંદુસ્થાનની બલકે સમસ્ત દુનિયાની તવારીખમાં … અસાધારણ … છે. લોકોની અસાધારણ બેકારીમાં …

યુરોપ … વધારી અને તેમાં … એમ … પાલન … સ્થાપી … જો … ચાતુર્વર્ણ … સંસ્થા … પાર ઉતરે તેને … એમ લોકો માને છે અને તે પ્રત્યક્ષ હકીકત છે. આવી સ્થિતિમાં પરોપકાર બુદ્ધિ અને બંધુભાવથી પ્રેરાઈ અનેક સદ્ગૃહસ્થો યથાશક્તિ સહાય આપવાને તત્પર થયા છે અને પોતાનું દ્રવ્ય યોગ્ય રસ્તે … સારી રીતે કેમ વાપરી શકાય તે … ઉપર … જાહેર … પરદેશ મોકલવામાં આવેલી છે અને અમુક જ ધંધો … જાણતો હોવાથી તેના … મજૂરી … પાંજરાપોળ … ગૌશાળાઓ વગેરે સંસ્થાઓ ઉઘાડવામાં આવી છે પરંતુ તેમાં ઘણે ઠેકાણે યથેષ્ટ વ્યવસ્થા નથી તેમ … નથી …

શકાયછે પરંતુ દ્રવ્ય મળી શકેછે છતા ઘાસ ચારાની યોગ્ય ગોઠવણને અભાવે અથવા ગેરવ્યવસ્થાને લીધે મજકુર સસ્થાઓના ઢોરો ભૂખે મરેછે અથવા મોટા જથ્થામા મરણ પામેછે એ જાહેર હકીકત છે ઢોરોની સભાલ જોઇએ તેવી લેવાતી નથી અને વળી મોટી સખ્યામા ઢોર મરેછે એ જોઇ ઢોરને માટે સારામા સારી યોજના કઇ છે તે જાણવાને અનેક શ્રીમત સત્પુરુષો ઇતેજાર છે એમ અમારા જાણવામા આવ્યુ છે આ લેખકને ઘણી પાજરાપોળ તથા ગૌશાળાઓ જોવાની તક મળેલી છે અને તેમા તેને સારામા સારી—બલ્કે નિષ્કલક યોજના જો વામા આવેલી હોય તો તે શ્રી બેટમા કૃષ્ણુવાસ ગૌશાળામા જોવામા આવેલી છે સત્પુરુષોનુ લક્ષ, સન્માર્ગમા બરાબર રીતે વપરાય અનાથ નિરાધાર મુગા પ્રાણીઓની યોગ્ય સભાળ લેવાય એ સબધમા ખરી અને જાણવાજોગ હકીકત પ્રસિદ્ધ કરવી એ પણ એક મુગા પ્રાણિઓની સેવા છે એમ માની આ લેખકે શ્રીકૃષ્ણુવાસ-બેટ-ગૌશાળા સબધમાં નીચેની હકીકત પ્રગટ કરવાની આ પત્રના અધિપતિને વિનતિ કરેલી છે

શ્રીકૃષ્ણુવાસ ગૌશાળા દ્વારકા નજીક શ્રી બેટ (શખોદ્ધાર) મા આવેલી છે ઘણા વર્ષ થયા આ ગૌશાળા ચાલુ હોય એમ જણાયછે પરંતુ જે અનુપમ રચના અને વ્યવસ્થાવાળી હાલ તે એક દાખલારૂપ સ્થિતિએ પહોચેલી છે તેની વ્યવસ્થા તો માત્ર ચાલુ વર્ષ માજ ઉદ્ભવ પામેલી હોય તેમ જણાયછે મજકુર અત્યુત્તમ સસ્થાના નિર્વાહનો આ ધારો કયા શ્રીમત સત્પુરુષોને આભાર ઘટે તે ચોકસરીતે આ લેખકના જાણવામા આવેલુ નથી પરંતુ તેની રચના વ્યવસ્થા અને [illegible]ની દરમ્યાનથી સતુષ્ટ થઇ કોઇ પ્રવીણ બુદ્ધિમાન પુરૂષની અગત દેખરેખ હોય એમ ચોકસ અનુભવ થયો છે અને અતકરણ [illegible] અને ધન્યવાદથી ઉભરાયુ છે

બેટમા શ્રીકૃષ્ણુવાસ ગૌશાળા સમુદ્રના કિનારાપર ઉચી વિશાલ અને રમણીય ભૂમિઉપર આવેલી છે તેને ચારે બાજુ ઘટતી ઉચાઇની સ્વચ્છ દિવાલ આવેલી છે જેમા પૂર્વ પશ્ચિમ દરવાજાઓ મુકેલા છે શ્રી ગૌશાળામા દાખલ થવાના પૂર્વાભિમુખ દરવાજાની બન્ને બાજુએ સુદર ચિત્રો ગોઠવી રહેલા છે ચારે દરવાજા તેમજ અન્ય બીજા ભાગોઉપર શ્રીકૃષ્ણ-ગાયો-સમેતની ધ્વજાઓ ફરકી રહેલી છે શ્રી ગૌશાળામા દાખલ થતા એક સ્વચ્છ વિશાલ યૂરોપીઅન વાવડી પડેલી હોય તેવો અનુભવ થાયછે શ્રી ગૌશાળામા ૧૩ ખડ (વિભાગો) (wards) કરવામા આવેલા છે જેમા એક ખડમા દૂઝતી ગાયો બીજા ખડમાં ગર્ભિણી ગાયો ત્રીજા ખડમા દૂઝણી ગાયોના વાછરડા ચોથા ખડમા માવિનાનાં વાછરડા પાચમા ખડમા માદા ઢોર છઠ્ઠા ખડમા [illegible] ઇત્યાદિ એ પ્રમાણે ગોઠવણ કરવામા આવેલી છે પ્રત્યેક ખડ ચારે બાજુ [illegible] તદ્દન ખુલ્લો ચોરસ છે જેના અમુક ભાગમા ગુણપાટનુ છાપરૂ કરી લેવામા આવેલુ છે કે જેની નીચે તેમા બાધવામા આવતા ઢોર ઇચ્છાનુસાર વિશ્રાન્તિ લે પ્રત્યેક ખડમાં ઢોરોની સખ્યાના પ્રમાણે ખીલા તથા મોરીઓ ગોઠવવામા આવેલી છે ચારા ખાણુ અપાતી વખતે ઢોરોને બાધવામા આવેછે નહિ તો બધા ઢોર પોતપોતાના ખડમા છુટા રહેછે પ્રત્યેક ખડમા એક એક [illegible] ઉ[illegible] વામાટે [illegible] આવેલ છે તથા અમુક અમુક માણસોને [illegible] નિર્માયુ

કરવામાં આવેલછે તે બધાઉપર દેખરેખ રાખવામાટે એક માણસ નીમવામા આવેછે જે તે ખાતાનો સુપરીટેન્ડન્ટ કહેવાયછે આવા બધા સુપરીટેન્ડન્ટો ગાશાળાના કાર્ય ધુરંધર મેનેજરને જવાબદાર રહેછે આ બધાં માણસોને ઉપરના કામ ઉપરાંત બીજા કામ પણ કરવાના હોયછે અને બારિક તપાસ કરતા એમ ખાત્રી થઇછે કે નતેક માણસપાસેથી સાધારણરીતે વધારેમા વધારે જેટલુ કામ લઇ શકાય તેટલુ લેવામા આવેછે ગાશાળામા નોકરો મુજુરવર્ગ બર વાડો રખેવાળોવગેરે મળી લગભગ ૧૫ માણસો કામ કરેછે તે બધાની હાજરી હમેશા રાત્રે મેનેજરરૂબરૂ થાયછે ત્યારે મૌખિક નાના દરેક નોકરને પોતપોતાની ફરિયાદ રજુ કરવાની સીધી તક મળેછે અતેક જાનવરની ખરી સ્થિતિવિશે હકીકત મળેછે મેનેજર પોતે સહુના અગત બસ ભમા રહેછે અને તે પ્રમાણે વગેરે માટે ગોઠવણ કરવામાં આવેછે મેનેજર પોતે સાધારણરીતે ૧૨ કલાક ઉભે પગે કામ કરેછે અને જાતે પણ ઘણોજ ભોગ આપેછે એ સુપ્રસિદ્ધ છે ગૌશાળાના માણસો ૨૨ છ ચાલાક અને ઉત્સાહી જણાયછે મેનેજર પોતે એક કડક નિયમ પાળનાર હોવા છતા લોકપ્રિય છે

ગાશાળા એક યુરોપીઅન મકાનનાજેવી અથવા પવિત્ર મંદિરની સ્વચ્છ રાખવામા આવેલી છે એમ કહીએ તો જરાપણ અતિશયોક્તિ નથી હમેશા ચારથી ૭ વખત આખી ગૌશાળા સાફ કરવામાં આવેછે ગૌશાળામા લગભગ ૧૨૦ ઢોર છે પરંતુ સઘળા સ્વચ્છ સુખી અને નીરોગી દીસેછે અને એક પણ જાનવરનું છાણ અથવા મૂત્ર જેવી ને તેવી સ્થિતિમા પંદર મિનિટસુધી રહે તેમ ભાગ્યેજ બનતુ હશે બધા ખંડોમાં હમેશા ધૂપ-લોબાન કરવામાં આવેછે કોઈ પણ જાનવર મરી જાય કે સુપરીટેન્ડન્ટ મારફત તરતજ ખબર આ પેથી અરધા કલાકની અંદર તેને પવિત્ર વિધિથી લઈ જવામાં આવેછે અને તે જગાને ધૂપ-દીપ કરી સ્વચ્છ કરવામાં આવેછે ટુકામાં વૈદ્યકના નિયમપ્રમાણે જે રીતે આખી સસ્થા સારામા સારી સ્થિતિમા રાખી શકાય તેવી અનુપમ સ્વચ્છતા આ ગૌશાળામા જાળવવામાં આવેલી છે

માંદા ઢોરોનેમાટે ખાસ અનુભવી વૈદ્યો રાખવામાં આવેલા છે અને તેવા ઢોરોને વૈદક ધોરણપ્રમાણે જુદાજ ખંડમા રાખવામા આવેલા છે જ્યાં તેમનેમાટે વૈદોની સૂચના અનુસાર દવા ખોરાક સારવારવગેરેની સંભાળપૂર્વક ગોઠવણ કરવામા આવે છે અસાધ્ય રોગથી પીડાતા અથવા અતિ દુર્બળતામા સપડાયેલા જાનવરો પણ સ્વચ્છ અને બળવાન થઇ ફરતા હોય તેવા દાખલા નજરે જોઇ અંતઃકરણ દયા અને આનંદથી પ્રફુલ્લિત થાયછે

ઢોરોને ઘાસ-ચારો આપવાનુ ધોરણ પણ બહુજ ડહાપણભરેલી રીતે બાંધવામા આવ્યું હોય એમ જણાયછે દુબળાં ઢોરને લીલુ ઘાસ તથા બે વખત ખાણુ આપવામાં આવેછે ઉપરાંત વૈદ્યની સલાહ અનુસાર ઘી ગોળ તેલવગેરે આવશ્યક પ્રમાણમાં અપાયછે બધા ઢોરને બે વખત ખાણુ અને ચાર વખત ઘાસ મળેછે ગૌશાળાના અમુક ભાગમાં ખુલ્લા મેદાનમાં નરોલર કરવામા આવેલુ છે જ્યાં બધા ઢોરને બે વખત ધણમાં ચરવાનો લ્હાવો મળેછે ઢોરોને નીમેલા વખતે પાણી પાવા ઉપરાંત દરેક ખંડમા પાણીના વાસણો રાખવામા આવેલાં

કે જ્યાં તેઓ યથેષ્ટ જળપાન કરી શકેછે મેનેજરની અંગત દેખરેખ નીચે ઘાસ દાણ, ભૂસો કપાસીઆ ગુવારવગેરે આ પવામા આવેછે, અને તેવા પૌષ્ટિક ખોરાકને આધારેજ ઘાસની જરૂરીઆત ઓછી રહેછે કે જેની સાધારણ રીતે હમેશા પાચ ગાસડીઓ (અથવા ૧૦૦-૧૦૫ મણ) જોઇતી હશે એમ જણાયછે આવીરીતે યોગ્ય પોષણની સાથે કરકસરનો સમન્વય થાયછે ગૌશાળાના માણસો લશ્કરી ટુકડીની માફક કેળવાયેલા હોવાથી બધા ઢોરને એકી સાથે ૧૦ મિનિટની અંદર પોતપોતાને ખીલે બાંધે છે વળી કોઈ જાનવરે દૂધ આપેલુ ન હોય અથવા ખાણુ ખાધેલુ ન હોય અથવા કોઇપણ રીતે બેચેન દેખાય તો તરત વૉર્ડ સુપરીટેન્ડેન્ટ મેનેજરને ખબર આપેછે જે ઉપરથી વૈદ્યની સલાહ અનુસાર તુરત ઘટતા પગલા લેવામા આવેછે દરેક જાનવરઉપર મેનેજરની અંગત દેખરેખ છે અને બધા ઢોરોનો કેવળ દુગ્ધાગાર નિયમિત નિભાવ થવા ઉપરાંત સ્વકીય ઢોર અથવા કુટુમ્બમંડળની માફક પોષણ અપાયછે અને સંભાળ લેવાયછે

આની મોટી સસ્થા અને આવી વિસ્તૃત વ્યવસ્થા છતા બધો વહીવટ બારિક વ્યાપારિક બુદ્ધિથી ચલાવવામાં આવતો હોય એમ જણાયછે પ્રશસ્ય કરકસર એ આ સસ્થાનુ ખાસ લક્ષણછે ગાયોનું દૂધ શહેરની જરૂરીઆત પ્રમાણે વેચાયા ઉપરાંત જમા કરવામાં આવેછે જેમાથી પ્રાપ્ત થતુ ઘી બજાર ભાવે વેચી નાખવામા આવેછે છાસ થાયછે તે ગૌશાળાના નોકરો, વાછરડાં તથા શહેરના ગરીબ વર્ગને આધારરૂપ થાયછે ઢોરનું છાણ તેજ રૂપમા અથવા છાણાંના રૂપમાં વેચી નાખવામા આવેછે જ્યારે છ[illegible] ગૌશાળા સાફ થવાથી જે કચરો એકઠો થાયછે તેનો પણ ઉત્તમ ખાતરતરીકે લાભ લેવામા આવેછે ગૌશાળામા લગભગ ૧૫૦ માણસો નોકર છે પરતુ તેટલી મોટી સખ્યા કઇક એવાજ હિસાબથી નોકરીમાં દાખલ કરવામા આવેલી છે કે તેમના બધાનું ખર્ચ ગાયોના દૂધ ઘી છાશવગેરેની પેદાશમાથી ચાલ્યુ જાયછે ૧૫૦-૧૭૫ માણસોના પગારનુ ખર્ચ ૭૦૦ રૂ પણ ભાગ્યેજ થાયછે વળી મોટી સખ્યામા માણસો કામ કરતાં હોવાથી ગૌશાળાનુ કામ ઝડપથી ઉત્સાહથી અને સ્વચ્છતાથી થાયછે જ્યારે ઘણે ભાગે એક આખા કુટુંબને ગૌશાળામાં નોકરીમાં દાખલ કરવાનો ક્રમ હોવાથી થોડે પગારે ઘણા નોકરો નોકરીમા રાખી શકાય છે અને અનાથ પ્રાણિઓની સાથે ગરીબ નિરાધાર કુટુંબોનો પણ નિભાવ થાયછે આવી આવી અનુપમ અને વિશાળ સસ્થા છતાં તેમાં કામનો વહીવટ એવી સ્વચ્છતાથી ધોરણસર અને વ્યાપારિક બુદ્ધિથી ચલાવવામા આવેછે કે આવી સસ્થામા સારાં લક્ષણોને અબાધિત રાખી વધારેમા વધારે કરકસર કરી શકાય તેટલી કરકસર આ સસ્થામા જાળવેલી જોવામા આવેછે

શ્રી ગૌશાળાને ચોમેર સુશોભિત ચિત્રોથી, ધ્વજપતાકાથી અને આધુનિક વિજળીની બત્તિઓથી શણગારવામા આવેલી છે કોઇ કોઇ વખતે ઢોરોને મિષ્ટાન્ન આપવામા આવેછે ત્યારે અવારનવાર ગૌશાળાના નોકરોને યથેષ્ટ ભોજન આપી ઇનામ બક્ષિસો આપી અથવા જાહેર પ્રશંસાથી સતુષ્ટ રાખવામાં આવેછે–આ બધુ પરોપકારશીલ મેનેજરના ખાનગી ખર્ચે થતું હોવાથી જો કે સસ્થાના લક્ષણતરીકે લેખી શકાય નહિ તોપણ તેથી ગૌશાળાની શોભા અને પ્રિ

દિલ્હી દરબાર.

અનુવાદક—શ્રીયુત વકીલ

પ્રકરણ ૧૦ મું ચાલુ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૦ થી)

પોતે જે બનાવ જોતા હતો તેનાથી રઘુવીરે જોયેલ બનાવ સરખાવતા અજીતે પોતાનો બનાવ સ્વર્ગીય જણાયો અને કાંઈ આવા વર્ણનાત્મક ભયંકર બનાવથી પોતાની પાંચ શુદ્ધિ ન રહી હોત તેમ તેને લાગ્યું મારૂં જાત આવું સહન કરી શકે નહિ

રઘુવીરે કહ્યું—તે મનુષ્ય આકૃતિએ મારા તરફ ભયાનક નજરે જોઇ પોતાનો હાથ મારા તરફ લંબાવી આંગળીવડે નિશાની કરી અને કાંઇક જણાવ્યું જે હું સમજી શક્યો નહિ વળી તે ફરકવાથી મારા તરફ દષ્ટિ કરી કેટલુંક થઇ કાંઇક કહ્યું હું હાલીચાલી શકવાને અશક્ત હતો તેથી ત્યાં રહી રાત્રિ પૂરી કરવાનો મને વિચાર થયો પણ અરે મારી સર્વ શક્તિઓ મને છોડી ગઇ હતી

અત્યાર નથી અજીત સારીરીતે આ આત્મકથા સાંભળતો હતો પણ હવે તેનું હૃદય ધબકવા લાગ્યું અને આવેશમાં તે ઉઠવા જતો હતો પણ અસાધારણ માનસિક બળથી તે શાંત રહ્યો

રઘુવીરે પોતાની વાત આગળ ચલાવી—તે ભયંકર આકૃતિ પોતાની લાંબી ચાર જીભ આમતેમ ફેરવતા મારી નજીક આવતી ગઇ અને કાંઇક તે માગતી હોય તેમ મને જણાયું પોતાના લાંબા હાથ લંબાવી આમતેમ ફેરવતી હતી અને પોતાના હાથમાં મને હમણાંજ પકડી લેશે એમ મને જણાયું અને તેની મોટી લાલ આંખો મારા તરફજ તેણે તાણી રાખી હતી

મારી સઘળી શક્તિ એકઠી કરી મેં ચીસ પાડી અને જાણે આંખ ન અટકાવી શકાય તેવું જોર લાગવાથી હું બહાર આવ્યો અને એ ભાન પડ્યો

... મારા હૈયાનો સમાચાર હવે હું બેસાડી શકતો નથી ભાન થતાં

મો ... ગ ... મે ઉનના ... મેમ મ ... જાણ્યું

આ ... ગી ... નો ... શિ ... રાનો હતો ... વૃત્તિ ... મારનીગા ... ગરત ... મનુ ... પ ... નામે થતું ?

પ્રકરણ ૧૧ મુ

... ગી અમનેહન

રાત્રિ ... મનિ ... રઘુવીરે પૂછ્યું ... ની અજીત ઉભો થયા ... તે બેચન હતો જેમ તેની મુ ... ઉપરથી પ્રતિત થતુ હતુ ... નિદ્રામા આવા બનાવો બનતા હશે તેનુ તેણે ક્દિ ... ન નહોતુ ... સાધારણ મન ... આવા બ ... નાવથી ભરપુરજ્જલ થયાવગર રહે નહિ ... દુનીયાથી પરિચિત મજબુત મનનો રઘુવીરજ આવો ભય ... આ ... સત્ન ... રા

રઘુવીરે ... બહાદુર કુમાર ! તમો ... રી પે ... જાણોછો ... ભ ... બી ... અનાન ... પણ આજે તમો મારો ચહેરો ... ના ... તા મને શરમ થાય છે

જરૂરીયાત અને મુ ... સમયે સહાય આપનાર અને રક્ષણ કરનાર મિત્રને સ્થાને રઘુવીર ... ઉપર ... ની ... કત તેને જણાવ ... ફેગ તેનો અજીત ... વિચાર કરતો હતો

અજીતના પિતા ... ના નહારાજાને ... દરબારની ખટપટોવિષે માહિતી હો ... થી અજીતને તે દરબારમા મોકલતી વખતે ... રઘુવીરને અજીતના રક્ષણ ... સાથે ... હતો

રઘુવીરવિષે ... માન ... અને ... જ્યારે ... દશાની ... આ ... મારે ... મુ ... ની અને સ ... સમયે ... મારુ ... ની જ સલાહ ... અને તેવે સમયે ... થી ... બન ... આજ ... વ ... થી મરીયમ બેગમના ... આગમગ્રહમા જે ... નવો અનુ ... ભવ પોતાને થયો હતો તે ... મારે ...

મારા બહાદુર સરદાર! તારી સ્થિતિમા ... હોત ... રત તે ... શકતો નહી ... પણ આ બનાવસબધી તુ ... જાણી શકતો હોતો જણાવ શુ આ સર્વે ભુત ... રિત છે ?

ભત ... ન હોય તો તે ... હોય ... નથી ... શક્તિનો અભાવ હોવો જોઇએ

તમો ... મનુષ્ય ... હોય એ શુ અસભવિત છે !

મારે તે ... અસભવિત છે

પારે ... બીજી ... શાંતિ ... ગા ... ગણીએ ... તપાસીએ કે—

રઘુવીરે ... ઉદ્દેશો—

મા ... હાન કુમાર ! તમારી ... મારી ... ની ... ખાતર એવો અનુભવ ... વાનો વિચાર મહેરબાનીની ... આપે ... તે ભયાનક આકૃતિ ફરીથી ... જોઇશ તો ખરેખર ... મારી ... દગાની નહિ ... તો ... તો અવશ્ય બની જઇશ

અજીતે ... જણાવ્યુ—

તારી ... નમાલે ... રીશ પ

સવાર થવા આવી છે તેથી ફરી એકવાર બહુ સભાળ પૂર્વક ચાલો આપણે તે ખ ની તપાસ કરીએ

ગ્યુરીન મ આનાકાની ની હુ ગો અર કરો અને જવાબ યુ-

"હજ ાસજો ચત ગો મારે થયેલ આઘાતની રાહત લેવા જગ વિશ્રાતિ નેવા દીઓ તે સ્થાન તમે તપાસ કરી ગીગો

અત્તે ા ાસ્તુત્તર વાળ્યો તિ ધીરથી અને ચુપકાથી તે મરીયમ બેગમના મહ લમા ફરી ાસન થયો રાત્રિના અધકા ો ર કરી સૂર્યનારાયણ પોતાના કિરણો ચા તરફ પ્રસરાવતા હતા તોપણ અત્તર ુ ધ ા ચમકતુ હતુ અને તે મ ાજ ાથ ો અજ્ઞાત ા સમયે જે માણસો બીજાની લાગણી ચાય તે ચાયનો લેવો જોઇએ'

નિવાનસ્થાનવાસ્તે બીજા મકાનની ત ાર્ગ ત્યા પોતાના સિપાઇઓ અને ુ ુમાર અને ગ્યુરીન તિ સ્થાન ભય ઉપજાવનાર સ્થ જોઇને તેના તે સ્થી અપાચિત સિપા ાે ા આ ક્રમથી ગ્યુ ઘણ ા પા ાક્રમ ા તામે ા આનાકાનિ ગેરી આ એમાંથી ક્રમ થયો તો ારણ પણ પુછી શક ા નહિ ા વાત પોતાને સરસામાન ગાડવવા ગ ા

મહેલની આસપાસ સ સ્થળો અને બરાબર તપાસ્યા મહેલમા આવનાના સર સ્તા સભાળથી જોયા પ ા રાત્રિદરમ્યા ા તે ચાલેલી તેમનો તે ન થયા તેમ ણ ત્યા કેમ ાથી તે ાગી શક્યો નહિ ઉપના અને નીચેના ાડના સા ાી

ગાગણા ખોલવા નોકરોને આગા થતા તે પ્રમાણે નોકરોએ અમલ કર્યો

નાગીના મધ્ય ભાગમા ઉભા રહી અત્તરમિત તે સુ ર મહેલ જોયો તો જણાયુ કે એક હુશિયાર કારીગરે ચીતરેલ ચિત્ર સમાન તે મકાન ઉભુ હતુ પીરાણીકની માફક મુખ્ય મકાનનો ઉપનો ભાગ હતો જા હેર રીતે ન જાણી શકાય તેવો મોઠ ખાનગી ભાગ અહી હોય તેમ જણાયુ નહિ આવા મકાનમા સારી રીતે શણગારેલો ખ નજ હાવો જોઇએ એમ તેને ાસ જણાયુ સુ ા મ ા ાા દ્વારનો ભાગ જોતાની તેના મનમા શ ા હતી તે સમજી ચેઠ અને ભૂત પ્રેત અહી વસે એમ તેને જણાયુ

ચાડી તરવારે ઉપર આ ા ીચેના ા ા ખ ા ખુલ્લાખુલ્લા બારીબારી અને તપા સ્યા ા ા કોઠ ઘ્ર્યો સ્થાને ા ગાી તેણે જો ા તિ ઉપના ભાગમા શણગારેલા ઓ રામા જ્યા અ ર પોતાની ા ીના રુખી સિવ આન થી ાજનો તે અત્તે ા ાશીથી તર ગે પા ા ફરમ ા તિ ત્યારે તે વિચાર કરતા ગો-

તથા ગ્યુરીન પોતે ચાલતા ેના અર પા સ્યા કેમ હાય શકે? ગો ાસ મા છે ગ ા મો બાજ વામા આવેલ હતો જે દ્વાર તેની મેજે ખુલી ગયુ ગ્યુરીન અને ા બન્નેને એકી સમયે આવા વિચિત્ર અનુભવ થયા તે મ થયા? આવતીકાને તમારો ારા આ તો' આ ક્રમભગ્ન ઔરતના ને ા ા શબ્દો મા મન ા ાતા પણ ગ્યા છે

આ પ્રમાણે વિચાર કરતો અહારની દુનિયાનું ભાન ભૂલી અન્તે પોતાના શયનગૃહમાં મશગુલ થયો. સવાર થતાં તેણે જોયું કે રઘુવીર એક પ્યાલાને અડકીને બેઠો હતો અને મહમ જાન તેના ઉપર ઉભો હતો. જ સામાનના નોકરને આ સમયે મળવા કુમારની ઇચ્છા નહોતી. તેણે મનમાં વિચાર્યું કે—

રઘુવીરે રાત્રિનો અનુભવ જો આ મહાલમાં જણાવ્યો હોય તો ઘણું સારું.

કુમારને યોગ્ય નમન કરી મહમ જાને કહ્યું—

આપની તબીયતના સમાચાર વૃદ્ધ ઉમરાવે પુછાવ્યા છે અને આ તમારો નાચીઝ સેવક આપનો હુકમ ઉઠાવવાને ઘણી ખુશીથી તૈયાર છે.

મહમ જાનની વાતચિત કરવાની ઢબ અને રીતભાતથી કુમારને આશ્વાસન મળ્યું કે રાત્રિની કાંઇ વાત તેને કરી નથી.

કુમાર આગ્રીએ ઠીક એમ ઉમરાવને જાહેર કરવા કહ્યું. યોગ્ય નમન કરી મહમ જાન ચાલ્યો ગયો. તેના ગયા પછી કુમારને વિચાર થયો કે જો તે ભૂત પ્રેરિત દેખાવ મનુષ્ય તરફથી યોજાયેલ હોય તો વૃદ્ધ ઉમરાવ અને તેના નોકરનો હાથ હોવો જોઇએ.

છેવટ કુમાર એવા નિશ્ચય ઉપર આવ્યો કે પોતાપર વીતેલ અનુભવ ઉશ્કેરાયેલ મગજ અને ચાલુ કલ્પનાનું પરિણામ હોવું જોઇએ. આ સ્થિતિએ સત્ય હકીકત શું છે તે શોધવા બીજી રાત્રિ તેજ સ્થળે ગાળવા અદ્ભુતને વિચાર કર્યો. પણ આ સાવધ સ્થિતિસાથે તેના મનમાં ભયની પણ તીવ્ર લાગણી હતી જેથી કદાચ અમૃતનો સ્વાદ ચાખતાં વખતે એગનો પ્યાલો પોતે પી જાય પોતાની દશીનો અંત આવે તેવો અનુભવ ફરી કદાચ તેની ઇચ્છા ન થઇ.

વૃદ્ધ ઉમરાવને કુમાર મળ્યો ત્યારે તે તેને પ્રથમ મળ્યો હતો તેવી સ્થિતિમાંજ જરા પણ ચિંતારહિત તબીયતને અનુભવી રહ્યો હતો. તેના ચહેરાઉપરથી તેના મનના વિચારો જાણી શકાતા નહોતા.

યોગ્ય સન્માન કરી વૃદ્ધ ઉમરાવે કહ્યું—

નામદાર કુમાર સાહેબ! હવે પધાર્યા. આશા છે કે જયપુરકુમાર સારી સ્થિતિમાં હશો.

આપની માયાળુ વર્તણુંક માટે આપનો અત્યંત આભારી છું. એક વાત તમને પૂછું?

વૃદ્ધ સગાએ તે બહુજ આતુરતા દેખાડી જવાબ આપ્યો. આ તમારા તાબેદાર સેવકને શું ફરમાવો છો!

કુમારે જણાવ્યું. ફરીફરી તમને તકલીફ આપવા મારી ઇચ્છા નથી. મરીયમ બેગમના મહેલમાં રહેવાથી મારા સિપાઇઓને સહેજ અગવડતા થાય છે તેથી તે મહેલ મારા રહેવા લાયક મને જણાતો નથી.

સગાએ તે જણાવ્યું. બીજો કોઇ જગ્યા પસંદ હોય તો—

નહિ—નહિ તમને તકલીફ આપવા વિચાર નથી. ઘણા મકાનો ખાલી પડ્યા છે તેથી હું માફક આવશે તે અમેજ પસંદ કરી લેશું.

યો સમય હતો સવારે અચાનક થઇ ગયો જે કુમારે જોયું નહિ ત્યારબાદ વૃદ્ધે

જણા સુ "કુમાર સાહેબ મટેરબાની કરીને-'

કુમારે તે બોલતાં અટકાવી—

"ખાસ જરૂરી કારણ વગર તમને તકલીફ આપવા અમારો વિચાર નથી અમારી સગવડ અમો કરી લેશુ

દૃદ્ધ જવાબ આપે તે પહેલા અજીત ધીરે રહીને બહાર નીકળ્યો અને વૃદ્ધનો શાંત ચહેરો ગભીર થઇ ગયો

પ્રકરણ ૧૨ મુ

નવુ રહેઠાણ

ફતેહપુર સીકરીમા રાત્રિનો જે અનુભવ અજીતને થયો હતો તે વૃદ્ધ સનાતનથી છુપાવવા અને પોતાનુ રહેઠાણ અન્ય સ્થળે કરવા તેણે નિશ્ચય કર્યો વૃદ્ધની હીલચાલથી તેને બહુ વહેમ ગયો અને તેના શબ્દ ઉપર ભરોસો રાખી શકતો નહિ

આ બધા બનાવ પાછળ કંઈ ભયંકર કાવત્રુ રચાયેલુ છે તે બાબતનો તેનો વહેમ ગયો નહિ અને તે ભયંકર ભેદ પૂરેપૂરો જાણ્યા વગર આ સ્થળ ન છોડવાનો તેણે દૃઢ નિશ્ચય કર્યો

આ સ્થળ કુમાર અગાઉ આવેલો નહોતો અને ગઇરાત્રિએ તે સ્થળના જુદા જુદા ભાગ જોવાનો તેને સમય નહોતો મહાન અકબરની એક વખતની પ્રિય રાજધાનીના શહેરને બરાબર તપાસીને જોવાની તેને ઇચ્છા થઈ અને તે ઇચ્છાથી શહેરના એકાંત વાસમા આવેલા તે વૃદ્ધ ઉમરાવના મકાનમાથી તે એકદમ બહાર નીકળી આવ્યો

શહેરના ઉત્તર ભાગમા થોડે દૂર લાબી સુદર મકાનોની હાર હતી જોનારની આખ પ્રથમ દીવાનેઆમ ઉપર પડતી તેની પાછળ દીવાનેખાસ હતુ તે પાછળ મકાનોની હારો હતી રાજ્ય વહીવટના કામ કાજ આ મકાનમા દિવસના વખતે મહાન અકબર કરતો અને રાત્રિના સમયે પોતાની કલ્પનાને ખુશ કરવા તેની રાણીના મહેલ તરફ જતો

કોઇપણ માણુસને જોયાવગર અજીત સિંહ એક ઘેરથી બીજે ઘેર એમ મકાનથી બીજે મકાને રખડયો અને એક જ યાદ પસ કરી કુમાર મરીયમબેગમના મહેલતરફ પાછો આવ્યો અને પોતાના સિપાઇઓને સર સામાન સહિત નવા રહેઠાણમા જવાનુ કહ્યુ અને ખાણુ તયાર કરવાનુ કહ્યુ પછી રણવીરને બોલાવી કહ્યુ—

'આ શહેર જોવા મારી સાથે તમો આવશો

કુમાર, માફ કરો—હજી હુ અસ્વસ્થ છુ

આ નિર્જન અરણ્યની પૂરી તપાસ કરવા અજીતસિંહ એકલો ગયો અને શહેરના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી તે ભટકયો પણ કયાય મનુષ્ય આકૃતિ તેણે જોઇ નહિ મિસ્કીન એ લૈ ઉ સ્થાને કુમા આગળ ચાલ્યો નગીનાએકાએક અટકયો અને એક ઘરના છાપરાઉપર ચડયો જ્યાથી ઘણા માઇલ સુધી તે શહેર જોઇ શકયો અને તેને જણાયુ કે ચો … એક નાનુ ગામડુ આવેલુ દેખાય છે માન મોગ ખેતરો

કદાચિત્ [illegible]ગગઓ અને [illegible] રીઓ નિવાય તે [illegible] જોઈ શકો નહિ

પાછા ફરતા રસ્તામાં મળી તો તે ફ[illegible] [illegible] તેને મળ્યો અને [illegible] સ [illegible]રને [illegible]ગ્ય નમન કરી કહ્યું—

કુમાર સાહેબ આ નિર્જન સ્થળમા આપની પધરામણી [illegible] થઈ તે સમાચાર સાભળી આ તમારો તાબે[illegible] સેવક બહુ ખુશી થયો છે

'તમને કોણે ખબર આપ્યા?

બાદશાહ બ[illegible]હાદુરના પનસતિ વૃદ્ધ ઉમરાવે પોતાના નોકરને મારી પાસે ગઇ રાત્રિએ મોકલ્યો હતો અમારાથી બનતુ ત[illegible]મા સ્વાગત અમારે કરવુજ જોઇએ

શુ તમને આહિ એ [illegible]તવાસ નથી જણાતો?

નિરુપાય ચીએ ઇશ્વરેચ્છાને આધીન થવુ જોઇએ

આપ પવિત્ર પુરૂષ અને વૃદ્ધ ઉમરાવ સિવાય આહિ બીજુ કોઈ માણસ [illegible] પ્રમાણે રહેતુ નથી

એમ નહિ અમારા ઉપરાત મહમ[illegible] અને હવેલી [illegible] વૃદ્ધ ઉમરાવના નોકર તથા [illegible]સી પણ આ શહેરમા રહેછે

તુમારી વૃદ્ધાવસ્થામાં તમારી ચાકરી કરવાને કોઇ નથી?

કુમાર સાહેબ હું એક ફકીર છુ ધાર્મિક [illegible] મારે નોકરની શી જરૂર છે?

તમારી ખોરાક કોણ કરેછે તે હુ તમને પુછી શકુ?"

'કુમાર જુઓ મારો ખોરાક તૈયાર કરવાની હજુ મારામા [illegible] શક્તિ છે કોઇ [illegible] વખત મેહરબાની કરી બીજો મદદ [illegible] પુરી પાડેછે વળી બાદશાહ સલામત આગ્રાથી દર મહિને એકવાર મને જરૂરની ચીજો મોકલેછે અમો શાન્તિ આનદમા છીએ અને [illegible] વાતની ચિન્તા નથી

ફકીર સાહેબ એક સવાલ તમને પુછુ?

અલબત ખુશીથી પુછો મારી જે મદદ તમને જોઇ[illegible] તે [illegible] ખુશીથી [illegible]

આપના મનની મોટાઇ વાસ્તે આપનો હુ આભારી છુ

આપનો સવાલ પૂછો

મહાત્મા! જુઓ ઘણા વર્ષસુધી આ શહેર નિર્જન છે તમને કદિ ભૂત-પ્રેતનો આ શહેરમા અનુભવ થયેલ છે? અગર તો તે વિષે તમોએ કાઇ સાભળેલ છે?

ફકીરે જવાબ આપ્યો શુ ભૂત? આહિ તે [illegible] કાંઇ સાભળેલ નથી તુ તમોએ તેવુ [illegible] જોયેલ છે?

[illegible] બાદશાહના હુકમ અનુસાર અમોએ ગઇ રાત્રિ મરીયમબેગમના મહેલમાં [illegible] હતી

શામાટે? તેવો હુકમ હતો?

તેનું [illegible] હુ [illegible] તો નથી પાદશાહની ઇચ્છા તેમ થઇ [illegible] સુધી તે

હુકમ રદ ન થાય ત્યા સુધી મારે ત્યાજ રહેવાનું છે ”

“ આવી નિર્જન જગ્યામા રહેવાનુ શાની ફરમાન કેમ થયુ ? મારા જેવા સંસાર ત્યાગીને વાસ્તે તે સ્થળ લાયક છે અગર તો વૃદ્ધ સનાગત જે હવે થોડા વર્ષ જીવવાનો છે તેને માટે યોગ્યછે પણ શાહે તમને આ સ્થળે બીજા સ્થળ છોડી દેવા હુકમ કર્યો તેનુ કારણ સમજી શકાતુ નથી ”

“ હુ પણ તમને સમજાવી શકુ તેમ નથી ”

વૃદ્ધ ફકીર હસ્યો અને કહ્યુ ‘બાદશાહની એવી ઇચ્છાજ હશે તમે ભૂત બાબત શુ કહેતા હતા ?”

‘ બહુ દિવસના । મારા એક ચાકરને રાત્રિએ નિદ્રામા ભૂત-પ્રેરિત દેખાવ દેખાયો અને તેને લઇને તે બહુ ભય પામ્યો મો ટો લાગે છે કે તે ભૂતનુ સ્વપ્ન આવેલ હશે ’

ફકીરે કહ્યુ તે સ્વપ્નજ હશે હુ ના ઘ ણાં વર્ષ આ સ્થળે રહુ છુ પણ આવુ મે કદિ સાભળેલ નથી એક મૂર્ખ માણસની આવી ... વરખી વાત સાભળી તેથી ભય પામી ... તમે તે સ્થળ છોડી જવા ... છે ?

ફકીરના આ શબ્દની રજપુત બહાદુરના મન પર ... વાગી યોગ્ય વખત એક ... ની ... નહિ ... મે ... મને ... મા કહ્યુ કે ... આ બાબતનો ગે હજુ પૂરતો વિચાર કરેલ નથી

ફકીર બોલ્યો ‘ બહુ સારુ ચાલજો, વધા ૨ વખત તમને રોકવા મારી મરજી નથી મ ... આની છે કે આપણે ... ગીથી મળીશુ ”

“ અલબત-મળીશુ ’

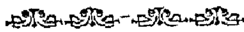
એક બીજા તરફ યોગ્ય સન્માન દર્શાવી તેઓ જુદા પડયા અને તે જોયુ કે ફકીર તેના ઝુ પડાતરફ ગયો જે મકાન મસીદની ... નજીક હતુ

નવા રહેઠાણ તરફ જતાં કુમારે મનમાં વિચાર્યું મને લાગેછે કે દુનિયાની જંજાળ મુક્ત આ ફકીર નિર્ભય જણાયછે લાંબા સનાગતની ખાનગી રીતવાળથી તે તદન અ જાણીતો છે જો કોઈ માણસ કોઇ પણ સ્થળે છુપાયેલો રહેતો હોય તો આ ભોળા મનના ફકીરને તેની ખબર પણ ન પડે

તે અનુપમ ભવ્ય, સુંદર મસ્જીદમાં અંદર દાખલ થયો તે સમયે ત્યાં કોઇ મુસ લમાન નહોતો અને તે વૃદ્ધ ફકીર સિવાય આ સ્થળે પ્રાર્થના કરવા કોઇ આવેલ નહોતુ એ તને વિચાર થયો—

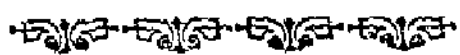
“ શાહજાદા ... નુ ... રાણી એકલી ... આશ્રિત ... આ સ્થળ ... મકાન પાછળ ... છે ... ભય-... ?

... હે પગથીઆ ... ને દર

સહાયની જરૂર છે— જામનગર તાબે લાનપર ગામની ગૌશાળામાં ... ની ખાસ જરૂર છે ... ના અભાવે ઢોરોની સ્થિતિ ... છે તે સર્વના ધ્યાનમા છે ... પોતાના ઢોરોને ... મૂકે એવા સમયમા ... ગૌશાળા છે જેને માટે ... છે ... નારા ... પૂર્ણ ... મોકલો

મ. "સેક્રેટરી, ગૌશાળા લાનપર" ... એ સરનામે મોકલવી

પૂર્વના પ્રાચીન ... અગાઉ કદી નહિ બહાર પડેલ ... અથવા જૈન ... આચાર્ય ... બનાવેલ

દુનિયાનો નકશો

વે શાસ્ત્રાનુસાર નવખંડ સાત દ્વીપ સાત સમુદ્ર, જંબુદ્વીપ મેરૂપર્વત ... સ્પષ્ટરીતે આમાં ... છે ... રથી એવી સરસરીતે ... છે કે દરેકને તે જોવાની જિજ્ઞાસા થશે નકશા સાથે ... એમા સમજુતીની ચોપડી મફત

કિમત ૧—૪— પોસ્ટેજ જુદુ

પી રાજા ગોપાલ નાયડુ

બીડસ ગાર્ડન—વેપેરી—મદ્રાસ

P Raja Gopal Naidu

Bidens Garden vepery—Madra

બરોળ (બરોળ) અને યકૃત (લીવર) આ બે ઉપર સાત ... ગુણ કરનારી ચોક્કસ દવા વી પી ખર્ચ સહિત બરોળની દવાના ૨—૧૪— તથા યકૃતની ... ૨—૧૪—૦

... ખસ ... મળી શકે છે ... દવાથી ... કિં ૨—૬— ટપાલખર્ચ સહિત

ડૉ ... ક્લીનિક—પુના સિટી

જાદુઈ રૂમાલ

યાને ઇલેક્ટ્રીક પોલીશી ... થી સોનું ચાંદી ... પીત્તળ વિગેરે ધાતુ માત્ર ... મલીન ... પાવડર ... જરૂર પડતી નથી ... મહેનત અને પૈસાનો ... છે ... મળશે

સાઇઝ—૯×...	ગોન એકની—૧	૪—	એકની—૧	—૧
૧ ×૧૨		૮—		—૧ —૦
૧૫×૧૫		—૧૨—		—૧૪—

બહારગામ વી પી થી મો. ... આવશે ... શરતો ... દરેક ગામે એજન્ટો જોઈએ છે

... શાહ એન્ડ ...

... મુંબઈ નં ૪

— વિષયાનુક્રમ —

ॐ

અંકુશ

ANKUSH

પુસ્તક બીજું | માહ ૧૯૭૫ | અંક ૪ થો

Swami Vivekananda as a Journalist

In January 1899 the Swami projected a monthly magazine named *Udbodhan* to popularise the teachings of his Master Sri Ramakrishna. In the course of one of his evening talks the Swami spoke to the editor of the new monthly of how it should be conducted. He said: "In the *Udbodhan* *we must give the public only positive ideas. Negative thoughts weaken* men. Do you not find that where parents are constantly taxing their sons to read and write, telling them they will never learn anything, and calling *them fools and so forth, the latter* do actually turn out to be so in many cases? If you speak kind words to boys and encourage them, they are bound to improve in time. What holds good of children also holds good of children in the region of higher thoughts. If you can give them positive ideas, people will grow up to be men and learn to stand on their own legs. In language and literature, in poetry and the arts, in everything we must point out not the mistakes that people are making in their *thoughts* and actions, but the way in which *they will gradually* be able to do these things better. Pointing out mistakes wounds a man's feelings. Of Sri Ramakrishna we have seen how he would encourage even those whom we considered as worthless and change the very course of their lives. His very method of teaching was a unique phenomenon!"

PRABUDDHA BHARAT

The Honorary Magistrate

(Some interesting facts).

The history of the constitution of judicial tribunals is one of those branches of history which has received but little attention from modern writers The evolution of the present system of judicial administration has been so slow and imperceptible, though of far-reaching consequences that one is apt to overlook its importance un it s carefully trac d and lied The arrangements made for the administration of justice in modern times are so elaborate in their nature and so all-embracing that it is surprising to note the contrast between the crude system devised in an ient times for the adjustment of d s putes and the elaborate system obtaining at present from the Court of a Village Munsiff or a Conciliator to the Judicial Committee of the Privy Council Each stage in the evolution of the primitive system marks a stage in the progress of civilization and explains the existence of the system then devised to meet the growing needs of society The judicial machinery has to be re adjusted or re cast according to the needs of soci ty and is necessarily influenced by the growth of societ and the progress of civilization The demands of justice or the needs of society could not have been so large or so pr s ing in pre historic times when society consisted of a family a clan or a group of clans with a patriarch as the arbiter of all di putes as at pre ent when society is a complicated and heterogeneous ma s of several peoples and is far advanced in civilization The n eds of society and (consequentially) the demands of justice in ancient times were it appear very limited and the idea of justice as then entertained was only notional so the judicial

machinery was also crude and clumsy though perhaps fitted to meet the requirements of the society and as society ramified and public idea of justice expanded the machinery devised for the administration of justice was likewise moulded and recast so as to accord with the progressive demands of justice and society Sir Henry Mayne has given an admirable history of the constitution of judicial tribunals from the ancient times down to our own in his famous writing on ancient law and though his account is a description of the growth of the system adopted by the Romans, it furnishes a most faithful and reliable history of the best judicial system obtaining in the ancient times and can safely be adopted as a standard description of the ancient judicial system for the purposes of this branch of History The Romans it appears, were the most advanced nation in ancient times and being conquerors of the greater part of the western world their administrative systems were introduced or their example was followed in almost all the subjugated countries From Sir Henry Mayne's account it becomes manifest that the growth of the judicial constitution is simultaneous with the growth of society and the progress of civilization, so much so that the former can fairly be taken as a graduator of the latter The ancient model upon which our present judicial system can be fathered has undergone such transformation that it would be difficult to discern traces of the ancient system in our own some traces, however do remain in this as in other branches of administration the crudest type of the ancient judicial tribunal is exemplified by our "Honorary Magistrate"

The Honorary Magistrate represents the simplest type of a judicial tribunal A dispute implies the existence of two parties in its origin and the intervention of a third for its disposal Given any one

and cause of action or complaint the most comm on means of dis posal which occurs to them is l y an appeal to a third person who on ac ount of his superior } nowledge or status is suppos ed to be fitted to preside over their representations This seems to be in the very nature of *things—a course of nature* as it were In the most primitive state of society amidst the most rudimentary notions of justice and in the least complicated nature of crimes or liabilities this should be the mo t pro bable means of adjudication All shacl les of legal formalities are the laws of proce ure and evidence are unknown the means of attaining justice are as primitive as the society by which they are devis d and the idea of justice entertained by them Such it app ars was th case It seems, howev r to have satisfied th needs of the time People were satisfied with the awa d of the arbitra tor though it was often arbi trary and was final app al being then unkno gress of civili fined and elabor tem was develop d the growing demands of I or the pu poses of the contribution it seems sufficient to state that the selection of a person of known respectability *to finally administer justice* in cases of small offences without regard to the laws of procedure and evidence or legal formali ti s points to a primitive state of so iety when the idea of justice was crude the society seeking justice was uncivilized and the Presiding Judge was every inch a Roman Pro- consul A prototype of such judgeship can be found in the 'Honorary Magistrate of the present day

The Honorary Magi trate is a creature of law and expedien cy app inted f r the purpo e of decidin ca es of an unim portant nature in which it is undesirable to occupy the time of the ordinary law courts It is obviously injudicious that the

machinery was also courts, shackled as clumsy though, by the legal formalities to meet the n procedure of the present society as should waste their time and over petty delinquencies some of which are scarcely worthy of being brought on the roll of the Court. Such cases are therefore left to be adjudged by a specially constituted tribunal now ceremonially called 'the Honorary Magistrate'. The Court of the Honorary Magistrate, is a back water from the general stream. no legal formalities have to be observed the laws of procedure, evidence and practice have no *binding force here nor* is any knowledge of law or procedure indispensable in the execution of the office. Respectability in society and reported acuteness of common sense are perhaps the best qualifications of an aspirant to an honorary magistracy. The procedure of the court is summary suited to the conduct of the cases brought before it very much like that observed by an autocratic native chief administering justice to a band of Kolis waghris and Ghantichors. No scrupulous distinction is drawn between the case for the prosecution and that for the defence -the presumption being generally in favour of the former. Presentation by the Prosecuting Police officer is all that is deemed necessary for an accurate grasp of the facts and the conclusion of the prosecution is synchronous with the pronouncement of judgment. The accused even if he is given a chance of defence is prima facie doomed to a penalty unless Providence *decrees otherwise (which is but* an exception). With all its defects, however the court is an institution eminently desirable with reference to the nature of *the offences it has to deal with* and the kind of people over whom it mostly exercises its sway. The little "Willie" is a Chief Presidency Magistrate to his finger tips and the people seeking justice before him are also awed into obedience. The appointment of the Honorary

Magistrate is made under the Code of Criminal Procedure 1898 and his jurisdiction extends over cases transferred to him under the rules for the time being in force in this behalf In many cases two or more Magistrates called a Bench of Magistrates are appointed to preside over the Court, to facilitate work and to avoid probable miscarriage of justice Considered as a whole, the system appears to be a thoroughly practical expedient eminently fitted for the people and the cases it has to deal with But in cases where "a Falstaff and a Pistol" are selected to the bench whose reported acuteness of common sense proves to be rabid thick wittedness the court becomes an amusing pageant and the magistrate an attractive figure-head Subjoined hereto is an account of facts which show how an institution originating in the best of motives foresight and expediency degenerates into a mere pantomime when presided over by personalities 'as thick' of wit as of the body

It is not long since I had the privilege of attending the court of an Honorary Magistrate in one of the leading cities of Western India The circumstances which led up to that memorable incident arose out of a personal grievance On a bright summer morning I was engaged in preparing my food in an inner room of my tenement while the ante-chamber was shut but not bolted the two rooms are separated by a partition having a common door in the middle Suddenly I saw light peeping into the inner room from *outside* and on enquiry found that the doors of the ante-chamber were opened by two low caste women who seemed to have entered the room with the intention of committing a theft I enquired the object of their entry but without replying to my query they took

to their heels which confirmed my apprehension that their object was *mala-fide*. The thieves were soon overtaken and I reported the case to the nearest police station. The officer in charge of the Police-station kindly took a note of the case ordered the "badmashes" to be locked up for the day and informed me that the case was committed to the Court of the Honorary Magistrate of the district where I should attend the next day. Nothing is more detestable to us Orientals than the idea of being required to dance attendance upon our law courts where frightfully protracted proceedings have become the order of the day and whose proceedings conducted without due regard to the hardships of the parties have made the very mention of "a court" odious to all. Pondering over the fate which was awaiting me the next day I repaired home.

I got up at day-break on the following day. The Court of the Honorary Magistrate meets at 8 o'clock in the morning. I hurriedly finished my morning duties and taking the Prosecuting Police officer and the accused with me presented myself in the Court at 8 A. M. punctually. The Court was furnished with all the paraphernalia of a properly constituted court and had the appearance of a regular law-court. In the centre of the hall was a dais for the magisterial seat. Immediately below it was the seat of the clerk of the Court, to the left were the complainants and the Prosecuting Police officers and in front of the dais to the extreme left, were the accused mostly consisting of registered members of the Colsa Moholla tribe. The accused were guarded by a party of half-fed policemen whose only calling, it seemed was to usher in the accused, in a parading style, at the magisterial call.

The Court clock struck nine and yet there was no stir in the Court which was to have

begun at 8 A M The clock time, it appeared, was correct but not the magistrate s view of the same There was no stir or uneasiness about the Court and it seemed to me that there was no body in that motley band in the hall exc pt myself who was answerable for the proper use of his time It was all ea e and lethargy By 9-20 A M there was some bustle and it wa announced that the Ma gistrate Saheb was approach ing At 9-30 A M the magis trates drove up to the Court house The magistrates were two in number of whom one was a p nderous personality of five and fifty and the other a *bony figu e of three core and* twelve the *former* was born deaf and the latt r gifted with woefully defective vision the former was conversant with Gu jarati langua e only the latter knew Marathi and unhappily had an inkling of English also the former wore snarling featur e the latter a hideous and re pulsive attitude The proce d ings of the Court were conduct ed by the latter (as the former could not) but were occasionally marred by irrelevant interroga tion of the former who was every inch conscious that as the senior presiding magistrate he had the right of intervention be it of no avail whatsoever

Punctually at ten the Court began and the hoary-headed figure called out the accused The first was a case of 'driving to the right The prosecuting office represented that the rule of the road requires that each driv r of a vehicle shall *drive* his vehicle to the left and that failure to do so is an offence under the *District Police Act* The accused had not kept his cart to the left and was there fore guilty of an offence and should be punished But this is wh t I presume had b en the case The fact was that as soon as the accused was called in the Magistrate bawled out त्याने काय केले ?—(the reply from the pro secution was — ' त्याने गाडी डावी का

खुवर नाहीं हांकली —' गाडी डावी बाजूवर कशाला नाहीं हाकली ' was the further interrogation from the Bench and before the prosecution had concluded or the accused had any chance of defence at all the Magistrate pronounced the judgment — " आठ आठ आणे दण्ड केले पाहिजे I should have thought His Worship was only consulting his honourable colleague as to the amount of the penalty before pronouncing it to the court and the final sentence was yet to be announced But scarcely had his judgment been heard and noted another accused appeared on the scene and the old ceremonial began His was an offence of driving without a lamp The Magistrate spoke दिवे काय केले ? the prosecution mentioned the offence His Worship reiterated दिवा कशाला नाहीं लावला ? and before the prosecution or the defence had any further chance, His Worship ejaculated आठ आठ आणे दण्ड केले पाहिजे I was surprised at the manner in which cases were handled by the court and the sentences meted out Case of ' driving to the right and " driving without light were called out in rapid succession Accused after accused crept in from the left in a stereotyped fashion, was exhibited on the scene for a few seconds and as soon as the prosecution had mentioned the offence and His worship had asked for an explanation disappeared to the right amidst the ringing words आठ आठ आणे दण्ड केले पाहिजे ' The whole was as it were, a bioscopic exhibition amusing in the extreme Figures came on the arena in kaleidoscopical manner, played on the scene for a few seconds and vanished as soon as their case was stamped with the court-stamp of " आठ आठ आणे दण्ड केले पाहिजे " Cases of दिवा पेटत होतात मारामारि सुरू केली होती ' — ' जास्ती भाडे मागून तकरार केली होती ' इंजिन वरून प्यासेन्जर घेतला नाहीं and other of like importance were also called out in the course of the proceedings but His Worship with his eyes peacefully closed went on stamp

ing them with the stamp of "आठ आठ आणे दण्ड करे पाहिजे" His serenity was neither disturbed by the differing statements of the Prosecution nor by the changing nature of the offences I was put in mind of the practice of a reputed doctor in an indigenous dispensary who for whatever patient that went to him and for whatever disease, had one set prescription—Magnesia Twenty-third on the roll was my case The accused were called out The prosecuting officer stated तौ फरियादीच घरि रस्ता शिवाय आत गली होती His Worship enquired रजा शिवाय मगाला आत गेली होती and simultaneously stamped the case with his patent stamp of आठ आठ आणे दण्ड केले पाहिजे before I had any say whatsoever I stood aghast at the summary manner in which my case was disposed of The accused began to disappear to the right and His Worship called out another case of डामी माजुरर नाहीं होकनी I was much exasperated by this attitude of His Worship towards a case which certainly deserved more serious consideration His Worship seemed to make no distinction between tinsel and substance I humbly protested and begged permission to represent my case *in extenso* There was a mysterious pause there came in a hitch in the smooth minting out of the court's judgments His Worship opened out his eyes and stared at me making a wry face His plump colleague who was unmindful of what was going on in the Court and was listlessly snoring in his chair had his peace ruffled by this incident and fearfully snarled at me After a brief pause, His Worship murmured "बर साग (well go on) The permission was granted but there was again a difficulty I was a Gujarati-knowing person with some knowledge of English His Worship who was conducting the court knew Marathi only His senior colleague knew Gujarati but was born deaf In the circumstances it was a matter for consideration in what language I

should represent my case His Worship perspired profusely and brushing his bloodless face with his scarf said you may speak in English but speak as slowly and with as frequent punctuation as possible" In humbly representing my case I stated that the accused had entered my dwelling presumably with the intention of committing a theft that the offence was apparently house-breaking with criminal intention and punishable, it would appear under section 451 of the Indian Penal code, 1860 and that the accused should be properly dealt with His Worship fell into reverie and sighed suggestively It was evident that the case was too big for his comprehension but he was not inclined to admit it honestly He looked plaintively at his honourable colleague but he was as mindful about the case as the walls and the tables and only helped him with further snarling After mature deliberation, as it were His Worship vociferated "आता त्याचा काय करायचा" obviously suggesting that I should cut the matter short I humbly replied that I had only stated facts and it was now for the Court to decide how the accused should be dealt with His Worship seemed inclined to announce एक रुपये दण्ड केल पाहिजे but at my earnest solicitation the Police-officer protested that the sentence would be grossly inadequate His Worship was now violently out of gear, accused me of needlessly taking the Court's time and insisted काय तरहि सा मिलला पाहिज ना ! In accordance with the wishes of the Police officer, I humbly suggested with an eye to His Worship's predicament that the case be transferred to the regular police-court 'बर (very well) was the reply and His Worship breathed freely The judgment was accordingly passed the case was transferred to the regular police-court and the proceedings were being wound up when an

unforeseen technical difficulty cropped up The case was heard by His Worship on the 28th April the date fixed for further hearing in the regular police-court was 6th May the point arose-how the accused should be dealt with in the meantime Should they be kept in custody or released on bail? if kept in custody should they be sent to the common jail or locked up as on the previous day were the few material points raised which cruelly disturbed His Worship's equanimity His Worship was again at sea though he kept up his appearances He stood aghast struggling for some means of extrication He shifted the burden on to the police officer and threatened him with his displeasure the latter in utter ignorance of the law and procedure humbly suggested with very great hesitation that the accused be locked up during the week बर exclaimed His Worship triumphantly and an order was made accordingly The police-officer further proposed that the accused be confined not in the common jail but in one of the dark out houses of the police station बर roared the Bench and order accordingly The court-stamp now seemed to have been changed as each further proposal was now indiscriminately stamped with बर The proceedings were soon wound up and the Court rose for the day

Such was my experience of an Honorary Magistrate Court I have briefly stated the facts The readers of Ankush will judge for themselves the magisterial capacities and take them for what they were worth

The case was subsequently heard in the regular police-Court The accused were proved to be registered members of criminal tribes and had several previous convictions The first was sentenced to three years' rigorous imprisonment and the second earned eighteen months

A Friend

વિદ્યા અને વિદ્યાર્થી

લેખ —શાસ્ત્રી પોપટલાલ અમૃતલાલ —જામનગર

(અનુસંધાન ગતાંક પૃષ્ઠ ૮૩ થી)

વિદ્યાદેવી પોતાની સેવા કરનારને તેના અથાગ શ્રદ્ધા ગુરૂસેવા અને અનંત તદ્વિષયક અભ્યાસના પ્રમાણમા અવશ્ય ફળ આપેછે પણ જો નાસ્તિક કૃતઘ્ન દ્રોહી અને અભ્યાસપટી વિદ્યાની સતત સેવાથી વિમુખ થાયછે તો તેને તેનુ ફળ પ્રાપ્ત થતુ નથી એટલામાટે સ્વધર્મનિષ્ઠ મનુષ્ય વિદ્યાની ઉપાસના કરવાથી પ્રારબ્ધાનુસાર ઉત્તમફળનો ભોગી સનાથ થાયછે

એક કવિ કહેછે કે-શાસ્ત્રં સુચિંતિતમપો પરિચિંતનીયં આરાધિતોપિ નૃપતિઃ પરિશંકનીયઃ ॥ અંકેસ્થિતાપિ યુવતિઃ પરિરક્ષણીયા શાસ્ત્રેનૃપેચ યુવતૌચ કુતો વશિત્વમ્ ॥ ભણેલી વિદ્યાનુ હંમેશા ચિંતન-પરિશીલન કરતા રહેવુ જોઈએ જો તેમ કરવામા ન આવે તો તે અનભ્યાસરૂપ અંધકારમા જતી રહેલી હોવાથી નજરમા આવી શકતી નથી માટે હવે આપણે ભણી લીધુ છે એથી ફરી ઉદ્યોગની જરૂર નથી એમ ધારી વિદ્વાનમનુષ્યે અધીતવિષયનુ પુનઃપાઠન છોડવાનુ નથી જે ઉપરની

અનભ્યાસે વિષં વિદ્યા અજીર્ણે ભોજનં વિષમ્

એ સુભાષિત સર્વમાન્ય થયેલુ છે ભણેલી વિદ્યા પાઠગતના સમરના જો સંભાળવામા આવે નહિ તો તે વિરૂદ્ધ વિપરીત પરિણામ દેનાર થાયછે તેમજ ખાધેલુ અન્ન પચેલુ ન હોય તેવી સ્થિતિમા ભોજન ન કરવુ જોઈએ છતા મિષ્ટાન્નવગેરેની ઉત્કટ લાલચથી લપટાઈ જઈ ભોજન કરવામા આવે તો તે ભોજન વિષજેવા પરિણામને આપ્યાવગર રહેતુ નથી આ વાત શ્રુત પ્રમાણથી તથા દૃષ્ટપ્રમાણથી સિદ્ધ છે જેઓને પોતાની વિદ્યાઓ ઉપસ્થિત રાખી પોતાનુ તથા બીજા લોકોનુ હિત કરવાની ઇચ્છા હોયછે એવા ઘણા વિદ્વાનો હમેશા ભણેલી વિદ્યાઓને મનન તથા નિદિધ્યાસનદ્વારા તાજી રાખેછે અને જેઓ તેમ કરવામા પ્રમાદ કરી મિથ્યાભિમાની થઈ જાયછે તેઓ કોઈ તેના પરીક્ષાવગેરેના સમયમા લબ્ધપ્રતિષ્ઠની પંક્તિમાથી નષ્ટપ્રતિષ્ઠની પંક્તિમા લેખાઈ જાયછે એવા લોકો જ્યા સુધી યથાર્થ કોઈ વિદ્યાની કસોટીનો પ્રસંગ ન આવ્યો હોય ત્યાસુધી વિદ્યાની પોલમાને પોલમા પોતાના ટટ્ટુને ચલાવ્યે રાખેછે પણ ખરે સમયે ચુકી જાયછે

લગભગ પચાસ સાઠ વર્ષપહેલા એક [illegible]ગિરિ કરીને સંન્યાસી હતા તેઓએ અસાધારણ બુદ્ધિમાન્ છતા પણ ઘણા શાસ્ત્ર આવેલા નહોતા [illegible] મોઢે કરી જીવતા હતા જ્યારે કોઈ પોતાના મતના અથવા પરમતના પંડિતો કે શાસ્ત્રીઓ શાસ્ત્રાર્થ

કરવા આવતા ત્યારે તેઓ વ્યાકરણના વિષયમાં મહાભાષ્યસુધીના ન્યાયના વિષયમાં ગદાધરી જાગદીશીસુધીના વેદાંતમાં પ્રસ્થાન ત્રય તથા ખંડનખાદ્ય જેવા ગ્રંથો કે જેઓનો યથાર્થ રીતે પૂર્વાપર અર્થ સમજવામાં તથા સમજાવવામાં પંડિતોનું અભિમાન પણ ઉખડી જાયછે તેવા ગ્રંથોના વિષયમાં જે કંઈ બોલવા લાગતા ત્યારે સ્વામીજી તે તે ગ્રંથ મોઢે બોલી જતા કે જેથી શાસ્ત્રાર્થ કરનારા શાંત થઇ જતા વળી એ સ્વામીજી એક એવો ચમત્કાર કરતા કે બીજા વિદ્વાનો ગીર્વાણવાણીના ગદ્ય વા પોથી શાસ્ત્રાર્થ કરતા ત્યારે પોતે સામા પુરુષની મરજી મુજબ ગમે તે છંદમાં નવા શ્લોકો રચતા જતા અને શાસ્ત્રાર્થ કરતા હતા કે જેમાંનો એક શાસ્ત્રાર્થ કોઈ અન્ય સાધારણ પુરુષ વિદ્વાનનું કામ નથી

એ સ્વામીજીની દિવ્ય વિદ્વતાથી મોહિત થઇ ઉદયપુરના રાણાવગેરે ઘણા રાજાઓ તેના શિષ્ય થયા હતા એ સ્વામીજીએ એ સત્પાલનામનો સંસ્કૃત ગ્રંથ લખેલો છે જેમાં શ્રુતિસ્મૃતિનો અમે માન્ય રીએ છીએ એમ કહી વેદાંત શાસ્ત્રોના ખંડનમાં પરશુનધાર નારા ધર્મભ્રષ્ટ લોકોનું ખંડન સારી રીતે કરવામાં આવ્યું છે ટુંકામાં કહીએ તો તેઓ ઉત્તર હિંદમાં જે શંકરાચાર્યનો મઠ કે જે જ્યોતિર્મઠ એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે તેના શંકરાચાર્યરૂપે સ્થાપિત થઇ ઘણા દેશોમાં દિગ્વિજય મેળવી મૂર્ત્તિમાન સાક્ષાત્ અવતાર રૂપ ગણાએલા હતા એ સર્વ અનાથ હૃદય તથા ઉપસ્થિત રાખેલ (હમેશ તાજી) વિદ્યાનોજ હતો એ માટે ભણેલી વિદ્યા હમેશ ઉપસ્થિત રહે તેમ કરવું જોઇએ

વિદ્યા બે પ્રકારની છે એક વ્યાવહારિક અને બીજી પારમાર્થિક ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરુષાર્થને પ્રથમ મેળવવા ઇચ્છા રાખનારા મનુષ્યોએ ધર્મ પ્રધાન વ્યાવહારિક વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવો જોઇએ આ વિદ્યામાં સનાતનવેદ તથા વેદાનુયાયી શાસ્ત્રોને અનુસરીને બ્રાહ્મણવગેરે વર્ણો તથા બ્રહ્મચર્યવગેરે આશ્રમોમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર નીતિવિદ્યા આયુર્વેદ વિદ્યા યજ્ઞ વિદ્યા કૃષિવિદ્યા રાજવિદ્યા ભાષા વિદ્યા અધ્યાપનવિદ્યા અને શિલ્પવિદ્યાવગેરેનો સમાવેશ થાયછે તેઓનું પ્રતિપાદન કરવું જોઇએ ઉપર કહેલી વિદ્યાઓ અનાદિ કાળથી સંસ્કૃતભાષામાં નિરૂપિત છે બીજી પ્રાકૃત ભાષાઓમાં જે તેઓનો ઉલ્લેખ જોવામાં આવેછે તે સંસ્કૃતના અનુવાદ તરીકે છે સંસ્કૃત ભાષા અને સંસ્કૃત વિદ્યાનું કેવું ગૌરવ છે કેવું પૂજ્યપણું છે કેવું સર્વ વ્યાપીપણું છે કેવું સત્યવિજ્ઞાન છે અને કેવું પ્રાચીનત્વ છે એ વિસ્તરતે માર્મિક પણે સહૃદય સાક્ષરને જાણીતા છે અને જે વિદ્યા મોક્ષ કે જે કારણસહિત સંસારભોગના અત્યંતાભાવપૂર્વક પરમાનંદની પ્રાપ્તિરૂપ છે તેને માટે સાધનો તથા માર્ગો યથાવિધિ નિરૂપિત કરેલી હોય તે વિદ્યા પારમાર્થિક કહેવાયછે

આ પારમાર્થિક વિદ્યાનું મૂળસ્થાન ચારે વેદોના ઉપનિષદ્ છે તે ઉપનિષદોનો સાર શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના બોધવામાં આવેલો છે અને એ મતને આધારે ઉત્તરમીમાંસા

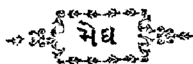
કે જે વ્યાસસૂત્ર નામથી પ્રસિદ્ધ છે તે ગે ણવામાં આવેલ છે એ ત્રણે વેદાંતપ્રસ્થાન એ શબ્દથી વિદ્વદ્મંડળમાં ઓળખાય છે એ ત્રણે ગ્રન્થાનો પ્રમાણો લઇને વેદાંતવિષયના બીજા પંચદશ્યાદિ ઘણા પ્રકરણ ગ્રંથો રચાએલા છે એ ઉપનિષદ્વગેરે ગ્રંથો એવી ગંભીર ભાષામાં છે કે જે વિશેષ વિદ્વાન્ હોય તેને જે અર્થ અનુકૂળ લાગતો હોય તે તરફ એ ખેંચી જાય તો વખતપર ખેંચી જ વાય છે એ કારણથીજ તે ત્રણે ગ્રંથોઉપર અનેક વખ આચાર્યોએ જુદા જુદા ભાષ્યો રચેલાં છે તેઓમાં ભગવત્ પૂજ્યપાદ શંકરાચાર્યે રચેલું ભાષ્ય નિષ્પક્ષપાત પદ્ધતિથી યથાર્થ તાત્પર્યને જણાવનાર છે એમ શાસ્ત્રતત્વસ્પર્શી વિદ્વાનોનું માનવું છે કારણ કે તેઓને આજ જાતનો સ્વાર્થ નહોતો એટલે તેઓને જુદા જુદા મિષ્ટાન્નો અમુક જેવું ખાવું દઇ આરોગવાની તૃષ્ણા હતી છપ્પનગપર અખમલના ગાદીઉપર શયન કરી સુખ મેળવવાની આશા નહોતી હાથમાં પગમાં ગળામાં અને કાનમાં સોનારૂપાના દાગીના ધરી શોભાની લાલચ નહતી અક્ષ અને ઉજ્જ્વળ ચળકાટવાળાં વસ્ત્ર પહેરી પામર લોકોમાં પૂજાવાની લાગણી નહતી સડક ઉપર ઘોડાગાડી ઝુમ્મર ને દીવાવાળાં અને મોટા મહાત્મા વિદ્વાન્ ના ભલો આવી જાય તો આપણે પોતાની ઉંચા ગાદી જશે એમ ધારી દ્વારમાં (બારણાપર) બેસી રહેવું નહોતું તેને આવવા દેવા માટે ઉભા રાખેલા ચોકીદારોની હાજરીવાળા મ હેલની અંદર રહેવાનો લોભ નહોતો તેઓ તો ફક્ત શુદ્ધ બ્રાહ્મણોના ઘરથી મળતા ભિક્ષાન્નની કૌપીન તથા ઉત્તરીય વસ્ત્રની અને નિરુપાધિસ્થાન તથા જલમાટે તુંબડા નીજ જરૂર હતી

બુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય વિચારી શકશે કે આ તેઓની પ્રવૃત્તિ નિષ્પક્ષપાત રહી હશે સ્વપરહિતૈષી વિદ્યાર્થીવર્ગના મનુષ્યે ઉપરની બાબત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે ધર્મના બહાનાથી સંસારસુખોમાંજ ચોટીસુધી ડુબેલા લોકોએ જે જે ધર્માભાસપ્રતિપાદક ગ્રંથો રચેલા હોય તેઓના અભ્યાસથી તથા શ્રવણથી દૂરજ રહેવાનું છે

જે સમયથી ધર્માભાસી લોકોનું પાખંડ લોકોમાં પૂજ્યવર મનાવા લાગ્યું છે જે સમયથી ધર્મને બદલે લોકોપાસેથી ધન કઢાવાની તેનાની યુક્તિઓ અમલમાં થવા લાગી છે, જે સમયથી વેદવિરુદ્ધ કુવર્તન લોકોને દૂર કરી સનાતન વેદધર્મના ગ્રંથપ્રચાર રાખી જ્ઞાનીને ઉપયોગમાં લેનાર ભગવાન્ શંકરાચાર્યે બતાવેલા શુદ્ધ અનાદિ વેદવર્ત્મ ઉપર મુખનસ્ત્રીચ્છિત્ત્ય વ્યાહરતા હરીજી એ કેવળ ત્રમજે લોગ આ તમલાપી જેવો મુખે કુત્સિત થવાની પને કૃતમ અનનાર દ ષ્ટમોહજ્ઞા લોકો પોતાના આત્માને અધોગતિના માર્ગો પ્રમાણે મારો છે જે સમયની ધર્માચાર્યપદ જે વણ શાસ્ત્રાનુભવ અભ્યાસથી લાઇક ન હર ન આયાથી નને તપો ન નથી રિપુ વગેરે ગુણોની રતી છે એવું જાણ ઉપરના મહાગુરુનો ન પણ નહિ જાણ ફક્ત પોતાની મોટાઇ ઝાપી લેવું તથા

આપણે અમુ અમુક માહરીવામનાહથી આવનાર શ્રીશ્રદ્ધાદિનિરક્ષર લોકોમા અંધ શ્રદ્ધાથી મનાવા લાગ્યુ છે જે સમયથી અ સાધારણ સામર્થ્ય નહિ છતાપણ અસાધારણ સામર્થ્યવાના લોકોનાજેની સાસારિ જાહો જલાલી ભોગવવાની આ ાાથી લોકોમ દો । ગેન મચવા લાગી છે અને જે સમયથી વળી ઉ રલરિવાજ પરમપુરુષાર્થ મનાવા લાગ્યો છે તે સમયથી ખરો ધર્મ સત્ સિધા ઉત્તમમાગ અસત્કર્મ થી થતી શરમ પૂર્વજોનીતરફ માનની વૃત્તિતથા નિષ્પક્ષપાત શા સ્ત્રોનો આ ર એ સઘળુ નય નદસાધન નતિ સમ અસ્તદશાને અનુભવવા લાગ્યુ છે એ બાબતનો વિચાર કરી મુખ્યત્વે વિદ્યાર્થીવર્ગના મુખ્ય તે તે વિદ્યાઓ તે તે ગ્રથો અને તે તે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવાનો છે તેમાં પણ સનાતન વૈધર્માનુયાયી ઉત્તમ જાતિમા જન્મેલા વિદ્યાર્થીઓ દેશકાળના નમાણમા વ્યવહારસિદ્ધિને માટે કોઇ તેવી વિદ્યાનો અ ભ્યાસ કરવો પડે તોપણ તેમા પોતાના ધ ર્મને પોતાની સદ્વિદ્યાને અને પોતાના પવિ ત્રતા તથા સ્નાનસધ્યા અને દેવપિતૃઓના પૂજનવગેરે સદાચારમ જરાપણ શિથિલ થવુ નહિ જે વિદ્યાના ફક્ત ઉદરપૂરણમાટેજ ભણવામાં આવતી આધુનિક વિદ્યામાજ આસક્ત થઇ અનાદિ વૈદિક તથા ઉભય લોકમા કલ્યાણપ્રદ પ્રાચીન સદ્વિદ્યાને સર્વથા વિહારી મુકે તે છેવટમા અનર્થ અપાર પશ્ચાત્તાપનુ પાત્ર થયાવગર રહેતો નથી

(અપૂર્ણ)

લેખ —શ્રીયુત જગજીવન કાલીદાસ પાઠક-પોરબંદર

હુ નહિ વરસુ શામાટે વરસુ? વરસવાથી મને શુ સુખ છે? હા વરસવાથી તમને સુખ છે! પરતુ તમારા સુખસાટે મારે શુ નો જન ?

જુઓ મારે પીડા નથી ? આ ાસણુ વિદ્યુતની આ ાને હુ સ ા ઇ યત ધા ણ કરૂ મે સુદાસિનીન મિતીનો મારા હ થ ા C ન થરેનો બોધ તમે જો ? ામન આમો છો તમારી તો ને કે આખો ? ી સુખ છે પરતુ એ વી વીરોગ્યદશા થતા તો તમે સમજી જાઓછો એવી આગ ાિ નય જ્યા ને ુ સ ા હૃદયમા ગભુ મ ા સિવાય કોની તા ાત છે કે એવી આ ાને પોતાનામા રાખી શકે?

વળી આ બાજુ જુઓ વાયુ મ ો હમેશા ા લાવમાન ક્યા રેછે વાયુને વિચાનુ ભાન નથી તે તો ગમે તે ત યા ાજ ેછે અને તેને લીધે મારે પણ ગમે સા ા પોઠે હુ યાર જગ ા ભા ી વ નદાર થાઉંછુ સ રે ઓ વાયુ મ ો ેપાગી ાકનો નથી

પણ તમે ભ ીમોમા ા મ ા ન વસ્તુ અને હૃથીો લીના તૃભ્યા ગેાી ાા અમથી ભરી દઉંછુ પ તુ તમે મારી પૂજા ક ને

મારૂ ગર્જન અત્યત ભયકર છે તમે એથી ડરશો નહિ જ્યારે હું મદ ગભીર શબ્દ કરવા માડુ છુ ત્યારે વૃક્ષોના પત્રો હીંચવા, મયુરો નાચવા અને માનસીવાલો કિલકિલાટ કરવા લાગેછે મારૂ ગર્જન સાભળી ઈંદ્રના વક્ષસ્થલ ઉપર પડેલી કલ્પવૃક્ષના પુષ્પોની માળા પણ કપી જાય છે મારૂ ગર્જન સાભળી કૃષ્ણચદ્રો મોરમુગટ ડોલવા લાગેછે અને મારૂ ગર્જન સાભળી પર્વત કદરાઓ પ્રતિધ્વનિઓ કરવા લાગેછે મારૂ બધુઓ! વૃત્રાસુરના વધ વેળે ખડ્ગપાત સમયે મે જે ઘોરગર્જન કર્યું હતુ તે ગર્જન સાભળવાની તમારે અભિલાષા ન કરવી એ ગર્જન સાભળતા તમે બ્હી જવાના

હું વરસીશ શામાટે ન વરસુ? જુઓ પેલી જુઇની અનત કલિકાઓ મારા જલકણો પ્રાસ કરવાની અભિલાષાએ પોતાના વદનો ઉંચા કરી મારી તરફ તાકી રહી છે એમના મુખમા હુ સ્વચ્છ જળ ન સીંચુ તો બીજુ કોણ સીંચવાનુ હતુ?

શામાટે ન વરસુ? જુઓ પેલી સરિતાઓ બિચારી સુકાઇ કૃશ થઇ ગઇ છે હુ એને જળરાશિ આપીશ એટલે તે પરિપુર્ણ થઇ હસતી હસતી, નાચતી નાચતી ને કલરવ કરતી કરતી અનતસાગર ભણી દોડશે એ સુદર દશ્ય જોવા કોને વરસવાની ઇચ્છા ન થાય?

હું નહિ વરસુ! જુઓ પેલી તુચ્છ સ્ત્રી પોતાના ખેતમા મારૂજ દીધેલુ નદીનુ જળ લઇ જાતકે છતા મને ગાળો દેતી જાતી જાય છે અને કહેછે કે જુઓ આ મારો પીટયો વરસો જરાએ જપ ખાતો નથી વળી જુઓ પેલો ખેડુત પોતાના મકાનમા ચુવાકના પાણી પડવાથી તે પણ મને ગાળો ભાડેછે હુ નહિ વરસુ તો એ ખેડુતજ ક્યા રહેવાનો છે! હુજ એનો જીવનદાતા છુ, તોપણ એ મને ગાળો ભાડેછે બસ હવે હુ શામાટે વરસુ?

ના ના વરસીશ મને સાભર્યું—

मन्द मन्द नुदति पवनश्चानुकूलो यथा त्वा ।
वामश्चाय नदति मधुर चातकस्ते सगव ॥

આવા આવા સુદર વચનોએ મહાકવિ કાલિદાસ જેવાએ જ્યા મારી સ્તુતિ કરીછે ત્યા હુ શા માટે ન વરસુ?

મારી ભાષાને સમજનારો મહાકવિ શેલી હતો જ્યારે મે કહ્યુ કે–I bring fresh showers for the thirsting flowers ત્યારે મારી એ ગભીરવાણીનો મર્મ તે કેવો સમજી ગયો? એવા વિરલોવિના મારી વાણી કોણ સમજી શકે? કવિઓ પણ મારી પેઠે પોતાના હૃદયમા વીજળીની આગ ધારણ કરેછે પ્રતિભા એ એમના અનત હૃદયાકાશની વીજળી છે

હુ અત્યત ભયકરછુ જ્યારે અધકારમા હું કરાળ કૃષ્ણરૂપ ધારણ કરછુ ત્યારે મારી વક્રભ્રુકુટિ કોણ સહી શકેછે? મારા હૃદયની કાળાગ્નિરૂપી વિદ્યુત્ તે સમયે ક્ષણેક્ષણે ચમકવા લાગેછે મારા નિશ્વાસથી ચરાચર જગત્ ઉડવા લાગેછે અને મારા અનાજથી આખુ બ્રહ્માડ થરથરવા લાગે છે

વળી હુ મનોહર પણ કેવોછુ? સધ્યાકાળે પશ્ચિમ નભમાં લાલરગી સૂર્યના સોનેરી

આમ આપણા અનુભવે સ્ત્રીકેળવણીની જરૂરીયાત ઉભી થાય છે સત્ય છે કે જ્યાંસુધી સ્ત્રીઓને કેળવવામાં નહિ આવે ત્યાંસુધી ઉજ્વળ ભવિષ્યની આપણી આશા અયોગ્ય છે

આપણા આ નવમારે અને ઉપદેશકોએ ઉપદેશ આપ્યો હોય અને આપણે નવપુ કર્યો હોય અને લેખકોએ લખ્યું હોય અને આપણે વાચ્યું હોય અને મંડળો સ્થપાયા હોય અને ચર્ચા થઇ હોય હો તે ભલે હો પરંતુ હવે તો વર્તમાનમાં આ સવાલ જનસમાજમાં પ્રવૃત્ત છે [illegible] તે માટે સંસ્થાઓ સ્થપાવો [illegible] આવા અને આવા બીજા વિચારો [illegible] આપણા સાધારણ રીતે કેળવાયેલા વર્ગ [illegible] સમયે સત્તનું સાધ તે સમયે પોતાનું [illegible] અને કરવા રાહ જોવાની જરૂર નથી [illegible] ચીજ આપણે સમજતા આવ્યા છીએ કે સ્ત્રીકેળવણી દુનિયાની સુધારણામાં અતિ અગત્યની છે એ તે હવે વિગેરે કાંઇ જરૂરનું નથી છતાપણુ આ સંબંધમાં [illegible] આપણા [illegible] અતિ [illegible] અસર [illegible] આપણે ઓગરીજ રહેશે [illegible] પોતાના [illegible] સ્ત્રીઓને ગૃહમાં કેળવવા તે પર થતુ [illegible] ઉત્તમ ગૃહિણી [illegible] ઘણા [illegible] સમાવેશ [illegible]

આપણા હૃદયમાં [illegible] નિરંતર ચાલતો [illegible] સદ્દેવાની નાની મોટી સર [illegible] આપણે તેમને [illegible] શીખવીએ છીએ તેમની સન્મુખ ઉત્તમ પુસ્તકો અવગણી વાની તેમના કુમળા હૃદય પર સાહિત્યના શોખનો રસ રે લાવી શકીએ છીએ અવકાશે અને થોડુ પરંતુ નિયમિત અક્ષરજ્ઞાન તેમને આપી શ કીએ છીએ સાધ્વી સતી સ્ત્રીઓના ચરિત્રોને ઉદ્દેશ્ય તેમની પાસે કરી આપણે તેમનામાં ઉચ્ચ ભાવના પ્રેરી શકીએ છીએ પતિ પરાયણ પત્નીઓના દૃષ્ટાંત દાખવી તેનુ અનુકરણ કરવા આપણે તેમને [illegible] શકીએ છીએ પરંતુ [illegible] અભ્યાસથી [illegible] આપણે [illegible] છીએ એજ સત્ય વાત છે

આ ઉપરાન્ત ગૃહમાં મળતી [illegible] કેટલીક [illegible] ઉપયોગી ભિન્ન ભિન્ન [illegible] સંગીન પાયાપર [illegible] અનિવાર્ય છે આપણે ધારીશુ કે આપણા [illegible] તથા [illegible] લઇ આપી [illegible] આવતા [illegible] ઘણીજ પરંતુ [illegible] લેતાયા પૂર્વે આપણે આપણાપરજ લક્ષ આપી કરવાનું છે તે [illegible] નથી

આમ [illegible] ઉત્તમ ગૃહિણી બના [illegible] માતાને [illegible] પોતાની [illegible] માતાઓના ખોળામાં [illegible] ઉછરતા [illegible] પરિણામ [illegible] આપોઆપ [illegible]

લગની

(એનુ બતાવે કોઇ આજ—એ રાગ)

લાગી લગની વિભુની વ ય વિભુની મને લગની લાગી
મારા પ્ર ટયા પૂર્વના પુ ય વિભુની મને લગની લાગી—ધ્રુવ

આ સ સારે વિચરતા ભાગવતા શુભ ભોગ
હરિ ઔષધ પીઇ પ્રેમથી મારા શમન કરીશ ભવરોગ— વિભુની ૧

પ્રભુ પાસેમા પાસે હતા હુ જડ નાઠો દૂર
ચેત્યો લાબી અવધિએ પણ હવે ન ચુકુ જરૂર વિભુની ૨

રાખુ એની કુશળતા જગત ન નિ જેમ
પુરી ન વપુટે પ્રભુ માર રીશ અલૌકિક ક્ષેમ વિભુની ૩

હાનિ સહી બહુ જ મની બની કર્તા ન વિભૂ
આત્મજ્ઞાની હવે બનુ ન નાન અધ થઇ આરૂ વિભુની ૪

જગકર્ત વ તમામ હુ કરીશ રહી અનુકૂળ
મુજ મનમ દિરમા સ તમને સ તોષીશ અમૂલ વિભુની ૫

તમ ગમતા વિધિયે પ્રભુ ઉકેલીશ જગજાળ
વિચરીશ દેશ વિદેશમા આવે નહિ જેમ આળ વિભુની ૬

ભજવ્યા રગભૂમિવિષે વિવિધ પ્રકારે વેષ
થાકી ગયો છુ શ્રમ કરી નાથ નિવારો મારો કલેશ વિભુની ૭

અથડાયો અધારમા વાની વેરણ રાત
વિપરીત ભાન બધા ભ યો પ્રભુ પ્રગટાવો માર પ્રભાત વિભુની ૮

શ્રમ તમને બહુ આપિયો મુજ સર્ગસ્થિતિમાટ
આવો ઠેકાણે ઠરી હવે ન દઉ વિશેષ ઉચાટ વિભુની ૯

યોગેશ્વરની આગળે અજન અજાવીશ
બે દૃષ્ટિ મુજ લાગીને જગ બ્રહ્મમય હુ લખીશ વિભુની ૧૦

જાગ્રત સ્વપ્ન ગાવિ ઉનો જગના ખેલ
ભાગી ભુતાવળ બની બોધ નમરસ સરજે વમેલ વિભુની ૧૧

વાછુ મારા વિષે બ સાવધાન રહીશ
સઘળી ગોલકમા લઇ સ ને અતર્મુખ હુ કરીશ વિભુની ૧૨

વામાંગે સંસારને દક્ષિણ અંગે ઈશ
અહીં અવિરોધે સાધી એક કર્તા યતિ બનીશ — વિભુની ૧૩

સત્ત્વ રજસ તમ વૃત્તિઓ મુજમાં વસતી ઈશ
કનિષ્ઠ મધ્યમ દામીને ઉત્તમનો વિજય કરીશ — વિભુની ૧૪

તમ આદેશ ઉઠાવવા ઉર ઉત્સાહ ભરીશ
આનંદદશા કે ત્રાસમાં હું યુવાન થઈને ઘૂમીશ — વિભુની ૧૫

ચિત્ત તન્મય બનાવીને અનહદ નાદ સુણીશ
શાસ્ત્ર પુરાણ ભણ્યાનગા બહુ પરિશ્રમો મન્દિરે લાવીશ — વિભુની ૧૬

જગમાં તમ સન્મુખ રહી એવું એવું હું રમીશ
મરણ પામી ઉંચે અતિ ભવપંથે પાછો ન વળીશ — વિભુની ૧૭

મ દ ઓઝા

વસંત

મળયાનિલ ખીલેછે આંબાની કોમળ કળીઓનો કષાય આતુરને ઉત્કંઠિત કરેછે મન્દ વાયુના પવનની ઠંડી લહેરોથી કામદેવનું ધ્વજપટ ફરફરે છે મદમત્ત કામિનીઓના મુખમાંથી ઝરેલા મધુવડે બકુલ વૃક્ષો પુનિત થાયછે અશોકવૃક્ષને તાડન કરવાથી યુવતિઓના મણિનૂપુર સદૃશ પ્રકારના ગુંજારવ કરેછે ઉઘડતી કળીઓના સુગંધથી ઘેલા બનેલા ભ્રમરોના ગાનના અતિ ગુંજન [illegible] શીરે આમ્રવૃક્ષો મધુર લાગેછે અતિરસ પુષ્પધૂલિરૂપી રેતીથી ધરાતલ ધવલ દેખાયછે મધુમદથી મત્ત થએલા મધુકરગણ વનાંતરે દીર્ઘકાળથી રહેછે મધુર પલ્લવથી છવાઈ ગએલી લવંગલતાઓમાં ભરાઈ મત્ત કોકિલાઓ મધુર કુહૂ [illegible] દુર્દિન કરી મૂકે છે અને પ્રોષિતભર્તૃકાઓના ત્રાસ દરવાજા [illegible] પામતા [illegible] લાવેલા આપનો [illegible] સામગ્રી બધથી પ્રવાસીઓનાં હૃદય [illegible] જાય તેમાંથી ચેતના રહિત માત્ર [illegible] પ્રકટ જાયછે

મરણ પથારીમા

લેખક—શ્રીયુત પ્રભાશંકર મગળજી દ્વિવેદી-રાજકોટ

(૧)

રૂગ્ણ શય્યા

ઝરમર ઝરમર વરસાદ વરસ્યા કરતો હતો આકાશમા વિજળીના ચમકારા અંધકારને ભેદી ક્ષણિક જ્યોતિ દેખાડતા હતા ક્ષણે ક્ષણે સૃષ્ટિનુ સ્વરૂપ ભયંકર બનતુ જતુ હતુ વિજળીના ચમકારા સાથે કડાકા થવા લાગ્યા હતા વાયુ પણ ઝપાટાબંધ વાઇને ઝાડોને ઉડાવી નાખવાનુ કાર્ય કર્યે જતો હતો ચારેતરફ અંધકાર હતો રસ્તામા નીકળેલ માણસ ભટકાયા સિવાય ભાગ્યેજ સામુ માણસ ચાલ્યુ આવેછે તેમ જાણી શકતો આ વખતે એક સાધારણ ઘરમા કંઇક ઘટના બનતી હતી

તે ઘર બહારથી જોતા મોટ મોટુ દેખાતુ નહોતુ ફક્ત એક માળ અને બીજે માળે ખુલ્લી અગાસી બહાર એક ઓટલો હતો ઓટના ઉપર રંગનુ પ્રવેશદ્વાર પડતુ હતુ તે દ્વારમા પેસતાજ એક નિસરણી માલુમ પડતી હતી તે ઉપર ચડતાજ પહેલે માળે એક ન્હાનો ઓરડો જણાતો હતો નાત્તાનો સમય ચાલેછે તે સમયે તે ઓરડામા નિસ્તબ્ધ પ્રસરી રહી હતી ઓરડાના મધ્યભાગે એક પથારી પાથરેલી હતી તેપર એક યુવાન શાંતિથી સૂતો હોય તેમ જણાતું હતુ તેના તેની મુખમુદ્રા નડીનડીમા બદલાતી હતી કોઇ વખત આનંદ તો કોઇ વખત શોક, કોઇ વખતે ગુસ્સો તો કોઇ વખતે ગંભીરતાનો ભાવ તેના મુખઉપર ચમક્યા કરતો હતો યુવકની ઉમ્મર કાંઇ બહુ મોટી લાગતી નહોતી, તેના ઉપર નજર પડતાજ તેની ઉમ્મરની આશરે ૨૨-૨૩ વર્ષની હોય તેમ લાગતુ. તેની આંખો ઉડી પેસી ગઇ હતી નેત્રના હોઠ કિંચિત્ બીડાયેલા હતા એક હાથ છાતીપર પડેલો હતો અને એક હાથ બહાર ચત્તો પડેલો હતો શરીરપર લોહીનુ ટીપુ નહોતુ ચહેરો હાડકામા લોહી ન હોવાથી સ્મશાનમા પડેલી ખોપરી જેવો જણાતો હતો ચોરેક છેટે એક દેશીદવાની પડીકી પડી હતી તેની પાસે એક પાણીનું ભરેલુ પ્યાલુ પડ્યુ હતુ તેથી જણાતુ હતું કે દવા પીવરાવવાની તૈયારી થતી હશે પણ યુવક ઉંઘતો હોવાથી પડતી મૂકાઇ હશે

લગભગ પાંચ મીનીટ આ સ્થિતિમા ગયો અચાનક તેણે પાસુ બદલ્યુ તેના મુખમાથી ધીમે ધીમે ભગ્નાક્ષરો નિકળવા લાગ્યા હાય હવે શું કરશે મે સુખ તો ... મરી જઇશ આ પ્રભુ! તુ રક્ષા કર છેલ્લો ... પૂરો થતાજ પાસેનુ બાકીનુ ખુલ્યુ એ નવયૌવનના સ્ત્રી પાને આ ... ની તેણે તે યુવકના છેલ્લા ... પાકે નહિ તે અમે કહી શકતા નથી પણ

યુવ નુ શરીર જોતાજ તે કમ્પી ઉઠી અને મનમા બોલવા લાગી– અરેરે! આ દશા આ દશા જોવામાટેજ વિધિએ મને અહીં મોકલી હશે? ઓ નાથ! તુ આને બચાવ મારૂ અમૂલ્ય ધન મારૂ જીવન સર્વસ્વ આ જતા મારૂ કોણ? નાથ! પ્રભુ! આથી વધુ બોલતા જતા તેનુ હ્ર ય ભરાઇ આવ્યુ આ ખમા આસુ વહેવા લાગ્યા ચહેરાની ફિ ાશ વધવા લાગી શરીર ધ્રુજવા માંડ્યુ છેવટે ઉભી રહેવાને અશક્ત થઇ તે નીચે બેસી ગઇ તેના ઉના નિશ્વાસો ઓરડાની હવાને કમ્પાવવા લાગ્યા છેવટે આખો લોહી જરા ધીરી પડી યુવ ની પથારી પાસે ઇ યુવકના માથાપર હાથ મૂ યો અચાન જાણે વ પાત થયો હોય તેમ યુવકે તે હાથ ઝટકાવી ખ્યા અને પોકારી ઉઠ્યો – હવ નહિ હવે ુ અધિકારી નથી આવો પો

સ્ત્રીના અ ત કરણને ચીરવા લાગ્યો લવવા લાગ્યો અ તે કોઇ અ મ્ય શક્તિએ તેના શરીરમા ઉત્સાહ ેર્યા હોય તેમ થઇ ુવ ે કહેવા લાગી– સાજન આ દવા પી જાઓ ને? અધ નિ ામા યુવ બબ યો– હું અધિકારી નથી યુવતી પાછી વિચારમા પડી તે યુવકને ગ રે યુવાનની સામા ઉઠવી ા ઉે? હ નહિ આ તો જરા દવા પીવાનો વખત થતો જાય છે માટે તમને ઉઠા ા

" ા વાગ્યા?"

નવ વાગ્યે બે વાગ્યા ો

મારી મા યા ગઇ?

તે તો સુઇ ગયા

કેમ! તે દવા પીવરાવવા ન આ યા?

હાલા હુ છુ ને?

તે તો ઠી પણ તે તો આજ સવારના મારી પાસે આ ા નથી. જુઓ વ્હાલા તમારી પાસે આજ સવારની હુ બેઠી હતી તેથી તેઓ આ યા નથી તમે ન ામા વિચાર કરશો નહિ દવા પી જાઓ.'

ના હુ દવા પીવાનો નથી હાય! મે પરણી તને શુ સુખ આપ્યુ યુવકનો ચહેરો ઉતરતો જતો હતો તેના ચહેરાપર ઉ ડી વેદના જણાતી હતી આ જોઇ યુવતીએ કહ્યુ– વ્હાલા દવા પી સુઇ જાઓ તમારૂ જીવન એ મારૂ સુખજ છે હિ દુ સ્ત્રી પતિના જીવનસિવાય બીજા સુખની આશા રાખે તેને મૂર્ખ જ ગણવી જોઇએ

ના ના સ્ત્રીઓ પણ મનુષ્ય છે પુરૂ ના જેટલા જ અધિ ાર ભોગવવાને લાયક છે તેને યોગ્ય અધિ ાર ન આપતા સાસુ-સસરાના હાથમા ઘિમગાણુ વા ે છે તે ુ ની નર મા પણ નિષ્કૃતિ નથી ઓ ઓ જો પેના મ મારા માટે નરક તૈયાર ે છે

યુવતીએ જોયુ કે રોગીની શા બદલાતી જાય છે તીવ્ર પશ્ચાત્તાપ તેના હ્રદયમા ધુમવાઇ રહ્યા છે તેણે વાત મ નવા માંડી.

વ્હાલા આ ા ી જાઓ એટલે હુ જઉ

યુવકે દવાનો ફાકડો ભર્યો અને ઉપર પાણી પીધુ પાણી પીવાથી જાણે શરીરમા શાંતિ આવી હોય તેમ હાશ કરી સુતો યુવતીએ કહ્યુ– કાંઇ ખાશો?

'ના મારૂ પેટ દવાથીજ ભરાઇ ગયુ'
'જરા દૂધ પીશો? દૂધમાતો કાઇ વાધો નથી વૈદે પણ દૂધ પીવાનુ' હુ છે
'ના મારી કઇ પણ ખાવા-પીવાની ઇચ્છા નથી હું સૂઇ જાઉ છુ' આમ કહી યુવકે માથે ઓઢ્યુ થોડીવારસુધી યુવતી યુવકતરફ જોઇ રહી અને મનમા બબડી 'પ્રભુ! આને બચાવ!

---

(૨)
પૂર્વ વૃત્તાંત

હિંદુ સંસારમા સાસુ વહુને મિયાંમારૂં સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે વહુ દીકરાપાસે માન પામે, દીકરો વહુની સાથે હસીને બોલે-આનંદ કરે તે સાસુથી બીલકુલ ખમાતુ નથી દીકરાને પરણાવતી વખતે વહુના થતા વખાણ પરણ્યાપછી ઘટવા માંડે છે અને પરિણામે 'નવી વહુ નવ દહાડા' એ કહેવત મુજબ તે વખાણની સમાપ્તિ થઇ વહુના એવા ગુણની શોધખોળ થવા માંડે છે વહુની સાથે વહુના માબાપો પણ યોગ્ય પુષ્પાંજલિ પામે છે સગાઇ કરતી વખતે જે વેવાઇના છાપરાના નળિઆ સોનાના જોવામા આવે છે તેજ વેવાઇના છાપરા પરના નળિઆ પરણતી વખતે પિત્તળના બની જાયછે અને પરણ્યાપછી વહુ એક આદુ વઢે કે તુરત વેવાઇના છાપરાપરના નળિઆ ઉડી જાય છે એટલું જ નહિ પણ છાપરૂં પણ ઉડી જાયછે આ શોચનીય દશાના ચક્રમા ફરતી હિંદુ પ્રજાના મૂળથીજ કોઇ એવા સંસ્કારો ભરાઇ બેઠા છે કે નવી વહુ નવ દહા। આ નિયમપ્રમાણે ઉપરોક્ત કુટુંબનો ઘરસંસાર ચાલ્યોજ જતો હતો જે યુવકને આપણે મરણ પથારીપર જોયો છે તે યુવકના પિતા તેને પરણાવી સ્વધામ સિધાવ્યા હતા માતાપિતાને બહુજ વ્હાલો હોવાથી માબાપે તે યુવકનુ નામ ગાંડો રાખ્યુ હતુ પણ તેનું મૂળ નામ નાગરદાસ હતુ તેના પિતા અમરજીને તે છોકરાને પોતાના દેખતા પરણાવવાનો બહુજ કોડ હતો અને તે શોધખોળ કરતા ઘણી કઠણાઇના વિનિમયે એક બારેક વર્ષની કન્યા શોધી કહાડી કન્યાનુ નામ સરલા હતું કન્યાનો બાપ મક્ખીચૂસ હતો પણ માતા સદ્‌ગુણી હતી જેને લીધે કન્યામા નમ્રતા સહનશીલતા વગેરે હિંદુ સ્ત્રીઓમા જોઇતા ગુણો આવ્યા હતા સરલા નાનપણથીજ પોતાના મહોલ્લામા પોતાના સ્વરૂપગુણથી ભાત પાડતી તેનુ હસતુ મ્હો તેની ચપળ આંખો તથા સર્વાંગ ભમર ભ્રૂયુગલ જોઇ હરકોઇને તેના તરફ માન ઉત્પન્ન થતુ હતુ અમરજીએ ચારેક વર્ષ પહેલા નાગરદાસના લગ્ન સરલાની સાથે ધામધુમથી કર્યા પોતે બહુ શ્રીમંત તો નહિ પરંતુ ખાતો પીતો હોવાથી પોતાના એકનાએક છોકરાને પરણાવી કોડ પૂરો કરવા માટે એકઠી કરી રાખેલ કમાણી લગભગ પૂરી કરી નાખી નાગરદાસની મા મહાલક્ષ્મી હતી તો ડાહી સમજુ પણ તેનામા અદેખાઇનો એક એવો દુર્ગુણ હતો કે તે દુર્ગુણ તેનામા રહેલા સઘળા સદ્‌ગુણોને ઢાંકી દેતો હતો સરલા સાસરે આવી નવી વહુ અને તેમા પણ

એકના એક નીકળની વહુ હોવાથી સાસુ સસરો ગ ા ઘેલા થઇ ગયાં પરંતુ વિધિથી આ સુખ જોઇ શકાતુ નહિ હોય તેમ આમા અમરજી વાળી બીમારીથી પા પામ્યા. મહાલક્ષ્મી વિધવા થયા અને તે ભાવે તેની દરકાર રાખતી હતી. નવીન ગૃહિણી અને નવીન ગૃહમાને તે જોઇ ખમાતું જોગથી સળગી ઉઠી. અમરજીને ગુજરી ગયાને છ માસ પણ નહિ હોય ત્યાં તો ખુલ્લી રીતે ડોકેના મન ઢમીબાઇ વહુના અવગણો જાહેર કરવા મંડી ગયા. જે વહુ પરણેના ની નાની હતી તેજ વહુ અત્યારે થીની થઇ ગઇ. પાડોસણોને વાતચીત કરવાનુ સ્થાન મળવાથી વિસામો આપવાને બહાને તેઓ મહાલક્ષ્મીપાસે આવવા લાગી. દિલાસાને બદલે વહુની નિંદા થવા લાગી. બિચારી સરલા કદિપણ નહિ જોયેલી આ વાપરત જોઇ ગભરાઇ પતિને બધી વાતો કહેવા લાગી. નારદદાસ પણ માની આ રીતથી ખરાબ નવાઇ પામ્યો. પિતા-માતાના માનીતો હોવાથી સંસારના કડવા અનુભવ વિનાનો નારદદાસ મુંઝાયો. પત્ની વાત કરે કે તુરત તેની આંખોમાંથી દડ દડ આંસુ વહેવા લાગતા. સરલા વધુ મુંઝાઇ પોતાની વાતથી પતિને દુઃખ થાય છે તે જાણી પોતે વાત કરવી મુકી દીધી. પોતે મનમાને મનમાં શોષાવા લાગી. શરદ પૂર્ણિમાજેવું સ્વચ્છ સુમધુર સુખ આરતિ વાદળાથી આચ્છાદિત થતુ જણાવા લાગ્યું. દરેક કામમાં દોષ ખિલતા જણાવા લાગી, ઘરનો આનંદ ઉડી ગયો. જે ઘરમા લક્ષ્મી જેવી સરલાના પગલા થવાથી

આનંદ રેલાઇ રહ્યા હતો તે ઘરમા દિલગીરીનું આછું વાતાવરણ ફેલાવા લાગ્યુ. પોતાના હૃદયનો પણ બુદ્ધિમાન નારદદાસ ઘરની દશા સમજી ગયો. ગુણવાન પત્નીની ઘરમાં થતી નિંદા, કામ કરતાં છતા વેઠવા પડતા દુઃખો એ બધુ તેને ઝુલમજેવુ લાગતુ પણ તે બિચારો ન કહી શકતો માતાને કે ન વિસામો દઇ શકતો પત્નીને. ચાનિ પર પૈ મુંઝવણ જેવો થઇ વિચારમગ્ન વિના મના પથારીમા પડ્યો રહેતો. ઉલટે સરલાથી રહેવાતુ નહિ તે પતિ ઉંઘી ગયા પછી રોતી હૃદય કુદુ મૂકીને રોતી અને રોતા રોતાં ઉંઘી જતી. નારદદાસ પિતાના મરણ પામ્યા પછી તરત એક બાગ પિયામા ગુમાસ્તાગીરી કરતો હતો. કાપડીઆની દુકાને હોવાથી સવારથી સાંજસુધી ચાર કલાકની સખ્ત નોકરી કરી પની પગાર ૨૦ા વાગ્યામા દુકાને જવું પડતું. બપોરના બારેક વાગે જમવા આવતો પણ એકાદ કલાકપછી જવુ પડતુ. તે ગમે ત્યારે ઘેર આવતો ત્યારે પતિને આવતો જોઇ સરલાનું સુખ ભર્યું વદન મા ખીલતુ પરંતુ બીજીજ પળે તેનો આનંદ મા વિલીન થઇ જતો. કારણ કે મહાલક્ષ્મીના હુકમસિવાય તેનાથી પતિને આવકાર આપી શકાય તેમ નહોતુ. આમ વખતો વખત ચાલ્યે જતી હતી તેનામા અસુરામા પૂર નારદદાસને તાવ આવવા લાગ્યો. પહેરેક દહાડા ત્યા તો ખટનેવશ થયુ પણ શેઠ દુકાનેથી રજા આપી. સરલાએ સાસુની લાજ મૂકી પતિની ચાકરી કરવાનું માથે લીધુ. સાસુ બહાનુ કે દીકરો મરિ છે,

તે વાત ભૂલી મહાલક્ષ્મીમાઈ ચીડાયા વહુને માથે અનેક આરોપો મૂકાયા, દીકરાને મળવાનું પણ બંધ થયું વાર્તા ચાલેછે તે દિવસ મહાલક્ષ્મીમાઈ પાડોશીપાસે બેઠા બેઠા વહુની મેતરમાઈ આગળ નિંદા કરી રહ્યા હતા સરલા આ બધી વખતે છોડી સાસુનો વ્યવહાર મનમા લાવી એ ચિત્તથી પતિ પાસે બેસી રહી રાંધી સાસુને ખવરાવી તે પોતે પતિપાસે આવી બેઠી મહાલક્ષ્મી પાડોશીપાસે જઈ બેઠી વહુતરફની ઇર્ષ્યાએ દીકરાના ભાવની વિસ્મૃતિ કરાવી

---

(૩)

સરલાનું દુખ

બિચારી સરલાને હોંશી ઓછી નીરાળી સગપણ હતી તેના પિયરમા નહોતા પિતા નહોતી માતા નહોતો સહોદર ભાઈ દૂરના કાકામામાના ભાઈઓ તો ઘણાએ હતા પણ સહોદરની ગરજ જાણનાર તે કોણ હોય? હિંદુસંસારમા બિચારી સ્ત્રીઓને દુખ વખતે આશ્વાસન દેવાનું ઠેકાણુ કયુ? સંસારની અગ્નિમા સેકાતી હિંદુ સ્ત્રીઓની જવાળાઓ વારનાર ન જાણેછે? તેના ઉંડા અંતઃકરણમાથી નિકળતા નિસાસાને જાણેછે? તેના ચિત્તમા સાસરીયાના ત્રાસે આણુમોકાણા દરેક દર્દ રાતી લાગણીને તે અનુભવી છે? જો તે ખરેખર અનુભવી હોય તો જરૂર તેનું નિવારણ કરવાને બલે તેના તરફ આવી સ્થિર દૃષ્ટિ કરી શું બેસી રહ્યો હોત નહિ ચિંતામા સી શાનુ એ હિંદુસ્ત્રીઓમાટે આવી સ્થિતિ કરતા બહેતર શું હાય! ભભૂકતી ચિંતામા બળવુ તે તો ક્ષણિક દુખ પરંતુ પતિ ગયા પછી ભોગને માટે રોજના મેણાટુણા એ બળવુ તે તો જીંદગીભરનુ દુખ! એ દુખમાથી ઉગારનાર એ દુખને સમજનાર સહોદર ભાઈસિવાય બીજુ કોણ હોય? બિચારી સરલાના લલાટમા આ સુખ પણ નહોતું શિવ! શિવ! ઓ પ્રભુ! તે જગતની આવી વિષમ વ્યવસ્થા કેમ કરી? શામાટે ગુલાબમા કંટક કર્યાં? શામાટે સમુદ્રને ખારો કર્યો? શામાટે કોયલને કાળી કરી? શામાટે વિદ્વાનને અંધ બનાવ્યા? શામાટે સરલાજેવી સુશીલબાળાનિમને અગ્નિમા બળતી મૂકી?

મહાલક્ષ્મી જો કે સમજુ હતી પરંતુ વહુ પ્રત્યેની ઇર્ષ્યાએ તેની સમજણપર પડળ વળાવ્યા રાત્રિ પડી વરસાદ ધોધમાર વરસતો હતો, મહાલક્ષ્મી પાડોશીને ઘેરથી આવી સુઈ રહી રાત્રે એમ શીસબમ ખાવાનું હતું નહિ મહાલક્ષ્મીને તો જમવાનુ નહોતુ તો પછી સરલા બિચારી કોના માટે રાંધે? વેઠે તો આજ પંદર દિવસના ઉપવાસ થયા હતા. પંદર દિવસના ઉજાગરા થયા હતા તેની આંખ આગળ નિરાશાનું વાદળ ઘેરાતું જતું હતું યોગમથી દુખના વાદળા આવી એકઠાં થતા હતા એકનીએક આશા એકનીએક જીવનદોરી અંધકારરજનીમા એક નક્ષત્રરૂપ પતિ મૃત્યુશય્યાપર પડ્યા હતા. સરલાનુ સુખ? સરલાને સુખ માત્ર એટલુંજ કે જો પતિ તેને હસીને બોલી વાત કરતો નહતો તે હાલમા હવે બોલી વાત કરતો હતો હું યમમાથી બહાર પડતી ધોધમાર હા ગણીએ સરલાને ક્વચિત્ આનંદની લહેરે મા

..આવતી તો ક્વચિત્ શો સાગરમાં નિમગ્ન કરતી

ઊગતી રાત્રિમાં ...નમ્રદીપ પ્રકાશ્યો મ ઝાતા બૂઝાતાં દીવો ઝગારયો. વિચારી નિ દોષ અજાણી બાળા સમજી કે પતિ મ વાડમાંથી ઉઠે

(૪)

ઉ ધમ થન

રાત્રિના બે વાગ્યા. રોગીની શય્યાપર ...સરતા અવિરામ દૃષ્ટિ નાખી બેઠી હતી રોગી ધસધસાટ ઉંઘતો હતો. તેના ...ળ મુખપર સરલાની દૃષ્ટિ ... અજબ પ્રકારે જોતી હતી તેના મ્હગજ સરખા હો ધ ડીમાં ચાલતા ઘડીમાં બેસતા ઘડીના ... ધ ના હતા તેની આ મા સજીવ લાગ થઇ ગઇ હતી. મનુષ્ય કે ... સહન ... રી શ ... પ દર દિવસના ઉજાગરાએ સરલાની સહન શક્તિની આખર આણી હતી છતાં આ ... પણ સરલાએ ઉજાગરો ... રાનો નિ ... યો હતો

આ વખતે મન ... હતી ... ની હતી? એ ઓરડીમાં ... જીણો જીણો પ્રકાશ નાખી રહ્યા છે એ ... ની પથારીપર મહાલક્ષ્મી બેઠી બેઠી વિચાર કરેછે તેના ચહેરાપર શોકના ચિહ્ન સ્પષ્ટ જણાઇ આવેછે અચાનક તેના હોઠ ... મા તે ગણ ગણવા લાગી– અ ... મારો સ્વભાવ આવો કેવો? દીકરાની વહુ દીકરાને જરા બેસે તેમાં મારે શું? શામાટે હું તેની અદેખાઇ કરૂંછું? દીકરાનો મંદવાડ વધતો જાયછે વહુ પણ અખંડ ઉજાગરા કરેછે ... ત્યારે

ત્યારે રાતમાં ઉઠું છું ત્યારે તે પથારીપાસે બેસીજ રહેલી હોયછે ... દીકરો તેનો પતિ બાપમાં કોની અક્કલ ચહુ? તેને પતિ તથા મારો દીકરો મરી જવાનો? મારો સ્વભાવ આવો તે કેવો અરેરે કે ગઇકાલે કુટી દીકરાપર વહુનું ચતણ–અરે ચતણ શાનું વહુતો મારૂં વચનસુદ્ધાં ઉથા પતી નથી જો હું તેનાપર કેટલો બધો જુ લમ–હાય–હાય–જુલમ જુલમ નહિ તો બીજું શું?–ગુજારૂં છું તે સહન કરેછે હું આ ... પ ર પદર દિવસ થયા તે મઝાની વાતો સાંભળું છું છતાં ... તેવિષે કાંઇ બોલતી નથી મારો સ્વભાવજ ... પરંતુ અ ત્યારે તો ... નાખવાની જરૂર છે, દીકરો પથારીપર છે ... રે નારાયણને દીકરો ... થાય તો લોકો શું કહે? કાનથી ... નીઅદેખાઇ છોડી તેનાપરનો જુલમ ઉપ કારથી વિસારે પાડીશ ... કહે કે આ શું પરિ વર્તન? ... શા સાસુ આ મમ ... ભતાપે આ ... મ બની? તેના જવાબમાં અમે તેને ... મહાલક્ષ્મીનો સ્વભાવ ... કર નહોતો અને તેનામાં ઘણા મોટા ગુણો ... તા વળી ... અને અનુભવથી મા ... મ પોતાનો સ્વભાવ ... ટે છે દીકરા ઉપર આવી પડતુ સ ... અને વ...ની સેવા જોઇ પાષાણનું પણ હૃદય પીગળે તો મનુ મનુ તો ... શું?

થયું આત્મશોધન પૂરૂં થયું મહાલક્ષ્મી પથારીમાંથી ઉઠી દીકરાની ઓરડી તર– આવી

(અપૂર્ણ)

હે જગતના બાપ ! **હે નોધારા આધાર !!**

તારીજ દયા અને કૃપાથી આજે અમો નિરાધાર સંકટમાંથી બચી જીવીએ છીએ તુ દયાળુની સૃષ્ટિના માનવોએ અનેક અનાથોને ઉગાર્યા છે

પ્રભુ

તુ હજી પણ બીજાઓને પ્રેરણા આપ કે અમારા જેવા રખડતા નિરાધારોને ઉગારે !

મન પર લેનાર માટે વાત સહેલીજ છે

— રીપોર્ટ માટે લખો —

ઑન સેક્રેટરી

હિન્દુ અનાથાશ્રમ—નડીઆદ

કૃતઘ્નને

અનાથ હતો તું, ત્યારે, ધરી હાથ પાળ્યો જોઈ,
આશ્રયદાતાનો આજ વિનાશ તું ચ્હાય છે
જે કરે પોષાયો ખાનપાન વસ્ત્રઆદિ પામી,
કૂતરા તે કરનેજ, કરડવા ધાય છે
ભણ્યો યો ભાવેથી જેણે નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી તને
વાદી થવા તેની સામે તત્પર તું થાય છે
તીરંદાજી શીખવી જે હિમ્તાદે ઉમંગથકી,
મસ્તક તેનુજ લક્ષ્ય, તીરનું કરાય છે 1

કંગાલ હતો તું ત્હેનો યાળી શેઠ બનાવ્યો
ભાગીઓ અભાગીઓ તું દરિદ્રાઈ ચ્હાય છે
કીર્તિ તારી ચ્હાય તેની થાય અપકીર્તિ એવા
ઉધામો નફ્ટ કેમ તુજથી કરાય છે
બુડતો બચાવ્યો તેને બુડાડવા યત્ન કરે
ઉન્નત કર્યો તેનીજ અવનતિ ચ્હાય છે
દયા દિલ ધરી વા ... સારવાર કરી
દયાની તે દેવી માતાતુલ્યજ મનાય છે 2

નિર્લજ્જ નફ્ટ વિષધર–સમ વિષવાધ,
કુદૃષ્ટિ તેપર કરતા નહિ શરમાય છે
નક્કી નર નથી ખર પણ ગણ કેમ તને
પથ્થરોએ ઉપયોગી વરમા ગણાય છે
કૃતઘ્નીઓ કાળા મુખવાળાતણી જોડી નથી
કૃતઘ્નીઓ કૃતઘ્નીઓ જેવાજ ભણાય છે
જમના સ નમાએ નહિ મો ...સ્થાન તને
ગતિ તારી ...ની થાશે, ક... ન કળાય છે 3

કૃતજ્ઞ.

મહાત્મા મન્સૂર —

અથવા

પરમાત્મયજ્ઞમાં પ્રાણાહુતિ !

લેખક—શ્રીયુત ઠક્કુર નારાયણ વિસનજી—પોરબંદર

ષષ્ઠ પરિચ્છેદ

અનેરિક સ્વપ્ન

એકવાર મધ્યરાત્રિના સમયમાં મહાત્મન શ્રી હુસેન મન્સૂર ગંભીર નિદ્રામાં નિમગ્ન થઈને શય્યામાં પડ્યો હતો તેવામાં તેને એક સ્વપ્ન આવ્યું અને તે સ્વપ્નમાં તેને એક કલ્પનાતીત અપૂર્વ ઘટનાનો સાક્ષાત્કાર થયો તેણે પોતાના દિવ્ય ચક્ષુથી એવું સ્પષ્ટ જોયું કે એક વિસ્તીર્ણ અને શુભ્ર ભૂમિખંડમાં એક નવા વસ્ત્રાવાસની (રાવટીની) સ્થાપના થયેલી છે અને તે વસ્ત્રાવાસની શોભા તથા સુંદરતા અત્યંત મનોરમ તથા વર્ણનાતીત છે તેને જોઇને જાણે તેના નિર્માણકર્તા શિલ્પીએ પોતાના અતિશય આનંદ પ્રકાર અને અકૃત્રિમ શિલ્પચાતુર્યનો પરિચય કરાવવામાટે અપના પરિશ્રમનો વ્યય કરી સુસ્નિગ્ધ યોનિરાશિદ્વારા પરમયત્નપૂર્વક તેને નિર્માણ કરી હોયની! એવોજ મહાત્મા મન્સૂરને ભાસ થવા લાગ્યો વસ્ત્રાવાસના અંતર્ભાગમાની વસ્તુઓ તથા સુસજ્જિતતાની સુંદરતા તો વળી એવી અનેરિક હતી કે તેના યથાર્થ વર્ણનનું કોઇમાં પણ સામર્થ્ય હોય એ કલ્પનાજ હાસ્યાસ્પદ છે તે સર્વ વસ્તુઓ અનંત અદ્ભુત અલૌકિક તથા અપાર્થિવ હોવાથી માનવની જિહ્વા તેમના વર્ણનનું સામર્થ્ય ન ધરાવતી હોય તો તે સ્વાભાવિક જ છે કારણકે મનુષ્યની ભાષામાં એવા ભાવપ્રકાશક શબ્દોનોજ જ્યાં દુષ્કાળ હોય ત્યાં પછી યોગ્ય વર્ણનની આશા જ ક્યાંથી અને કેમ રીતે રાખી શકાય વારુ? એ વસ્ત્રાવાસની ચારેબાજુએ વિદ્યુત્પ્રભાના ગર્વને હરનારી એ પ્રકારની અલૌકિક જ્યોતિની લહરી વિસ્તરેલી હતી અને તે દિગ્દિગંતરને આમોદિત તથા પ્રકાશિત કરતી દેખાતી હતી માનવચક્ષુમાં આવા પ્રકારના અદ્ભુત દૃશ્યને સ્થિરતાથી નિરખવાની શક્તિ ભાગ્યેજ હોય છે એતો નિર્વિવાદ વાર્તા છે ઉપર્યુક્ત સર્વ વસ્તુઓ તો માહાત્મ્યવ્યાપક તથા અતુલનીય હતીજ પરંતુ તે વસ્ત્રાવાસના અભ્યંતર ભાગમાં મદ્દુમ મનય મારુતાદિ શીતળ થયેલી છાયા આપેલી હતી તે છાયાની શુરુ ગરિમા તથા મર્યાદા તો તેમના કરતાં પણ અધિક પ્રભાવોત્પાદક હતી. તે છાયા એવા પ્રકારની હતી કે જે ઉષ્માવાહક

નિરાશ્રય નિરાવકાશના પ્રચંડ માર્તંડના ઉત્તાપથી પ્રતપ્ત અને ક્લિષ્ટ થયેલા મનુષ્યો ને સુશીતલ છાયામા આવીને શરણાગત સમાન બેસી જાય, તો તેમના શરીરના તાપ અને હૃદયમાના ક્લેશ આદિનુ નિવારણ થવાસાથે તેમના મનમા સુનિર્મલ સત્ત્વગુણનો સંચાર થતા તેમને નિસંદેહ આ લોક તથા પરલોકના સુખ શાંતિ તથા સંતોષ આદિનો પણ સાક્ષાત્કાર થઈ જાય એમા કોઇ પણ પ્રકારનો સંશય નહોતો.

તે વસ્ત્રાવાસના મધ્યભાગમા મરકતમણિ વિખચિત સુશોભિત સુવર્ણ સિંહાસનપર જગજ્જનહિતૈષી અને જીવોને તેમના પરિત્રાણના માર્ગને દર્શાવનાર પુરુષપ્રવર હજરત મહમ્મદ મુસ્તફા પ્રસન્ન વદન તથા સ્થિરભાવથી બિરાજેલા હતા તેમની અલૌકિક સૌમ્યમૂર્તિની જ્યોતિવડે સમસ્ત સ્થાને ઉદ્ભાસિત થઇને અપૂર્વ સ્વર્ગીય શોભાને ધારણ કરી લીધી હતી તેમજતેમના સુકુમાર સ્વર્ગીય શરીરના સુગન્ધ રોમરાજીઓ સમોતિ થયેલી દેખાતી હતી હજરતની ચારે બાજુએ ધર્મના ગૌરવમુકુટસ્વરૂપ ધર્મ પરાયણ સાધુઓ (પીર મુરીદ) અને રણયુદ્ધમા પ્રાણાર્પણ કરી ને પવિત્ર મૃત્યુને પ્રાપ્ત થયેલા વીરપુરુષો (શહીદો) પોતપોતાના આસનોપર વિનમ્ર ભાવથી બેઠા હતા સભાની શોભા અત્યંત રમણીય તથા અનુપમ હતી અને તેને જોઇને જાણે સુવિમળ નભોમંડળમા સંખ્યાતીત ચંદ્રકાન્તિ નક્ષત્રોના મધ્યમા અમલ કલંક ચંદ્ર આ મનમોહન પથી વિરાજી રહ્યો હોયની એવોજ ભાસ થયા કરતો હતો.

સભામા શાન્તિનુ સંપૂર્ણ સામ્રાજ્ય વ્યાપેલુ હતુ અને સર્વસભાસદો નિસ્તબ્ધતા ધારીને બેઠા હતા એવામા અચાનક વસ્ત્રાવાસના એક સ્થાનમા એક અત્યંત સૂક્ષ્મ છિદ્ર જોવામા આવ્યુ અને તે છિદ્રના માર્ગમાથી સૂર્યના કિરણોને અંતભાગમા આવતા જોઇને સભામા આવેલા સાધકોના હૃદયમા એક પ્રકારની તીવ્ર ઉત્કંઠાનો આવિર્ભાવ થયો. કારણ કે એથી તેમના હૃદયમા ક્લેશ થવા માડ્યો હતો અને તેથી તેઓ તે છિદ્રને બંધ કરીવામાટેના મિશન તથા ચાતુર્ય યુક્ત વિવિધ પ્રકારના પ્રયત્નો કરવા લાગ્યા પરંતુ આશ્ચર્યનો વિષય કે એવી રીતે અનેકવિધ પ્રયત્ન તથા પરિશ્રમ કરવા છતા તે સાવનશક્તિમંત સિદ્ધ મુક્તાત્માઓમાના એકને પણ એ કાર્યમા વિજય મળી શક્યો નહિ એટલે કે તેમનામાના કોઇથી પણ તે છિદ્રનો માર્ગ બંધ કરી શકાયો નહિ અને જે પુરુષો નિત્ય અવિચલ ભાવથી ધર્મના માર્ગમા ચાલનારા તત્ત્વજ્ઞાની અને પરમેશ્વરના પ્રિયજન હોવાથી દૈવી શક્તિના પ્રસાદથી સંકટના ઉત્કૃષ્ટ તથા અદ્ભુત કાર્યો સાધારણ રીતથી સંપાદિત કરી ચૂક્યા હતા તેજ પવિત્ર પુરુષો આજે આ એક સાધારણ કાર્ય ન કરી શકવાથી અત્યંત નિરાશ થઇ ગયા અને લજ્જાથી પોતાના મસ્તકોને નમાવીને પાછા પોતાના આસનોપર બેસી ગયા છિદ્રમાર્ગ કોઇપણ ઉપાયવડે બંધ ન થયો તે નજ થયો સાધુજનો તથા શહીદોની સર્વ ચેષ્ટાઓને વ્યર્થ તથા નિષ્ફળ થયેલી જોઇને જગન્માન્ય પુણ્યપુરુષ હજરત

મહમ્મ ગુરતફા સાહેબ અત્યત કરૂણ તથા મધુરસ્વરથી સર્વને સબોધીને કહેવા લાગ્યા કે હે ઇસ્લામ ધર્મના હિતૈષીઓ બુદ્ધિમાનો અને વિદ્વાનો તમો તથા બેઠા અને વ્યર્થ પરિશ્રમ કરીને ભિન્ન શામાટે થાઓછો વારૂ? પણ આ વિષયમા તમારો કોઇ પણ નાસ અથવા કોઇ પણ મયત્ન કદાપિ સફળ થવાનો નથી એ સ્પષ્ટતાથી માલ જણવામા આવી ગયુ છે જ્યાસુધી હુસેન મનસૂર પોતાની ઇચ્છાથી પ્રગટ પોતાના મસ્તકને શિરચ્છેદની રીત નહિ રાખે ત્યાસુધી આ શિરચ્છેદ ખરેખર પણ સાધ્યથી બધ થવાનો નથી!

તે દેવસભામા મનસુર પણ એક આસનપર બેઠો હતો એ તે પરમેશ્વરના મિત્ર અને સમસ્ત માનવજાતિના હિતૈષી.

મહમ્મદ ગુરતફા સાહેબના શ્રીમુખમાથી નીકળેલા આ પ્રમાણે શબ્દો સાભળીને હોલ્ડ લેહથી અને ઉત્સાહપૂર્વક તે પોતાના આસનપરથી ઉઠીને ઉભો થઇ ગયો અને ઉચ્ચ સ્વરથી કહેવા લાગ્યો કે આહા! કેવો અલૌકિક અનુગ્રહ! અહા કેવુ સ્નેહ વાત્સલ્ય!! આજે મારા સૌભાગ્યની પરિસીમા થઇ છે હે નબી આ એક મસ્તક તો શુ પણ જો આજે આ દીનાતિદીન દાસને સહસ્ર મસ્તક હોત તો હજરત રસૂલ્લાહની અમૃતવાણીની સાથે જ તે સહસ્ર મસ્તકોનુ બલિદાન આપીને હુ કૃતાર્થ થવામાં એક નિમેષ માત્રનો પણ વિલમ્બ કરત નહિ!! હાય આ પૃથ્વીપરમા જે પુરુષ જગન્મહત્પુરસ્કારભૂત જગદીશ્વરના માર્ગમા આત્મબલિદાનોત્સર્ગ કરીને પારલૌકિક લાભની પ્રાપ્તિસાથે પરમેશ્વરનો પ્રિયપાત્ર થવાના ભાગ્યને પ્રાપ્ત કરી શકે તેમના જેવો સન્માનિત અને મહાભાગ્યવાન્ પુરુષ અન્ય કોણ હોઇ શકે વારૂ? જો મનુષ્યોમાટે રણ યા ક્ષયા તથા જો વિષ્ણુઆદિત્યની આપત્તિની વિપત્તિથી વિપન્ન થતા આ માનો વિનાશ થાય તો એના કરતા શુભભાગ્ય તથા સુખનો વિષય બીજો શો હોઇ શકે તેમ છે? ફક્ત ભય ન રાખવો તેજ આ મહાવિધાન છે એ તત્ત્વને મે વિલક્ષણ રૂપથી જાણ્યુ ત્યારે કેવળ પૃથ્વીછે કે નહિ આ મનવિધાનના વિષયમા અસમર્થ હોયછે અને કે નહિ તેમના સહ્યમા કદાચિત્ મસ્તક છેદ થશે તો? એવી શકાને હૃદયમા સ્થાન આપીને ભયથી વિહ્વલ થઇ જાયછે તે મનુષ્ય કદાપિ સત્ય પ્રેમિ નથી કિંતુ તે ભક્ત શ્રદ્ધાવેશી વત્સ છે એમજ માનવાનુ છે

જગદ્ગુરુ હજરત મહમ્મદ મુસ્તફા રસૂલઅલ્લાહ મહાત્મા મનસૂરનુ આવા પ્રકારનુ સભાષણ સાભળીને સર્વ સભાસદો તેની અકૃત્રિમ અને આન્તરિક ઇશ્વરભક્તિ તથા પ્રેમનિષ્ઠાની ત્વરથી નગ્નમસ્તક કરતા ભગ્યા*

---

* મહાત્મા મનસૂરના આ અદ્ભુત સ્વપ્નવૃત્તાન્તની કોઇ કોઇ મહાત્મા પુરુષો આ પ્રમાણે વ્યાખ્યા કરી છે – સ્વપ્નમા દેખાયેલો પયગમ્બર તે સત્સ્વરૂપ જગદીશ નરસિંહ તથા પયગમ્બરની પ્રભા સમગ્ર બ્રહ્માણ્ડછે અને તેના પ્રધાન નબરસ્વરૂપ

અકસ્માત્ મન્સૂરની નિદ્રાનો ભંગ થયો તેની જન્નાનો લોપ થયો અને તે સાથે દેવસભાનું દૃશ્ય પણ તેની દૃષ્ટિથી દૂર થઇ ગયું જાગ્રત થયા પછી તે સ્વર્ગીય શોભા સમૃદ્ધિ અને સભામાના સભ્યગણના સમાવેશ આદિકો જોઇ શકયો નહિ તોપણ તે સુરસભા અને તે સભામાના સન્તસમાજનો ક્રિયાકલાપ તેના હૃદયફલકમા પ્રતિફલિત થયેલો હોવાથી અને તેના માનસ ચક્ષમા તેનો પ્રતિઘાત થયેલો હોવાથી તે જાગ્રત થયા પછી પણ તે સમુદાયની સજીવન ઉપસ્થિતિનો સાક્ષાત્કાર કરવા લાગ્યો પરન્તુ સચેતન વ્યક્તિનો આવો મોહ અને આવા પ્રકારનો મરીચિકામય ભાવ કયા સુધી અવિચલ રહી શકે તેમ હતું વારુ ક્ષણ બે ક્ષણ જતા મહાત્મા મન્સૂર સ્વપ્ન ગ્રહની નિરતમ્યતાનો ભંગ કરીને સ્વપ્નસૃષ્ટિને સત્ય માનવા માટે પોતાના શિરપર મૂર્ખતાનો આક્ષેપ કરવા લાગ્યો અને પરમેશ્વરના પ્રેમમા નિમગ્ન થતા તેના ગંડસ્થલને ચમકાવતી પ્રેમાશ્રુની ધારા વહેવા લાગી તેનું હૃદય તેના પોતાના અધિકારમા ન હોવાથી તે પાછો આવેશમાં આવી ગયો અને અન્તે હતાશહૃદય તથા મલિન મુખથી પ્રેમગદ્ગદ્ ભાવવડે પુનઃ 'હક્ હક્, અનલ હક્' નો ગગનભેદક ધ્વનિ કરવા લાગ્યો.

(અપૂર્ણ)

પયગમ્બર શિરોમણિ હજરત મહમ્મદ સાહેબ પોતે આ ધાર્મિક પુરુષોસહિત તેને પોતાના મસ્તક ઉપર ધારણ કરીને યત્નપૂર્વક તેની રક્ષા કરી રહ્યા છે સૂર્યના તાપથી તપ્ત એટલે કે શાન્તિના સનાતન ઇસ્લામ ધર્મનું અવલંબન કરવાથી અન્તમા પરિણામ પામીને પરમ સુખના અધિકારી થઇ રહ્યા છે અર્થાત્ મહાત્મા મન્સૂરના મુખથી ઇસ્લામ ધર્મવિરુદ્ધ 'અનલ હક્' ઉક્તિનો ઉચ્ચાર થવાથી વસ્ત્રાવાસ (ઇસ્લામ ધર્મ) ના એક સ્થાનમા છિદ્ર પડ્યું હતું અને તે છિદ્રને બંધ કરી દેવામાટે અનેક જનોએ અનેક ચેષ્ટાઓ કરી હતી એટલે કે મન્સૂરને અનલ હક્ બોલતો અટકાવવા માટે અનેક જનોએ અનેક પ્રયત્નો કર્યાં હતા પણ તેઓ પોતાના એ યત્નમા કૃતકાર્ય થયા નહોતા અને એટલામાટે સ્વપ્નામા આવ્યું હતું કે જ્યા સુધી હુસેન મન્સૂર પોતાની ઇચ્છાથી એ છિદ્રના માર્ગમા પોતાનું મસ્તક નહિ મૂકે એટલે કે શરેહ વિરુદ્ધ "અનલ હક્" ના ઉચ્ચારથી વિમુખ નહિ થાય અથવા તો આત્મવિસર્જન નહિ કરે ત્યા સુધી સ્વપ્ન જનોના અનેક પ્રયત્નો હોવા છતા પણ એ છિદ્ર કોઇ પણ ઉપાયે પૂરાય તેમ નથી અર્થાત્ મહાત્મા મન્સૂરના એ 'અનલ હક્' ઉક્તિના ઉચ્ચારને અન્ય કોઇપણ અટકાવી શકે તેમ છે નહિ ઇસ્લામધર્મની શરાઅનુસાર 'અનલ હક્' નો ઉચ્ચાર ધર્મવિરુદ્ધ હોવા છતાં મહાત્મા મન્સૂરની આધ્યાત્મિક શક્તિને આ સ્વપ્નમાજ અદ્વિતીય માનવામા આવી છે એનો સ્પષ્ટ અર્થ છે એટલે અતિ વિવેચનની આવશ્યકતા નથી

માખણની મહત્તા

વારે ધા નિરુવા લ્હેરા એ—રાહ

સ_થી છે માખણ સારૂં, પ્રભુજીને આણુથી પ્યારૂં રે
નંદને ઘેર આન થયો એ, માખણનો પ્રતાપ
કંસ સમા રિપુને હણવામાં આપી તાકાત અમાપ
સંસારીએ એથી સ્વીકાર્યું— પ્રભુજીને

માખણને સુખ કારક માની મેવે મોગા મહીપાલ
રંક જનો પણ ઘરમાં રાખે સમજી સાચો માલ
સ્હાયા સુખ દેનારૂં— પ્રભુજીને

કઠિન વસ્તુને કરી સુંવાળમ માખણ પામ્યું માન
આ ર આપે મધા અધિકારી મેળવે લાભ મહાન
ધેનુનો એ મહિમા ધારૂં— પ્રભુજીને

ખપતી ખબ ઘના દુનિયામાં વિ ા દામે વેચાય
ચાકરમાંથી ઠાકર થાવા માખણ નથ મનાય
હાનિ સઘળી હરનારૂં— પ્રભુજીને

કેશવ કોણ કરે નહિ એનો આનંદથી ઉપયોગ
રાજમાં માનવું કાજમાં માખણ વાપરો જોઇને જોગ
થશે નથ હુનં તમારૂં— પ્રભુજીને

રાજકવિ કેશવલાલ શ્યામજી

નોંધ—

માનનીય મી પટેલના હિંદુ લગ્નનાં બીલ સબંધી શ્રીયુત ગ રા કલ્યાણરાય જોહાભાઇ બક્ષીના વિચારોને, આ બીલ નામદાર વાઇસરૉયની ધારાસભામા તરતમા રજુ થવાનું હોવાથી આ અંકમા સ્થાન આપવામા આવેલ છે અને તેથી કરી આ અંકમા અંગ્રેજી વાચન વિશેષ પ્રમાણમા અપાયેલ છે અમારા વાચક મંડળ મોટે ભાગે અંગ્રેજી ભાષાથી પરિચિત છે તેમને આ વાચન માગ શક તથા ઉપયોગી જણાશે

ગુજરાતી ભાષામા આ લેખનુ ભાષાંતર તથા અર્જુનની લ્હાણી "ભક્તિ" "આ લોક તથા પરલોક" વિગેરે અગત્યના વિષયો આવતા અંકમા રાખવામા આવેલા છે

અધિપતિ

The Honourable Mr Patel's Bill

(*To validate Hindu Inter-caste marriages*)

Idealists are a valuable asset of a community but *impatient* idealists are, however unintentionally a source of subtle dangers and mischief

2 It is by now an established *proposition that the division of* the Hindus into numerous castes is a formidable obstacle in the way of their political advancement and all measures calculated to remove or weaken that obstacle, ought to be welcome to the wellwishers of the community But to this general proposition there is an all important vital limitation viz that the proposed measures do not and are not calculated to injure any of the abiding principles, which together constitute Hinduism अर्थ and काम are to be striven for but not at the *cost of* धर्म *This limitation the impatient enthusiasts oftener neglect than not*

3 Unfortunately those Hindus who play the role of leaders in the present day society are mostly innocent of the principles of Hindu Religion In their enthusiasm for material progress they lose sight of the fundamentals of their old religion

already obscured by the cobwebs of ceremonial customs prejudices faction sectarianism superstitions &c Here is a danger of the loss not only to the Hindus but to the whole Humanity of some great *Truths* discovered by the inspired Rishes (sages) of the olden times

4 One such great Truth which is the special find of the Hindu sages is the doctrine of Reincarnation Unlike the Christians and Mahomedans we believe that our present life is but a link in a long continuous chain of lives both past as well as future Many religious dispensations which do not appeal readily to our western ed notions of right justice and liberty are a necessary corollary from this doctrine of Reincarnation I mention this *only* as an illustration of what I apprehend

5 It has therefor to be borne in mind that the line of demarcation between matters social and religious is not identical for the Hindus and the non Hindus When we speak of inheritance as a purely civil right, that may be and is an absolute truth in the case of others but certainly not in the case of the Hindus —

The Brahminical theory of wealth is that it is conferred for the sake of defraying the expense of sacrifices The theory of inheritance is that it descends upon the heir to enable him to rescue the deceased from eternal misery The son who neglects the duty of redeeming his father is compared by Vrihaspati to a cow, which neither affords milk nor becomes pregnant He has no claim to the paternal estate It must devolve on those learned priests who offer the funeral cake to the deceased Naturally *degradation from caste the* highest penalty for sin was itself accompanied with forfeiture of inheritance

(Mayne's Hindu Law and *Usage* 1916 *p* 830)

This exposition, though not

quite happy in its terms, will serve our present purpose What I seek to make clear to my Hindu brethren is that they argue from a wrong standpoint when they contend that an individual ought not to be penalized for his independent choice of "faith or marriage' The real position is that he earns the inheritance only if he remains fit to perform the Shradhas &ca Those who are unqualified for the performance such as—

' One hostile to his father or expelled from caste or impotent or born blind or deaf, or the dumb or afflicted with an incurable disease &ca are equally debarred by the Shastras from inheritance as a right Among others duty follows right whereas for the Hindu duty is inherent and right only ensues from its performance That this rule is not literally practised is beside the point The main underlying idea, that determines the true point of view of Hindus as such is the material issue, to which I invite attention

6 Thus viewed Act XXI of 1850 (Freedom of Religion and Removal of Caste disabilities) which was passed clearly in the interest of missionary work and converts is a misconception It behoves Hindus to endeavour its abolition rather than volunteer for further enactments of its class He who sincerely believes in another religion or who puts his choice of a partner in marriage above the dictates of his religion ought not to covet property, earned by his father and others The religion of his birth gives him the choice and he is free to elect so as to have either one or the other but not both

7 Coming now to the present Bill what the learned philanthropist ignores is the main fact that while the numerous castes are not an ingredient of our Religion the four Varnas are such an ingredient If you do anything to demolish

the castes, while preserving the Varnas, none can rightly protest against your measure in the name of Religion but when your proposal disregards not only the castes but the Varnas as well and with the same unconcern you certainly encroach upon the sacred precincts of the Hindu Religion and hurt one of its vital parts the far reaching consequences whereof are beyond the ken of the majority the expediency of the proposed move is open to very serious doubt even on other considerations such as heredity and the special faculties tendencies and qualities evolved thereby

8 A seemingly more modest measure say a Bill to validate all marriages among the component castes of a common Varna would in my humble opinion without touching the Religious fabric deal a more effective blow at the evil of numerous castes and would give a decisive trend to the future of the Hindu community I am not unconscious of the fact that the castes have in some cases almost obliterated the boundary marks of the Varnas and that consequently doubts would arise as to the particular Varna to which a certain caste appertains This in itself would be helpful in the long run to the cause of reforms It world serve as an eye opener to many who fancy they are orthodox and would expose to their view the deplorable extent to which they have strayed away from their real faith in their blind worship of the so-called customs and traditions which in truth have ever been mysteriously changing On the other hand for immediate practical purposes it may be laid down that all such questions about the Varna of a person or caste shall be decided upon a reference to the recognized Shankeracharya of the territory in which the referring tribunal is situate When a reform aims too high it generally bears little or no

fruit or even induces a strong reaction But if it is only an immediate next step forward from where the people concerned are, the chances of its success are greatly enhanced

9 Lastly it will not I hope be impertinent to question whether it lies within the legitimate province of an elected member of Council to propose *legislation* which he knows or ought to know does not represent, nay runs counter to the views of the bulk of the community whom he is supposed to represent I am aware that there is a difference of opinion on this point among eminent politicians of Europe but there is hardly a room for it in India, where there is no previous declaration of his school and policy by a candidate to his electorate I submit, his first duty as an advocate of democracy is to try and educate the people to his own view by means in direct contract with them and propose legislation only when they desire it

Kalianrai Jetha Bakshi
(A Brahmin)

ચાલુ વિષયોની ચર્ચા

વિસૂચિકા (કૉલેરા)ની વિપત્તિ

ગયા વર્ષમાં દેશપર થએલા અને વિપત્તિઓના વેગભર્યા બનાવોમાંથી ઘણા એક બનાવોની અસર હજુ તેવા ને તેવા સ્વરૂપમાં તથા કેટલાએકની અસર રૂપાંતર પામેલા સ્વરૂપમાં ચાલુજ છે ત્યાં વળી દેશના વિભાગને શોભાવનારી મોહ નગરી મોહમયીઉપર વિકરાળ વિસૂચિકાએ રાજનીય નવું વર્ષ આરંભાયું કે તરત પોતાનો દુષ્ટ પેર ચલાવી ત્રાસ વર્તાવી દીધો છે અનેક મનુષ્યો તેનો ભોગ થઈ પડ્યા છે અને કુટુંબો ગોઝારા બની વેરાઇ ગયા છે ભયથી ભ્રમિત કરી નાખનાર દુષ્ટ પ્રયોગથી કરેલા પ્રહારો ભરબીન ભારતવર્ષના સમસ્ત અંગોમાં હજી તાજાજ છે, મિનન્દ ઝાંખા નથી એટલામાં પેટાળની મોકાણીથી ઉપજતી ચિંતા મનને નબળું પાડી રહી છે તથા તેની સાથે શરીરને પણ સુકાવી રહી છે ત્યાં વળી દુષ્કર જાળ જેવાનો પ્રયોગ અજમાવવાને વિસૂચિકાએ મોહમયીના શરીરપરજ મહા વિષમ વિસમ વાતાવરણ જમાવીને લોકોના અંતઃકરણમાં ત્રાસ પાડી છે આ કાંઇ નાનીસૂની વિપત્તિ ન ગણાય અસાવધ રહેલા વિપત્તિવખતે મનુષ્યબુદ્ધિ કામ કરી શકે સામુદાયિક મનના હતાશ થતા વેગને જો સહારો આપનાર હોય તો તેનો આધાર ઇશ્વરપરજ રાખી તેનું શરણ લેવું એજ છે અને તેથી એ ઉપરનાજ હિસાબ-તરીકે આપણે ઇશ્વરપ્રાર્થના કરીશું કે વિપત્તિના નાશને તે અનંત શક્તિ પરમાત્મા

તરત ફેંકી નાખે

મનુષ્યબુદ્ધિ પહોંચી શકે તેના ઇલાજો પણ આવી વિપત્તિના સમયમા સાએ ધૈર્ય પૂર ધ્યાનમા રાખવા એ પણ આવશ્યક છે કારણ કે સસારયાત્રામા પુરુષાર્થ અને દૈવ એ બન્ને બાજુઓના ટેકા લઇનેજ ચાલી શકાયછે

જે પ્રદેશ વિસૂચિકાને લાવનારા વાતા વરણથી ઘેરાયેલો હોય તે ન મા રહેનારા ઓએ માનસિક અને શારીરિક સ્વ છતા વિશેષ નથી રાખવાની સાથે નિવાસ સ્થાનની સ્વચ્છતા રાખવામાટે પણ પૂરતી કાળજી રાખવી જોઇએ ઘણુ કરીને ઉકરડાનો ગ ના આ મ ત્રા ને દૂ થી ન મા ઘેરી લાવેછે એ અનુમાનથી અને અનુભવથી પણ જાણી શકાયછે સહેલાઇથી પચી શકે નહિ તેવા ખોરાક ખાવો નહિ નાતિભોજન C નણીઓ તોરપાર તથા પર્વ અને ઉત્સવનિમિત્ત ઘરની અ ર થતા સ્વાદિષ્ટ–મિષ્ટાન્ન ઘણે ભાગે મુશ્કેલીથીજ પચે તેવા હોયછે આવા વિષમ વખતમા તેઓથી જેટલુ દૂર રહેવાય તે તુ વિશેષ લાભકારક છે સાદા ભોજનથી પણ સામાન્ય તૃપ્તિની હ છોડીને અતિતૃપ્તિપર્યન્ત જવુ નહિ ગળી ચીજોની ખાસીયતજ એવી હોયછે કે તે થોડા પ્રમાણમા ખાવામા આવે તોપણ ત ન પચે નહિ અને જો સમયમા વિસૂચિકાને લાવનાર વાતાવરણ ઘેરાયેલુ હોય તથા તેને લીધે પાણી પણ ખરાબ અસર કરે તેવુ બની ગયુ હોય અને તે તેને લીધે શરીરની અ ર થો કારથી પણ બાહ્ય ચાતુ કારણોની ચાર પુષ્ટિ મળવાને કારણે તબીયત બગ ડવાની તૈયારી થઇ રહી હોય તે સમયમા તો તેવી ચીજો થોડી માત્રાથી ખાવામા આવે તોપણ દરદ ઉપજાવનારી થાયછે માટે તેવી ચીજો ભલે પોતાને સ્વાદિષ્ટ લાગતી હોય અને તેપર મન લલચાતુ હોય તોપણ સ્વા અને લાલચને બાજુપર મૂકી તેવી ચીજોથી દૂર રહી જીવન બચાવવાની જરૂરિયાતને ભૂલવી ન જોઇએ

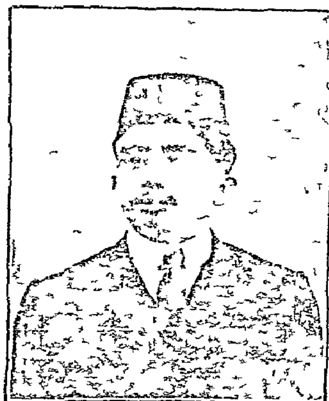
ભૂખ સારીરીતે લાગે ત્યારે માપસર જમવુ જેમ ભૂખ ન લાગી હોય છતા જમવુ એ હાનિ કરનાર છે તેમ ભૂખ લાગ્યા છતા ન જમવુ તે પણ હાનિ કરનાર છે કારણ કે ભૂખ લાગ્યા છતા લાંબો સમય ગાળીને પછી જમવામા આવે અને તેમા કાઇ ભારે ચીજ ખવાઇ જાય તો જઠરાગ્નિ શક્તિવાળો થઇ ગયેલો જઠરાગ્નિ તેને પચાવી શકતો નથી અને તેથી તેવો ખોરાક અપક્વદશામા આ તરડાઓમા પેસીને ઝેરની અસર કરેછે

વિસૂચિ ! વિસના રતા રાતને સમ વિશેષ લાગુ પડેછે અને ઉજાગરાથી થાકી શરીર નબળુ અને ક્ષુબ્ધ થયુ હોય ત્યારે પણ વિશેષ લાગુ પડવા સભવ છે માટે એવા સમયમા ઉજાગરાઓ વા નહિ

ર નુ ઉપદ્રવ ચિહ્ન જણાવા તેના ઇલાજ લઇ ર શે ઝના સારા વૈદ્ય નીમ તરતજ મેળવવી. રદને છુપા વવુ નહિ અથવા આળસ કરી ગફલત દરદનુ જોર વધવા દેવુ નહિ કારણ નથી એનુ રદ મરના મુશ્કેલી પડે છે અને મદદ મળતુ પણ નથી

ન ૧પસ સ્નાદિષ્ટ મીઠાઈ સનહસ્વા ૧ જાણીતા મીઠાઈવાળા

જોશી રામજી ખીમજીને ત્યાંજ જોશો

સાનું મિઠાઈની લમકતી ગીના નમનમા ટાટ
સામે પ્રતી ૨૪૪૨ ઞીને તેની શક્તિ તમારા શરીરમા
બ ાામાટે મોગ તરિકે—પાટિકાગ્નતરિ—કે ૨ ll
િ ભોજનતરિ—નારો ૧ ાલ ન બગડે તેવા
અાહીયા મગાવો

ગતલ ૧ ll આ ll ચીગ

જોશી રામજી ખીમજી,

જામનગર

દિલ્હી દરબાર.

અનુવાદક—શ્રીયુત વકીલ

પ્રકરણ ૬ ઠું (ચાલુ)

અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૪ થી

અજીતસિંહ મહમ ુ આગમન જાણી શ ક્યો નહિ તેથી તેને નવાઇ લાગી પાછો ફર્યો અને ઉશ્કેરાયેના સ્વરે કાંઈ કહેવા જતો હતો પણ પોતાની વૃત્તિને સયમમા રાખી શાતતાથી જણાવ્યુ નહિ, આપ જાઓ તમારી મદદ મને જોઇતી નથી મારી પાસે કામ કરવા પૂરતા માણસો છે મને હેશત છે કે તમારી ગેરહાજરીથી વૃદ્ધ ઉમરાવને બહુ દુ ખ થતુ હશે તરત જાઓ તુર્ત્ત વૃદ્ધ મહમ જાનને જણાયુ કે રજપૂતની નમ્ર અને માયાળુ અરજ હવે નથી પણ હુકમ છે કે મારે રહેવુ નહિ તેથી ફરીને ચૂપકીથી યોગ્ય સલામ કરી તે ચા લો ગયો

જ્યારે રજપૂત સરદારને જણાયુ કે વૃદ્ધ મહમદજાન ચા લો ગયો ત્યારે તેણે રઘુવીરને કહ્યુ કે આપણે આ મકાનમા રહીએ તે વૃદ્ધ સરદારને ગમતી વાત નથી ઘણો વખત ઢબ્યા છતા પણ વૃદ્ધ મહમદજાન આપણને ઓળખતો નહોતો તે તમોએ જોયેલ છે અને બીજા કેટલાક કારણોને લઇને મને શકા થાય છે કે આમા કાઇ અનિષ્ટ હેતુ જોઇએ

આહિ સના તે, તેનો નોકર અને સ્ત્રી ચાકરસિવાય બીજુ કોઇ નથી વળી સખ્યામા આપણે ઘણા છીએ એટલે કદાચ શહેનશાહ પોતાના લશ્કરસહિત સામે થાય તોપણ આપણે હારી જઇએ નહિ '

અતિ તીવ્ર લાગણીથી અજીતસિંહ ગાજી ઉઠ્યો મારો કહેવાનો ભાવાર્થ એમ નથી કે રજપૂત સરદારને કદીપણ હેશત છે હું એ કહેવા માગુ છુ કે વૃદ્ધ ઉમરાવ અને તેના બ ધા નોકરો આપણા આહિ આવવાથી બહુ નારાજ છે અને આ પ્રખ્યાત બેગમમહાલમા આપણે નિવાસ કરીએ તે તેને પસદ નથી રઘુવીરે કહ્યુ તેઓનો

અસંતોષનું મને કાંઇ કારણ જણાતું નથી આપતા શો। સમયના નિવાસમાટે આપણે બધી જરૂરની સગવડ કરી લીધેલ છે તે ઓની મદદની આપણને જરૂર નથી આ પણને તેઓનું કાંઇ કામ નથી

વૃદ્ધ ઉમરાવ તે સઘળું સારીરીતે જાણતો હોવા છતા પણ—

કુમાર! તમોને શું શક છે?

સ્પષ્ટતાથી તે હું સમજી શકતો નથી પણ મને શક છે

'શું શક છે?

રઘુવીર-તે હું સમજી શકતો નથી ચાલો આપણે ઓરડાની અગાઉ તપાસ કરીએ

અજીતસિંહે દરવાજો ખોલ્યો અને રઘુવીર બત્તી લઇ તેની પાછળ ગયો ઓરડામા દા ખલ થતા અજીતસિંહે કહ્યું કે—

રઘુવીર! જો વૃદ્ધ ઉમરાવે જણાવેલ હતુ કે આપાસના નિવાસવાસ્તે આ સ્થળ લાયક નથી અને અહીં રહેવાથી આપણને બહુ હાડમારી ખમવી પડશે પણ જો આ કેવુ સુંદર મકાન છે! જે રીતે સગવડ વાળુ હોવા લાયક છે અને મસ્ત બહારથી અગ્ર છ અને સભાળ લીધા વગરનુ જણાયછે પણ તે સાફસુફ નહિ રાખવાથીજ દેખાયછે નાશ થયેલ દેખાવસમાન નથી અને ઉલટું ઘણું પણ બેગમના નિવાસસ્થાનને પણ લાયક છે

તે મકાનમા કાંઇ ફરનીચર નહોતું માત્ર થોડાં વૃક્ષ ઝાડ આસપાસ હતા બહુ નવાઇથી અજીત બોલ્યો રઘુવીર જો તેઓ કહેછે કે આ મકાન માણસને રહેવાલાયક નથી પણ ધ્યાન દઇને જો કે તેઓએ ઓ રડા કેવા સ્વચ્છ અને સાફ રાખેલા છે

ગંભીર મુખમુદ્રા ધારણ કરી રઘુવીરે કહ્યું અજીતકુમાર! ઉમરાવની વાત તદ્દન જુદી હતી પહેલેથી છેલ્લેસુધી તે હડહડતુ જુઠુ છે ખરેખર આ મકાનમા લોકો રહેતા હોવા જોઇએ

તમે તે કેમ જાણી શકોછો?

જો કોઇ નહોય તો ઓરડાઓ આવા સ્વચ્છ અને સુઘડ હોય નહિ

ચાલો ઉપર જઇએ અને ત્યા શું છે તે તપાસીએ

તેઓ ઉપર ગયા અને ઉપરનો ખંડ ઘણો આકર્ષક જણાયો દરેક ચીજ બરાબર અને નિયમપ્રમાણે દેખાણી દીવાલઉપરના ચિત્રો અને શણગારની ચીજો ઘણી સારી સ્થિતિમાં તેઓને જણાણી અને શહેનશાહ અકબરના સમયમા જે સુંદરતા તેમા હતી તેજ અત્યારે તેઓને માલુમ પડી

બહુજ ઉશ્કેરાઇને રઘુવીરસિંહે રાડ પાડી—

કુમાર! આહિં જુઓ પ્રથમ મે કહ્યું તેજ પ્રમાણે બધુ છે આ મકાનમા કોઇપણ માણસ રહેતુ હોવુંજ જોઇએ

તે ખંડના એક ભાગમા એક સુંદર પલંગ હતો જેના ઉપર મખમલની ચાદર પથારી હતી ઓરડાની જમીન કાચનથી આલેશ સાદડીઓથી જડેલી હતી એક ખુણામા હાથી દાંતનુ સુંદર ટેબલ પડેલુ હતું જે જો નારની આ મને ઉત્તમ કારીગિરીના નમુના સરિખ હેરત પમાડતું તે ટેબલઉપર સોનાનો પ્યાલો રંગદાર શરાબથી અર્ધ ભરેલ હતો

અજીતસિંહે સવાલ કર્યો–'કોણ આદિ રહેછે? શામાટે વૃદ્ધ આ વાત મારાથી છુપા વતો હતો? વિચિત્ર! બહુ વિચિત્ર!! આપણે આ મકાનમા દાખલ થયા તેપહેલા દરવાજાને તો તાળુ હતું '

રઘુવીરસિંહે કહ્યું 'કુમાર આદિ કોઇ ર હેછે તેમા જરાપણ શકા નથી આ બેગમ મહાલમા કોઇપણ નારીને રહેવા તે વૃધ્ધે રજા આપી હશે તેથી કરીને તે બાબત આપણને જણાવવા તે ખુશી નહોતો'

અજીતસિંહે તે કથન કરતા જણાવ્યુ– 'કોઇ મોટી પદવીનુ તે માણસ હોવુ જો ઇએ મોટી પદવીના માણસજ સોનાના વાસણમા શરાબ પી શકે સાધારણને તો તેનુ સ્વપ્ન પણ ન હોય

એકાએક તપાસ કરતા રઘુવીરે ઉચ્ચ આનદાન દુરુબારી બાનુ ઉપયોગમા લે તેવી સારી કીનખાબનો એક પટો બહાર ખેચી કુમારઆગે મુકો અને કહ્યુ–

મને ખાત્રી થાયછે કે કોઇપણ બેગમ આદિ રહેતી હોવીજ જોઇએ

કોણ તે બેગમ હશે અને આ રીતે આદિ છુપા રહેવામા તેનો શુ હેતુ હશે?

રઘુવીરે પૂરતા વિશ્વાસથી કહ્યુ આપ ણાથી આ વાત છુપાવવાનો વૃદ્ધનો યત્ન મૂર્ખતાભરેલો છે મને ખાત્રી થાયછે કે પ્રેમના પ્રસગો હજુ લય પામ્યા નથી વૃદ્ધે આ સ્થળે એક બેગમ રાખેલી હશે જેને તે જાહેરમા બતાવવા ઇચ્છતો નહિ હોય હવે તેને કમળી-ક્ષુઝવણ થઇ હશે તેના વિન વિ નોદસ્થાનમા આપણે રહેવા માગીએ છીએ એમ જ્યારે તેણે જાણ્યુ ત્યારે મહાન અકબરની પ્રિય ઓરતના મહેલમા આપણને રહેવા દેવા તે બહુ નાખુશ થયો હમાણી સાથે વાત કરવાથી તે ધ્રુજતો હતો તેનુ તેજ કારણ હશે અને આપણી દીલચાલ- ઉપર વહેમની નજરે જોવાનુ પણ તેજ કારણ હશે '

રઘુવીરની આ રીતની અજીતસિંહને ખાત્રી થઇ નહિ પોતાના તાબાના સર દારની આ વિચારવત દલીલથી તેને સતોષ થયો નહિ અને વિચારનિમગ્ન થઇ જણાવ્યુ "તમો કહોછો તેમ કદાચ હોય પણ જો તેમજ હોય તો તેણીને (વૃદ્ધની બેગમને) આદિથી દાબી મૂકવી એ આપણને માટે સારૂ નહિ.

રઘુવીરસિંહે કહ્યુ કે આ અન્યાયના કામમા આપણો હાથ નથી આપણી ખુશી વગર આમ બને છે વળી બાદશાહના ફરમાનને ગમે તે જોખમે આપણે માન્ય કરવુજ જોઇએ '

અજીતસિંહે કહ્યુ રઘુવીર મને એક મુઝવણ છે સઘળા સ્થળ છોડી બાદશાહે આ મરીયમ બેગમના મહેલમા રહેવાનુ શા માટે ફરમાન કરેલ છે તે હજુ હુ સમજી શકતો નથી

રઘુવીરે જણાવ્યુ બહુ સહેલાઇથી સમજી શકાય તેમ છે બાદશાહની એવી માન્યતા છે કે આપણા કાર્યવાસ્તે મરી યમ બેગમનો મહેલજ સગવડવાળુ સ્થળ છે

હુ કબુલ કરૂછુ રઘુવીરસિંહ! પણ સાવધ રહેવામા કઇ હરકત નથી હમેશા આપણે સાવધ રહેવુ જોઇએ ત્યારે તમો

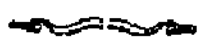
વારોછો તેપ્રમાણે નીવડે નહિ ઘણી વખત આપણને જણાયછે કે જે પ્રમાણે કાંઇપણ દેખાય તે તેપ્રમાણે હોય નહિ મારા દોસ્ત અને શુભેચ્છક તમારાથી કાંઇ છુપુ રાખવુ ન જોઇએ ખરૂ કહેતા દીસો તો મારા મનમા કાંઈ વ્હેમ જણાયછે વિચિત્ર વ્હેમ મારા મગજમા ભરાયેલ છે અને તે વ્હેમ શુ છે તે હુ સમજી શકતો નથી કદાચ સંભવ છે કે આ શહેરમા બીજા માણસો રહેતા હોવા જોઇએ

રઘુવીરે કહ્યુ સદ્ભાગ્યે વા દુર્ભાગ્યે આપણને કાંઇ માલુમ પડતુ નથી

અજીતસિંહે ગંભીરતાથી કહ્યુ કંઈ ફિકર નહિ હમેશની માફક આપણે સાવધ અને હુશિયાર રહેવુ જોઇએ

પ્રકરણ ૭ મુ

દુશ્મનની છાવણીમા

ઉપર અને નીચના મકાનો ખંડો આદિની તપાસી અજીતસિંહ અને રઘુવીર બહાર આવ્યા અને આખા મકાનની આસપાસ મશાલ લઇને ફર્યા પણ કાંઇને તે જોઇ શક્યા નહિ એક વખત આ મકાનની આસપાસ સુન્દર બગીચો હતો પણ મોગલ લીધાબાદ તે સ્થળ અત્યારે જંગલ બની ગયુ હતુ એ વખતના સુંદર બગીચાઓ અત્યારે વેરાન બની ગયા હતા બાદશાહની માનીતી બેગમના મહેલો આ સ્થળે જે પૂતળીઓ હતા તે બધા ભાંગી ગયેલ હતા અને મહાન અકબર અને તેની ક્રીસ્ચન ઓરતઉપર જે કૃત્રિમ ફુવારાઓ પાણી પાડતા તે બધા અત્યારે સુકાઇ ગયેલ અને નાશ થયેલ સ્થિતિમા હતા

આ બધી ફત્તેપુર સીકરીની આનંદ એક વખતની આ ફુલવાડી રઘુવીરે બતાવી અજીત બોલ્યો-

આ ફુલવાડીની વેરાન સ્થિતિ નિહાળો- કદાચ વૃદ્ધ સમાગતે આ એકાંત સ્થળે કોઇ પણ બેગમને રાખી હોય તો બગીચાની આવી સ્થિતિ કેમ હોય?

રઘુવીરે ઉચ્ચ સ્વરે કહ્યુ મહાન અકબરે ઉછેરેલ વાડી બાદશાહથીજ માત્ર નિભાવી શકાય વૃદ્ધ ઉમરાવ તેને શી રીતે સારી સ્થિતિએ રાખી શકે?

પણ તે જગતથી આ વાડી સાફ તો રાખી છે

તે સાફ રાખવાને માણસો ક્યાંથી લાવે? તમો જાણોછો કે તે નિર્જન સ્થળ છે જુઓ વૃદ્ધ મૂર્ખે આદિ બેગમને રાખવાથી કેવી ભૂલ કરી છે અને હવે પોતે કફોડી સ્થિતિમા આવી ગયેલ હોવાથી આપણાથી તે વાત છુપાવવા માગેછે અને તેથી રીતે તે કોઇ નોકર રાખતો નથી વળી જરૂર તો પૈસા પણ કયાંથી મેળવી શકે? કદાચ તેમ તે બાદશાહના થોડા પવાસનઉપર ગુજારો કરે એમ બને છે!

સોનાના તાબાના મકાનોની આ ટીનરી અકલને ખાલી થઈ નહિ અને તેથી વહેમ દૂર થયો નહિ કારણ રઘુવીરની વાત પણ સત્ય હોય પણ તેને લાગ્યુ કે મારા કાનમા કોઇ અવાજ આવેછે કે-

દરેકમા કાઇ ભેદ છે

છુપપ્ણાથી મહેલની આસપાસ તે ગયો પોતાને શક પડતી ચીજોની બારીક તપાસ કરી, સિપાઇઓના મકાનઉપર જઇ અને તેને બનતીરીતે સાવધ રહેવા સમજાવી ગમે તે ક્ષણે તૈયાર રહેવા તેણે જણાવ્યુ

ઘોડેસ્વારની તે નાની ટુકડી–તેના બહાદુર સિપાઇઓ અને તેના લશ્કરના ચૂટેલા માણસોએ સાવધ છીએ એમ જણાવ્યુ

જે સ્થળે રઘુવીર રાહ જોતો હતો તે સ્થળે આવતે આવી કહ્યુ "તુ આ મકાનમા રહેજે અને હુ શાત નિદ્રા ભોગવવા ઉપર જાઉંછુ"

રજપૂત સરદાર ઉપર ગયો કપડા ઉતાર્યા અને સરખીરીતે નીચે રાખ્યા તલવાર મ્યાનમાથી બહાર કાઢી સામી દિવાલઉપર લટકતી ટાગી અને પછી પલગઉપર પડ્યો અને વિચારવા લાગ્યો –

'આ ભેદનો રઘુવીર જે ખુલાસો કરેછે તે મને માન્ય નથી તે ખોટે રસ્તે દોરવાઇ ગયેલ છે તેની કાઇપણ વાત સાચી હોય એમ હુ માનતો નથી જો વૃદ્ધ આદિલ બેગમ રાખી હોય તો શામાટે દરવાજો તાળુ વાસેલ હતું? રઘુવીર કદાચ કહેશે કે વૃદ્ધ સનાતનના નોકર–તે લુચ્ચા મહમદ અને સરગોલે આપણાથી છુપાવવામાટ તે બેગમને મહેલમાથી ખસેડી હોય અને દરવાજાને તાળુ આપેલ હોય ગમે તેમ હોય પણ મને ભય રહેછે કે આજની રાત્રિએ દુ ખ થશે'

આ પ્રમાણે વિચાર કરતો હતો ત્યા નોકર ખોરાક લઇને આવ્યો તેણે ખાધો અને આખી રાત્રિ સળગતી બત્તી રાખવા નોકરને હુકમ કર્યો ઉપર અને નીચે તે પ્રમાણે સઘળી ગોઠવણ કરી રાખેલ છે તે બાબતની નોકરે ખાત્રી આપી કુમારે નોકરને પોતાને સ્થળે જવા કહ્યુ અને આખી રાત્રિ સાવધ રહેવા જણાવ્યુ પછી તે નરમ રેશમજેવી પથારીમા પડ્યો અને મનમા વિચાર્યું કે–

આ પથારીમા કાઇનખત કોઇ બેગમ સૂતી હોય તેમ મને જણાતુ નથી બીજા કોઇવારતે આ રાખેલ હશે અને તેણે તેનો ઉપયોગ કર્યો હશે તે કોણ? આવા વિચાર કરવા ફોકટ છે એમ જણાતા નિશ્ચય કર્યો કે 'નાહક સમય ખોવા બરાબર છે બહુ લાબે દૂર આવેલ છુ થાકેલો છુ તેથી શાત નિદ્રા લઉ'

અનો કલાક શાત રહ્યાપછી કુમાર એક દમ જાગી ઉઠ્યો અને વિચાર્યું મને નિદ્રા આવતી નથી મનની આવી સ્થિતિમા શાત નિદ્રાને આધીન થવુ એ સહેલુ કામ નથી નિદ્રાથી દુનિઆની સઘળી ચિતાઓ તેટલા સમય વિસ્મૃત થઇ જાયછે' શામાટે નાપાયાદાર વ્હેમ મારા મનને અશાત બનાવેછે? રઘુવીરને તે બાબતમા કેમ કાઇ ચિતા થતી નથી

આ પ્રમાણે વિચાર કર્યાપછી કુમારે તરવાર લઇ પોતાને પડખે રાખી પોતાના મનને કહ્યુ–

'આ બેગમમહાલમા જે ભરેલા છુપા

ખાન ા ઘણા ઓરડાઓ છે એમ મે સા ભળ્યુ છે જો તેમ હોય તો હુ તે બધાની બારિ તપાસ કરીશ

રજપૂત સરદારે તે ખડની િાન મદુ સાવચેતીથી તપાસી તે ખડના રૈ ખૂ ણાની બારિક ચોકસી ગી ભીતમા અહિ તહિ આથ ો એવી આશાએ કે ગએને કોઇ ડુપો ગ્નાજે માલુમ પડે લા ગીથી મદુ રો યુ અને તે વિશાળ ખ ડના સવ ભારીબા ણુ બહુ જોરથી ઠાખી જોયા પણ પોતાની સાથે જીુદી બાજી રમાયછે તેની તેને કાઇ નિશાની મળી નહિ તે પોતાના મિછાનાતર ફરતા અટ ો અને એ મ નીચે ગયો જ્યા રહુવીર ઉત્તમા પ યો હતો સત્ર શાતિ હતી અધારી રાત્રિએ ડુ રત પણ ભયાનક લાગતી હતી બારી આગળ ાન ધયા તો મવા સુતેના માલુમ પડયા નિશા સ્રમાહ્ન રાત્રિના આ સમયે ભર વુ નિરવ છે એમ જણાના ને પરઠા હતો અને પથારીપાસે ાયો

ફરી વિચારાધીન થયો અને મોનપા લા યો-ાટે શામાટે મને અહીં મો યો છે? યા છુપા ારણથી તેણે આ પગલુ ભર્યુ છ? આ ભયા ભેદનુ ાનકિ કારણ શુ? ાઇ પણ મા યોગ્ય કામ મને સોંપાનુ નથી અને અહીં ાઠ ામ પણ નથી ાની ફ માન થયુ કે જાઓ અને પ ર દિનસ ફત્તહપુર નીકરીમા રહો શાની ફ્રમાનને ગમે તે જોખમે તાબે મનુજ જોઇએ મરીયમબેગમના મહેલમા હેવા બાદશાહે મો જ્યારે ર મા યુ ત્યારે તેનુ ારણ પૂછ્વા પણ માગામા હિમત નહોતી મારી કેવી અધોગતિ થયેલ છે! માત્ર એટલીજ મારા ઉપર કૃપા થઇ કે પ ર દિવસપછી બીજો હુકમ મને મળશે! શુ મારી સ્થિતિ!

આવા વિચારો રતા માર નિ ને વશ થયો જરાવારમાં મધુર સગીતના અવાજથી જાગી ઉ યો પ્રથમ તો તે શુ છે તે કાઇ સમજ શ યો નહિ તે સ્પપ્ને સૃષ્ટિ હોય એમ તે ને રૈ માલુમ પડ્યુ દૂરથી મધુર સગીતનો અવાજ તેના ાનમા આ વેઠે તેમ તેને હવે ખાત્રી થઇ સવથી ર મધુર અને આ હ જન નગીત ગીતાસાથે કોઇ ર તા તરફથી ગવાતું હોય એમ તેને જણાયુ તે આથ ઉત્તમનગારનુ નત્ય પણ થાયછે એમ ાન્ત સમ ો

આ સમયે તેની સ્થિતિનુ વણન થઇ શકે તેમ નથી તેની માત્ર ક પનાજ કરી શકાય તેમ છે વળી તેને વિચાર થયોકે મારા માણસોનો મને વિશ્વાસ છે અને આ નિર્જન સ્થ ળમા વૃદ્ધ સનાતન અને તેના બે નોકર સિવાય કોઇ રહેતુ નથી ત્યારે આ બે નો ખુલાસો શુ? ક્યાથી આ મધુર સ ગીતસ્વર નત્યસાથે મને સભળાયછે? બ હારથી સ્વર આવતો હોય એમ પ ણ નથી ળી મને ખાત્રી છે કે આ મ ન ન બીજુ કેનુ રે પણ મ ાન નથી કે યાથી આ મધુરસ્વર ર ાય આ મરીયન બેગમનો મહેલ બહુજ સ ભાળથી અમોએ તપાસેલ છે અને આ સ્થો તે એ ર મહેલ છે તો ક્યાથી આ મધુરસ્વર આવેછે?

પથારીમાંથી ઉઠવા અગ્નિતે ઘણી મહેનત કરી પણ જે પથારીઉપર પોતે સૂતો હતો તે સાથે એક મજબુત દોરડાથી પોતે બંધાયેલ છે એમ જ્યારે તેને માલુમ પડયું ત્યારે તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ પોતાની આવી દુઃખદાયક સ્થિતિ કેમ થઇ? દોરડાથી બાંધનાર કોણ? અને કયારે બાંધવામાં આવ્યો? બહુ થોડો વખત સુધી પથારીમાં સૂતો હતો અને આ થોડા સમયમાં આ ન કપી શકાય તેવો બનાવ કેમ બન્યો?

આથી એટનો બધો ભયભીત થયો કે થોડો સમય તે બેભાન થઇ ગયો અવાજ બંધ થયો પોતાની જીંદગીમાં આવો અનુભવ કદી પણ તેને થયો નહોતો આવી રીતે પોતે બંધાણો તેની તેને ખબર પણ ન પડી એથી બહુ ગભરાયો પોતે સૂતો હતો તે બાગના અંદરના બધા દરવાજા બંધ કરેલા હતા છતાં આ બનાવ કેમ બન્યો તેના વિચારથી તે બહુ મુઝાયો આ મહેલમાં લોકો કેમ અને ક્યારે આવ્યા તે બાબતની કલ્પનાસરખી પણ તે કરી શક્યો નહિ

જે દોરડાથી તેને બાંધવામાં આવેલ હતો તે દોરડા કાપી છુટા થવા તેણે બહુ મહેનત કરી પણ તેના બધા પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયા જે સરદારે એક હજાર અને એક લડાઇમાં જીત મેળવી છે અને જે સરદાર રજપૂત બહાદૂરીના નમનાસમાન છે તે સરદારના અત્યારે હાથપગ બાંધેલા છે અને એક શ્વાસ પણ લેવાની શક્તિ તેનામાં રહી નથી જે રજપૂત સરદારની બહાદૂરી ઓળખાવનથી બહાદૂર દુશ્મનો પણ ડરતા તે અત્યારે કેદ પકડાયેલ છે અને છુટવાની આશા નથી

પોતાની મદદે રઘુવીરને બોલાવવા તેણે બૂમો પાડવા માંડી પણ અફસોસ કે કોઈ છૂપા બેહથી તેની વાચા બંધ થઇ ગઇ હતી બહુ બેભાન થઇ ગયો અને જીવવગરના વ ક્તિની મ ફાફક ચોડી આંખે તે બેદ તરફ જોતો પડ્યો રહ્યા

શું તે સ્વપ્ન અનુભવતો હતો? શું તેને સ્વર્ગીય ભૂમિમાં લઇજવામાં આવ્યો હતો? તેણે આવો દેખાવ કદી રમ્યાન જોયો નહોતો પોતાનું ભાન ભૂલી જઇ પોતે સ્વર્ગીય સુંદરીઓસાથે અનુપમ સુખ ભોગવતા ખુશ સુરતીના બગ્ગા મા પોતે હોય એમ તેને લાગ્યું

વિશાળ જમીન નજરઆગળ તરવા લાગી હોલના મધ્યભાગે મોટું ઝુમર લટકતું હતું તેની અંદર બળતી સુગંધી મીણબત્તીઓના પ્રકાશથી આખો ઓરડો શોભાયમાન થયો હતો અને ઝુમરના દરેક ભાગમાં સુવાસિત પુષ્પની માળાઓ લટકાવેલી હતી જેની પરિમલ ચારેતરફ ફેલાઈ રહ્યા હતો દ્વારનું મન આથી પ્રફુલ્લિત બનતું હતું દિવાલની સર્વ બાજુએ સોનાની ફ્રેમમાં જડેલ મોગ તખ્તાઓ ટાંગેલા હતા અને ચમકના તેજનું પ્રતિબિંબ પાડી મહેલ તેજોમય બનતા હતા

ખંડની એક બાજુએ એક કિંમતી મશાલી બેઠક કિંમતી મીનાકામથી અને કિમતના હીરા નીલમ માણેક અને મોતીથી શણગારેલી હતી બહુજ સુંદરવાન ભરત ભરેલા નકશીદાર ગાલીચાઓ તે ઉપર

બીછાવેલા હતા અને અતિ સુંદર સાન વ્યમય એક યુવાન ઓરત આ ઉપર બેઠી હતી આ સુંદર સ્ત્રીના અનુપમ ચહેરાના ચગદાટથી તે ખંડની રમણીયતામાં બહુજ વધારો થયો હતો પૂર્ણ લોકોને પરિચિત અસાધારણ સૌંદર્યની મૂર્તિ સિંહાસન ઉપર બેઠી હતી પગથી માથાસુધી તેણીનું આખું શરીર હીરા માણેક મોતી અને સોનાથી શણગારેલ હતું તેણીના પોશાકની ભવ્યતાનું વર્ણન થઇ શકે નહિ તકીઆઉપર આરામ થઇને તે અર્ધ બેઠેલ અને અર્ધ સુતેલ સ્થિતિમાં હતી અને બે સુંદર સ્ત્રી દાસીઓ પોતાના પંખાથી તેણીને પવન નાખતી ઉભી હતી તેણીની ચકચકિત તેજદાર આંખો કુમાર જે પલંગઉપર પથારીમાં આળોટી પડ્યો હતો ત્યાં તે કુમારઉપર એ વાર પડી

બહુ થયું. મુગ્ધ સાપની માફક ફુંફાડતી આ અનુપમ સ્ત્રી કૃતિતરફ કુમાર એકી ટશે જોઇ રહ્યા ખરેખર પોતાની જીંદગી દરમ્યાન આવી મધુર આકૃતિ તેણે કદી જો ચેન નહોતી તે અંતરફથી આવતી મધુર સ્વાદિષ્ટ સુવાસે કુમારને ગાંડો બનાવ્યો જે સિંહાસનઉપર તે ઓરત બેઠી હતી ત્યાં એ કૃત્રિમ ફુવારો પણ હતો જેમાંથી સુગંધી દાર ગુલાબજળ ચારેતરફ ઉડતું હતું તે જાદુભરેલી સુંદર ઓરતના સામું કુમાર જોઇ રહ્યા સર્વજો સમય મધુર સંગીત થતું હતું આ સમયે અન્ત પોતાનું ભાન ભુલી ગયો. પોતે સ્વર્ગીય ભૂમિમાં છે એમ તેને લાગ્યું બાદશાહના બેગમમહાલની ભવ્યતા અને સુંદરતાવિષે તેણે, ઘણું સાંભળેલ હતું પણ તે મહાલમાં જવાનું અને તે નજરે જોવાનું સદ્ભાગ્ય તેને પ્રાપ્ત થયું નહોતું પૃથ્વીની સપાટીઉપર માત્ર શહેનશાહ એકનુંજ એવું ભાગ્ય છે કે દુનિઆની સર્વ શ્રેષ્ઠ અનુપમ સુંદરીઓનો સહવાસ મેળવી શકે

કુમારને દિવસના બનેલા બનાવનું સ્મરણ હતું આગ્રામાં તેમજ દિલ્હીમાં પોતે નહતો. પોતે તો ફત્તેહપુરસીક્રીના નામે પામેલ શહેરના મરીયમબેગમમહેલમાંજ હતો શહેનશાહના બેગમમહાલમાં તેને લઇ જવામાં આવે તે તદ્દન અસંભવિત હતું

ત્યારે પોતે અત્યારે ક્યાં હતો? અન્તને વળી વિચાર થયો કે જો વૃદ્ધ ઉમરાવે આ મહેલમાં બેગમને રાખી હોય તો શું તે આજ હશે? જો તે આજ હોય તો સનાબત પણ આદિલજ હોવો ને એ પણ તેમ અનનુસંભવિત નથી આ સુંદર ઓરત જે એક શહેનશાહના હૃદયને પણ વશ કરી શકે તેમ છે તે આ વૃદ્ધ ઉમરાવની સંતોષ પામી બેસી રહી શકે નહિ

આમ વિચાર કરતા કુમાર મોહ પામ્યાના વિનાની શક્તિગરનો પડ્યા રહ્યા

શું હતું તે સ્વપ્ન અનુભવેછે? ખરેખર નહિ તે હવે જાગ્રત થયો હતો પોતાની સર્વ શક્તિનું તો ભાન હતું વિચાર પણ કરી શકતો હતો ફરી રઘુવીર ને બોલા વવા શ પાવા તરની ફરી પણ અવાજ રૂધાઇ ગયો અને તદ્દન બેચેન થયો હોય એમ તેને જણાયું

(અપૂર્ણ)

અંગુઠા છાપવાનું

સાર દસ્તાવેજ પાવતી પ્રોમેશરીનોટો વિગેરે મહત્વના
કામળો ઉપર અંગુઠાનું નિશાન સરસ રીતે લેવા માટે અમારા
સામાનમાં જેટલી સગવડ છે તેટલી બીજા કોઇના સામાનમાં નથી
તે એકવાર જોવાથી ખાત્રી થશે
કીમત ૧૨ આના રૂા ૧ રૂા ૨ પોસ્ટેજ અલગ
તેમજ અમારે ત્યાં રબર સ્ટેપ લાખની ગીનો સીપાઇના ચપરાસ
સીલ કપ અને કોપર પ્લેટ ઉપરનું કોતરકામ કરી આપવામાં આવશે
ધનજી ઠર્સ અને રબર સ્ટેપ મેકર્સ

માનકામે બ્રધર્સ

ઠાકોરદ્વાર રોડ—મુંબઈ

નવી શોધો

ડૉ વીન્ટનની પ્રખ્યાત ઓષધિઓ

(૧) **બ્રીસ્ટીન (કેશ વૃદ્ધિ તેલ)**—ઓગનેને ૧૯ વર્ગીય બક્ષીસ આ તેલમાં રહેલ ગુણ તેના નામ ઉપરથી જ સૂચિત થાય છે. બીજાતનું સૌ અને સુખ આ તેલના વાપરવાથી વધે છે — કિંમત રૂા બે

(૨) **ટોનેપ્ટો રેસ્ટોરેટાઝન (સ્ત્રી અને પુરૂષ)**—સર્વ પુરૂષોને માટે આશીર્વાદ સમાન વૃદ્ધ કે જુવાન સર્વ કોઇ આ વાપરવાથી સંસાર સુખ ભોગવતા પુરા ભાગ્યશાળી થાય. સ્ત્રીઓને ટકાવી મજબુત બનાવવા માટે અદ્ભુતમ છે — કિંમત રૂા બે

સૂચના—મને ... સઘે મગાવનારને રૂા ૬—૮— માં મળી શકશે ટપાલ ખર્ચ નથી લેવાશે અવતુ ઓડરની સાથે પૈસા મોકલવા
— રૂા પ ની કિંમતની વી પી વાર ચાલે ઓડર મોકલો —

એસ આર બ્રધર્સ

૨૮ ચંદ્રપામુદલી સ્ટ્રીટ—**મદ્રાસ**

S P Bros 28 Chandrappa mudali St —MADRAS

કાલિંદી પત્રિકાનો જમાનતથી છુટકારો.

આ સચિત્ર માસિકપત્રિકા રેગ્યુલર પ્રકાશિત થાયછે આ પત્રિકાના મહત્તાપૂર્ણ લેખ, સુપ્રસિદ્ધ કવિનાં કાવ્ય અન્યોક્તિ મનને પ્રસન્ન કરનાર રમુજી લેખ સરલ અને રૂચિકારક ભાષામાં લખવામાં આવેછે ઇતિહાસ ભૂગોળ ખગોળ જીવનચરિત્ર સ્વાસ્થ્ય ધર્મ નીતિ ઇત્યાદિ કેટલાએક વિષયોપર મનોરંજક લેખ જાહેર થયછે રાજનીતિ સબંધી અને સાહિત્યશિક્ષા સબંધી ટિપ્પણીઓ ઘણા પ્રભાવવાળી પ્રગટ થાયછે આ પત્રિકામાં હિંદી સંસારના ધુરંધર લેખકોનાજ ગદ્ય પદ્ય લેખો છાપવામાં આવેછે વીસ રૂપીઆ દેનાર માણુસ આ પત્રિકાના સહાય કરનાર કહી શકાય છે અને એ માણસનું નામ ઉપરના પેજપર રંગીન કરી દરેક માસે છાપવામાં આવેછે અને એનું ચિત્ર એના જીવનચરિત્રની સાથે પ્રકટ કરવામાં આવેછે દાનવીર ધના[illegible] સજ્જનોને વિદ્યાદાનની સાથે પોતાના નામને પ્રખ્યાત કરવા માટે આ ઉત્તમ અવસર છે

સંરક્ષકોના નામ પરદેશમાં પણ જાહેર થાયછે સંરક્ષક લોકોનો વધારો થવા આવે છે એટના માટે પત્રિકાના વાર્ષિક [illegible]) રૂા ઘટાડીને ૧।) રૂા કરવામાં આવેલ છે તે ઉપરાન્ત પણ એજંટોને ગ્રા[illegible] વધારવા માટેની ટી [illegible] ચાર આના કમીશન દેવામાં આવેછે પત્રિકાના ગદ્ય પદ્ય લેખોની મતલબ બીજી ભાષાવાળા પણ અને દરેક મતને અનુસરનારા વિદ્વાનો તથા પત્રસંપાદક મહાશયો પણ કરી સુક્યા છે એટલા માટે કોઇ જાતના સંકોચ વિચાર વિના આજ જ રૂા ૧।) મનીઓડરથી મોકલી આપી ગ્રાહક થાઓ પૃષ્ઠની સંખ્યા ૩૨ છે અને ઉપરનો ભાગ રંગીન છપાય છે

જાહેરાત આપનારે પણ પોતપોતાની જાહેર ખબર તુરતજ મોકલાવવાની કૃપા કરવી દરેક માસે એ પેજની જાહેર ખબરના [illegible] લેવામાં આવેછે પ્રમાણ ડેમી આઠ પેજી છે ખપના રૂપૈયા પ્રથમથી દેનારને પ્રત્યેક રૂપૈયે બે આના કમીશન કાપી દેવામાં આવેછે જાહેર ખબરનું છાપવાનું ખર્ચ પ્રથમ લેવામાં આવેછે પત્રિકા દેશપરદેશ અને પ્રત્યેક [illegible] જાય છે

સિરનામુ,

મેનેજર—" કાલિંદી-પત્રિકા " રામનગર—(બનારસ સ્ટેટ).

સફેદ કોઢ અને સુનબેરવાની દવા

કોઢના રોગથી પીડાયેલાઓ ! જો આપ તમામ જાતની દવાઓ કરીને થાકી ગયા હો વૈદ્યો ડાક્ટરો કવિરાજો અને હકીમોના જવાબો મેળવીને પોતાનુ દર્દ મટવાની આશા છોડી બેઠા હો તોપણ એક વખત અમારી જગતપ્રખ્યાત ફક્ત દવાનું સેવન કરીને થોડાજ વખતમાં તંદુરસ્તીનો લાભ મેળવો

કિંમત—મોહોટી ડબી ૧ ના રૂા ૪-૮-૦ નાકાખર્ચ
,, નાહાની ડબી ૧ ના રૂા ૨-૮-૦ અલગ

जयेश्वरसिंह,
कुष्ठचिकित्सक—दरभंगा

Jayeshwarsingh
DARBHANGA.

જયેશ્વરસિંહ,
કુષ્ટ-ચિકિત્સક—દરભંગા.

આર્યમહૌષધાલય

કોકણ પ્રાતમાની તાજી અને શુદ્ધ વનસ્પતીની જગતપ્રસિદ્ધ અને નિર્દોષ રામબાણ દવાઓ

મદનવિલાસામૃત સંજીવિની.

વીર્યસ્તંભક રક્તશોધક અત્યંત કામોત્તજક ચિત્તોત્સાહ બુદ્ધિ અને કાંતિને વધારનાર તથા પૂર્ણ ધાતુપાટિક સુવર્ણ માક્ષિક મોતી કસ્તુરી તથા પ્રવાલવગેરેના મિશ્રણવાળી

>> અપૂર્વ ગોળીઓ <<

આ ગોળીઓથી ક્ષયરોગ પાંડુરોગ જીર્ણજવર મસ્તકશૂળ મગજના દરદો સુવારોગ સંતાનને ન નાગ ગર્ભાશયના વિકારો સંનિપાતવગેરે અનેક વાયુરોગો નેત્રવિકાર કેડ શૂળવગેરે નવા કે જૂના અનેક રોગો તાબડતોબ દૂર થઇ ચિત્તોત્સાહ બુદ્ધિ અને કાંતિ વધે છે શરીરમાં પરિપૂર્ણ શક્તિ આવે છે શરીરમાં રહેલા રસ રુધિર અસ્થિ મજ્જા વીર્યવગેરે સાતે ધાતુઓની અભિવૃદ્ધિ થઇ મનુષ્યને સર્વ પ્રકારે સંસારસુખનો ઉત્તમ લાભ મળે છે

ઉપર જણાવેલા સઘળા રોગો તરત નિર્મૂળ થઇ સઘળી રીતે શરીર બળવાન અને દીર્ઘ આવરદાવાળું થવામાટે આ ગોળીઓ પ્રતિજ્ઞારૂપ ઔષધ છે તેને લીધે લાખો લોકો હમેશ ગ્રાહક થાય છે એક રુપિયા [illegible] કમતી કિંમતની એ ગોળીઓ વહેંચવામાં [illegible] વતી નથી એકસાથે ૭ રુપિયાની કે તેથી વધારે કિંમતની ખરીદનારને ટપાલખર્ચ માફ છે અને ૭ રુપિયાથી ઓછી કિંમતની ખરીદનારને કિંમતઉપરાંત ટપાલખર્ચના ચાર આના વધારે પડે છે કિંમત ગોળી ૩૨ નો રૂા ૧ ગોળી ૭ ના રૂા ૨ ગોળી ૧૬ ના રૂા ૪ ગોળી ૨૧૦ ના રૂા ૬ અને ગોળી ૪૨૦ ના રૂા ૧ [illegible]

ઠંડક આપનાર નેત્રાંજન—આનાથી પડળ ફુલું [illegible]વગેરે નેત્રના સઘળા વિકારો તરત મટી જઇ દૃષ્ટિ તીવ્ર થાયછે અને આંખને ઠંડક મળેછે કિંમત ડબી ૧ નો રૂા ૧॥

કર્ણસ્ત્રાવનાશક અપ્રતિમ તેલ—આ તેલથી કાનના સઘળી જાતના જખમ તથા કાનને લગતા બીજા વિકારો તરત સારા થાયછે કિંમત બાટલી ૧ નો રૂા ૧

પ્રમેહમાટે અપૂર્વ મિશ્રચૂર્ણ—હરકોઇ જાતના નવા કે જૂના પ્રમેહને તેના વિકારોસહિત તરત મટાડવાના કામમાં રામબાણ છે કિંમત બાટલી ૧ નો રૂા ૧

દંતરક્ષક મંજન—દાંતનાં અને પેઢાંનાં સઘળાં દરદો મટાડી દાંતને સ્વચ્છ અને મજબૂત કરવામાં પ્રતિજ્ઞા [illegible] તેવું છે કિંમત ડબી ૧ ના આના ૬ ૭

દાદર-ખરજનાશક—દાદરવગેરે વિકારો આ [illegible] લગાવવાથી ત્રણ દિવસમાં સાફ થઇ જાયછે કિંમત ડબી ૧ ના આના ૬ ૭

વીંછીના ઝેરનો ઉપાય—વીંછીના ડંખઉપર ચોળવાથી ઝેર તરત ઉતરી જાયછે ૬૦ માણસોને પૂરતું થાય તેટલી દવાની ડબી ૧ના આના ૮ આઠ

ઉપદંશનાશક—ગરમીના દરદના જખમ અને તેને લગતા વિકાર આ મલમથી તદ્દન મટી જાયછે કિંમત ડબી ૧ ના રૂ ૨ બે

કોલેરા અને સાદા ઝાડામાટેનો ઈલાજ—બે ત્રણ ગોળાથી અવશ્ય ફાયદો થયછે. કિંમત ડબી એકનો રૂ ૧ એક

ટાઢીયા તાવની અકસીર દવા—ટાઢીયા તાવને તથા પાળીપ્રમાણે આવતા ટાઢીયા તાવોને ત્રણ દિવસમાં નાબુદ કરેછે કિંમત ડબી ૧ નો રૂ ૧ એક

ઉધરસની દવા—ક્ષયસિવાય હરકોઈ જાતની ઉધરસને તરત મટાડેછે કિ ડબી ૧ નો રૂ ૧

અપ્રતિમ

કેશકુસુમાકર તેલ

કેશપર લગાવવાનાં સઘળાં તેલોમા આ તેલ એક અદ્વિતીય છે મધજેવી મીઠી સુગંધવાળુ આ તેલ કેશપર લગાવતાંજ તે અતિ સુગંધવાળા થાયછે અને તેની સુવાસ ચારે બાજુ ઘણી ફેનાર છે આ તેલથી માથાપરની ગલ ખોડો ખરજ અને ઝીણી ફેન્સીઓ વગેરે વિકાર દૂર થઈ કેશ રેશમજેવા સુંવાળા ચમકતા અને કાળા ભમરજેવા થાયછે તેમજ કેશ ખરી પડતા અટકીને સીધા લંબાઈમાં વધેછે કેશસમૂહ સુંદર હોય તેજ સ્ત્રીઓનો મુખ્ય શણગાર છે નાનાં બાળકો અને પુરુષોમાટે પણ આ તેલનો ઉપયોગ કરવો શ્રેષ્ઠ છે વિશેષ માનસિક શ્રમ કરનારાઓએ તથા નેત્રવિકારવાળાઓએ આ તેલ વાપરવાથી તેઓનો મગજ તર થાયછે અને તેથી તેઓનું મસ્તક શાંત અને નિર્વિકાર રહી તેમની દ્રષ્ટિ તીવ્ર થાયછે કિંમત પાય તેલાની બાટલી ૧ નો રૂ ૧, ત્રણ બાટલી એકસાથે ખરી નારને રૂ ૨॥ મા તથા ૭ બાટલી એકસાથે ખરી નારને તે રૂ ૪॥ મા આપવામા આવેછે

વળી—

સોરંગી માલતી કલાર રાજવિલાસ લક્ષ્મીવિલાસ પુષ્પરાજવગેરે બાદશાહી જાતિ ઉંચી જાતના અત્તરો અને તેજ પ્રમાણે ગુલાબ હેનો કેવડો, ચમેલી જાઈવગેરેના સુગંધી અત્તરો અને કેશમા લગાવવાનાં દરેક જાતનાં સુગંધી તેલો પૂર્ણ ખાત્રીવાળાં વાજબી ભાવથી મળી શકશે

સૂચના—ઉપરનાં ઔષધો પૂર્ણ ખાત્રીનાં હોવાથી આજ પચ્ચીશ વર્ષો થયાં લાખો લોકોએ તેનો ઉપયોગ કરી ફાયદો મેળવેલ છે અને તેથી તેનો ખપ ઘણો વધી ગયો છે અનુભવ કરવાથી પૂરની ખાત્રી થશેજ ઔષધો તેના ઉપયોગવગેરેની માહિતીની સૂચના સાથે રોકડે અગર વી પી થી મોકલવામા આવેછે પેકીંગ ખર્ચ અને ટપાલ ખર્ચ કિંમત ઉપરાંત સમજવા જથ્થાબંધ ખરીદનારને પૂરતુ કમીશન આપવામાં આવેછે સઘળાં ઔષધોની અને આરોગ્યરક્ષણની માહિતીનું સચિત્ર મોહોટું પુસ્તકવગર મૂલ્યે મોકલવામા આવેછે અમારાં ઔષધો મંગાવવામાટે નીચેના સરનામાથી પત્રવ્યવહાર કરવો

कृष्णशास्त्री विदलकर वैद्य,

मु पो आजर्ले,

ता. दापोली जि रत्नागिरी.

શા માટે અમો બધા વાપરીએ છીએ

કારણ—

(૧) કુન્તલાધન—

દવાઓથી ભરપૂર

કારણ છે

(૨)

કુન્તલાધન—

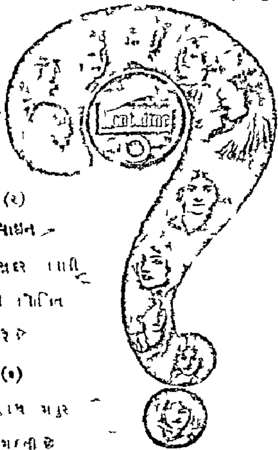
વાળને સુંદર કાળા

કરે છે

(૩)

તેની સુવાસ મધુર

લોભાવનારી છે

કારણ—

(૪) કુન્તલાધન—

(૫) તેમ

કુન્તલાધન.

સ્વર્ગવાસી ખાની માટે—

જણાવે છે—

અને મને માલુમ

અને આ તેલ

કીંમત ૩ા રૂ., લીલી ૩ા વાળ, ૧ રૂ., જગમીન ૧ રૂ.,

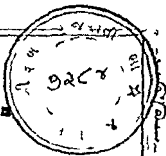
☞ મોહ ભેજ સી મા તરત લખો અને તોગમ

પરફ્યુમર
PERFUMER
62-4 Bow Bazar

CALCUTTA
Tele-DELKHOSH

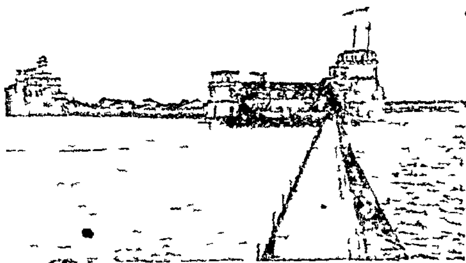
અધિપતિ-શંકરલાલ મણિલાલ ત્રિ [illegible] બી એ

અંકુશ

ANKUSH

પુસ્તક બીજુ] ફાગણ [અંક ૫ મો

ફોટો નગીનદાસ [illegible] [illegible]

[illegible] લાખોટો જામનગર

વાર્ષિક લવાજમ હિંદ માટે રૂ ૨-૮-૦
,, , [illegible] માટે રૂ ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ સહિત
નમુના [illegible] આના

[illegible] Printing Work Jamnagar

મલેરિયાના

લીવરની કોઇ પણ ક્રિયા ઓ ચાનુ નમળાઇ માટે સર્વોત્તમ ઇલાજ છે

૮ ઔંસ (કરડોઝ) ને। રૂ ૧–૮–૦

મલેરિન

ખાસ મલેરીયા માટે શુદ્ધ વનસ્પતીઓની બનાવટ

૨૫, ૫ અને ૧૦ ગોળીઓના આના ૮ ૧૪ અને રૂ ૧–૮–૦

વાનો મલમ

સવળી જાતના વા ઉપર અકસીર ૧ ડબીના આના ૬ એક ડઝનના રૂ ૪

યુકેલીપટસ તેલ

ચોખ્ખુ અને પવિત્ર એક ઔંસના આના ૫ એક ડઝનના રૂ ૩

ટીસ્યુ રેમીડીઝ

૩×૬×૧૨×૩૦ / ૩ ૬ ૧૨ ૩	½ ઔંસ	૧ ઔંસ	૨ આસ	૩ ઔંસ	૪ આસ
	૮ આના	૧૪ આના	રૂ ૧ ૮	રૂ ૨ ૨૦	રૂ ૨ ૧૨૦

૨૨ રૂપિયાના ઓર્ડર ઉપર ૬¼ ટકા કમીશન અને પચીશના ઓર્ડર ઉપર ૧૦ ટકા કમીશન

થોડા પૈસા અગાઉથી મોકલવા પડશે

Malarian Coy–MANGALORE (s k) મલેરીયાના કમ્પની–મેંગલોર

માટીની કિંમતમા સોનુ મળેછે.

પેટંટ રાસકોપ સિસ્ટમનેુ ઘડીયાળ નિયમિત ચાલનાર ગાડીમા ચાલતા પણ ૩૬ કલાક સુધી બંધ નથી પડતુ આના મજબૂત ઘડીયાળની સાથે ૨ ચીજો અમે મફત આપી રહ્યા છીએ જેવી કે—મજીફરાક મોજા, ગંજી, રૂમાલ દેવદશનની વીંટી બટનનો સટ ઇસ શક્તિની દવા બાન (હમેશને માટે) ઉડાવવાની દવા દંતમંજન પીતળનો પોકેટ ગનાઇ વ્રજ નકશા પેનશીલ પેન સરટીકાર્ડ ફોસફી અત્તર વગેરે કિ રૂ ૧

બત્રીસ પીતળના રમકડા (રસોઇના કામ)

કિંમત રૂ ૪ ચાર આ સટ જેવાથીજ મનને તાજુબી થશે કે આવી સાધારણ કિંમતમા આવો મજબુત મળ કેમ મળી શકે ? પસંદ ન આવે તો પૈસા પાછા બચ્ચાઓને આપો દિવસ આનંદમાં રહેવા માટે તેમને હસાવવા માટે તરત મગાવો લાખો સટ વેચાણા છે ૪ નંગની કિંમત ૫ તથા ૧ તરત ખરીદ કરો

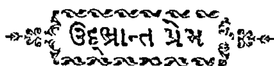
આનંદમંગલ–મથુરા

आनन्दमंगल–मथुरा

सौराष्ट्र आयुर्वेदिक फार्मसी

આ પ્રયોગશાળામા માત્ર મુખ્ય રસાયન, ભસ્મ, અવલેહ, [illegible] જળ, સુના વગીઆળી અજમા ફુદીના મરેકીના ફુલ વિગેરે ઘણી જાતના અર્ક, ચુર્ણ ગુટી.ા, દરેક જાતના નામ શીરપ્સ, શરબત, વનસ્પતિના ક્ષાર મોતીનો સુરમો દંતમંજન [illegible] એરંડીઉ તેલ બેનતેલ, ઘણી જાતના વારનીશ પોલીશ અબર કસ્તુરી (હસ્તકૃત) ગાનામૃત, ફેઇસક્રીમ અને પાઉડર બાલનાશક સાબુ પાઉડર હેર ઑઇલ યાકુતી લાઇમિન્ર્ઝસ વીગેરે તયાર અથવા ઓર્ડરથી બનાવવામા આવે છે જથ્થાબંધ ખરીદનારને માટે ભીગત—પત્ર [illegible] — પંડિત વિજયશંકર જયશંકર—જેતપુર

૧ બીજે સ્થળે બનતા જીવન વાપરનારાઓને અમારે ત્યા બનતુ ગોખરૂત્રંનુ જીવન વાપરવા વિનંતિ છે

બગાળી સાહિત્યના અભ્યાસી શ્રીયુત ભાઇલાલ નરભેશકરે ઉદ્‌ભ્રાન્તપ્રેમ એ બગાળી અનુપમ ગ્રથનો સાદી સરલ અને મધુર ભાષામા કરેલ અનુવાદ ગ્રથકર્તા અને પ્રકાશકની ખાસ પરવાનગીથી છપાય તૈયાર થયેલ છે

કિમત ૦-૧૨-૦ લખો

અંકુશ ઓફીસ—જામનગર.

તાવની રામબાણ દવા

રૂ ૧૦૦ ઇનામવાળી.

ફાયદો ના થાય તો પૈસા પાછા

(ખાસ પરેજ નથી)

કોઇ પણ જાતનો તાવ એટલે દહાડો એકાંતરીઓ ચોથીઓ હનો ગયીઓ તેમજ ચાલતા જમાનાના નવી નવી જાતના ઉતા તાવો અમારી દવાથી ના હિંદરે તો લીધેલા પૈસા પાછા આપીશુ કોઇ શખસ એમ સાબીત કરી આપશે કે વૈદ શાસ્ત્રી ગીરધરલાલ કહાનજીની દવાથી નોયાઓ તાવ ના ગયો તો તેને રૂ ૧૦૦ સો ઇનામ આપીશુ ડબી ૧ ની કિંમત રૂ ૧- - ખાસ પરેજ નથી

મફત મળતા પુસ્તકો

પુરૂષના ધાતુસબધી અને બીજા રોગો માટે "ધાતુવિકાર" નામનુ પુસ્તક મગાવી વાંચો

સ્ત્રીઓના દરદો માટે "આનંદ વિભા" નામનુ પુસ્તક મગાવી વાંચો અને પુસ્તકોનુ પોસ્ટ ખર્ચ પણ લેવામા આવતુ નથી

વૈદશાસ્ત્રી ગીરધરલાલ કહાનજી,
મુ પીપળા—ડેરી અમદાવાદ.

— વિષયાનુક્રમ —

અંકુશ.

ANKUSH

પુસ્તક બીજું — ફાલ્ગુન ૧૯૮૫ — અંક ૫ મો.

INDIA

Sad land, where hatred writhes and coils
'Neath diplomatic speech and wiles,
Where words are chosen to conceal
The thing you mean, the thing you feel,
Where you have felt the corn of worth
In many rounds of ceaseless birth,
Where you have bowed disconsolate
A weary throng, compelled by Fate
To hear dark strains throughout a nation
That loudly sang of liberation

Recall your might from out the past
God meant you *standing* to the last,
Not crouching by with outstretched palms
Awaiting patronage and alms
Stand in the sun renounce the shade
Your place is there, be not afraid
And hear that coming music peal—
' To God alone we kneel

CERVE BARONTI

(*Modern Review*)

આ લોક તથા પરલોક

(લેખક—શાસ્ત્રી હરિલાલ ... ગોવિંદ)

આ બ્રહ્માંડની અંદર નક્ષત્ર તથા અગણિત અનેક લોક આવેલા છે. આ મર્ત્યલોક તથા આકાશમાં જોવામાં આવતું નક્ષત્રમંડળ જે ખગોળવેત્તાઓના મતમાં લોકોનો સમૂહ છે તે પ્રત્યક્ષ છે અને બીજા લોકો અપ્રત્યક્ષ છે. જૂદા જૂદા લોકોમાં પોતપોતાના અધિકારને ભોગવતી પ્રજાઓ વસે છે અને કર્મોના અનુસારે જન્મ તથા મરણ પામી ફરીને તે તે જૂદા જૂદા લોકોમાં જન્મ તથા મરણ પામે છે. આવી રીતે જ્યાંસુધી મોક્ષ ન થાય ત્યાંસુધી એકવાર નહિ પણ અનેકવાર જન્મ મરણ ભોગવવા પડે છે. એક જન્મમાં જન્મી મરણ પામ્યા પછી ફરીને તેજ જન્મમાં જન્મ ધારણ થાય એવો કંઈ નિયમ નથી. તેથી મરનાર પ્રાણીને દેવ, અસુર, મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી તથા વૃક્ષ વગેરેની અને કીટ આદિ જાતિઓમાં જન્મવું પડે છે. સ્વર્ગાદિ લોક અસંખ્ય હોવાથી તેઓની ગણતરી થઈ શકે એમ ન હોવાથી તેઓ સર્વને પરલોક અને આ મર્ત્યલોકને આ લોક એ નામો આપીશું.

ઉચ્ચલોકમાં અને ઉચ્ચ જાતિમાં તેમજ નીચ લોકમાં અને નીચ જાતિમાં અવતરવાનું પ્રધાન કારણ પોતાનાં કર્મોજ છે. માટે મનુષ્યોએ પોતાના કર્મોને સુધારવા તરફ લક્ષ આપવું જોઈએ. કર્મો ત્રણ પ્રકારના છે. સંચિત, પ્રારબ્ધ અને ક્રિયમાણ. સંચિત એ અનેક જન્મોના કર્મોનો ભંડાર છે. પ્રારબ્ધ એ આ જન્મના સુખોનો તથા દુઃખોનો ભોગ આપવામાટે તૈયાર થએલા કર્મો છે જેથી આ શરીર રચાયું છે. ક્રિયમાણ એ વર્તમાન જન્મમાં કરાતાં કર્મો છે જેઓ સંચિતમાં ભળતાં જાય છે. જ્ઞાન થયા પછી જ્ઞાન યોગથી સંચિત તથા ક્રિયમાણ કર્મોનો નાશ કરી શકાય છે પરંતુ પ્રારબ્ધ કર્મોનો તો ભોગવીનેજ નાશ કરી શકાય છે. આથી "જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ ભસ્મસાત્કુરુતેઽર્જુન" (હે અર્જુન! જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ સર્વ કર્મોને બાળી ભસ્મ કરે છે) ત્યાદિ વચનોમાં સર્વ એ શબ્દ પ્રારબ્ધ સિવાયના કર્મોનું ગ્રહણ કરે છે એમ સમજવું.

જ્યાંસુધી મોક્ષ ન થાય ત્યાંસુધી એકવાર નહિ પણ અનેકવાર જન્મમરણ ભોગવવા પડે છે એવો શાસ્ત્રસિદ્ધાંત છે તોપણ કેટલાએક મનુષ્યો એવા મળી આવે છે કે જેઓ પુનર્જન્મને અને પરલોકને બિલકુલ માનતા નથી. કારણકે તેઓ દેહનેજ આત્મા

માનેછે તેઓનો મત સ્વીકારતા અકૃતાભ્યાગમ અને કૃતનાશ એ બે દોષો આવી પડેછે જેમકે દેહનેજ આત્મા માનતા જે દેહ પેદા થયો તે, અગાઉ હતોજ નહિ તેથી તેને જન્મ્યાપછી જે સુખ દુખ થાયછે તે તેના કારણભૂત પુણ્યપાપાદિ નહિ કર્યા છતાપણ ભોગવવા પડેછે માટે અકૃતાભ્યાગમ દોષની પ્રાપ્તિ થાયછે તેમ જે પૂર્વદેહની હયાતીમાં પુણ્યપાપ કર્યા હોય તેના ફળ સુખદુખ બીજા જન્મમા તે દેહથી પોતાના અભાવને લીધે ભોગવાતા નથી તેથી કૃતનાશ એ દોષની પ્રાપ્તિ થાયછે આ દોષોને લીધે સિદ્ધાંતમા સ્થૂલદેહથી ભિન્ન લિંગદેહવિશિષ્ટ ચેતનને આત્મા માન્યો છે પાંચજ્ઞાનેંદ્રિય (શ્રોત્ર, ત્વક્ ચક્ષુ જિહ્વા અને ઘ્રાણ) પાંચ કર્મેંદ્રિય (વાક્, હસ્ત પાદ પાયુ અને ઉપસ્થ) પાંચ પ્રાણ (પ્રાણ અપાન ઉદાન, સમાન અને વ્યાન) મન અને બુદ્ધિ એઓ મળી લિંગશરીર કહેવાયછે જો કે આત્મા ચેતન તથા અક્રિય હોવાથી તેનુ લોકાંતરમા ગમન કે ત્યાંથી આગમન સંભવતુ નથી તોપણ લિંગશરીર ગમન આગમન આદિ ક્રિયાઓ કરતુ હોવાથી આ આત્મા પણ જન્યજનનથી ચાલતા અવિચ્છિન્ન વૃક્ષના ચલનની પેઠે ગમન આગમનઆદિ ક્રિયાનો સંભવેછે

સકળ પ્રાણીઓની પ્રવૃત્તિ ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ તથા અનિષ્ટના પરિહારમાટે હોય છે જ્યારે પ્રાણીકોઇવસ્તુ મેળવવાની અથવા તેથી નિવૃત્ત થવાની ઇચ્છા રાખેછે ત્યારે 'તે વસ્તુ ઇષ્ટનુ અથવા તો અનિષ્ટનુ સાધન છે' એવો તેને આ જન્મનો કે પૂર્વજન્મનો અનુભવ અવશ્ય હોયછે તુરતના ઉત્પન્ન થયેલા માકડ તથા જૂ વગેરે ક્ષુદ્ર જંતુઓ મનુષ્યનુ લોહી ચૂસવામા પ્રવૃત્ત થાયછે અથવા પકડનારનો પ્રયત્ન જોવામા આવતા નાસવાનુ મન કરે છે, ત્યારે તેઓને આ જન્મમા તો લોહી ઇષ્ટનુ સાધન છે અથવા પકડવુ અનિષ્ટનુ સાધન છે એવો અનુભવ નથી તો તેને તેવો અનુભવ પૂર્વજન્મનો છે એવુ ચોક્કસ અનુમાન થાયછે

આવી રીતે જેમ પુનર્જન્મ પ્રમાણસિદ્ધ છે તેમ સ્વર્ગાદિ લોકો પણ પ્રમાણસિદ્ધ છે શાસ્ત્રકારોએ વસ્તુનુ પ્રામાણ્ય પ્રત્યક્ષ અનુમાન, ઉપમાન, શબ્દ, સંભવ અને ઐતિહ્ય એ છ પ્રમાણોથી માન્યુ છે વ્યાસાદિ ઋષિઓએ પુરાણવગેરેમા સ્વર્ગાદિ લોકોને વર્ણવ્યા છે તેથી એ ઐતિહ્ય પ્રમાણ સ્વર્ગાદિ લોકોને યથાસ્થિત પુરવાર કરેછે

વળી કોઇ વખતે આપણા આપ્ત મુરબ્બી જનના મુખથી એવી વાત સાંભળવામા આવેછે કે અમુક ગામના અમુક મોહોલ્લામા એકજ નામનું ધારણ કરનાર બે પુરુષો વસતા હતા તેમાના એક પુરુષની ખરી આખર અવસ્થા આવતા તેના નામનુ ધારણ કરનાર બીજો પુરુષ પણ જો કે તમામ નીરોગ હતો તે પણ મરવાની તયારીમા આવી બેભાન થઇ ગયો હતો અકસ્માત બેભાન થઇ ગયેલા આ પુરુષની આસપાસ તેના સગાસબંધીઓ ભેગા થઇ તેની મૂર્છા ઉતારવા પ્રયત્ન કરતા હતા આટલામાં અરધી ઘડીક પછી તે પુરુષ મૂર્છા ઉતરી જતા બેઠો થયો અને સગાસંબંધીઓએ 'મૂર્છા

કરજ ઉતરી જાયછે તથા વેદાધ્યયન કર વાથી ઋષિઓનુ કરજ ઉતરી જાયછે આ પ્રકારીએ આ ત્રણ કરજોને ભોગવાની જવાબદારી મનુષ્યના શિરપર નાખી છે, તેથી તે કરજો ઉતારી જેમ પિતાઓવગેરેની પ્રજાતા મેળવાય છે તેમ આત્મક વાણ પણ સધાય છે ઋષિઓનુ કરજ ઉતારવામા વેદશાસ્ત્રોનુ અધ્યયન ફરજ્યાત કરવુ પડવાથી તેના સસ્કારો બચપણથીજ સારા બેસેછે તેથી તે મનમા મોટી અવસ્થાએ પો હોચતા કદી પણ વિકૃતિ થવાનો સભવ રહેતો નથી દેવતાઓનુ કરજ ઉતારવામા મનુષ્યને યજ્ઞયાગાદિક કરવા માટે અવશ્ય સ્ત્રીની સાથે લગ્નવિધિથી જોડાવુ પડેછે આથી તેની નિરકુશતાપર કાપ પડેછે સામાન્ય દૃષ્ટિથી જોતા સ્ત્રીવર્ગના પુરૂષમા જેટલી હદ બહિર્મુખતા થવાનો સભવ માની શકાયછે તેટલી હદ સ્ત્રીની સાથે લગ્નવિધિથી જોડાયેના પુરૂષમા માની શકાતો નથી મનની સ્થિતિ નવા અશ્વના સમાન છે માટે અશ્વને પોતાની ઇચ્છાનુસાર ચલાવવાની ઇચ્છા રાખનારાએ જેમ કાઠમ અશ્વની ઇચ્છાને અનુસરવુ પડેછે તેવી જ રીતે મનપર કાબુ મેળવવાની ઇચ્છા રાખનારાએ મનની ઇચ્છાને કાબુ અનુસ રાનેમાટે સ્ત્રીની સાથે લગ્નવિધિથી જોડાવુ વળી યજ્ઞયાગાદિક કરવાથી જેમ પોતાને સ્વર્ગાદિ ઉત્તમ લોકોનો લાભ થાયછે તેમ પ્રજાનુ કલ્યાણ પણ થાયછે કહ્યુ છે કે अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुप तिष्ठते । आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः ॥ (અગ્નિમા વિધિપ્રમાણે નાખેલી આહુતિ સૂર્યને પોહોચે છે સૂર્યથી વૃષ્ટિ થાયછે વૃષ્ટિથી અન્ન થાયછે અને અન્નથી પ્રજા ઉત્પન્ન થાયછે) પિતૃઓનુ કરજ ઉતારવામાં મનુષ્યને પુત્રનુ ઉત્પાદન અવશ્ય કરવુ પડેછે આથી તે પિતાની હયાતી બાદ તેને પિંડદાન આપેછે અને માતાનુ રક્ષણ તથા પોષણ કરેછે

મનુમહારાજ ઉપર કહેલા ત્રણ કરજોથી મુક્ત થવામાટે ભાર આપી મનુસ્મૃતિના છઠ્ઠા અધ્યાયના ૩૫, ૩૬ તથા ૩૭ મા શ્લોકોથી કહેછે કે ऋणानि त्रीण्यपाकृत्य मनो मोक्षे निवेशयेत् । अनपाकृत्य मोक्षं तु सेवमानो व्रजत्यधः ॥ अधीत्य विधिवद्वेदान्पुत्रांश्चोत्पाद्य धर्मतः । इष्ट्वा च शक्तितो यज्ञैर्मनो मोक्षे निवेशयेत् ॥ अनधीत्य द्विजो वेदाननुत्पाद्य तथा सुतान् । अनिष्ट्वा चैव यज्ञैश्च मोक्षमिच्छन्व्रजत्यधः ॥ (ત્રણે કરજોને ઉતારી મોક્ષના સાધનભૂત સન્યાસાશ્રમમા મનને લગાડવુ કરજોને ઉતાર્યાવગર સન્યાસાશ્રમનુ સેવન કરનારો મનુષ્ય નરકમા પડેછે વિધિપ્રમાણે વેદોનુ અધ્યયન કરી, ધર્મથી પુત્રોને ઉત્પન્ન કરી અને યથાશક્તિ યજ્ઞો કરી મોક્ષના સાધનભૂત સન્યાસાશ્રમમા મનને જોડવુ વેદોનુ અધ્યયન કર્યાવગર પુત્રોને ઉત્પન્ન કર્યાવગર અને યજ્ઞો કર્યાવગર સન્યાસાશ્રમની ઇચ્છા રાખનારો દ્વિજ નરકમા પડેછે)

આવી રીતે આપણા ધર્મ પ્રકારોએ આપણને માટે એવી જીવનસરણિ વગી કાઢી

છે કે જેથી આપણા આ લોક તથા પરલોક બન્ને સુધરી જાય આ લોકમાં જ મી ઠુષ્કળ ધન મેળવી એશઆરામ તથા મોજ મઝા ભોગવવી એ કાંઇ જન્મનું સાફલ્ય નથી. જન્મનુ સાફલ્ય તો આ લોક તથા પરલોક એ બન્ને સુધારવામા છે આ લો તથા પરલોક બન્ને તથા એઓમાનો એક એ કેવી રીતે સુધરેછે તથા બગડે તે નીચે આપેલા મહાભારતના શ્લોકોઉપરથી સમજી શકાશે

धनानि येषा विपुलानि सन्ति नित्य रमन्त सुविभूषिताङ्गा । तेषामय शत्रुवरघ्न लोको नासौ सदा देहसुखे रतानाम् ॥ ये योगयुक्तास्तपसि प्रसक्ताः स्वाध्यायशीला जरयन्ति देहान् । जितेन्द्रिया प्राणिवधान्निवृत्तास्तेषामसौ नायमरिघ्न लोक ॥ ये धर्ममेव प्रथम चरन्ति धर्मेण लब्ध्वा च धनानि काले । दारानवाप्य क्रतुभिर्यजन्ते तेषामय चैव परश्च लोक ॥ ये नैव विद्या न तपो न दान न चापि मूढा प्रजने यतन्ति । न चानुगच्छन्ति सुखानि भोगास्तेषामय नैव परश्च लोक ॥

(હે મોહોટા શત્રુઓને મારનારા! જેઓની પાસે પુષ્કળ ધન હોયછે જેઓ અંગોને અત્યંત શણગારી નિરંતર મોજમજા માણેછે અને જેઓ સદા દેહના સુખમા આસક્ત રહેછે તેઓનો ફક્ત આ લોક સુધરે છે પણ પરલોક સુધરતો નથી જેઓ યોગમા જોડાયા હોયછે તપ આચરવામા તત્પર હોયછે જિતેન્દ્રિય હોયછે પ્રાણીઓનો વધ કરતા નથી વેદાધ્યયન કરવામા સ્વભાવ વાળા હોયછે અને એવી રીતેજ તપ આચરવામા શરીરને જેઓ વૃદ્ધ બનાવેછે તેઓનો ફક્ત પરલોક સુધરેછે પણ આ લોક સુધરતો નથી જેઓ ધનદાનાદિ ધર્મોને પ્રથમ આચરેછે અને યોગ્ય સમય થતાં ધર્મથી ધન મેળવી સ્ત્રીને પરણી યજ્ઞો કરેછે તેઓનો આ લોક તથા પરલોક બન્ને સુધરેછે જે મૂઢ લોકો વેદાધ્યયન કરતા નથી તપ આચરતા નથી, દાન આપતા નથી પુત્રની પ્રાપ્તિમાટે યત્ન કરતા નથી સુખ ઉપજે એવા માર્ગોને અનુસરતા નથી અને ભોગોને ભોગવતા નથી તેઓનો આ લોક તથા પરલોક બન્ને બગડેછે)

આ લોકમા જન્મ મળવો અને તેમા પણ મનુષ્યશરીર પ્રાપ્ત થવુ એ મોહોટા ભાગ્યની વાત છે સ્વર્ગાદિ લોકમા ભોગો નિર્ભયે કરી ઉપલબ્ધ થાયછે તેથી તેઓમા આસક્ત રહી ત્યાં કર્મો કરવાનુ કોઇને પણ મન થતુ નથી તેથી પુણ્ય ખૂટતા ત્યાંથી ભ્રષ્ટ થવુ પડેછે આ લોક તો કર્મભૂમિ છે તેથી મનુષ્યશરીર મેળવી યજ્ઞયાગાદિ કર્મો કરી ચિત્તને શુદ્ધ કરી જ્ઞાનનુ સંપાદન કરી શકાય છે આ લોકમા આવા ઉત્તમ મનુષ્યશરીરને મેળવી જે માણસ પરાર્થ તથા સ્વાર્થ (પોતાનુ કલ્યાણ) સાધી શકતો નથી તેને આત્મહત્યા કરનારોજ સમજવો માટે તે પાપથી બચવામાટે સમજુ માણસે શાસ્ત્રોક્ત રીતિઓનુ ગ્રહણ કરવુ એજ સલામત રસ્તો છે इति शम्

ઋતુરાજ વસંત

હરિગીત

અતિ શીતવર્ધક શિશિર ને ગરમી પ્રદાયક ગ્રીષ્મ જ્યાં
જ્યમ ફ્રાંસ ને જર્મની દ્વયીને ભિન્ન મતનું વૈર જ્યાં
ગુણ ધર્મ જુદા એ વચે છગનાડ સૌમ્ય વિરાજતો,
સમ વીરવ્રતધારી વસંત વિવેકભૂષિત રાજતો— (૧)

કૃત્રિમ માળા મહેલ આદિ સૌખ્યપ્રદ શ્રીમંતને
નિરજન વને પણ મોદ દે નિર્ધન પ્રવાસી સંતને
એવા રચ્યા જ્યાં વેનિમંડપ પુષ્પમંડિત છાજતો,
ઉપકારવ્રતધારી વસંત વિવેકભૂષિત રાજતો— (૨)

ગુંજે ભ્રમર ને ટહુકી કોયલ ગીત ગાતી હાલવી
અમૃત ફળોથી આમ્રને ડાળે સુપુષ્પે માવતી
આતિથ્ય દઈ ઋતુરાજને મારુત સુગંધિત રાજતો
એ વીરવ્રતધારી વસંત વિવેકભૂષિત રાજતો— (૩)

છે કાગ કોયલ રૂપ પણ એ ભિન્ન ગુણ ધર્મે સદા,
સમ આકડો આવળ અરીઠ સુઆમ્ર એક નહીં કદા
પડતી પિછાન સહુતણી ભ્રમ અંતરેથી ટળી જતો
એ બોધવ્રતદ વસંત વિવેકભૂષિત રાજતો— (૪)

મોટી નિશા ન્હાનો દિવસ એવું કદી કે યોગ્ય ના,
ત્યમ પુરુષ સ્ત્રીના યોગ્ય શુભ તદ્યોગવિણ આરોગ્ય ના
એ દાખવે રીતી બનાવો સદ્ય શ્રેષ્ઠ સમાજ તો,
એવો સુવ્રતધારી વસંત વિવેકભૂષિત રાજતો— (૫)

મન્મથતણા સંગાથી બે રતિ ને વસંત સમાન છે
પણ પતિત રતિસમ વિષયમાં થાનો ન રૂડું મકાન છે
મરકો સુખી થઈ સત્ય કહેતા 'બાલ' જરી ના લાજતો,
એ વીરવ્રતધારી વસંત વિવેકભૂષિત રાજતો— (૬)

'બાલકવિ'—જામનગર.

મરણ પથારીમાં

લેખક—શ્રીયુત પ્રભાશંકર મગળજી દ્વિવેદી-રાજકોટ.

(અનુસંધાન ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૫૬ થી)

---

(૫)

અદ્ભુત સ્વપ્ન—દીપનિર્વાણ

ઘડિયાળમાં ત્રણના ટકોરા થયા વરસાદ નરમ પડવાને બદલે વધારે જોસમાં વરસવા લાગ્યો ચારેતરફ અંધકાર! ગંભીર રાત્રિનું ભીષણ સ્વરૂપ વધતું જતું હતું સરલા પતિ મુખસામું જોઈ રહી હતી વરસાદની ગર્જનાથી તેનું મુગ્ધ હૃદય ધડકતું હતું અને તેની આંખમાં નિદ્રાદેવીનું આવાહન થવા લાગ્યું આંખો ઘેરાવા લાગી પતિના ચરણતલમાં માથું નાખી જરા ઝોકું ખાઈ આંખનું ઝેર મટાડવાની આશાથી તેણે માથું નીચું કર્યું વિજળીના ચમકારાથી તેની નિદ્રા વારંવાર કથળવા લાગી આવી અર્ધ જાગૃત અને અર્ધ નિદ્રાવસ્થામાં તે સ્વપ્ન જોવા લાગી જાણે પોતે ભરસમુદ્રમાં હોડીપર બેઠી છે પવન સુસવાટ કરી રહ્યા છે આકાશ અંધકારથી વ્યાપ્ત થઈ ગયું છે તારાગણો પણ પોતાના મુખ છૂપાવી આકાશમાં ભરાઈ બેઠા છે પણ એક નક્ષત્રનું ઝમખું દેખાય છે હોડીમાં નથી કોઈ હલેસા મારનાર કે નથી કોઈ આશ્વાસન આપનાર હોડીમાં તો શું પરંતુ ચોદિશામાં કોઈ ઇતર પ્રાણી પણ દૃષ્ટિપથમાં આવતું નથી પોતે આ સમુદ્રમાંથી નીકળવાની આશા મૂકી ઉચ્ચ સ્વરે પ્રભુનું ભજન ગાય છે પણ શું? આ શું? એક અગમ્ય સંગીત કર્ણમાં રેડાવા લાગ્યું—સમુદ્રથી આકાશસુધીના અવકાશમાં ગુંજવા લાગ્યું એ સંગીત શોકમય નહોતું પણ આનંદમય હતું પવનની પ્રત્યેક લહેરમાં તે દિવ્ય સંગીતની મૂર્તિ નાચતી હતી સરલા મુગ્ધ બની શોક જતો રહ્યો પણ આ શું? સંગીત બંધ થયું બંધ થવાની સાથે અદ્ભુત પ્રકાશનો એક ધોળો પટ્ટો પેલા નક્ષત્ર પુંજમાંથી હોડીસુધી થઈ રહ્યો છે ચારેતરફ અંધકાર તે અંધકારમાં પણ આરસમાં જેમ શ્વેત સંગેમરમરની પટ્ટી હોય તેમ તે પ્રકાશનો સ્તંભ દૃષ્ટિમાં આવ્યો હતો પ્રકાશથી હોડી સફેદ બની ગઈ એ પ્રકાશમય હોડીમાંથી જોતાં આસપાસ હોડી સિવાય કંઈજ દેખાતું નહોતું પરંતુ સરલાની દૃષ્ટિ તે તરફ શામાટે હોય? સરલા પેલા નક્ષત્રપુંજતરફ જોઈ રહી હતી નક્ષત્રપુંજમાંથી આવતા ધોળા પ્રકાશતરફ જોઈ રહી હતી પ્રકાશમાં વહેતા પ્રત્યેક [illegible] પરમાણુતરફ જોઈ રહી હતી ચકિત હરિણીની

પેઠે તેની તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ તે નક્ષત્રતજ્ઞ રની તેની આખમાથી નીકળતી દૃષ્ટિથી જાણે તે નક્ષત્રપુજસુધી સીધો રસ્તો થઇ રહ્યો હોય નહિ! તેવો દેખાવ સરલાના અનિમેષ નજરે જોઇ રહી હતી શુભ વસ્ત્રધારી વ્યક્તિ સરલાપાસે આવતી ગઇ તેના પદેપદે સરલાના હૃદયના તાર ઝણઝણવા લાગ્યા તેની ઝણઝણાટી ગણગણવા લાગી અને તે તારમાથી ચેતુ બધ થતુ સગીત પણ બહાર નીકળવા લાગ્યુ તેનામા તે સગીત મય વાતાવરણમા અચાનક એક ભયકર ગોનાહલ ઉત્પન થયો હોય નહિ તેમ કોઇ 'સરલા! સરલા! કહીને પોકારતુ હોય તેમ જણાવા લાગ્યુ સરલા આ અવાજથી ચમકી ઉઠી આખ ઉઘડી ગઇ જોયુ તો પાસે મહાલક્ષ્મી 'સરલા વહુ બેટા કહતી ઉભી છે

સરલા ગભરાઇ ગઇ સાસુ કોણ જાણે ક્યારના આવી ઉભા હશે અને પોતે મા ભક્તિની સભાળ રાખવાને બદલે સૂઇ ગઇ અને તે પણ તેના પગપર તે મારે કોણ જાણે શો ઠપકો સાભળવો પડશે તેના ભયથી ક્ષણભર ભાન ભૂલી ગઇ પરતુ આ શુ? મહાલક્ષ્મીના સ્વરમા આટલી બધી આર્દ્રતા કેમ? આટલુ બધુ વ્હાલ કેમ? સરલા સ્તબ્ધ બની, મહાલક્ષ્મી સરલાના માથાપર હાથ ફેરવી બોલી– વહુ બેટા ઉઠ જાગીછે કે? જાઓ, સૂઇ રહો હુ બેઠી છુ તુ બેઠી હતી અને તમને અત્યારસુધી ચિતા કરાવી તે પાપમા ન પડુ મને કોણ જાણે કેવી શિક્ષા કરશે પરતુ સરલા આ અમૃત

પૂર્ણ વચનો સાભળી આભી બની હતી તે ખમી નહિ ફરીથી મહાલક્ષ્મી જરા વધુ કરુણા વચનથી બોલી અને આ વખતે તેનુ અત કરણ જાણે તેને દુખતુ હોય નહિ તેવો તેના મોઢાપરથી આભાસ થયો બેટા! ગઇ ગુજરી ભૂલી જાઓ, મારો રતિ તે તારો સ્વામી એ વાત હુ અદેખાઇથી ભૂલી ગઇ તેમાટે ક્ષમા કર એ વહુ દીકરા! ક્ષમા કર! સાસુના હૃદયનો પશ્ચાત્તાપ ધોધમાર બહાર નીકળ્યો મહાલક્ષ્મી સરલાનો હાથ ઝાલી પથારીપાસે બેસી ગઇ તેની આખ માથી આસુ વહ્યા જતા હતા હવે સરલા સમજી કે સાસુ ખરેખર પશ્ચાત્તાપ કરેછે તે પણ સાસુ પાસેથી હાથ છોડી તેના પગમા પડી બોલી– બાઇજી ક્ષમા કરો! મને પાપમા ન નાખો! મારા અહોભાગ્ય કે તમારાજેવા પવિત્ર સાસુ મલ્યા છે વધુ બોલવા ગઇ પણ ધાયુ સાસુ વહુ રુદન કરવા લાગ્યા પ્રથમ છુપી રીતે અને પછી જોરથી રુદનના અવાજથી રોગી જાગી ઉઠ્યો સાસુ વહુ અતુસરણ કરી રોગીની શુશ્રુષા કરવા તૈયાર થયા

રાત્રિના બાર વાગવા આવ્યા હતા પરો ઢીયુ થવાને થોડીજ વાર હતી અચાનક રોગી ગણગણવા લાગ્યો– મા એ બા! જો જો—એ આવ્યો હુ જાઉછુ હુ મારીશ' મહાલક્ષ્મી ગભરાતી બોલી– બેટા, શુ કહે છે? કોણ આવ્યો? રોગીને ચિત્તભ્રમ થયો છે તે અનુભવી મહાલક્ષ્મી જોતી ગઇ આ સામા વહુને સાથે બેસાડી દીધી ન લાગવાથી 'વહુ બેટા, જ્યોતિને ચારી તમ કરી લાવો!

નગાર યમરાજ! મારા પતિને તે વામાટે ન પ્યા? શું મ ર અભાગણીનું હીર તારે નામ નહોતું? નનુએ તને ધમ રાજા સામાટે બના રો? ોછને મારા ોઇના વ ભે આવના મારા જેવી સ્ત્રીઓને અનાથ બના વવા સારૂ

ર

આ અગગાને ઓળખી હ ો ગાય જેવી સરલાને કોણ ન ઓળખે? પણ અત્યારે તે અહીં યાથી? અત્યારે તેના પતિનુ નામ કેવું? વાચક તને ગરીબોની ી નો અનુભવ છે? ગનિવાન કોઠ નઇ કેવું સહુ નહોતુ ૂના હતા તેઓ પણ લક્ષાધિપતિ હોવાથી ગરીબ સામુ જામાટે જુએ? આ ા ુની ર રાબ બપોર પડી પાચ વાગતે ની યુ અરના ઉાવાને આવી હતી સાસુથી રસા વિખુટી પરી પતિની ચિતાને અજવાળે અહીંઆ તી.

ભ

ન ના પાઠી ન મની પ ુ ર ુ શું હવે પાછા નહિ ર આવે? અહા ત ાત! જે દિવસે મા નમ થયુ ર ાત ને પણ આ ાત જેવા ર અ વાગી છતા તેનો આન ાઝ ઓર રનો આ ાબ ાત પણ આ ત્રિજની ભીતરમા ઝળી નિહાળી નાખે કે બ મ ા નદી વના ાએ હોવાથી ભરપૂર હતી તેમા પણ વા સરતા ત ા હતી તે જગાએ નદીનો પ ઘ ો ર પ તેોો હતો ઉ ાણુ પણ મે નળ નાયો ા હતુ અને તે પણ પગનીઆની પેરે નવમ શોધ પડી ાથુ એમ હોવ થી નષ્યભાગે

C ામનો અત આવતો હતો વર્ષા ાટે મ મ પવન નદીના તટપર ધીમી ધીમ લહરીઓ લગાવતો હતો આકાશમાન અસખ્ય નક્ષત્રરા નદીના પાણીમા નાચતી હતી સરના આ દેખાવ જોઇ રહી હતી ત્યા અચાનક તેને પેલુ સ્વપ્ન સાભર્યું નદીના પાણીમા નાચતા નક્ષત્રપુ ત્માર્ તે નક્ષત્રને ગોધી હા યુ સ્વપ્ન વિચારતા વિચારતા ત મય બની પાણીમા નાચન નક્ષત્રપુ જસૂધી રૂપેરી સ્લો દૃષ્ટિગોચર થયેક આત્મભાન ગયુ ોરી પથપર આવતી ક્ષિપમે આવવા લા ી છેક પાસે આવી સરનાએ તેનુ સ્તબ્ધ બની અચાનક તે વ્યક્તિએ નાખેલો હાથ રી હોઇ ક ુ ત્યા- સરલાના ાનમા તે હાર કડક વાનો શબ્દ આવી પહોચ્યો સરલા ઉ મત્ત બની બોલી ઉઠી— નાથ! આ િ ગીને પાસે પાસે બોલાવો છો કે? આવી—આ આવી—જરૂ- નહિ પાવુ છુ નદીના પ્રવાહમા આગળ વધવા લાગી પહેના ા ા પડી તીચણ પડી કે પડી વક્ષસ્થળ ગયુ માથુ ડૂબી ગયા કાળા નાના ાવાળા જેવી ગોરા ક લાકના મેમાનજેવી મેડી અન ત પાણીમ ડૂબી ગઇ સરના ગઇ—તેના પતિપાસે ગઇ તે સમાચાર હેરા ના પાય પરપોટા ઉપર આવી ફુટ ફુ ા ફરી જળમા ભળ ત્યા અન ત ના શમા તે પરપો ાનો ફુટ ફુટ અવાજ શુ ર રા ૃથ્વીપરથી એક જીવ ઓછા થયો દુનિયાને તેની યા પ ગ્યા છે?

સુયશ સંકીર્તન

(મંદાક્રાન્તા વૃત્ત)

સૌથી ઉંચુ વગણુંયુ નામછે કીર્તિ ર
કિંતુ તેનુ સફલ કરતા કાર્ય તો છે અનેરૂ
માટે વ્હાલા અવનિપર આ કાર્ય છે સાધવાનુ
ખર્ચી સર્વે સુયશ જગતે સર્વથા પામવાનુ 1

બાના જો આ સુયશ ન હતે વાચતા મર્દ બાજે
અશ્વો મોંઘા લખત નહિ શું સાક્ષરો ગોવ કાજે?
બાતા જો આ સુયશ ન હતે ભૂપતિ ભૂમિ રાજ
લોકો સાને સુતરત ગણી સ્વર્ગના સુખ દેતા?

બાતા જો આ સુયશ ન હતે ભૂમિના ભદ્ર કાજે
મનભ તો સુભગ જગતે જૂઝતે યુદ્ધમાં કે?
બાના જો આ સુયશ ન હતે શ્રીપતિ દીન પ્રત્યે
ચક્ષુમાંથી દ... વહે અશ્રુઓ પાડતે કે? 3

અશ્રુ પાડી નહિ અગર ના દ્રવ્યનો ભાર ખોની
ભિક્ષુકોને સ ન હ યે આપતે દ ન ાહિ?
નિત્યે સ્નેહી સુયશ કરતા નર ગોઠ દિલે ના
મૃત્યુ થાતે તદપિ ચિરથી બેન્ના જે બને ના 4

કીર્તિ વિના સુયશ જગતે છે હવાની સમાન
તેનુ જેણે ...ચિત નયમા પ્રેમથી ગીધ પા।
મૃત્યુ ડે સ ન... તે પાનના સુરભાવે,
બાના પેરે અહર્નિશ એ વિશ્વને યાદ આવે! 5

ભીમાશંકર શર્મા 'વિદ્યાર્થી'

વિદ્યા અને વિદ્યાર્થી

લેખ —શાસ્ત્રી પોપટલાલ અમારા —જામનગર

(અનુસંધાન ૧ર્ગો પૃષ્ઠ ૧૪૪ થી)

વિદ્યાર્થીવર્ગના મનુષ્ટે એ ખાસ વાત ૫ ખાસ ધ્યાનમા રાખવાની છે —આ કુનિ અને વેદશાસ્ત્રવિરૂદ્ધ વિદ્યાઓમા તથા તે વિદ્યાનતિપાદક પુસ્તકોમા અ ચોમા પ્રથમ તથા ઉપર ઉપરથી એની ાની ો વનામા આવેલી હોય છે કે જાણે કે ૭ રમને કે કોઇ ધર્મપુસ્તકોને જરા ૫ માર ન આવતો હોય પણ અ રખાનેની તો સનાતન વૈદિ ધર્મને અને યુક્તિ યુક્તિઓથી ત્રોડવાનોજ સિદ્ધાન્ત હોયછે ને મજ સાન્ત સમયમા તેવી રીતિની ર ાને નીધે વધ્યા તહેર ભાષણ આપના ને નિ સનાતન વૈદિકધર્મથી સર્વથા વિરૂદ્ધ છતા પણ ઉપરથી ધર્મોમુખ વિરુદ્ધ બની મા ાછે કોઇ ધર્મને જરા પણ બાધ ન આ તો હોય તેવી ઢબથી તે તે પ્રદેશોમા સ ભાઓ ભરી ભાષણ આપે છે તેમા પ્રથમ તો એવી સારી સરળતાથી બોલવા માંડે , જેથી વિદ્વાન્ અવિદ્વાન્ અને સાધારણ વર્ગના જે બોધ ભલા લોકો સભામા આ વેલા હોય તેઓના અંત ઃકરણમા એવી છાપ પાડી દે છે આનો મત ધર્મને બાધ વિરુદ્ધ નથી ન રેડે નહિ ધર્મની હાનિ થાય એવુ તેઓના નથી આવુ ભાષણ મા અમારામા શુ હરકત છે એ પ્રમાણે પોતા તરફ લોકોની શ્રદ્ધા વિશ્વાસ બેસારી પાક બાંધી ત્યારે પોતે જાણે કે હવે આ લોકમાં સાપવાતર પૂર્ણ ભરોસો બેઠો છે ત્યારે ધીમેધીમે વેદવિરુદ્ધ તેઓના ધર્મની અસર બેસાડવામા જરા પણ ચુકતા નથી તેવા લોકો બીજા પ્રદેશોમા જઇ અથવા તો ઘણા લોકોનાનાગાકરોમા પણ રીતિથી જાહેર ખબર છપાવી છે અને તેમા સ્પષ્ટ લખે છે કે અમુક ગામમા અમોએ જાહેર સભા ભરી હતી તેમા અનુ અમુ પ્રખ્યાત અને પ્રતિષ્ઠિત શાસ્ત્રીઓ પણ હતા અમસ રો અને વિદ્વાનો હાજર થેયા હતા તે સર્વેઓએ અમારા ભાષણની મુક્તકંઠથી સંપૂર્ણ પ્રશંસા કરી હતી અને અમોએ જે જે ધાર્મિક વિષય ઉપર સશાસ્ત્ર સયુક્તિ અને સચોટ બા

ચાલ્યા આપ્યુ હતુ તેને કૃશો પણ વાધો ઉ શ્યાનગર ઘણીજ શ્રદ્ધાથી અને વિશ્વાસથી આ ય ગી ઉપદેશ બુદ્ધિથી શિરોમાન્ય કરીકે વધાની લીધુ હતુ એ બાબત છાના ઓગ તન પસિદ્ધ થવાથી તે લોકો જ્યા જ્યા જાયછે ત્યા ત્યા આગના ગામોમા પોતે આપેના ભાવોની તથા વાદેર ખમ ચોની પ્રસિદ્ધિ કરી સનાતન વૈદિક ધર્મ ને નિર્બળ જણાવી વૈ દિકનો પગ તેનારો કરવાની પોતાની ધારણાને વળી એ ગે સમૂન ક વામા ત્તમ નીકડે તેવી ભાવન વૈદિક ધર્માનુયાયી વિદ્યાર્થીએ તેવા વૈ દિક ધર્મ વિરુદ્ધ બોલનારા લોકોની સભામા જવુ ન જવુ યોગ્ય નથી તથા તેવા ભાવાને ત્રાત્રેદિવના વિવરૂપ ગાનુ નની ભરપુ કે વિદ્યાર્થીનો તુ અંત કરણ અવસ્થાની પરિપકવતાના અભાવને લીધે અત્યંત કોમળ હોયછે તેથી તેમા લાગી અસર થતા વિલ બ લાગતો નથી ધર્મશાસ્ત્ર કહેછે કે- નાસ ઘા ઙ્કેપુ સજેત। અસત્-વૈ દિક શાસ્ત્રોતર જ્વરાપપુ થાન નુ નહિ એ પ્રમાણે પ્રાચીન મહાત્માઓ જે સનાતન ધર્મ થી વિરુદ્ધ પદ્ધતિએ ચાલનાર લોકોના કોઈ વાતના પ્રસંગમા ન આવવા માટે ભલામણ કરી ગયેલા છે તે ઘણા ગંભીર વિચારની ભરેલા છે વળી આધુનિક બાલબુદ્ધિવાળા લોકો કહેતા લાગે છે ગમે તેવા ધર્મ વાળા ગમે તે સ્થળમા ભાષણ કરતા હોય અથવા ઉપદેશ કરતા હોય ત્યા આપણે જવામા નુકસાન છે તેઓના ભાષણને ઉપદેશને માનવો યા ન માનવો એ તો આપણા હા થમા છે એ લોકો આપણને બલાત્કારથી કબૂલ કોઈ વાત કબૂલ કરાવી શકે એમ છે! આપણે માનવુ હોય તો માનીએ અને ન માનવુ હોય તો ન માનીએ શુ આપણે એવા મૂર્ખ છીએ કે ભોળા છીએ કે ગમે તેની તેની વાત માની બેસીએ? એ પ્રમાણે કહી તેવા વિધર્મી લોકોના પ્રસંગમા આવે છે અને કેટલાક તે વિધર્મી લોકોના વાક્પાશમાથી કોઈ એ ભાગ્યેજ છુટકા પામે છે એટલા માટે ધર્મસંબંધી પ્રસંગમા વિધર્મી લોકોના સંગમા ન આવવુ એ સર્વથા હિતાવહ છે

વિદ્યા પ્રાપ્ત કરનારા વિદ્યાર્થીએ જે વિદ્યાનો અભ્યાસ આરંભેલો હોય તે વિદ્યાના વ્યાકરણનો અભ્યાસ અવશ્ય કરવો જોઈએ કારણ કે તે તે ભાષાઓમા કોઈ મનુષ્ય ગમે તેવો મોટો વિદ્વાન્ હોય પણ જો તે વ્યાકરણથી અજાણ હોય તો વ્યાકરણને જાણનાર વિદ્વાનના પરિચયમા આવતા તેની પ્રતિષ્ઠા ખોટી બેસેછે વ્યાકરણ એ વિદ્યાઓનુ અને ભાષાઓનુ મૂળ છે તથા મુખ છે સંસ્કૃત વ્યાકરણના મહાભાષ્યકર્તા પતંજલિ મહર્ષિ કહેછે કે-प्रधानं च षट्सु व्याकरण प्रधाने कृतो यत्न फलवान् भवति । વેદના શિક્ષા કલ્પ વ્યાકરણ નિરુક્ત છંદ અને જ્યોતિષ એ ૬ અંગો છે તેઓમા વ્યાકરણ મુખ્ય છે તેથી પ્રાણીમાત્રના મુખવિના જેમ બીજા અંગો લગભગ નકામા છે તેમ વ્યાકરણવિનાનો બીજો સર્વ વિદ્યાભ્યાસ નિરર્થક જેવો છે વ્યાકરણના અભ્યાસના પરિણામમા વિદ્યાર્થી પરતંત્રતાનાથી છૂટી સ્વતંત્રતારૂપ ઉત્તમ પ્રાપ્તિ કરીનો

નહુ થવા ભાગ્યશાળી નીવડે તેમજ વળી વિદ્યાર્થીએ આ વાતઉપર પણ સંપૂર્ણ ધ્યાન આપવુ જોઈએ કે અભ્યાસની ઉમ્મરમા બને ત્યાસુધી એ વિદ્યાભ્યાસસિવાય બીજી કોઈ સાંસારિક ખટપટમા ઉતરવાનુ નથી સાંસારિ ખટપટમા ઉતરી જવાના ભયથી જ પૂર્વ સમયમા બ્રાહ્મણાદિવર્ણે જ્યારે પુત્રની વિદ્યાભ્યાસમાટે યોગ્ય અવસ્થા થતી ત્યારે તેના માતાપિતાઓ ઘરે અંતરગસ બંધી કે જો આજકાલ વાની એ શ થી લેવામા આવે છે તો પુત્રને યથાશાસ્ત્ર યજ્ઞોપવીતપવતના સંસ્કારોથી સસ્કૃત કરી તુરતજ વિદ્યાભ્યાસ માટે બ્રાહ્મણ પંડિતો પાસે રાખતા હતા તે અધ્યાપક ગુરુઓ શિષ્યોને અખંડ બ્રહ્મચર્યની સાથે પુત્રોની નમ્રભાવના પૂર્વક વિદ્યાભ્યાસ કરાવતા તા ગુરુ શિષ્યો કર્યું વિદ્યાપ્રેમ ગુરુત્વ ગુણાકર માવર એ શાસ્ત્રાનાનમાણે પ્રેમ પૂર્વ બુદ્ધિ રાખી પ્રાપ્તિ ગુરુમેવા હતા તેઓ વિદ્યાભ્યાસની પ્રાપ્તિમાટે દક્ષિણા આપી ગુરુની આજ્ઞાના સેવાનો આપી તેઓ વિદ્યાભ્યાસના [illegible] અખંડ મન ચંચળતા બંધાવાથી ગુરુજનની કૃપાથી વિશેષ રહિતસ્થાનમા રહેવાથી અનેક ધન સંપત્તિથી અને મહાભાગ્યના પરિણામથી અધિક તમા આયુષ્ય સાધનની પ્રાપ્તિ દ્વારા અખંડ પુરુષાર્થ વ્યુત્પન્ન પાર થયા હતા કહીવર કીર્તિ સંપત્તિ ગુરુભક્તિના સબંધમા કોઈ પ્રાચીન ઇતિહાસ લખે છે કે પૂર્વે પૂર્વકાળમા [illegible] ઉપર રઘુ

રાજાના ચક્રવર્તી શાસનનો અમલ ચાલતો હતો તે વખતમા એક વરતનુ નામના મહાત્મા મુનિપાસે એક મનનામનો શિષ્ય શિષ્ય થઈ વિદ્યાભ્યાસ કરતો હતો તેણે ચાર વિદ્યાઓનો નિયમપૂર્વક અભ્યાસ કરી છેવટ ગુરુનુ પારિતોષ ગ્રહણ કરી પ્રાર્થના કરી કે– હે ગુરો! કૃપા કરી મારી પાસેથી કંઈક ગુરુદક્ષિણા માગો [illegible] વરતનુમુનિએ કહ્યુ કે– હે શિષ્ય! એ આગ્રહને છોડી દે શિષ્યે કહ્યુ કે– ગુરો! એમ નહિ બોલો આપની ઇચ્છાપ્રમાણે ગુરુદક્ષિણા માગો ગુરુ દક્ષિણા શિષ્યે દેવી જોઈએ એવી એ પ્રાચીન પદ્ધતિ છે અને તે પ્રણ મહાત્માઓએ શિરોમાન્ય કરેલી છે એનુ કારણ શિષ્યનુ વચન સાંભળી ગુરુએ તેના આગ્રહની તથા શક્તિની પરીક્ષાના હેતુથી શિષ્યને કહ્યુ જો તમારો આગ્રહ હોય તો હું ગુરુ કે તમો મારી પાસે ચૌદ વિદ્યા ભણ્યા છો તેથી ચૌદ ક્રોડ સોનામહોર આપો ગુરુનુ વચન સાંભળી શિષ્યે એટલુ ધન માગી લાવે તો છે નહિ આ હવે કેમ કરુ એમ વિચાર કરી શુ કરે ગુરો! હું [illegible] રઘુ રાજા પાસે માગના કરી આપો બતાવીને ધનની રકમ માગી ઘણ એમ કરી ત્યાંથી ચાલી તેણે [illegible] ખનમા ધન લઈને ગરજ [illegible] રઘુરાજા સામે જ ગુરુદક્ષિણાની હકીકત કહી તે સાંભળી કૌત્સ પજ [illegible] નામા પછી ગયા [illegible] તે વખતે તે રાજા [illegible] તમામ [illegible] ત [illegible] સર્વ [illegible] વિશ્વજિત યજ્ઞ કરી સર્વ

નિષ્કિંચન થઈ ગએના હતા અને બીજી તરફથી રાજાએ વિચાર કર્યો કે સાધારણ સ્થિતિના ક્ષત્રિયપાસે પણ આના સુપાત્ર બ્રાહ્મણ યાચના કરના આવે ત્યાર તે સાધારણ સ્થિતિનાગે ક્ષત્રિય પણ પોતાની શક્તિના પ્રમાણમા અવશ્ય આના બ્રાહ્મણ ાી ા ચનાને નિષ્ફળ જવા દે નહિ ત્યારે મારાજેવા ચક્રવર્તિત્વાભિમાની ક્ષત્રિય રાજાપાસે આવેલો આવો સુપાત્ર બ્રાહ્મણ કે જેને ગુરુદક્ષિણા જેના ઉત્તમ ધાર્મિક કાર્યમાટે અવશ્ય ધનની જરૂર છે તેની યાચના વ્યગ્રમન વિફલ થવી ન જોઈએ આ ખરેખર મારી પરીક્ષામાટેજ આવો વખત પરમેશ્વરે યોજેલો જણાયછે એમ વિચારી પ્રથમ તો તે રાજાએ બીજા ધાતુના પાત્ર ન હોવાની યુક્તિના ધ્યાનમા અર્ઘના પદાર્થો લઇ કૌત્સમુનિના યથા શાસ્ત્ર પૂજનાદિ સત્કાર કર્યાપછી રાજાએ તે બ્રાહ્મણને કહ્યુ કે 'હે દ્વિજોત્તમ! તમો મારી ઉપર કૃપા કરી જરા ધૈર્ય રાખી વિરાજો મારી ધનસબધી સ્થિતિ હાલમા તેવી છે એમ કહી રઘુરાજાએ મહાદેવના ભડારી કુબેરભડારી પાસે જઈ પોતાને ખાતે ચા ... સોનામહોર લેવાનો વિચાર કરી રથને તૈયાર કરી જ્યોતિ શાસ્ત્રના પડિતો પાસે નિર્ધારિત કાર્યની અતિ શીઘ્ર સિદ્ધ કરનાર શુભમુહૂર્ત જોઈને પ્રયાણમાટે પ્રસ્થાન કર્યું રઘુરાજા ા એવા ધનની વિપત્તિમા પણ ઉદારતા, ધર્મ પ્રતિ સદ્ભાવના બ્રાહ્મણો ઉપર પ્રેમવત્તા ક્ષત્રિય રાજત્વની શક્તિમાનવત્તા અને અપૂર્વ ધીરતાનગેરે ગુણોના કુસુમપોથી આકર્ષિત થએના અનુરક્ત થએના, અને એ પ્રમાણે થવાથી પરના અન્ત ક રણને જાણી લેવાની વિશક્તિવાળા ધનેશ કુબેરે એ રઘુરાજાને પોતાને ઘેરગયેલા જાતના પરિશ્રમવિનાજ ધારેના કાર્યની સિદ્ધિ કરી તેમાટે પ્રસન્ન થઈ ચૈત્ર કરેલ સોના મહોરો કરતા પણ વધારે સોનામહોરોના આ ... માથી રાજાના ... આસપાસ દ્રષ્ટિ કરી તેને દેખી રાજાએ કુબેરજીનો અનિર્વચનીય ઉપકાર માન્યો પછી તે સોનામહોરોમાની પોતાને માટે એકપણ સોનામહોરનો ઉપયોગ નહિ કરતા કૌત્સમુનિ કે જેણે પોતે ગુરુ દક્ષિણામાટેનુ ધન લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરેલી હતી તેને એનાની ચા કરોડ સોનામહોરો તેજ વખતે આપી દીધી રાજા રઘુની ઉદારતા અને નિર્ધનાવસ્થામા પણ ધર્મ ઉપર તથા બ્રાહ્મણઉપર અકિંચન સદ્ભાવનત્તાને જોઇ વિસ્મય પામી પ્રસન્ન થઇ તેને આશીર્વાદ આપી કૌત્સમુનિ તે ધન લઇ પરમાદરે પોતાના ગુરુ વરતતુમુનિની પાસે આવી નમસ્કાર કરી ગુરુના ચરણમા તે ચૌદ કરોડ સોનામહોર ધરી દીધી ગુરુએ શિષ્યની એવી અપૂર્વ શક્તિને તથા સિદ્ધ પ્રતિજ્ઞાને જોઇ ગદ્ગદ્ થઇ આશીર્વાદ આપ્યો કે તમારી સર્વ વિદ્યાઓ આ ને લોકમા સફલ થાઓ તે આશીર્વાદ લઇ કૌત્સમુનિ પોતાના સ્થાનના ગયા

अन्योक्ति सग्रह

(૩)

१ पलांडूयोक्ति

ગજલ-કવ્વાલી

કુપાની ગખના છાની ગનડી તોય ગધાણી
મન્નાવાન ખુ માની નેગી તોય ગવાણી —ટેક

બુઝ કે ન ની સો ઉગેલી પુ ઉમે
ગુલાબનુ પાઝને પાણી ગધેલી તોય ગવાણી— કુપાની

ઉગેલી સ્થાને ખ્લે પેગ રેશમી વસ્ત્રે
ની ખચેથી મધાણી ગનેલી તોય ગધાણી— કુપાની

કગની પે । સ ની જડાની ગાળી મ પમની
વરી નેમા ૮રખ આણી ગનડી તોય ગધાણી— છુપાની

પના નુની ની પોવી કવિન નથુરામ । ચોથી
નનાની ભ્રાને ના ગી ગનેલી તોય ગધાણી— કુપાની

રાજકવિ નથુરામ સુંદરજી શુક્લ

---

૧ આમા ગાઇ ઉત્તમ મનુ ય અધમ જાતિના આ કે પ પને ઉત્તમ સગમા રાખી
તમ પોતાનુ આવી ઉગેલી કિનમ નમ્રાનરનુ પ્રેગની ઉત્તમ સ્થાનઉપર સ્થાપિત
રહે છતો તે પોતાનો જાતિસ્વભાવ છે ના નથી એવાને ઉદ્દેશીને ગગીઅન્નિ
મા અન્યોક્તિ છે

ઑનરેબલ મી. પટેલનો ખરડો

(હિંદુ જ્ઞાતિઓમા અંદર અંદરના લગ્નો કાયદેસર ઠરાવવા બાબત).

(લેખક—શ્રીયુત કલ્યાણરાય જેઠાભાઇ ભટ્ટ—રાજકોટ)

(તેમના અંગ્રેજી લેખનુ ભાષાંતર)

આદર્શચિંતકો (Idealists) સમાજનું અમૂલ્ય ધન છે પરંતુ અધીરા આદર્શ ચિંતકો, ભલે કેવળ અજાણપણાથી પણ અચિંત્ય ભય અને નુકશાનનું કારણ થાય છે

૨ આસ્તકાળમાં એટલી હકીકત તો હવે સિદ્ધ થયેલી છે કે હિંદુઓમા અનેક જ્ઞાતિવિભાગ થયેલા છે તેથી તેમની રાજકીય ઉન્નતિમા મોટુ વિઘ્ન આવેલુ છે અને જે જે પગલાથી આ વિઘ્ન દૂર થાય અથવા નબળુ પડે તેમ હોય તે તે પગલાઓ ભિન્ન જ્ઞાતિનુ હિત ઇચ્છનારાઓને સ્વાગત હોવા જોઇએ પરંતુ આ સામાન્ય સિદ્ધાંતમા એક અગત્યનો તાત્વિક નિયમ રહેલો છે અને તે એ કે મજકુર પગલાઓ જે અનેક તત્વો મળીને હિંદુપણું બનેલુ છે તે તત્વોને નુકશાન કરતા અથવા નુકશાન કરે તેવા હોવા ન જોઇએ અર્થ અને કામ સાધવામાટે યત્ન કરવો જોઇએ પરંતુ તે ધર્મને નુકશાન પહોંચે તેવી રીતે નહિ આ નિયમ અધીરા અને અત્યુત્સાહી આદર્શચિંતકો ઘણુંધા વિસ્મરી જાય છે,

૩ કમભાગ્યે જે હિંદુઓ વર્તમાન કાળના સમાજના નાયકોનો પાઠ ભજવે છે તેઓ ઘણે ભાગે હિંદુ ધર્મના સિદ્ધાંતોથી અપરિચિત હોય છે વ્યાવહારિક પ્રગતિ સાધવાના આવેશમા તેઓ પોતાના સનાતન ધર્મના મૂલ તત્વોની ઉપેક્ષા કરે છે કે જે ધર્મ-ક્રિયાઓ, રીતીઓ, દેવભાવ, પંથો, એકતાની ભાવના હેમવગેરેના જાળાઓમા અત્યારે સારીરીતે આવૃત થઇ ગયેલો છે આ ઉપેક્ષાથી માત્ર હિંદુઓને તો શુ પણ સમસ્ત મનુષ્ય જાતિને પ્રાચીન કાળના દૈવી ઋષિઓએ શોધેલા કેટલાક મહાન સત્યો (તત્વો) નુ નુકશાન થવાનો ભય ઉત્પન્ન થાય છે

૪ આવુ એ મોટુ સત્ય, કે જે ખાસ હિંદુ ઋષિઓનીજ શોધ છે તે પુનર્જન્મનો સિદ્ધાંત છે ખ્રિસ્તીઓ અને મુસલમાનોથી ઉલટું આપણે એમ માનીએ છીએ કે અત્યારની વર્તમાન જીંદગી એ આપણી ભૂતકાળની અને ભવિષ્ય કાળની અનેક જીંદગીઓની સાથેની એક નામી અવિચ્છિન્ન સાંકળની કડી છે ધર્મના કેટલા ખુલાસાઓ કે જે આપણા સત્ય થાય અને સ્વાતંત્ર્ય સમતાના આધુનિક વિચારોને તરત બંધ બેસતા થતા નથી તે પુનર્જન્મના આ સિ

ન્તિમા આવશ્ય આપત્તિ (Corollary) ૯ ગને જે બાબતનો ભય લાગે છે તેના ાન દષ્ટાન્ત તરીકે ૮ ૯ આ જણાવુ છુ

૫ ઉપર જણાવેલા મારણસર એટલુ ધ્યા નમાં રાખવુ જોઈએ કે વ્યાવહારિક અને ધાર્મિ બાબતો વચ્ચેના ભેદની લીંટી હિંદુ ઓ અને હિંદુઓથી ઇતર જ્ઞાતિઓ માટે એ જ નથી યારે આપણે એમ બોલીએ છીએ કે વારસો એ એમ માત્ર સામાજિક હક છે ત્યારે બીજાઓ ા સબધમા તો તે કદાચ નિર્વિવાદ સત્ય હશે અથવા છે પરંતુ હિંદુઓના સબધમા તો તે આ સ રીતે તેમ નથી ક યતી બાબતમા શાસ્ત્રોની મા ન્યતા એવી છે કે તે પત્નાનુ ખચ પતાર વાને માટે આપવામા આવે ર વારસા સ બધમા મા યતા એવી ૮ ા વત નરક નથી મરનારને છોડવાનો ાભિમાન રમા માટે વારસને તે મળે કે પુત્ર સાતા ા પિતાને ાદ્ધ ક્રિયા નથી રતો તેન મ ૮રુપતિ નો ધ પણ ન આવે અ ાલિ ાી ૫ ૧ આવ તેવી મારે સાર સ બ વેલો છે તે પિતાની મિલ્કત ઉપર કામ પણ હક નથી મરનારને પિંડ ાન આપે તેવા રિ ાન મા આપી તે મિલકત જતી રહે જાબા ક્રિમ રીતે નાતિમાથી બહિષ્કૃત કે જેપાપી માટે મેટામા મોટી સ ૧ હતી તેની સાથે ૮ વારસાનો હક છીનવી લે ાબા આવતો હતો (મેઇન હિંદુલો એ ચુમે ૮ ૧૯૨૧ પૃષ્ઠ ૮૪૦) આ વા યો ોક મ દ ગ્નનામા યથેષ્ટ નથી તો પણ તેનાથી આપણા પ્રસ્તુત હેતુ સરી શકે છ મારા હિંદુ ભાઇઓને ! એટલુજ સ્પષ્ટ કરવા માગુ છુ ત્યા તેઓ એમ દલીલ કરે છે કે ગોદપણું મનુષ્યને ધર્મની કે ર્જની સ્વતંત્ર પસંદગી માટે સજા ન થવી જોઇએ ત્યારે તેઓ ખોટા દ્રષ્ટિબિન્દુથી દલીલ કરે છે ખરી હકીકત તો એમ છે કે શ્રાદ્ધ કરી શકવાને લાયક રહ્યા હોય તોજ તે મનુષ્યને વારસો મળી શકે છે જેઓ શ્રાદ્ધ ક્રિયા મ લાયક નથી જેવાકે પિતાથી વિમુખ થરો અથવા જ્ઞાતિથી બહિષ્કૃત થયેલો પધિત નપુસક અથવા જન્મથી અધ બધિર કે મુગો કે અસાધ્ય રોગથી પીડિત હોય તેવાઓને હક તરીકે વારસો મેળવતા રોકી જરીતે શાસ્ત્રોએ અટકાવેલા છે ઇતર ર્જ ોમા હ ને અ ો ફરક હતી હોય છ પરંતુ હિંદુ માટે તો ધર્મ (ફરજ) એ સર્વ ભાર ૮ છે અને તેના અનુષ્ઠાનમાત્રથી હક મળે છે આ નિયમ અમારા પગાલે નથી ને જુદી બાબત છે હિંદુઓનું હિંદુ તરીકે કર્તવ્ય દ્રષ્ટિ જે મુખ્ય અંતર્ગત રહેલા મુદ્દાથી સિદ્ધ થાય છે તે ાત્યનો મુદ્દો આ ૮ છે અને તેના તરફ ધ્યાન ખેચુ છુ

૯ આ મુ ાથી નિરીક્ષણ કરીએ તો ારે જણાય છે કે સને ૧૮૫ નો નબર ૨૧ નો ધારો (ધર્મ ા નાત ૫ નો જ્ઞાતિ ભેદથી થતુ નુકસાન દૂર રવા સબધી ધારો) કે જેનો વાંધાવાળીરીતે પસાર કરેલો છે અને ધર્મ ાદલનારાઓના હિતમાટે ૮ પસાર ૮રવામા આવેલો હતો તે ગેરસમજુતી ભરેલો છે આવી જાતના બીજા ધારાઓ પસાર

કરવામા સ્વયસેવકો બનવા કરતા હિંદુઓ નો ખરો ધર્મ તો એ છે કે તેમાથી આ ધારા ને નાબુ કરાવવો જોઈએ જે મનુષ્ય ખરા અત કરણથી બીજા ધર્મને માને છે અથવા પોતાના ધર્મના સિદ્ધાતોની ઉપરવટ થઈને પોતાની સ્ત્રી પસદ કરે છે તેણે પોતાના પિતા તેમજ બીજાઓએ મેળવેલુ ધન પ્રાપ્ત કરવાની લાલસા ન રાખવી જોઈએ જે ધર્મમા તેનો જન્મ થયેલો છે તે ધર્મ પસદગી કરવાનુ તેના ઉપર રાખેછે અને તેને યથેષ્ટ પસદગી કરવાની છુટ છે તે પસદગી કરવામા તેને એક અથવા બીજુ મળી શકે છે પણ બ ને નહિ

૭ હવે પ્રસ્તુત ખરડાસબધમા વિચાર કરીએ તો જણાય છે કે તેને ઘડનાર વિદ્વાન પરોપકારી પુરૂષે એટલી મુદ્દાની હકીકત લક્ષમા રાખેલી નથી કે જો કે અમુક જ્ઞાતિઓ હિંદુ ધર્મના અગતરીકે નથી તોપણ આપણા ચાર વર્ણ તો આપણા ધર્મના અગભૂત તત્વરૂપે છે જો તમે વર્ણોને અભગ રાખી જ્ઞાતિઓને નાબુદ કરવાના પગલા લો તો ધર્મને નામે તમારા પગલાસામે કોઈપણ માણસ વાસ્તવિકરીતે વાંધો લઈ શકે તેમ નથી પરતુ જ્યારે તમારી દરખાસ્તથી તમે માત્ર જ્ઞાતિઓની જ નહિ પરતુ વર્ણોની પણ તેગની જ ભેદરખાથી અવગણના કરોછો ત્યારે તમે હિંદુધર્મની પવિત્રભૂમિમા દખલ કરોછો ધસારો કરોછો અને તેના એ મર્મસ્થળને અડોછો કે

જેના દૂરદેશી પરિણામો જનસમાજના મોટા ભાગની દ્રષ્ટિમર્યાદાથીજ પર છે. બીજી દલીલો ઉપરથી પણ (જેવી કે ગુણોનુ વંશપરંપરાથી અવતરણ થવુ અને તેને પરિણામે ખાસ શક્તિઓ, ભાવનાઓ અને ગુણો ઉદ્ભવેછે વીગેરેમા) પ્રસ્તુત હિલચાલ વ્યવહારુ છે કે નહિ તે ઘણુજ ગહન શકાવાળુ દેખાયછે

૮ પ્રસ્તુત કાયદાના કરતા દેખીતીરીતે વધારે મર્યાદિત કાયદો કર્યો હોય—ખાસકરીને અમુક સામાન્ય વર્ણની અગભૂત જ્ઞાતિઓ વચ્ચે માહેમાહેના લગ્નો કાયદેસર ઠરાવવાનો ખરડો—તો તેવો કાયદો મારા નમ્ર મત પ્રમાણે ધર્મના બધારણને ક્ષતિ કર્યા વિના "અસખ્ય જ્ઞાતિઓ"ના દોષને વધારે અસરકારક રીતે ટાળી શકે અને હિંદુજાતિના ભવિષ્યને ઘાટ દિશામા યોગ્યરીતે વાળી શકે કેટલેક ઠેકાણે વર્ણોની સીમાઓને જ્ઞાતિઓએ ભૂસી નાખીછે અને તેથી કરીને અમુક જ્ઞાતિ કયા વર્ણની ચોકસ રીતે છે તે બાબત શકાવાની થાયછે આ હકીકતથી હુ અજાણ નથી વસ્તુત આ હકીકત લાભે મારે સુધારાના પક્ષને મદદરૂપ થાય પોતાને ધર્મચુસ્ત માનનારાઓની તે આખ ઉઘાડે અને તેમની નજર આગળ તેમને બતાવી આપે કે તેઓની કહેવાની રૂઢીઓ અને પુરાણકથાઓ કે જેમા વસ્તુત કઈ રીતે હમેશા ફેરફાર થયાજ કરેછે તેની અધશ્રદ્ધામા તેઓ પોતાના ધર્મમાથી કેટલેઅશે સ્ખલિત થયા છે

* વગર વધાદા ધર્મશાસ્ત્રથી બધ નથી પણ રૂઢીથી બધ છ એવો બીજના સહાયકોનો આક્ષેપ છે અમલિન પેરાગ્રાફના બધને વળગી રહેનાર અનેકમા લોકોનો બધ તો સમાજ છે તેપણ કરી શકાતુ નથી અને પરિણામે વધમા તેને માગ મળે છે

બીજી બાજુથી ના કાનિક પરહાકિક પુ લાસામાટે એમ કરાવવુ જોઇએ કે અમુક જ્ઞાતિ અથવા નાતિઓના વર્ગ સ ધી આવા બધા સવાલો તે તે પ્રદેશના શ્રીમાન શક્ય આર્યોનો મત લઇ નક્કી કરવામા આવે કે જો પ્રથમ મત મગાવનાર કોઇ હોય ત્યારે કોઇપણ સુધારો અનિ ઉં ના લક્ષને તાકેછે ત્યારે વશે ભાગે તેનુ બ જ જ ણુ પરિણામ આવેછે અથવા માઠ્ય ફળ આ વવુ નથી અથવા વિપરીત પિનયાન ણ તે ઉભી કરેછે પણ જો તે સુધારો જે લોકોને ગે નાણુ ગતો હોય તેઓ જે સ્થિતિમા હોય તે સ્થિતિથી માત્ર એ તરતનુ બીજુ જ પગલુ આગળ પ તો હોય તો તે ફળીભૂત થવાનો સભવ વધારે રહેછે

જે ઉપરમા હુ એમ શ ા ુ ુ કે જનસમાજનુ તેને અનિનિર્ણિત ર્ગી રેવુ છે એમ મનાયછે તે સમાજના મોટા ભાગના મતને અનુસરતા નથી બ કે વિરુદ્ધ છે એમ પોતે જાણેછે અથવા જાણુ જોઇએ તેવો ધારો ધારા સભામા રજુ કરવાનો અધિ ાર એક લુદાયના ધારાસભાના સભાસદને છે કે નહિ—તો માનુછુ કે તેની શ ા અ સ્થાને નહિ ગણાય યરોપના સમર્થ નીતિ નિપુણ પુરુષો વચ્ચે આ બા તેમા મતભેદ છે તે હુ જાણુછુ પરતુ તેવા મતને માટે હિંદુસ્થાનમા ભાગ્યેજ અવકાશ છે કે જ્યા તેમની ચુટણી કરનાર મડળના મોઇપણ ઉમેદવારે તેમના મત અને યોજના પ્રથમ જાહેર કરેલ નથી મારા મત પ્રમાણે પ્રજા સ્વાત ્યના હિમાયતી તરીકે તેમની પહેલી ફરજ એછે કે તેમણે લોકોને તેમના પવિત્ર સાધનોથી પોતાના મતમા લાવ વાનો પ્રયત્ન કરવો અને તે માટે તેમને કે ળવવા અને જ્યારે તેઓ કોઇ ધારા માટે ઇન્તેજાર જણાવે ત્યારે તે ધારો ધારાસભામા રજુ કરવો

દારૂમાટે વિદ્વાનો શુ કહેછે?

ગે સ ાઇ—તે તુ નાશ કરનારીજ વસ્તુ છે
બિસ્માર્ક —ને મૂર્ખા અને રોગા બનાવેછે
મેક્ડુ લુઇ—તે સૌનો નાશ કરેછે
વિ ન્ર હોમ લી—ને ક્ષય અને નાડુના રોગમા વૃદ્ધિ કરેછે
નાક ુ રની—પ ાઇના નવાં સત્રો કરતાં ાર વધુ માણુસને મારી નાખેછે
નિ સ ક્રુકસ—ે સમાન દા પ ાની ટેવ ાણુ થાય તો દે ામા િ ના ત્ ે દિ
સાસ ડારવીન— ા એ કો પણ ન ા િ ા રે ા છે

प्रभुप्रेमनो अधिकारी

શાર્દૂલવિક્રીડિત છંદ.

પ્રાણીમાત્રતણો કરે નહિ જરી વિક્ષેપ જે અંતરે
મૈત્રીભાવવડે ઉમંગથી બહુ કારુણ્ય જેને ઉરે
ત્રોડી છે નિજ મૈત્ર ... મમતા જાગી ખગ તેમને,
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૧

ઝીલ્યા છે મ ... માન ... જેણે ... ખરૂં જાણીને,
પોતાનું ... ગણી રહ્યા જગતમાં સર્વત્ર સૌ પ્રાણીને
સ્વીકાર્યું સુખદુઃખમાં સમપણું ... જથા તેમને,
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૨

પોતે હોય સમર્થ તોય ન ધરે સાચી ક્ષમા અંતરે
ક્રોધાવેશવિષે ... અપરાધ ... કદી ના કરે,
રાખે જે દૃઢતા ... હૃદયમાં ... રે મને
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૩

ત્રોડી લોભ અતૃપ્તિ ... પૂરા ભુંગ પાશને
જોડીને જગદીશમાં હૃદયને છોડી તથા આશને,
સંતોષે સ્થિરતા ... સતત ... નહિ તેમને,
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૪

જ્યાં ત્યાં જાય તણાઈ ચંચલપણે ... વીંધાય જે,
ભૂલી ભાન બધું હિતાહિતતણું ... જે
એવા અસ્થિર ચિત્તને સ્થિર કરી મોક્ષાધિકારી મને,
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૫

શોધી ને ક્ષિતિમાંહ ... નેવા કરી સ્નેહથી,
પાપે લેશ ફસાય ના મન અને વાણી તથા દેહથી
તત્ત્વજ્ઞાનિતણું નિશાન નજરે ... તેમને
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૬

સાચો માર્ગ મળાપછી વિઘ્ન એ ફાફાં ન મારે જરા
મિથ્યા મોહવિષે પડી નહિ કદી છોડે વિચારો ખરા
ભોગી ખાના કથીરની ભલ મા હારે નહિ હેમને
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૭

સૌ સ્વાર્પણ બીજના પતિવિષે જેણે ક્યુ સ્નેહથી,
જેનાથી જનને કદી પણ જરા ઉદ્વેગ થાતો નથી
બીજાના વચનો અને કૃતિતણી બાધા ન જેને મને
નક્કી તે નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૮

ના ખેચાય પ્રમદ હર્ષ ભય ને ઉદ્વેગના વેગમાં,
પક્ષપાત કરે નહિ સ્તુતિ અને નિંદાતણા પ્રેમમાં
ઉદ્દાદશ ચરિત્રને નર જ દુઃખ ની ક્ષેમને,
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૯

મિથ્યા ધાધનમા મ તો નર રહે મિથ્યાસુખો ના ચહે
ધારી ધીરજ સત્ય વાત સમજી સ માર્ગને જે ગ્રહે
સ્વાર્થાધતા ધરી હરે નહિ કદી જે અન્યના ક્ષેમને
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૧

રાખી સયમ આત્મચિંતન કરે એકાંતમા શાંતિથી
સાચુ ભાન સ્વરૂપનુ નર ભુલે ભૂલે નહિ ભ્રાંતિથી
છોડી તત્ર અતર્લીન બનતા સદ્બોધ દે તેમને
નક્કી એ નરરત્ન આ ભવવિષે પામે પ્રભુપ્રેમને ૧૨

મોહન ... જામનગર

હિત વચનો

(૧) પવિત્ર ... સોનાના જેવા ...
(૨) ઉત્તમ લોકોએ આપ ... આપત્ત આવવાના ... કાપવાની કોશીશ ...
(૩) અનુભવ એ મ ... છે
(૪) સ્વાવલંબી પુરૂષો કોઈની અપેક્ષા ... મહા ... શકે છે
(૫) સુઘડ સ્નેહી ... છે
(૬) પુસ્તક ... એ નાનામગ્ગા ... અપાર ધનના ભ ... છે
(૭) સર્વથા અ ... કરવાવિરુદ્ધ ... દુ ખનુજ કારણ છે
(૮) સ ... ઉપર ... થાય પણ તેને ... ની ... જણાતી નથી

હે જગતના બાપ !　　　　**હે નોધારા આધાર !!**

તારીજ દયા અને કૃપાથી આજે અમો વિકટ સંકટમાંથી બચી જીવીએ છીએ તું દયાળુની સૃષ્ટિના દયાળુ માનવોએ અનેક અનાથોને ઉગાર્યા છે

પ્રભુ

તું હજી પણ બીજાઓને પ્રેરણા આપ કે અમારા જેવા રખડતા નિરાધારોને ઉગારે !

મન પર લેનાર માટે વાત સહેલીજ છે

—'રીપોર્ટ' માગી લ્યો —

ઑન. સેક્રેટરી,

હિન્દુ અનાથાશ્રમ—નડીઆદ

સમાજ સુધારણા

(ચાર મહત્વની ભાવના)

લેખક —શ્રીયુત નલિનીકાન્ત

જે સમાજમા નેતાઓ ધાર્મિકઅના ચારમા ફસેલા હોય તેઓના અનાચારનો અંત સમાજ સુધારણારૂપે પ્રથમજ થવો જોઇએ ધાર્મિક સહિષ્ણુતા-સમભાવના એજ ખરૂ સુધારણાનુ લક્ષ્ય છે આપણો દેશ જે પ્રતિદિન અવનત થતો જાયછે તે ધાર્મિક અનાચારોને લીધેજ સામાજિક સુધારણા સત્ય ધર્મપ્રચારવગર કદીપણ ફળીભૂત થવાની નથી ધાર્મિક ઉન્નતિ નેતાઓ અને ધર્માચાર્યોના ચારિત્રઉપર આધાર રાખેછે જે દેશ અને સમાજના ધાર્મિક નેતાઓ શુદ્ધ ચારિત્રવાન હોયછે તે સમાજ સત્વર ઉન્નત થઇ શકેછે ચારિત્રબળઉપર જે ઉન્નતિ સાધી શકાયછે, તે ચિરસ્થાયી રહેછે ક્રમશઃ હિંદુ સમાજના સુશિક્ષિત પુરુષો પોતાના ચારિત્રવડે સમાજમા ધાર્મિક શિક્ષણનો પ્રચાર કરે ચારિત્રબળના ઉચ્ચ સંસ્કાર બાળકોના હૃદયમા જન્મથી રોપાવા જોઇએ

(૨)

સમાજઉન્નતિનુ બીજુ લક્ષ્ય સમભાવ મૂળ સદ્ચાર અને સ્વધર્મનુ પાલન છે પોતાની પરમપવિત્ર આત્માને ઓળખી સંયમ સદ્ચાર સાધે, સૌંદર્યપરની આસક્તિ દૂર થાય બાહ્યવિલાસના સાધનો અને જડદેહનો મોહ ઓછો થાય તો ખરૂ મનુષ્યજીવન સાર્થક થઇ શકે આવા પતી સમાજ કે રાષ્ટ્રનુ કલ્યાણ કરી શકે અને સાથે આત્મકલ્યાણ પણ સાધી શકે

ગૃહસ્થાશ્રમની એક અપૂર્વ શોભા અતિથિ સત્કાર અતિથિ દેવોભવ એ સૂત્ર આર્ય ભાવનાનેજ ઘટેછે એક યુગમા આ દેશના પક્ષીઓમા પણ અતિથિ ભાવના એટલે દરજ્જે ઉન્નત હતી કે અતિથિસત્કારમાટે પ્રાણાર્પણ કરી પોતાનો ગૃહધર્મ દીપાવ્યો છે અતિથિ સત્કાર એ આર્યભાવનાનો એક ઉત્તમ આદર્શ છે જ્યારથી આ દેશમા અતિથિધર્મની ન્યૂનતા પતીના સહચારમા નજર થઇ છે ત્યારથી સમાજની ગૃહજીવનમા અવનતિ થતી રહી છે સમાજસુધારણામાટે અતિથિસત્કાર દંપતીના ગૃહજીવનમા સંસ્કાર અમલમા મૂકાવો જોઇએ

(૩)

સમાજઉન્નતિનુ ત્રીજુ લક્ષ્ય સેવાભાવના છે આ ભાવના અતિ મહત્વની છે આજ કાલ દરેક રીતે મેળવવુ લેવુ અને પામવુ એ બરાબર જાણેછે તેટલા તેનો ઉપયોગ જાણતા નથી પોતાની સ્વાર્થતા, પોતાના સુખ અને પોતાના આનંદખાતર સમગ્ર જનસમાજનો વ્યવહાર ચાલી રહ્યા છે કીર્તિ, લક્ષ્મી મ્હોટાઇ અને સ્વાર્થપાછળ પ્રત્યેક મનુષ્ય ગાંડો બની ગયો છે ત્રીરીતે

આપનુ બીજાને કેમ ઉપયોગી થવુ અને
આ થના ક થાણુઅર્થે જીવવુ એ આર્યભાવ
નુ મહત્વ સૂત્ર આજકાલ ભૂલાયુ છે
શમા અજ્ઞાન છે, અને ગરીબ છે અને
ન વરો મનુષ્ય રોટીના ટુકડા માટે તનતોડ
મહેનત કરેછે તેના પેટ પૂરતુ અનાજ મેળ
વવાના સાધનો નથી એ દીનહીનવર્ગમાટે
નથી ઉ ાગના આશ્વાસનો કે નથી તે મમાટે
કાય કરનારા નિ ામ યુવકો નિગિરીસાથે
કહેવુ જોઇએ કે આપણા શ્રીમાન તરફથી
આ ાયમાટે કાઇ મ ીન વ્ય સ્થા થઇ
નથી ઓ જે ક્ષાઇ સ ના આશ્રમ કે નિરા
શ્રિત ક નાલયો ઠગ ખડાયુ હશે તો તે ગે
રાઇ નીતિ અને નાગનગર જ ર રિ
ા પ્રતિનિ વધતા જાયછે એ ાગના
ઉદ્ધા માટે શ્રીમાનોમા જીવન ન લાગણીના
તગરો નહિ સામગ્રી કેળવણીના અને
મદદ ન લેવા પલો પણ નિ ૃ ી જવાના

(૪)

સમાજસુધારણામાટે ચાલી આવના ઐ ્
(? છે આ ભાવના રેક યુગમા રેક
કામને અગત્યની છે કોઇ પણ સમા ૪ ે
ાના ઇતિહાસ જુઓ નો ખ્યાલ જ ાશે કે
તેઓની ઉ તિનો ગ ન યમા ર યો
નો ભ ે સમાજ અથવા ગાામા અ ય
ભગની વિ ો ઝાંખી થઇ છે તે સમાજ
દીર્ઘકાળપર્યન્ત આમા અને સમૃદ્ધ રહ્યો છે
જીર્ણોદ્ધારક મહાત્માઓ નનાપ, શિવાજી દુર્ગા
દાસ વિગેરેએ જીવન ત ઐકય બળથી સ્વ
નોથી પીડાતા દેશનું ાત્વ વધાર્યું છે સૈ
નિકોની અ પ સખ્યા અને યુદ્ધના પણ
પૂરતાં સાધન નહિ હોવા છતાં પોતાના સ
માજના ઐ ય બળઉપર અનેક શહેનશાહોને
નમા યા છે એટલુજ નહિ પણ આપણા
ધમાચાર્યો પણ એ ય બળની અપૂર્વ શકિત
વડે પોતાની જીવન માર રેખા ઇતિહાસમા
સુવર્ણાક્ષરે નખાવી ગયા છે નીત સ્મરણીય
મહાત્મા નાનક જીર્ણોદ્ધાર ધમ ીર ગુરુ
ગોવિંદસિંહ અને સ્વનામધન્ય સ્વામી વિ
વેકાન વિગેરે યોગિઓ અ પ ાળમાજ
ધમ ન રત્વણુ રી ાયા છ ે સમાજ અને
ગનુ ઐકય મળ શિથિલ થયુ છે તેના
અ પ સમયમા નામનીશાન પણુ નુ સાઇ જશે
પ્રભુ! ભારતના ના એક ધમ અને જ્ઞાતિથી
વિભક્ત થયેલી છે તોપણ તેઓનો જીવન
ઉ શ અફયમળ છે તે સત્વર સિદ્ધ થાવ!
પરસ્પરના રગ ા ર કરી નવે ભારત
વાસીનતિ ઉગ્ર ખ ડુભાવના પ્રગટ થાવ!
ભારતના રાજકીય સામાજિક અને ધાર્મિક
જીવનમા ઉન્નતિ ચારે બાજુની આવશ્યકતા
ખરી અગત્ય છે

Advice to students*

I would impress on you that you should endeavour to combine in your lives a real sense of religion with true culture, to believe that you owe a duty to God and to your fellow men, and to aim at faith without fanaticism deference without weakness, politeness without insincerity, and above all, integrity of character in thought, word and deed The ideal is a high one but you can at least try and live up to it But even *this is not enough* The country needs something more virile than the accomplished gentleman It needs men of enthusiasm even more than refined intellectuals pursuing the easy path of worldly wisdom, worldly compromise and worldly success It needs men of stout hearts and strong hands who will not allow their conscience to be drugged by sophistry of any kind or their nerve to be paralysed by the fear of unpopularity, but will oppose wrong whenever found and fight unflinchingly the battle of social justice and emancipation on behalf of the weak and down trodden

H H The Maharaja of Mysore.

(2)

The solemn exhortation which in the days of the Upanishads, the Guru addressed to his disciples on the completion of their course of studies must be still *ringing in your ears No words* of mine can add to the impressiveness of the sacred text Ever bear in mind in your career through life the solemn injunction, never to swerve from the truth and never to swerve from the path of Dharma, a word which in itself embraces the law and the prophets and sums up the whole of morality If your western learning has inspired you with a love of freedom and of

---

* Cutting—Convocation Address Benares Hindu University

personal u_ht., the precepts of your religion place before you in the fore front of your ideals the conception of duty to all your fellow beings No religion has set loftier ideals To obtain a mastery of our lower selves and to follow the path of duty without any fear of personal consequences or desire for reward has been the injunction of our religion You will have to play an important part in the regeneration of India and the making of her future so as to enable her to take an ho noured place in the league of nations Whatever the cour e o events and in whatever condition you may be placed always enli yourselves on the side of order and justice humanity and free dom Your culture and your spirituality must run with tl blood in your veins and form part of the texture of your soul

Sir P S Sivaswami Aiyar
Vice chancellor Hindu Universit
BENARES

All men must have their likes and dislike Few men place a curb upon the license of uttered thought It is easy to part with a five pound note and rub your hand in gleeful recogni tion of allaying your neighbour s want It i not so easy t turn from the temptation of a criticism which shatter a neigh bour s reputation

શ્રીયુત કલાપીનુ સાહિત્યજીવન

લાઠી ઠાકોરસાહેબ સુરસિંહજી એ કોણ એ પ્રશ્ન સંભવિત છે ખરો? પરંતુ શ્રીયુત 'કલાપી'ના નામથી તો આખા ગુજરાતમા ભાગ્યેજ કોઇ કેળવાએલો અથવા કવિતાનો શોખી ગૃહસ્થ અજાણ્યો હશે તેનો મધુર કેકારવ કોઇ અભાગીનાજ શ્રવણગોચર નહિ થયો હોય તેની કવિતાઓ આજે અતિશય લોકપ્રિય થઇ પડી છે અને ચોપાસથી આ પણે તેની અગાધ કવિત્વશક્તિની પ્રશંસા થતી સાંભળીએ છીએ વળી કેટલાક તો એટલે સુધી કહેછે કે 'કલાપી' અને 'સાહિત્ય' એ બે શબ્દો તો પર્યાય થવાને યોગ્ય છે પ્રસ્તુત લેખ તેના સાહિત્યજીવનસાથે સંબંધ ધરાવતો હોવાથી અને એમણે જીવનનો ઘણો સમય સાહિત્યની ઉપાસનામાજ વ્યતીત કરેલ હોવાથી ઇષ્ટ છે કે આપણે એ જીવનતરફ દ્રષ્ટિ કરીએ

પ્રથમ એટલુ જાણવુ જરૂરનુ છે કે કવિતા કોને કહેવી? લીટીને છેડે પ્રાસ મળતા આવે અથવા શબ્દોની યથેચ્છ ગોઠવણીને કવિતા કહેવી કે કેમ એ એટલે અંશે સમજવાની જરૂર છે એટલે કે કવિતાનુ સ્વરૂપ સમજવુ જોઇએ

કવિતા એ કલ્પના અને ભાવનાની ભાષારૂપ પ્રતિમા છે મનુષ્યને જે કાંઇ એકદમ આલ્હાદકારી જણાય તેની સાથે કવિતાનો સંબંધ છે હૃદયની કુદરતની સાથે અથવા અન્ય હૃદયની સાથે વાત કરતુ કલ્પીએ તો તેની ભાષાએ કવિતા છે એટલે કે કુદરતના ભવ્ય દેખાવનુ વર્ણન અથવા કોઇ કરૂણાજનક દ્રશ્યનો ચિતાર ગદ્ય કરતા પદ્યમા કહેવાથી વધારે સહેલાઇથી સમજી શકાય છે અને એની અસર વધારે ઉંડી થાય છે એ સૌ કોઇને વિદિત છે કારણ કે સ્વભાવે સમજવામા સરળ થઇ પડેછે કેટલાક મનુષ્યો માને છે એ પ્રમાણે કવિતા કરવી એ કાંઇ જેવી તેવી વાત નથી અથવા કવિતા એ કાંઇ નિવૃત્તિનો સમય ગાળવાનુ સાધન નથી પરંતુ કવિતા તો જનસમાજનો આધ્યાત્મ અને આનંદ થઇ પડી છે કવિતા આપણી લાગણીઓ અને વિચારોને પવિત્ર કરેછે અને દુનિઆના સામાન્ય સુખકરતાં વધારે સ્થાયિ અને ઉચ્ચતર કંઇક છે એમ ભાન કરાવેછે *Poets are nature's priests* એ ઉક્તિ અનુસાર કવિઓ આપણને કુદરતપાસેથી તેના સરજનહારપાસે લઇ જાયછે ઇશ્વરની અકળિત ગતિનો ખ્યાલ આપેછે કવિતા એ સદ્ગુણની ઉપદેશક સૌંદર્યની પ્રેરક અને સમાજની સુધારક છે એમ કહેવુ એ અતિશયોક્તિ નથી

કોઇ એમ પુછે કે 'કવિ કવિતા બનાવેછે કે કવિતા કવિને બનાવેછે?' તો એનો યથાર્થ ઉત્તર તો એજ કે કવિતા કવિને બનાવેછે ઉદાહરણતરીકે એક સુતાર નમુનેદાર ખુરસી બનાવેછે તેને એ કુશળ કારિગર છે એમ કહેવાનુ કારણ એજ કે એ...

સારી ખુરશી બનાવી અને એ ખુરસી જોઇને સૌ કોઇ એની કારિગીરીના વખાણ કરશે નહિ ? એને પોતાને જોઇને! ખુરસીની વાત નહિ જાણતો હોય એને માણસ ક ાથ એને મૂર્ખ પણ ગણે ત્યારે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે કે જેમ ખુરસી સુતારને તેમ કવિતા કવિને બનાવેછે

કવિતાની પ્રવૃત્તિ કવિના હ યને વિકસિત કરેછે કવિનુ હૃદય વીણાના જેવુ હોયછે જેવી રીતે વીણાઉપર આઘાત કરીએ તો નાદરૂપે તેનો પ્રત્યાઘાત થાયછે તેમ કવિને કોઇ પણ આઘાતરૂપે ઉદ્દીપન થાય તો તેનો પ્રત્યાઘાત કવિતા પે થાયછે વાલ્મીકિ રામાયણ આ રીતે લખાયુ હતુ

ખરો અને મ્હોટા કવિ તો એનેજ સમ જવો કે કવિત્વનુ માન પોતે નથી લેતો પ ત નરિન કોનાનુ જણાવેછે આ ધાનનો પ્રત્યાઘાત હોય તેમા પોતાનુ શુ હોય શકે? ટિનીસન તેઇ કહે કે ા મ્હારા નથી પરતુ પ્રેમિ છે એ કવિ અને ચિત્રકાર બને હતો વ સ્વત પ ા લખેછે કે–

Half was hers and half
was mine

શ્રીયુત કલાપીના મ ાનો મનનપૂર્વક વા ચવાથી તેમા આ પ્રતિરુપ માલૂમ પડે છે તુઓ ફકીરી હાલ ગ પત્નાના અખમાં આ શબ્દો ને પણ વિસ્મયકારક ક્યા વગર રહે ખરા! શ્રીયુત મણિલાલ દ્વિવેદીના સહવાસની અસર તેના ઉપર ઘણી ઉંડી થઇ હતી કેટલ વ મા શ્રીયુતનાં પથા કા ાો આપ્યાં નથી પરતુ તેના ાપલબ્ધ થયા તેમાં ક

પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે તેના અપ્રસિદ્ધ વા ાો અને લેખોમાં ઘ હશે એ નકાવા ગણ ઉ ઠકે નહિ હોય! ઇશ્વર ઇચ્છા હશે તો અ નુકૂળતાએ તેના સ્નેહીઓ તરફથી એ અ પ્રસિદ્ધ રત્નો ગુજર સાહિત્યના ખજાનાને વધારે મૂલ્યવાન બનાવશે શ્રીયુત કલાપીની ગઝલો ઉપરથી આધુનિક કવિવર્ગ નાથિ મ દ જનોએ અનુકરણ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે પરતુ તે સફળ થયો નથી અને અનુકરણ એ મૂળની કાટિમા મુકી શ ાય તેમ નથી.

ર પુતોમા અને સ્ત્રીઓ સ્નાનો રિવાજ પ્રચલિત હોવાથી શ્રીયુત કપતીરહસ્ય સ પૂર્ણ રીતે સમ શક્યા નહોતા અને એજ કારણથી વધવ સ્થિતિમા પણ સા લેવાનો તેનો આગ્રહ છે ઇશ્વર ઉ તે સારા સ એ એમનો સિદ્ધાન્ત હોય એમ જ ણાય છે

હાની બાળા! દરત કૃતિ સર્વ ! હેતુવાળી પ્રેછે ના અનુભવ ન સર્વને સર્વ વ્હાલી! ાપુ આ મા સુખદુ ખતણી વેડ નાખી નથી ક આ તો ભોળે કુદરત તણો માત્ર પાપુકારી

વેદાંતના અભ્યાસી રા મણિભાઇના સ હવાસથી અહંબ્રહ્માસ્મિ એ મતની અસર શ્રીયુત કલાપી ઉપર થ ઇ હતી તો પણ તેને ભાન થયુ હતું કે હું ઇશ્વર નથી પરતુ પા મર પ્રાણી છુ—

હું તો માનવી હું વિશ્વના હું ! અજ્ઞ ના! જ્ઞાની નહીં!

તેમજ વળી જ્યારે ા મણિભાઇએ પ્રા ય ના ન ની લખી ત્યારે શ્રીયુત કલાપીએ લખી છે સનમની ગોધ સે હમ ા માયના છે

સ્નર્ગીય ઇશ્કથી ઉભરાઇ જતી તેની સ નમને લગતી કવિતાઓ ઇશ્વરને સબોધીને છે અને વિષયસુખની લાનમા બનાવતી નથી એ વાત જો વાચક ધ્યાનમા ન રાખે તો શ્રીયુત કલાપીની કવિતા ખોટી સમજાય એ સભવિત છે Keats ના Night in gale ની પેઠે શ્રીયુત કલાપી પણ પોતાની કવિતાઓ અભય, મનોહર અને પ્રફુલ્લિત કંઠથી (Full throated) બોલે છે

અન્ય કવિઓ જ્યારે હરિને નિહાળ્યા' ઇત્યાદિ વચનો બોલે છે અને મહાત્માના જેવી વાણી લખે છે ત્યારે શ્રીયુત કલાપી સનમને-ઇશ્વરને-શોધે છે ગ ન તેના વ્ના પણ નમ્ર દેખાય છે

કલાપી મલિન પ્રાણસત્વો (Evil Spirits) મા માને છે એમ નીચેની ની ગીઓપરથી જણાય છે

મૂન નિચોની અહીં છે જાપ જપવો ઇશ્કનો
ત્ર ન કપાની શીર્ષની માળા બનાવો તો ભલી
એમ ન જપતા જા ગે ભૂતાવળો ના તો અ ી

\+ \+ \+ \+

તુમે જોગી બના તરના સ્નરાનો તુ નાગઓ
નહીંના ભૂનતે ા ! જગાની બેનનાગઓ

'આપની ના ે એ યમા કલાપીને વેદાન્તના, બીજા સૂત્ર 'મ ખત્વિદ બ્રહ્મ' 'નુ જ્ઞાન અને રા મણિભાઇના વેદાતી મતની અસર હોય એમ દેખાય છે

જ્યા જ્યા નઝર મ્હારી ઠરે યાદી ભરી ત્યા આપની

શ્રીયુત કલાપી કીસ્મતવાદી છે અને કી સ્મતના (Fatalism) એ મનુષ્યોને સ્વા ભાવિક છે

કીસ્મત કરાવે ભૂલ તે ભૂલો કરી નાખું બધી'

\+ \+ \+ \+ \+

પાસા પ્રેક જતો સવે । દેવો હરિ હાથ છે.

પચીશ વર્ષની અલ્પવયમા કલાપીએ ગુ જરાતી, ઇગ્રેજી અને સસ્કૃત એનો ઘણોજ સારો અભ્યાસ કર્યો હતો તેનુ ઉર્દુનુ જ્ઞાન પણ સારૂ હતું પાશ્ચાત્ય દેશના વડ્ઝવર્થ, શેલી, કીટ્સ જેવા મહાન કવિઓ, અન્ય તત્વવેત્તાઓ અને વિદ્વાનોના ગ્રથોનો અ ભ્યાસ કર્યો હતો કવિકુલગુરૂ કાલિદાસ, ભવભૂતિ, બાણભટ્ટ વિગેરે સસ્કૃત કવિઓનો પણ અભ્યાસ કર્યો હતો અને ગુજરાતીમાં તો ભાગ્યેજ એ ાદી સારી ચોપડી તેના વાચવામા નહિ આવી હોય કવિ કાલિદાસના મેઘદૂતવિષે તે લખેછે—

ભલે કાલિ ામે નિજ િ કહ્યુ વાદળી કને
પ્રિયાનો સદેશો વનસહ દીધો તે પણ ભલે,
નકી મા યુ છે આ સુજ િલ અને એ કવિ દિ
પહોચ્યા શુ મેઘે કવિ રૂદન તેની રમણીને

ાલિદાસવિષે તે લખેછે—

કવિ આ ભોળો તો કુદરતતણો બાન્ધવ હતો,
જનો તે શુ જાણે જનપર રહ્યો સ્વાર્થ લપટ્યો
વિના સ્નેહે જોશી જનદુ મ જોવા જ્યા સુધી અરે,
ચિત ના ભોક્તા સુખમય ગ્ગીના નહિ બને!

પાપકર્મ કર્યાપછી જો ખરેખરો પશ્ચાત્તાપ થાય તો એ પાપમાથી મુક્ત થવાય છે એમ શ્રીયુત કલાપીનું માનવુ છે—

હા પસ્તાવો વિપુલ ઝરણુ સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે
પાપી તેમા ડૂબકી દઇને પુણ્યશાળી બનેછે!

× × × × ×

અમારા મીઠા તે રૂદનમય છે ીત સઘળી

આવોજ વિચાર શેલી લખેછે —

'Our sweetest songs are those
that tell of saddest thought

કુદરતને તેમણે સજીવારોપણ કર્યું છે—

લવેછે એન નદીઓ ત્યા
ગર્જત દરપત રહો ગાના !

આવો વિચાર એ અગ્રેજ કવિ લખેછે—

Find tongues in tree , books in the
running brooks
Sermons in stones & good in every
thing

શ્રીયુત કલાપીના કાવ્યોમાથી વાચનારને તેની સહૃદતા અને હૃદયની નિર્મળતાનુ ભાન થાયછે કેકારણ માના કેટલાક કાવ્યો સ્વચ્છ છે અને કેટલાક સૂક્ષ્મ છે તેમા ઘણે ઠેકાણે મહત્ત્વના તત્વો (Great truths) જોવામા આવેછે જેમ જેમ તેના કાવ્યો આપણે આગળ વાચીએ છીએ તેમ તેમ વાણીનો પ્રવાહ વાચકોના અંતઃકરણને ભાન કરાવેછે અને એ કોઇ યોગભ્રષ્ટ આત્મા હશે એમ આપણને જણાયછે તેણે સર વૉલ્ટર સ્કોટ કહેછે એ પ્રમાણે—

'Trifles themselves were elegant
in him.'

નજીવી ચીજોને પણ તેમા ગુંથીને મનોહર બનાવી છે

ભવિષ્યની નજરમા શ્રીયુત કલાપીની કવિતાઓ ક્યુ સ્થાન મેળવશે એ પ્રશ્ન વિચારવાયોગ્ય છે પરતુ એટલો તો નિશ્ચય છે કે સેકડો વર્ષ સુધી જેની કવિતાઓ અમર થવાને યોગ્ય છે એવા શ્રીયુત કલાપીના મધુર મોહક આદ્ર માર્મિક અને મનોહર કેકારવને ગુજરાત વિસરશે નહિ

'નવીન'

હિંદુસ્તાનમા કેળવણીની સ્થિતિ—હિંદુસ્તાનમા ૧૦૦ માણસે ૫૪ માણસ એટલે ૧ માણસે ૬ માણસ ભણેલા છે આમાએ ભણેલાનો અર્થ વસ્તીપત્રકમા કાળા અક્ષર કુટીમારે એવા—ફક્ત લખી વાચી શકે એવાજ (Literate) કરવાનો છે પુરુષોમા ૧૦૦ મા ૧૬ લખી વાચી શકે ત્યારે સ્ત્રીઓમા ૧૦૦ મા ૧ એટલે સેકડે એક ટકાજ (૧૯૧૬)

મોગલ સલ્તનતનાલ—શાહજહાનના રાજ્યઅમલ પહેલાની દિલ્હી દરબારની સ્થિતિ દરબારની રાજખટપટ અને નૂરજહાનની સત્તા તથા સાહેબીવગેરે તરહવાર ચીતાર ન્યાયમંડળી માસિકમા ચાલુ સાલના પ્રતિ માસથી પ્રગટ થાયછે તમો જો આ માસિકના ગ્રાહક ન થયા હો તો આજેજ રૂ ૨–૮– મનીઓર્ડર અથવા વી પી થી મગાવો

સ્વર્ગ
નો
સંદેશો

પ્રથમ બીજ એકજ દેખાતું હતું એ વાત ખરી છે પરંતુ બીજાં સત્ બીજ તેને વિષે ગુપ્ત રહેલાં હતાં એજ પ્રમાણે મનુષ્યના અંતરમાં જે તત્વ રહેલું છે તે ક્રમેક્રમે વિકાસમાં વૃદ્ધિ પામે છે, અને અંતરની ગુપ્ત તૃષ્ણા તૃપ્ત થવાનો દુર્લભ પ્રસંગ નિકટ આવતો જાય છે અગાધ ભીષણ ભવસાગરના ઉછળતા મોજાઓથી આમતેમ અફળાતાં તેને કિનારો આવી લાગે છે અને વિશ્રાંતિ અને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે જે શિવની શોધ જીવ કરતો હતો તે શિવ જળહળ જ્યોતરૂપ હવે પ્રકાશી રહેલ છે અંતરની દિવ્યજ્યોત વૃદ્ધિ પામતાં બહાર ઝગઝગી રહેલી જ્યોતિમાં ભળી જાય છે અને જ્યાં ત્યાં એકજ તત્વ સિવાય અન્ય કંઇપણ દૃષ્ટિગોચર થતું નથી

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જીવને જે ગુપ્ત આકાંક્ષા ઉદ્ભવે છે તેનું કારણ શું? પાણી ન ત્યારે પડેલો ન્યાય તો કહ્યો જાય છે પણ કોઇ સ્થાને જઇને અટકતું છે તે તે જાણતો નથી સૃષ્ટિનો અચળ નિયમ એ છે કે જે વસ્તુ જ્યાંથી નીકળી ત્યાંજ પાછી ફરીને તે લય પામશે પૃથ્વી પાણી તેજ ને વાયુ એક બીજામાં ક્રમેક્રમે લય થતાં અંતે આકાશ જેમાંથી તે ક્રમેક્રમે નીકળ્યાં છે તેમાં સમાઇ જશે પંચતત્વની ઉત્પન્ન થયેલો દેહ મુખ્ય તત્વમાં જ ભળી જાય છે આ નિયમને લક્ષમાં રાખતાં પાછી જીવને ઉચિત છે કે તેણે સ્વધામ પહોંચવાને પાછાં પગલાં ભરવાં સમસ્ત જીવોનું મૂળ ઇશ્વર છે અને તેથી સર્વ કોઇને અંતે તેની પાસે જ જઇને વિશ્રાંતિ પામવાની છે આ માર્ગ જે દર્શાવે છે તે ધર્મ છે એકમાંથી અનેકની વ્યક્તિ છે માટેજ અનેક એકમાં અંતે મળી જવાનું છે ઐતરેય ઉપનિષદ્‌માં કહ્યું છે કે 'सदेक्षत एकोऽहं बहु स्याम् प्रजायेय' એક છતાં અનેકરૂપે પ્રગટ થઉં એવી ઇશ્વરને ઇચ્છા થઇ અને તેથી સકળ વિશ્વનો પ્રાદુર્ભાવ થયો અનેક તે એકના અંશરૂપ છે અને તેથી અનેકમાં પ્રત્યેકને વિષે ઇચ્છાશક્તિ રહેલી છે એ ઇચ્છાશક્તિ વિકાસક્રમનું પ્રબળ કારણ છે પિતાને ઘેર જઇને તેને ફરીથી મળીને ભેટવાની ઇચ્છા પુત્રને સ્વાભાવિક છે પિતાનું ધામ જ્યાંથી તેની પાસે નીકળી પડવાનું થયું છે ત્યાં પાછા જવાના બે માર્ગ છે શિવ સંહિતા પ્રમાણે कर्मकाण्डो ज्ञानकाण्ड इति वेदो द्विधा मतः તૈત્તિરીય ઉપનિષદ્‌માં પણ કહ્યું છે કે वेदस्तावत् काण्डद्वयात्मकः । तत्र पूर्वस्मिन् काण्डे नित्यनैमित्तिककाम्यनिषिद्धरूप चतुर्विध कर्म प्रतिपाद्यम् ॥ तस्मादुत्तरकाण्डे ब्रह्मप्रेप्सोः ब्रह्मोपास्तिवस्तुभयं प्रतिपाद्यते ॥

આપણે જે બે માર્ગ કહ્યા તે આ પ્રમાણે કર્મમાર્ગ અને જ્ઞાનમાર્ગ છે કોઇ કહેશે કે વેદમાં જ્ઞાન ઉપાસના અને કર્મ એમ માર્ગ બતાવેલા છે અને શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતામાં પણ જ્ઞાન ભક્તિ અને કર્મ ત્રણેનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલું છે આ કહેવું ખરું છે પણ શિવ સંહિતામાં અને તે ઉપરાંત કર્મમાં ભક્તિનો સમાસ કરેલો છે કર્મ એટલે શું? અંતરની કંઇપણ શક્તિ પ્રવૃત્તિમાં આવે ગતિને પ્રાપ્ત થાય તેનું નામ ક્રિયા અને ક્રિયાથી કર્મ ભક્તિના સંબંધે આગળ વિચાર કરીશું ત્યારે આપણને સમ

જાશે, સ્પષ્ટ સમજાશે કે ઉપાસના ભક્તિ એ ધર્મ છે

મનુષ્યજાતિના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીઉપર એક નહિ પણ ઘણા ધર્મ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે, તેમા મુખ્ય હિંદુ ધર્મ બુદ્ધ ધર્મ, ઇસ્લામી ધર્મ અને ખ્રિસ્તી ધર્મ છે આપણો હિંદુ ધર્મ જેને ખરીરીતે સનાતન આર્ય ધર્મ આપણે સમજીએ છીએ, તેને માટે પશ્ચિમ પ્રદેશના અને તેમનુ અનુકરણ કરનારા આ ભૂમિના પણ ઘણાજનો એવી ટીકા કરે છે કે તેમા અનેક સંપ્રદાય અનેક પંથ અનેક માર્ગ અનેક વાડાઓ બંધાયેલા છે અને તે સર્વના મત ભિન્નભિન્ન છે અને સત્ય તો એકજ હોય એવાઓને આપણે પુછીશુ કે કયા ધર્મમા જુદા જુદા મતના વાડાઓ નથી ઉપર કથન કરેલા સર્વ ધર્મમા અનેક પંથો આજે પ્રસિદ્ધ છે સર્વ ધર્મમા સત્યના અંશ થોડે અથવા મોટે ભાગે રહેલા છે, કેમકે એ સર્વ ધર્મની તે શાખાઓ છે સત્યને શોધવાનુજ સર્વમા પ્રયત્ન છે એ સત્ય મન, બુદ્ધિ અને વાણીની પર છે જે વાણીથી પર છે તેને વાણીમા અને તે પણ મરી વાણીમા સમાવવાનુ પ્રયત્ન સંપૂર્ણ ફળદાયક હોયજ નહિ આખુ જગત અપૂર્ણતાથી ભરેલુ છે પરંતુ આપણે આટલુ તો સ્મરણમા નિરંતર રાખીશુ કે સૃષ્ટિના આરંભમા એકજ ધર્મ હતો અને પ્રથમ મૂળ જે આર્ય પ્રજા થઇ તે મૂળ-થડ જે આર્ય પ્રજા તે આ પવિત્ર ભારત ભૂમિ છે અને તે પ્રજાના જીવો ધર્મસ્થાપક મહાન્ ઋષિઓનાજ છે બીજી પ્રજાઓ એ મૂળ આર્ય પ્રજાની શાખાઓ છે મૂળ-થડમાથીજ શાખાઓમા રસ પ્રસરેલો છે હમેશ રસ વધારે તો થડમાજ હોય છે બહારની ક્રિયાઓમા ભિન્નતા ભલેને દેખાય પરંતુ અંતરમા ઉંડા ઉતરીને જોતા, સર્વમા સાર-તત્વ તો સમાન એક તેનુ તેજ, માલમ પડે છે આ કારણને લીધે પૃથ્વીમા પ્રવૃત્ત સર્વ ધર્મમા ભક્તિયોગનુ દર્શન થાયછે ત્યારે હવે ભક્તિ એટલે શુ તે આપણે સમજવુ જોઇએ નારદ સૂત્રપ્રમાણે ભક્તિ પરપ્રેમસ્વરૂપા છે એટલે પ્રેમનુ ઉંચામા ઉંચુ સ્વરૂપ તેજ ભક્તિ છે નારદ ભગવાન કહેછે કે-પ્રેમ અવિનાશી છે, એ પ્રેમ જેને પ્રાપ્ત થાયછે તે પુરૂષ પરિપૂર્ણતાને પામે છે અમૃતપાન કરછે સંપૂર્ણ સંતોષ અને તૃપ્તિમા નિમગ્ન થાયછે અને ઇહલોકના બાહ્ય વિષયની ઇચ્છા કરતો નથી તેને દ્વેષ નથી શોક નથી અને તે સદાય આનંદમય છે શાન્ડિલ્ય સૂત્રમા ભક્તિની વ્યાખ્યા એવી આપેલી છે કે ઇશ્વરમા પૂરા અનુરાગને ભક્તિ કહેછે કેમકે એમા જે ચિત્ત લાગ્યુ છે તે અમૃત પાન કરે છે એમ મહાત્માઓ કહેછે એ સૂત્રમા વિશેષ કથન છે કે એ ભક્તિ ઇશ્વર વિષયક જ્ઞાન માત્ર છે એવો અર્થ મનમા લાવવો નથી કેમકે દ્વેષીઓ હોય તેને પણ જ્ઞાન થાય પણ દ્વેષીઓને જ્ઞાન છતા પ્રીતિ થતી નથી વિજ્ઞાનવિના ભક્તિથી મુક્તિ મળી શકે એમ શ્રીકૃષ્ણની ગોપીઓના દ્રષ્ટાન્તથી સિદ્ધ થાયછે નારદ સૂત્ર અને શાન્ડિલ્ય સૂત્રમાં જે જે કથન છે તે ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાશે કે ભક્તિની વ્યાખ્યાના નથી કશ્યપને તે ..., નિમગ્ન ... તેમ